

Zarządzanie

Dobrowolne ujawnienia informacji finansowej

Ewa Śnieżek
Michał Wiatr

Dobrowolne ujawnienia informacji finansowej

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Zarządzanie

Dobrowolne ujawnienia informacji finansowej

Ewa Śnieżek
Michał Wiatr

Ewa Śnieżek, Michał Wiatr – Uniwersytet Łódzki, Wydział Zarządzania
Katedra Rachunkowości, 90-237 Łódź, ul. Matejki 22/26

RECENZENT

Józef Pfaff

REDAKTOR INICJUJĄCY

Monika Borowczyk

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Monika Poradecka

SKŁAD I ŁAMANIE

Mateusz Poradecki

KOREKTA TECHNICZNA

Leonora Gralka

PROJEKT OKŁADKI

Agencja Reklamowa efectoro.pl

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/fgnopporn

Wydrukowano z gotowych materiałów dostarczonych do Wydawnictwa UŁ

© Copyright by Authors, Łódź 2020

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2020

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.09572.19.0.K

Ark. druk. 14,375

ISBN 978-83-8142-994-8

e-ISBN 978-83-8142-995-5

<https://doi.org/10.18778/8142-994-8>

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63

Spis treści

Wprowadzenie	9
1. Dobrowolne ujawnianie informacji w raportach biznesowych	13
1.1. Ujawnienia dobrowolne w świetle krytyki współczesnej sprawozdawczości finansowej	13
1.2. Teoretyczne podstawy ujawnień dobrowolnych	19
1.2.1. Luka komunikacji w kontekście wybranych teorii objaśniających praktykę dobrowolnych ujawnień	19
1.2.2. Determinanty rozwoju ujawnień dobrowolnych	26
1.3. Przegląd badań z zakresu dobrowolnych ujawnień informacji finansowej i niefinansowej	29
1.4. Modelowanie i wizualizacja informacji finansowej i niefinansowej – badanie potrzeb użytkowników w zakresie doskonalenia raportów rocznych	49
1.4.1. Cel badania empirycznego i hipotezy badawcze	49
1.4.2. Wyniki badania	54
2. Teorie bilansowe jako fundament tworzenia współczesnych modeli sprawozdawczości finansowej	65
2.1. Wprowadzenie	65
2.2. Przegląd teorii bilansowanych w poszukiwaniu wzorca sprawozdawczego	67
2.2.1. Teorie bilansowe jako fundament współczesnej sprawozdawczości	67
2.2.2. Statyczne teorie bilansowe	70
2.2.3. Dynamiczne teorie bilansowe	72
2.2.4. Teorie bilansu organicznego	75
2.2.5. Inne teorie bilansowe	76
2.3. Teoria bilansu w ujęciu przedsiębiorcy Wilhelma Osbahra	77
2.3.1. Podstawowe założenia teorii bilansu przedsiębiorstwa	77
2.3.2. Uniwersalność zastosowania teorii Osbahra	91
2.4. Teorie bilansowe jako podstawa rachunkowości przepływów pieniężnych	93
2.4.1. Prace C. Sganziniego i E. Schmalenbacha	93
2.4.2. Teorie E. Walba i E. Kosiola	97
2.5. Powtarzalne operacyjne przepływy pieniężne jako element raportu biznesowego	103
3. Propozycje dodatkowych, dobrowolnych ujawnień do bilansu, rachunku zysków i strat, i sprawozdania z przepływów pieniężnych	113
3.1. Dobrowolne ujawnienia w kontekście ewolucji sprawozdawczości finansowej i raportowania zintegrowanego	113
3.2. Propozycja dobrowolnych ujawnień do bilansu i rachunku wyników oparta na teorii bilansowej Osbahra	123
3.3. Dobrowolne ujawnienia informacji o przepływach pieniężnych	139

6	Spis treści	
3.3.1.	Podstawy teoretyczne propozycji dobrowolnych ujawnień informacji o przepływach pieniężnych	139
3.3.2.	Propozycja struktury raportu z powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych	152
3.4.	Modelowanie dobrowolnych ujawnień – uwagi końcowe	156
4.	Rekomendacje w zakresie przyszłych kierunków doskonalenia raportowania biznesowego w kontekście praktycznej weryfikacji propozycji dobrowolnych ujawnień	159
4.1.	Propozycja dodatkowych, dobrowolnych ujawnień – przykład	159
4.1.1.	Obowiązkowe ujawnienia sprawozdawcze wynikające z istniejących regulacji prawnych	159
4.1.2.	Proces segregacji informacji finansowych z rachunku zysków i strat zgodnie z założeniami teorii bilansowej Osbahra	163
4.1.3.	Proces segregacji informacji finansowych z bilansu zgodnie z założeniami teorii bilansowej Osbahra	166
4.1.4.	Bilans według założeń Osbahra – dodatkowe ujawnienie dobrowolne	169
4.1.5.	Dodatkowe, dobrowolne ujawnienia w zakresie przepływów pieniężnych	171
4.2.	Badanie opinii na temat propozycji dodatkowych, dobrowolnych ujawnień informacji w raportach rocznych przedsiębiorstw	177
4.2.1.	Cel badania i hipotezy badawcze	177
4.2.2.	Wyniki badania	180
4.2.3.	Podsumowanie badania	195
4.3.	Dobrowolne ujawnienia – rekomendacje na przyszłość	197
4.3.1.	Spójnie odpowiedzialne raportowanie biznesowe jako kierunek doskonalenia ujawnianych informacji o przedsiębiorstwie	197
4.3.2.	Współczesne trendy dobrowolnego ujawniania informacji o przepływach pieniężnych	200
4.4.	Wielowymiarowa komunikacja jako wyzwanie dla systemu rachunkowości	203
	Podsumowanie	209
	Bibliografia	213
	Spis ilustracji	225
	Spis tabel	227

*To do our work, we all have to read a mass of papers.
Nearly all of them are far too long.
This wastes time, while energy has to be spent in looking
for the essential points.*

Winston Churchill

Wprowadzenie

Informacja odgrywa ważną rolę we wszystkich aspektach życia: kulturze, gospodarce, polityce. Szczególnie istotne znaczenie ma dla funkcjonowania przedsiębiorstw, ze względu na ciągłe zmiany zachodzące w ich otoczeniu. Informacja jest jednym z podstawowych czynników kształtujących wartość przedsiębiorstwa. Kontrola informacji na temat możliwych rozwiązań stanowi skuteczny sposób wywierania wpływu na proces decyzyjny. Informacja jest terminem interdyscyplinarnym, specyficznym dobrem niematerialnym, zmieniającym oblicze wielu tradycyjnie zorganizowanych gospodarek świata. Jest niewyczerpywalna i kosztuje, a jej rozkład w otoczeniu jest nierównomierny, co z kolei wywołuje jej asymetrię. Informowanie w rozumieniu przekazywania informacji w postaci określonego przekazu wiadomości odpowiada zaledwie jednemu ze znaczeń zwrotu „komunikować”. Oprócz przekazywania informacji komunikacja ma za zadanie przekazywać ją w odpowiedni sposób i osiągać przez komunikowanie inne niż informowanie cele, takie jak na przykład tworzenie więzi, ocieplanie kontaktów czy swojego wizerunku. Ma to znaczenie zwłaszcza w dyskusjach o informacjach finansowych i niefinansowych oraz ich komunikowaniu interesariuszom przedsiębiorstwa.

Informacje finansowe są generowane przez system rachunkowości rozumiany jako system informacyjny. System rachunkowości, wyodrębniony w ramach systemu informacyjnego zarządzania przedsiębiorstwem, musi funkcjonować tak, aby zapewnić prawidłową rejestrację zdarzeń gospodarczych i ich bieżący monitoring, aby w sposób jasny, rzetelny i wierny dostarczać informacji o jednostce zarówno zarządzającym, jak i otoczeniu.

W ostatnich dekadach obserwuje się, jak tradycyjne sprawozdanie finansowe stopniowo przekształca się w raport biznesowy, w którym koncentrują się informacje o potencjale przedsiębiorstwa, jego obecnej wartości oraz możliwościach podnoszenia jej w toku zrównoważonego rozwoju w kierunku budowania przedsiębiorstwa przyszłości. Stopniowe przechodzenie z raportowania finansowego do raportowania biznesowego wymaga zmian w sprawozdawczości przedsiębiorstw oraz dostosowania tych zmian do ewolucji priorytetów w biznesie. Szerszy zakres ujawnień, a co za tym idzie – ponoszone na publikację informacji koszty, mogą dodatnio wpływać na otoczenie rynkowe przez edukowanie interesariuszy.

Wiele zdarzyło się w ostatnich dekadach w obszarze raportowania dokonań przedsiębiorstw. Wciąż pojawiają się idee, które w warstwie teoretycznej uważa się za słusze. Jednak praktyczny aspekt implementacji koncepcji teoretycznych zawsze wymaga wyczucia odpowiedniego momentu na wprowadzanie zmian, czasu i analizy doświadczeń.

Zarządy spółek często kierują się w określaniu jakości i zakresu ujawnianej informacji własnym interesem, nie zawsze zbieżnym z interesami kapitałodawców. Ta swoista asymetria informacyjna występowała już w przeszłości i trwa nadal, stanowiąc jedno z największych zagrożeń, nie tylko dla poszczególnych uczestników rynków kapitałowych, ale i dla efektywności tych rynków w ogóle. Całkowita eliminacja asymetrii informacyjnej nie jest zapewne możliwa, niemniej jej ograniczenie staje się ważnym zadaniem dla przedstawicieli różnych środowisk związanych z gospodarką lokalną i międzynarodową.

Sprawozdawczość finansowa jest najbardziej syntetycznym źródłem informacji o sytuacji finansowej i dokonaniach podmiotu. Wielowarstwowość tego źródła wynika bezpośrednio z oddzielenia funkcji własności od funkcji zarządzania, co spowodowało występowanie wielu stron zainteresowanych informacją finansową. Wzrost przejrzystości i jakościowo poprawnej zawartości informacyjnej sprawozdań jest dziś przedmiotem badań oraz intensywnych prac organizacji odpowiedzialnych za tworzenie globalnych standardów raportowania biznesowego.

Nieporównywalnie większa niż dotychczas skala zmian w sprawozdawczości finansowej jest spowodowana procesami globalizacji. Tworzenie globalnego systemu rachunkowości zostało zapoczątkowane już bardzo dawno. W niektórych krajach uczestnictwo w tych procesach przejawia się w podejmowaniu wysiłków w kierunku umiędzynarodowienia rozwiązań krajowych. Jednak większość krajów aktywnie włączyła się w procesy tworzenia i doskonalenia wzorców.

Podjęmowane obecnie działania, zmierzające w kierunku budowania raportów biznesowych, mają na celu zmniejszenie do minimum asymetrii informacji otrzymywanych przez właścicieli i zarządy podmiotów. Redefiniowanie modelu sprawozdawczości finansowej oraz zmiany jej struktury i zakresu są uwarunkowane rozwijającymi się potrzebami informacyjnymi użytkowników sprawozdań. Zmiany celu sprawozdawczości finansowej są najbardziej widoczne w zakresie i jakości ujawnianej informacji. Te ostatnie stały się kluczowymi elementami w procesie kreowania wiarygodności przedsiębiorstw, jako cechy szczególnie istotnej w tworzeniu długotrwałych relacji z właścicielami i interesariuszami.

Nowe koncepcje raportów biznesowych promują nie tylko rozszerzenie zakresu informacji finansowej i zwiększenie jej przejrzystości, ale kładą coraz większy nacisk na poszukiwanie zestawu informacji, które podmiot ujawniałby dobrowolnie, w trosce o lepsze odwzorowanie działań przedsiębiorstwa. Inny staje się zatem wymiar

raportowania i wykorzystania informacji, zarówno tych raportowanych obligatoryjnie, jak i tych, o których ujawnieniu zarządy podmiotów decydują indywidualnie.

W świetle przedstawionych wyżej rozważań jako podstawową przesłankę podjęcia tej problematyki można określić potrzebę osadzenia współczesnych trendów rozwoju dobrowolnych ujawnień w sprawozdawczości finansowej w kontekście ewolucji teorii bilansowych, czyli fundamentu współczesnej sprawozdawczości, odzworowanych w literaturze, badaniach i praktyce światowej. Opracowanie stanowi wynik kilkunastoletnich badań autorów, zarówno literaturowych, jak i empirycznych, oraz doświadczeń praktycznych.

Celem publikacji jest przedstawienie propozycji doskonalenia dobrowolnych ujawnień informacji finansowej w sprawozdaniach podmiotów gospodarczych oraz podkreślenie ich znaczenia w raporcie biznesowym XXI wieku, a więc wskazanie na potrzebę kształtowania nowego modelu sprawozdawczości jako podstawowego nośnika informacji o przedsiębiorstwie. Osiągnięciu przyjętego celu opracowania została podporządkowana jego struktura, która obejmuje wprowadzenie, cztery rozdziały i zakończenie.

W opracowaniu zostało podjętych wiele wątków, które świadomie ujęto w sposób syntetyczny, ponieważ dalsze rozwijanie takich zagadnień nie miało znaczenia z punktu widzenia podstawowego celu publikacji. Nie poruszono tu również wielu zagadnień niezwykle ważnych w nauce i praktyce rachunkowości, ale mniej ważnych lub wręcz nieistotnych z punktu widzenia celu opracowania.

Reasumując, niniejsza publikacja obejmuje wieloaspektowe przedstawienie problematyki doskonalenia współczesnej sprawozdawczości finansowej przez propozycje dodatkowych, dobrowolnych ujawnień informacji rozważanej w kontekście nowoczesnych trendów raportowania biznesowego sytuacji finansowej i dokonania oraz perspektyw rozwoju przedsiębiorstwa.

1. Dobrowolne ujawnianie informacji w raportach biznesowych

1.1. Ujawnienia dobrowolne w świetle krytyki współczesnej sprawozdawczości finansowej

Informacja finansowa jest generowana przez systemy rachunkowości. Rachunkowość jest współcześnie rozumiana jako:

[...] system informacyjny służący użytkownikom do podejmowania decyzji gospodarczych, zwłaszcza finansowych oraz rozliczania kierownictwa z odpowiedzialnego i efektywnego zarządzania powierzonym majątkiem” (Jarugowa i in., 1992, s. 8).

Powyższe stwierdzenie wyznacza nie tylko podstawowe ramy rachunkowości, ale również wskazuje na ponadczasowe możliwości i kierunki zmian jej oblicza, a przede wszystkim akcentuje znaczenie informacji finansowych przez nią generowanych. Skomplikowane i przenikające się wzajemnie aspekty teorii i praktyki gospodarczej powodują, że systemy informacyjne rachunkowości tworzą żywy, wciąż podlegający ewolucji element podmiotu gospodarczego, a nawet całej gospodarki. Ustalenie odpowiedniego poziomu i przejrzystości ujawniania informacji finansowych zależy wprost od poziomu społecznego dobrobytu osiąganego dzięki ujawnieniom. Przejrzystość i ujawnianie informacji stanowią jeden z filarów ładu korporacyjnego. Obecnie informacja jest jednym z najważniejszych atrybutów efektywnego procesu decyzyjnego. Spójność formy i struktury przekazu informacji finansowej można osiągnąć pod warunkiem harmonizacji rachunkowości finansowej, czyli wprowadzenia i przestrzegania określonych koncepcji i zasad nie tylko w poszczególnych krajach, ale także w ramach wspólnot gospodarczych oraz w skali międzynarodowej (Śnieżek, 2006, s. 42–46).

Rachunkowość tworzy wyodrębniony system w ramach systemu informacyjnego zarządzania przedsiębiorstwem, a informacja to jeden z najważniejszych

zasobów każdej jednostki gospodarczej. W celu wygenerowania oraz zakomunikowania prawidłowej, wiernej i przejrzystej informacji system rachunkowości musi zatem funkcjonować tak sprawnie, aby:

- 1) zapewnić prawidłową rejestrację zdarzeń gospodarczych i ich bieżący monitoring,
- 2) poprawnie kalkulować koszty jednostkowe produktów, a jednocześnie analizować, budżetować i kontrolować koszty w różnych przekrojach systemowo-informacyjnych oraz
- 3) w sposób jasny, rzetelny i wierny dostarczać informacji o jednostce zarówno zarządzającym, jak i otoczeniu.

Wdrożenie metod zarządzania opartych na maksymalizacji wartości dla akcjonariuszy zwiększyło presję wywieraną na konkurujące ze sobą przedsiębiorstwa do priorytetowego traktowania ujawnień, zarówno tych, których prezentacja jest obowiązkowa i wynika z narzuconych norm prawnych lub środowiskowych, jak i tych, o których ujawnieniu decyduje samo przedsiębiorstwo.

Efektywne funkcjonowanie współczesnych przedsiębiorstw w turbulentnym otoczeniu jest niemożliwe bez dostępu do informacji o dotychczasowych wynikach ich działania. Na podstawie ujawnianych informacji, po przeprowadzeniu często skomplikowanych analiz, podejmowane są decyzje finansowe, które w sposób zasadniczy wpływają na funkcjonowanie przedsiębiorstw w przyszłości. Analizy te pozwalają z jednej strony ustalić, czy dotychczasowa działalność dała zamierzone efekty (analiza *ex post*), z drugiej zaś określić kierunki dalszego działania (analiza *ex ante*). Zarządy podmiotów i użytkownicy zewnętrzni korzystają więc z różnorodnych informacji dotyczących zarówno samego podmiotu gospodarczego, jak i otoczenia, w którym on funkcjonuje.

Krąg korzystających ze sprawozdań finansowych jest szeroki, a ich oczekiwania informacyjne bardzo zróżnicowane. Użytkownicy sprawozdań finansowych są trudnymi partnerami w dyskusjach na temat istotności i użyteczności informacji biznesowej. Różne cele, odmiennosć specyfiki problemów decyzyjnych oraz presja globalizacji powodują, że oczekiwania i wymagania użytkowników są coraz większe, nie zawsze spójne oraz wieloaspektowe i wielopłaszczyznowe. Użytkownicy sprawozdań finansowych, chcąc efektywnie wykorzystać raporty roczne przedsiębiorstw funkcjonujących w krajach o różnych systemach regulacyjnych, ponoszą dodatkowe, często znaczące koszty, związane chociażby z uzyskaniem ich porównywalności. Otwarty pozostaje również problem odpowiedniego poziomu wiedzy i umiejętności użytkownika dotyczących analizowania ujawnionych informacji, jak również jakości, zakresu i formy jej komunikowania.

Ujawnianie oznacza udostępnianie informacji. Zazwyczaj jest definiowane w literaturze z zakresu rachunkowości jako:

[...] przekazywanie informacji gospodarczych, finansowych lub niefinansowych, ilościowych lub w inny sposób dotyczących sytuacji finansowej i wyników firmy (Owusu-Ansah, 1998, s. 608).

Informacje ujawniane przez przedsiębiorstwo dzielą się na dwie kategorie: obowiązkowe i dobrowolne. Obowiązkowe ujawnienie obejmuje informacje przekazane w celu spełnienia wymogów regulacji prawnych lub środowiskowych, natomiast dobrowolne to wszelkie informacje ujawniane ponad ujawnienia obowiązkowe. Są one definiowane jako:

[...] swobodny wybór publicznej prezentacji przez kierownictwo firmy informacji z obszaru rachunkowości lub innych informacji uznanych za istotne z punktu widzenia potrzeb decyzyjnych użytkowników raportów rocznych (Meek, Roberts, Gray, 1995, s. 555).

Sposób ujawniania informacji powinien być adekwatny (zgodny z tzw. negatywnie określonym celem – nie należy sporządzać mylących sprawozdań), rzetelny (co kryje w sobie dodatkowo etyczny cel zapewnienia jednakowego traktowania wszystkich potencjalnych odbiorców informacji) oraz pełny (co oznacza przedstawienie wszystkich istotnych informacji).

Ujawnianie informacji innych niż dotychczas zawarte w samych sprawozdaniach finansowych ma obecnie coraz większe znaczenie na rynku światowym i powoduje nieustające dyskusje nad kształtem i przydatnością tzw. raportu biznesowego¹. Ustalenie odpowiedniego poziomu ujawniania informacji finansowych zależy wprost od poziomu społecznego dobrobytu, osiąganego dzięki ujawnieniom. Wobec braku etycznych teorii pozwalających na obiektywny pomiar dobrobytu konieczne jest, aby instytucje ustalające reguły rachunkowości opierały się na takich kryteriach, jak odpowiedzialność i wiarygodność.

Chcąc uzyskać właściwy poziom oraz jakość ujawnianej informacji, należy odpowiedzieć na trzy zasadnicze pytania (Śnieżek, 2008):

- 1) „Komu ma służyć informacja?”
- 2) „Jaki jest cel ujawnienia informacji?”
- 3) „Jakie informacje ujawnić?”

1 Dla potrzeb niniejszego opracowania jako biznesowy rozumie się każdy raport, który skutecznie dostarcza informacji istotnych biznesowo. Jest to zestaw sprawozdań jednostki gospodarczej, który obejmuje raporty finansowe i niefinansowe, zarówno w formie zintegrowanej, jak i w postaci szeregu odrębnych sprawozdań lub zbiorów informacji na stronach internetowych spółek. Czasem taki pakiet informacji nazywa się „drzewem raportowania”.

Na pytanie: „Komu ujawniać?” zwykle odpowiada się, że sprawozdania finansowe są skierowane do posiadaczy akcji, innych inwestorów oraz wierzycieli. Dopuszcza się ujawnianie informacji pracownikom, klientom, agencjom rządowym oraz ogólnie społeczeństwu, uważa się ich jednak za drugorzędnych odbiorców informacji. W Europie na pytanie: „Komu ujawniać?” udziela się szerszej odpowiedzi. Interesy pracowników i państwa są traktowane na równi z interesami akcjonariuszy. Skutkiem mniejszego znaczenia stosunków własnościowych na korzyść szerszej koncepcji zainteresowanych stron jest zmiana charakteru ujawnień w sprawozdaniach finansowych. Ważne jest również, w jaki sposób i kiedy należy ujawniać informacje, ponieważ metoda i czas dostępu do informacji decydują o jej użyteczności.

Jakkolwiek potrzeby informacyjne poszczególnych grup odbiorców są podobne, jednak przekroje informacyjne oraz stopień szczegółowości niektórych informacji znacząco się od siebie różnią i zależą od specyfiki problemu decyzyjnego oraz jego horyzontu czasowego. Rozwój praktyki sprawozdawczości biznesowej jest uwarunkowany potrzebami informacyjnymi zarządu przedsiębiorstwa i jego otoczenia. Przed światowym rynkiem finansowym, ponadnarodowymi grupami kapitałowymi oraz inwestorami globalnymi stoją zadania i problemy, w których kontekście jednolitość stosowanych w sprawozdawczości podejść i rozwiązań umożliwi pokonanie wielu barier związanych z dotychczasową regionalizacją rynków i regulacji prawnych. Oznacza to przede wszystkim wypracowywanie wspólnych zasad, podejść, metod wyceny i pomiaru oraz form prezentowania informacji finansowej. Tylko wówczas rachunkowość jako międzynarodowy język biznesu ma szansę stać się czynnikiem rozwoju gospodarczego w ramach wspólnot gospodarczych oraz w skali globalnej (Jarugowa, 2000).

Przesunięcie nacisku z bilansu na rachunek zysków i strat w zewnętrznej sprawozdawczości finansowej uwypukliło fakt, że rachunek zysków i strat, mimo swojej niezaprzeczalnej przydatności informacyjnej, nie jest w stanie w krótkim okresie kompleksowo ująć i w pełny sposób odzwierciedlić przepływy zasobów zaangażowanych w działalność podmiotów gospodarczych. Zasadniczo powodem takiego stanu rzeczy jest to, że rachunek zysków i strat koncentruje się wyłącznie na tych przepływach zasobów, które stanowią tylko część działalności związanej z tworzeniem dochodu. Niemożliwe jest zatem wyróżnienie w rachunku zysków i strat różnych rodzajów zasobów zużywanych w procesie tworzenia dochodu, a także przedstawienie w nim pełnych zmian w stanie zasobów, wynikających z działalności inwestycyjnej oraz finansowej podmiotu.

Sprawozdawczość finansowa w obecnym jej kształcie wydaje się coraz mniej użyteczna. Nie jest w stanie sprostać rosnącym potrzebom i wymaganiom inwestorów, którzy nie zadowolają się już „suchą” informacją z raportów finansowych. Rozbieżności między ceną rynkową spółek a ich wartością księgową pokazują, że rynek, biorąc pod uwagę zasoby intelektualne oraz inne czynniki warunkujące

przyszły wzrost ich wartości rynkowej, dostrzega w spółkach więcej niż tylko aktywa netto wykazane w ich bilansie.

Sprawozdawczość finansowa podlega od wielu lat nieustającej krytyce. Chodzi głównie o pomiar w koszcie historycznym. Ścisły związek między bilansem i rachunkiem zysków i strat powoduje, że wykazywany w nich wynik finansowy jest narażony na niebezpieczeństwo wypaczeń. Zysk w ujęciu memoriałowym, jako podstawowa miara dokonań podmiotu, nikomu już dziś nie wystarcza, podlega krytyce różnych środowisk. Coraz więcej użytkowników sprawozdań, grup interesów i organizacji optuje za tym, aby działalność jednostek gospodarczych była oceniana przez pryzmat przepływów pieniężnych, które powoli stają się podstawową kategorią pomiaru wartości przedsiębiorstwa. Uważa się, że współczesne sprawozdania finansowe są niekompletne, natomiast informacje w nich zawarte wypaczone, a przynajmniej niezaspokajające różnych potrzeb użytkowników. Powstaje luka między wartością bilansową i wartością rynkową przedsiębiorstwa, co zmusza inwestorów do spojrzenia na aktywa netto jednostki przez pryzmat przyszłych przepływów pieniężnych i w praktyce powoduje konieczność dokonywania szczegółowych przeliczeń (Karmańska, 2006)

W ostatnich latach panowało (i panuje nadal, choć w mniejszym stopniu) przekonanie, że sprawozdawczość za bardzo skupia się na formie prawnej, a za mało uwagi poświęca treści ekonomicznej. Preferuje ona nadal przeszłość, a nie przyszłość, koszt, a nie wartość, stąd wynika jej skupianie się na ustalaniu zysku memoriałowego. Podkreślając zasadę pełnego ujawnienia, krytykuje się między innymi:

- 1) bilans jako trudny do zrozumienia,
- 2) nieistotność sumy bilansowej, która z powodu zasad wyceny nie posiada znaczących wartości poznawczych,
- 3) „papierowość” wyniku finansowego oraz brak odpowiednich objaśnień relacji wynik memoriałowy – wynik kasowy,
- 4) zasadę ostrożności, z powodu której w bilansie wykazuje się skutki zjawisk niekorzystnych, a nie rzeczywistą sytuację finansową przedsiębiorstwa,
- 5) nieprzejrzysty i nie do końca właściwy zakres ujawnień, praktycznie w każdym elemencie sprawozdania,
- 6) brak informacji dotyczącej przyszłości jednostki, podanej w formie możliwej do porównania z danymi *ex post*,
- 7) wciąż zbyt mały zakres informacji, na przykład o aktywach niematerialnych, potencjale intelektualnym i metodach zarządzania personelem przedsiębiorstwa,
- 8) brak istotnych informacji pochodzących z rachunkowości zarządczej,
- 9) trudności w określaniu wartości rynkowej przedsiębiorstwa,
- 10) brak korelacji między sprawozdaniami z różnych okresów,

- 11) zbyt małą wagę przypisywaną właściwemu przedstawieniu modelu biznesowego, który jest istotny dla społeczeństwa informacyjnego,
- 12) brak nacisku na kluczowe czynniki sukcesu,
- 13) zakres ujawnień dobrowolnych informacji biznesowej.

W ciągu ostatnich lat wiele się zmieniło. Raporty ewoluują i niewątpliwie podnosi się ich wartość informacyjna, jednak nadal słyszy się wiele krytycznych głosów dotyczących zasadności wyboru ujawnianych informacji. Współcześnie od raportowania biznesowego oczekuje się niemal cudu. Z jednej strony chodzi o przełamanie hermetyczności języka sprawozdań finansowych, a z drugiej o sprostanie wciąż rosnącym, wielopoziomowym i różnorodnym, jeśli chodzi o zakres, szczegółowość i treść, wymaganiom ich użytkowników. Po wielu latach tworzenia międzynarodowych standardów rachunkowości (sprawozdawczości finansowej) nadal nie wiadomo, czy jako globalne produkty odniosą one sukces i zaspokoją potrzeby informacyjne użytkowników sprawozdań, a przynajmniej przerwą eskalację ich oczekiwań wobec informacji generowanych przez sprawozdania.

Zmiany w zakresie sprawozdawczości biznesowej są reakcją na zmiany środowiska gospodarczego. W praktyce powstawanie nowych pomysłów, koncepcji i rozwiązań w obszarze raportowania zawsze wyprzedzało tworzenie nowych i modyfikowanie już istniejących regulacji, ale obecnie zjawisko to przebiega znacznie szybciej. Otoczenie biznesowe przedsiębiorstwa wymaga w obecnych czasach dostępu do:

- 1) informacji o charakterze finansowym i niefinansowym;
- 2) dobrowolnych ujawnień informacji niewymaganych prawem, a istotnych z punktu widzenia podejmowanych decyzji inwestycyjnych; inwestorzy są bowiem w dużym stopniu zainteresowani czynnikami wewnętrznymi, determinującymi podejmowane przez przedsiębiorstwo decyzje;
- 3) informacji o znacząco rozszerzonym w stosunku do obecnego zakresie, pozwalających na przewidywanie sytuacji finansowej i wyników jednostki w przyszłości, a więc nie tylko informacji *stricte* historycznych;
- 4) danych o znacznie większej przejrzystości, zrozumiałych i często wspomaganym informacjami opisowymi.

W erze społeczeństwa informacyjnego raport finansowy jednostki gospodarczej powinien obejmować pełen pakiet informacji niezbędnych do prawidłowego określenia jej standingu finansowego oraz do właściwego oszacowania możliwości działania biznesowego w przyszłości. Już od dłuższego czasu na forum międzynarodowym podejmowane są działania zmierzające zarówno w kierunku doskonalenia struktury sprawozdań finansowych, tworzenia wspólnego pakietu zasad podstawowych w postaci jednolitych założeń koncepcyjnych dla sprawozdań

finansowych jako podstawowego źródła informacji o jednostce gospodarczej, jak i tworzenia rzeczywistych raportów biznesowych (raportowanie zintegrowane) przez dodatkowe dobrowolne ujawnienia.

1.2. Teoretyczne podstawy ujawnień dobrowolnych

1.2.1. Luka komunikacji w kontekście wybranych teorii objaśniających praktykę dobrowolnych ujawnień

Ujawnienia dobrowolne nabierają obecnie coraz większego znaczenia i są dobrem poszukiwanym i docenianym na rynkach kapitałowych. Naukowcy i badacze, a także praktycy wciąż podejmują próby określenia trzech istotnych parametrów takich ujawnień – a mianowicie tego:

- 1) jakie informacje powinny być ujawnione,
- 2) gdzie i w jaki sposób je ujawnić,
- 3) jakie są korzyści i problemy związane z takimi ujawnieniami.

Globalizacja rynku spowodowała, że firmy stały się bardziej międzynarodowe w swojej orientacji, a także doprowadziły do większej złożoności otoczenia biznesowego. Podczas gdy rynki kapitałowe oferują obecnie niedostępne wcześniej możliwości inwestycyjne, ważnym wydarzeniem związanym z tymi trendami jest tendencja inwestorów do konfrontacji z mnóstwem informacji o niezliczonych działaniach korporacyjnych. Oprócz wymaganych obowiązkowych ujawnień coraz więcej firm ujawnia informacje na zasadzie dobrowolności – prawdopodobnie w nadziei, że te dodatkowe dane pobudzą reakcje giełdowe, aby rozpoznać ukryte elementy wartości korporacyjnej. Chociaż nikt nie zaprzeczy, że tendencja do zwiększania liczby ujawnień korporacyjnych wzrasta, obecny „strumień” dobrowolnych ujawnień może wkrótce przekształcić się w prawdziwą „rzekę” dodatkowych informacji.

Obecnie większość firm w krajach rozwiniętych raportuje według jednego z dwóch dominujących zestawów standardów rachunkowości (lub czasem z obu jednocześnie): US GAAP i Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (IFRS). Niemniej jednak, mimo ich globalnego znaczenia, oba zestawy standardów rachunkowości mają poważne wady z punktu widzenia rynku kapitałowego, w tym w szczególności:

- 1) szeroki zakres możliwości kreowania wysokości wyników finansowych;
- 2) retrospektywny charakter procesu sprawozdawczości finansowej, co powoduje, że dane nie zawsze stanowią wiarygodną podstawę do prognozowania

przyszłych wyników, co może skutkować utratą wiarygodności z perspektywy interesariuszy;

- 3) koncentracja prawie wyłącznie na danych ilościowych (zazwyczaj brak miodajnych informacji na temat takich problemów jak ryzyko inwestycyjne i długoterminowe skutki inwestycji kapitałowych);
- 4) brak ujawnień kluczowych czynników „napędzających” wartość w kluczowych obszarach działalności, na przykład kapitału ludzkiego, relacji z klientami, innowacji, badań i rozwoju (R&D) oraz reputacji korporacyjnej.

Skutkiem niewystarczającego, a już z pewnością zbyt powolnego przystosowania sprawozdawczości finansowej do realiów rzeczywistości gospodarczej stało się rozluźnienie relacji między informacjami publikowanymi na rynku kapitałowym a oczekiwaniami interesariuszy. Przyczyny tego zjawiska tkwią zarówno w możliwościach percepcyjnych tych ostatnich, jak i w awersji zarządów do ujawniania pewnych informacji lub ich kontekstu. Prowadzi to do powstania tzw. luk komunikacji (por. np. DiPiazza, Eccles, 2002, s. 85–92). Podczas procesu komunikowania się może wystąpić zjawisko tzw. dysonansu między odbiorcą a nadawcą (Ober, 2013). Oznacza ono sytuację, w której odbiorca nie bierze pod uwagę informacji pozostających w niezgodzie z jego oczekiwaniami. Zjawisko to A. Potocki, R. Winkler i A. Żbikowska nazywają luką informacyjną i wskazują na jej dwa rodzaje (Potocki, Winkler, Żbikowska, 2003, s. 41):

- 1) luka nadziei informacyjnej – występuje w przypadku, kiedy odbiorca dostaje niepełną informację, która nie pozwala mu podjąć oczekiwanych działań, i równocześnie ma nadzieję na jej późniejsze uzupełnienie przed nadawcą;
- 2) luka niezgody informacyjnej – kiedy odbiorca nie zgadza się z częścią bądź z całością komunikatu i nie wykorzystuje go do podjęcia żadnych działań decyzyjnych.

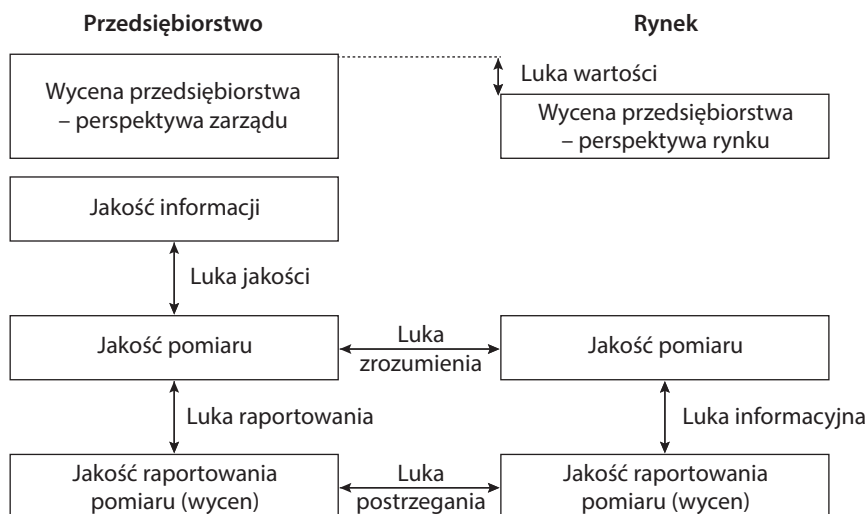
Jako najczęściej wskazywane w literaturze przedmiotu E. Śniezek (2008) wymienia luki:

- 1) jakości, kiedy zarząd traktuje dany czynnik jako istotny generator wartości, ale dane generowane przez sprawozdawcze systemy wewnętrzne nie pozwalają na jego wiarygodną ocenę;
- 2) sprawozdawczą, w przypadku gdy zarząd traktuje dany czynnik jako istotny generator wartości, ale nie decyduje się na opublikowanie danej informacji;
- 3) informacyjną, gdy użytkownicy informacji traktują dany czynnik jako istotny generator wartości, ale uważają sposób lub zakres prezentacji za niezadowalające.

Występowanie luk komunikacji wiąże się ściśle ze zjawiskiem asymetrii informacyjnej. Zjawisko to zostało dostrzeżone między innymi przez G. A. Akerlofa,

który w 1970 roku w artykule *The Market for „Lemons”: Quality Uncertainty and the Market Mechanism* opisał dokładnie, jak niepełna informacja wpływa na funkcjonowanie rynków, za co w 2001 roku otrzymał Nagrodę Nobla w dziedzinie ekonomii (Akerlof, 1970). Asymetria informacji powstaje w sytuacji, w której jedna ze stron zainteresowanych lub uczestniczących w transakcji posiada więcej informacji niż druga. Prowadzi to do zaburzeń w działaniu rynku przez nieefektywną alokację zasobów, ponieważ mechanizmy rynkowe nie zapewnią ich optymalnego rozmieszczenia. Asymetria informacji jest najczęściej rozpatrywana w odniesieniu do rynku dóbr i usług, rynku ubezpieczeń, rynku pracy oraz rynku źródeł finansowania. Polega na nierównym rozkładzie informacji istotnych dla podmiotów transakcji (może to skutkować nieetycznymi działaniami w celu zwiększenia korzyści własnych). Zjawisko to niesie ze sobą negatywne skutki dla wszystkich uczestników rynku, a co najważniejsze – nie jest, niestety, możliwe całkowite wyeliminowanie go. Jednym z działań naprawczych niwelujących asymetrię informacji jest zmniejszanie luk komunikacji i dobrowolne ujawnianie dodatkowych (niewymaganych regulacjami prawnymi) informacji przez zarządy spółek. Zjawisko asymetrii informacji stanowi poważną barierę dla rozwoju wielu sektorów gospodarki. Towarzyszące jej zjawiska w negatywny sposób wpływają na działanie szeroko pojętego rynku.

Na ilustracji 1.1 przedstawiono najczęściej wymieniane w literaturze luki, przyczyniające się do asymetrii informacyjnej.

Ilustracja 1.1. Luka komunikacji i jej elementy

Źródło: Schuster, O'Connell, 2006, s. 2.

W tabeli 1.1 krótko scharakteryzowano istniejące luki komunikacyjne.

Tabela 1.1. Luki przyczyniające się do asymetrii informacyjnej

Składniki luki komunikacyjnej	Charakterystyka
Luka informacyjna	Luka informacyjna oznacza, że kluczowe dane dotyczące wyników z perspektywy uczestników rynku nie są im odpowiednio przekazywane. Ponadto kierownictwo musi zgłosić swoje cele biznesowe, aby umożliwić inwestorom wyciągnięcie własnych wniosków na temat tego, czy te cele mogą zostać zrealizowane, a jeśli ten wymóg nie zostanie spełniony, powstanie luka w raportowaniu (luka sprawozdawczości). Obecna prezentacja danych finansowych pokazuje wyłącznie wynik finansowy końcowy szeregu działań związanych z wyceną bilansową. Zaprezentowane dane finansowe, mimo że przedstawiają sytuację finansową w sposób zgodny z rzeczywistością, grupują w sobie wiele informacji, przez co stają się mało użyteczne dla odbiorcy.
Luka sprawozdawczości	Obecna prezentacja danych jest niewystarczająca dla użytkownika sprawozdania finansowego.
Luka jakości	Luka jakości oznacza, że informacje o kluczowym znaczeniu w procesach decyzyjnych nie są tak wiarygodne, jak powinny. Luka przypisywana jakości prezentowanych informacji.
Luka zrozumienia	Luka zrozumienia występuje, gdy interesariusze i zarząd przedsiębiorstwa w różny sposób oceniają ujawniane informacje. Różnica polega na przypisaniu przez kierownictwo innych wag bilansowi i zawartym w sprawozdaniu finansowym informacjom, w kontekście rzeczywistego zapotrzebowania informacyjnego, jakie zgłaszają użytkownicy sprawozdań finansowych.
Luka percepcji	Luka percepcji istnieje, jeśli użyteczność informacji jest postrzegana inaczej przez rynek niż przez przedsiębiorstwo. Jest to luka między poziomem aktywności kierownictwa spółki w raportowaniu mierników a poziomem adekwatności informacji otrzymywanych przez interesariuszy.
Luka wartości	Luka wartości (często nazywana luką komunikacji) przedstawia różnicę między rzeczywistą bieżącą wartością rynkową firmy a jej postrzeganiem przez kierownictwo. W efekcie reprezentuje ona łączny wpływ wszystkich pozostałych luk i ujawnia zakres awarii komunikacji między przedsiębiorstwem a rynkiem.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Schuster, O'Connell, 2006, s. 2; Wiatr, 2013, s. 159.

W ostatnich latach zarówno teoretycy, jak i praktycy, dostrzegając wady tradycyjnego raportowania, tworzyli modele dodatkowych, dobrowolnych ujawnień. Przykładem może być koncepcja *Value Reporting*. Wnioski płynące z analizy stanu faktycznego w obszarze raportowania są niezwykle pomocne w poszukiwaniu kierunków oraz sposobów modyfikowania i rozwijania systemów sprawozdawczości w tym nurcie.

Przekształcenie sprawozdania finansowego w raport biznesowy wymaga podjęcia wysiłków zmierzających do ujednoczenia i udoskonalenia istniejących sprawozdań finansowych, rozszerzenia zakresu i charakteru informacji prezentowanych w układzie tradycyjnym oraz wprowadzenia wielu ujawnień dobrowolnych, uwzględniających coraz ważniejszą obecnie zasadę *True and Fair View*. Działania w tym zakresie podejmują zarówno organizacje środowiskowe, jak i same jednostki gospodarcze. Ramy sprawozdawczości biznesowej promują obecnie dostarczanie informacji uzupełniających tradycyjny raport finansowy i mogą pomóc inwestorom w lepszej identyfikacji działań stymulujących wartość. Chociaż zmiany w tej dziedzinie pojawiają się dość sporadycznie, niemniej jednak dobrowolne raportowanie jest obecnie akceptowane jako część oficjalnej zewnętrznej sprawozdawczości firmy. Jednak wdrażanie takich idei to proces, który trwa wiele lat.

Reasumując, zmiany w zakresie dobrowolnego ujawniania informacji finansowej i niefinansowej należy przyjąć z zadowoleniem, ponieważ mogą one przyczynić się do zmniejszenia istniejącej asymetrii informacyjnej (czyli ograniczenia luk komunikacji) między interesariuszami (szczególnie inwestorami) a zarządem przedsiębiorstwa.

Regulacje w zakresie informacji ujawnianej obowiązkowo w sprawozdawczości przedsiębiorstw (szczególnie spółek giełdowych) mają ułatwić podejmowanie skutecznych decyzji inwestycyjnych i są wyczerpująco opisane w literaturze przedmiotu (por. np. Griffin, Williams, 1960). Znaczna część literatury na temat dobrowolnego ujawniania informacji w rachunkowości dotyczy ekonomicznych modeli ujawniania informacji przez dążenie do powiązania sprawozdawczości finansowej z konsekwencjami ekonomicznymi (Verrecchia, 1983). Istnieje wiele potencjalnych źródeł dobrowolnych ujawnień informacji o przedsiębiorstwie. Należą do nich w szczególności (Healy, Palepu, 2001):

- 1) raporty roczne,
- 2) raporty okresowe,
- 3) raporty pracownicze,
- 4) listy do akcjonariuszy,
- 5) komunikaty prasowe, raporty prasowe,
- 6) prognozy zarządcze,
- 7) prezentacje maklerskie
- 8) opracowania analityków finansowych i pośredników finansowych.

Przez wielu użytkowników w krajach rozwiniętych i rozwijających się raport roczny jest postrzegany jako najważniejsze, często główne źródło informacji finansowej i niefinansowej o przedsiębiorstwie (por. np. Epstein, Pava, 1993; Bartlett, Chandler, 1997; Naser, Nuseibeh, Al-Hussaini, 2003; Catasús, 2008; Chau, Gray, 2010). Większość badaczy wskazuje, że raporty roczne i tak stanowią podstawowe

źródło informacji publicznych, nawet jeśli inne raporty lub strony internetowe firmy mogą zawierać dodatkowe informacje (Patel, Dallas, 2002). Roczne raporty są uważane praktycznie za jedyne formalne źródło informacji w krajach rozwijających się (Naser, Nuseibeh, 2003; Al-Razeen, Karbhari, 2004), chociaż akcjonariusze mogą mieć dostęp i uzyskiwać informacje bezpośrednio przez kontakt z zarządem spółek (Naser, Nuseibeh, 2003). Należy też zauważyć, że przeciwnicy raportów rocznych twierdzą, że nie przedstawiają one racjonalnej wizji przyszłości firmy, są częściej wykorzystywane do celów reklamowych i *public relations* niż do podejmowania decyzji (Jacobson, 1988). Wydaje się oczywiste, że menedżerowie powinni dobrowolnie ujawniać informacje, które zaspokoją potrzeby różnych interesariuszy (Meek, Roberts, Gray, 1995), dobrowolne ujawnianie informacji ma bowiem na celu zapewnienie interesariuszom jasnego obrazu długoterminowej stabilności firmy oraz ograniczenie asymetrii informacji i konfliktów agencyjnych między menedżerami a inwestorami (Healy, Palepu, 2001; Boesso, Kumar, 2007).

W literaturze przedmiotu można wskazać kilka teorii wyjaśniających praktyki dobrowolnego ujawnienia:

1. **Teoria legitymizacji** – zakłada, że przedsiębiorstwo nie ma prawa istnieć, dopóki jego wartości nie są postrzegane jako pasujące do społeczeństwa, w którym działa (Magness, 2006). W związku z tym idea ta przypomina specyficzną umowę społeczną między firmą a społeczeństwem. Ponieważ teoria legitymizacji opiera się na postrzeganiu społeczeństwa, zarząd jest zmuszony ujawnić informacje, które mogłyby zmienić opinię użytkowników zewnętrznych na temat ich firmy. Legitymizacja może nastąpić zarówno przez obowiązkowe ujawnienia zawarte w sprawozdaniach finansowych z powodu nakazów regulacyjnych, jak i dobrowolne ujawnienia przedstawione w różnych częściach raportu rocznego (Lightstone, Driscoll, 2008).
2. **Teoria agencji** – M.C. Jensen i W.H. Meckling definiują relacje agencyjne jako:

[...] umowę, na mocy której jedna lub więcej osób (zleceniodawców) angażuje inną osobę (agenta) do wykonania w ich imieniu usługi polegającej na delegowaniu niektórych decyzji i uprawnień do agenta. Relacja z agencją prowadzi do problemu asymetrii informacji ze względu na fakt, że menedżerowie mogą uzyskać dostęp do informacji bardziej niż akcjonariusze (Jensen, Meckling, 1976, s. 308).

Jednym ze sposobów łagodzenia problemu agencyjnego jest dobrowolne ujawnianie – menedżerowie ujawniają więcej dobrowolnych informacji, co powoduje zmniejszenie kosztów agencji (Barako, Hancock, Izan, 2006),

przekonują również użytkowników zewnętrznych, że działają w optymalny sposób. Brak pełnego ujawnienia wyjaśniono konfliktem między interesami zarządzających i akcjonariuszy. Interesariusz, który ma prawnie zapewniony dostęp do minimalnego zakresu informacji, zawsze będzie z tego niezadowolony i nieusatisfakcjonowany. Będzie dążył do uzyskania większej ilości informacji, w zależności od swoich potrzeb informacyjnych. Problem pryncypał – właściciel rozciąga się w ten sposób na wszystkich interesariuszy, których oczekiwania mogą być bardzo szeroko zdefiniowane.

Inwestorzy – akcjonariusze i kredytodawcy – są zasadniczo oszczędzającymi, którzy chcą zainwestować swoje pieniądze w „dobry” biznes. Jednak powiązanie oszczędności z możliwościami inwestycyjnymi przedsiębiorstw jest procesem złożonym ze względu na asymetrię informacji, ponieważ przedsiębiorcy mają więcej lepszych informacji na temat przedsiębiorstw niż oszczędzających. Prowadzi to do problemu agencji: gdy oszczędzający inwestują w firmę, przekazują swoje uprawnienia decyzyjne przedsiębiorcom; innymi słowy – oszczędzający nie są aktywnie zaangażowani w zarządzanie firmą (Healy, Palepu, 2001).

Problem agencyjny można załagodzić przez optymalne zawieranie umów w takich obszarach jak umowy kompensacyjne, które pomagają w dostosowaniu interesów przedsiębiorcy do interesów inwestora (Healy, Palepu, 2001). Obecność zarządu w firmie, która powinna działać nie tylko niezależnie od kierownictwa, ale także monitorować kierowników firmy, jest potencjalnym rozwiązaniem problemu agencji. Innym rozwiązaniem jest obecność pośredników informacyjnych, takich jak analitycy finansowi, którzy biorą udział w ujawnianiu jakiegokolwiek wykorzystania zasobów firmy przez menedżerów.

3. **Teoria zapotrzebowania na kapitał** (potrzeb kapitałowych) – podmioty gospodarcze dążą do przyciągnięcia zewnętrznego finansowania w celu zwiększenia kapitału, zarówno przez zadłużenie, jak i kapitał własny. Badacze od lat akcentują, że teoria zapotrzebowania na kapitał sugeruje pozytywny wpływ dobrowolnego ujawniania na możliwości pozyskania przez firmę kapitału po niskich kosztach (np. Choi, 1973). Konkurencja w obszarze pozyskiwania kapitału prowadzi do zwiększenia dobrowolnego ujawniania informacji w sprawozdawczości biznesowej. Uważa się, że koszt kapitału obejmuje premię za niepewność inwestorów dotyczącą adekwatności i dokładności dostępnych informacji o przedsiębiorstwie (Shehata, 2014). Obniżenie kosztu kapitału można osiągnąć między innymi wtedy, gdy interesariusze, a w szczególności właściciele i potencjalni inwestorzy, są w stanie interpretować perspektywy ekonomiczne spółki przez dobrowolne ujawnianie informacji,

przede wszystkim finansowej. W badaniach wykazano pozytywne związki między dobrowolnym ujawnianiem a kosztem kapitału – im więcej ujawnień dobrowolnych, tym niższy koszt kapitału (np. Botosan, 2006, s. 3, chociaż podkreśla on, że istnieją również wyniki badań, które wskazują, że niektóre rodzaje ujawnień mogą mieć odwrotny skutek).

4. **Teoria sygnalizacyjna** – pierwotnie opracowana w celu wyjaśnienia asymetrii informacji na rynku pracy (Spence, 1973; Śnieżek, Piłacik, 2016), teoria ta została wykorzystana do objaśnienia zjawiska dobrowolnego ujawniania informacji w sprawozdaniach finansowych. W wyniku problemu asymetrii informacji firmy sygnalizują pewne informacje inwestorom, aby wykazać, że są lepsze od innych firm na rynku, w celu przyciągnięcia inwestycji i tworzenia dobrej reputacji (Verrecchia, 1983). Dobrowolne ujawnienia są jednym ze środków sygnalizujących: „ujawniam dobrowolnie więcej, więc jestem lepszy od innych”.

1.2.2. Determinanty rozwoju ujawnień dobrowolnych

W literaturze czynniki wpływające na zapewnienie i potrzebę dobrowolnego ujawnienia zostały kompleksowo zebrane przez P. M. Healy’ego i K.G. Palepu (2001) oraz J.R. Grahama, C.R. Harveya i S. Rajgopala (2005). Poprzednie badania kategoryzowały czynniki wpływające na decyzje kierowników o dobrowolnym ujawnieniu informacji wśród motywacji i ograniczeń. Determinanty dobrowolnego ujawnienia informacji w raportach biznesowych przedsiębiorstw to (Healy, Palepu, 2001; Graham, Harvey, Rajgopal, 2005):

- 1) **asymetria informacji** – kiedy menedżerowie spółki chcą emitować nowy kapitał za pośrednictwem kapitału własnego lub długu, należy zmniejszyć asymetrię informacyjną między menedżerami a inwestorami zewnętrznymi (Myers, Majluf, 1984; Wiatr, 2013); w rezultacie koszt finansowania zewnętrznego i kapitału powinien zostać obniżony; dobrowolne ujawnienie informacji może pomóc w osiągnięciu tego celu;
- 2) **wynagradzanie menedżerów w formie akcji lub opcji na akcje** – nagradzanie menedżerów za pomocą tzw. długoterminowych planów motywacyjnych, na przykład opcji menedżerskich lub planów opartych na akcjach, takich jak prawo do płatności premii gotówkowej, której wysokość uzależniona jest od realizacji określonych zadań zarządczych czy osiągnięcia przez kierowany obszar biznesowy lub zarządzaną spółkę określonych wskaźników, lub od wzrostu wartości spółki dla akcjonariuszy, mierzonego ceną akcji, to kolejny motyw do zwiększenia dobrowolnego ujawniania informacji (Graham, Harvey, Rajgopal, 2005); menedżerowie są w ten sposób zachęceni

do obniżenia kosztów kontraktowania związanych z rekompensatą za akcje dla nowych pracowników, gdy działają w interesie obecnych akcjonariuszy; są oni również zainteresowani obrotem swoimi akcjami i zmotywowani do ujawnienia prywatnych informacji, aby sprostać ograniczeniom zasad handlu poufnymi informacjami i skorygować wszelkie postrzeganie zaniżania wartości przed wygaśnięciem przyznaných opcji na akcje (Shehata, 2014);

- 3) **zwiększanie możliwości dla analityków** – zwiększone dobrowolne ujawnianie informacji zmniejsza koszt pozyskiwania informacji przez analityków; liczba analityków obserwujących spółkę zwiększa się w wyniku zwiększenia dostępnych im informacji (Shehata, 2014);
- 4) **sygnalizowanie kompetencji menedżerów** – zdolności menedżerów do przewidywania przyszłych zmian w otoczeniu gospodarczym firmy i reagowania na nie to jeden z istotnych wyznaczników wartości rynkowej firmy; w związku z tym zdolni i ambitni menedżerowie dobrowolnie ujawniają informacje, między innymi o prognozach zasobów i zarobków, aby ujawnić swoje zdolności i doświadczenie (Healy, Palepu, 2001; Graham, Harvey, Rajgopal, 2005), według zasady „im więcej zarabiam, tym lepszym jestem menedżerem (liderem)”; oczywiście czasem zdarzają się też sytuacje, gdy menedżerowie ograniczają ujawnianie informacji, jeżeli mogą być wykorzystane przeciwko nim przez organy regulacyjne;
- 5) **możliwość kontroli korporacyjnej** – możliwość zaniżenia wartości firmy jest kolejnym motywem do zwiększenia dobrowolnego ujawniania informacji przez menedżerów; w rezultacie zwiększają oni ujawnianie informacji, aby zachować kontrolę korporacyjną, wyjaśnić przyczyny słabych wyników i ograniczyć prawdopodobieństwo zaniżenia wartości akcji spółki (Healy, Palepu, 2001).

Regulacje prawne zapewniają interesariuszom dostęp do minimalnego (obowiązkowego) zakresu informacji o przedsiębiorstwie. Ograniczenia obowiązkowego ujawniania informacji zwykle powodują, że nie zaspokajają one potrzeb informacyjnych odbiorców, w związku z tym dobrowolne ujawnienie jest postrzegane jako wypełnianie luki w obowiązkowym ujawnianiu. Czynniki ograniczające dobrowolne ujawnianie informacji to najczęściej (Graham, Harvey, Rajgopal, 2005):

- 1) **precedens dodatkowego ujawnienia** – jeśli informacja raz została dobrowolnie ujawniona, uważa się, że przedsiębiorstwo powinno ujawnić takie informacje również w przyszłości, co w przypadku niektórych ujawnień może być trudne do realizacji (Shehata, 2014); interesariusze oczekują, że przedsiębiorstwo będzie kontynuować dobrowolne ujawnianie informacji, nawet jeśli wiadomości będą złe; stanowi to dla menedżerów istotny powód do ograniczenia dobrowolnych ujawnień;

- 2) **koszty własności** – menedżerowie wolą nie ujawniać informacji, które mogą wpłynąć na pozycję konkurencyjną ich firmy na rynku, nawet jeśli spowodowałyby to wzrost kosztu kapitału, można więc powiedzieć, że koszty własności stanowią niekorzystną pozycję konkurencyjną (Campbell, Shrides, Saager, 2001); można oczekiwać, że menedżerowie ujawnią zagregowane informacje o wynikach, gdy ich firma ma różne wyniki w poszczególnych segmentach; z drugiej strony firmy o podobnym spadku rentowności we wszystkich segmentach zazwyczaj ujawnią więcej informacji o segmentach (Shaheta, 2014);
- 3) **koszty agencji** – wielu badaczy (np. Nanda, Nagar, Wysocki, 2003) traktuje problemy agencji jako jedną z najważniejszych przyczyn ograniczania dobrowolnych ujawnień; determinacja menedżerów, aby unikać niepotrzebnego zwracania uwagi na nieistotne pozycje oraz obawy związane z utrzymaniem prawidłowego rozwoju swojej kariery zawodowej i reputacji zewnętrznej to jeden z czynników ograniczających dobrowolne ujawnianie informacji – w myśl zasady „jeśli nie ujawnię, to nie będą niepotrzebnie o tym dyskuutować”;
- 4) **koszty „polityczne”** – ogólnie rzecz biorąc, menedżerowie wolą nie ujawniać dobrowolnych informacji, które organy regulacyjne bądź państwowe mogłyby wykorzystać przeciwko nim; według R.I. Wattsa i J.L. Zimmermana (1978) takie koszty zależą od wielkości firmy; duże firmy o wysokich zyskach częściej obniżają poziom dobrowolnego ujawniania informacji, aby uniknąć ataków politycznych, zainteresowania mediów czy urzędu skarbowego.

Warto również zwrócić uwagę na problem kosztów postępowań sądowych, które mogą być uznane zarówno za motywację do zwiększenia ujawnień dobrowolnych, jak i ich ograniczenie. Niektórzy badacze twierdzą, że zarząd przedsiębiorstwa dołoży należytej staranności, aby ujawnić więcej informacji, zwłaszcza tych niekorzystnych, i ograniczyć ryzyko sporów sądowych (Shaheta, 2014). Panuje jednak przeważająca opinia, że menedżerowie mogą ograniczać dobrowolne ujawnianie informacji, na przykład dotyczących przyszłości firmy, szczególnie jeśli są narażeni na ryzyko ukarania ich za niewłaściwe lub niekorzystne prognozy (Graham, Harvey, Rajgopal, 2005).

Problematyka nakreślona w niniejszym podrozdziale zdecydowanie powinna stać się przedmiotem przyszłych, szczegółowych badań, ponieważ – jak dotychczas – nie osiągnięto konsensusu w odniesieniu do niektórych aspektów dobrowolnego ujawnienia, takich jak na przykład jego związek z kosztem kapitału. Praktycy powinni także brać pod uwagę tendencyjność ujawnianych informacji, czego nie można wyeliminować w przypadku dobrowolnego ujawniania.

1.3. Przegląd badań z zakresu dobrowolnych ujawnień informacji finansowej i niefinansowej

Literatura na temat ujawnień jest obszerna, tym samym wiąże się z tą tematyką również bogata problematyka badawcza. W przekrojowym opracowaniu P. M. Healy i K.G. Palepu (2001) zaproponowali podział badań w zakresie ujawnień na cztery grupy tematyczne. Podobną klasyfikację – jak zaprezentowana na ilustracji 1.2 – przedstawili również V. Beattie (2005) i L. Laidroo (2006). Natomiast informacje o ujawnieniach i zależności ich występowania od preferencji interesariuszy, szczególnie inwestorów, zawarto w przeglądowych pracach C. Roberts, P. Weetman i P. Gordona (2008) oraz Ch. Leuza i P. Wysockiego (2008).

Regulacja ujawnień

- Które z ujawnień powinny podlegać regulacji, a które nie?
- Czy istnieje potrzeba regulacji ujawnień na rynkach kapitałowych?
- Na ile efektywne w tym zakresie są standardy rachunkowości, czy gwarantują one porozumienie między menedżerami i inwestorami zewnętrznymi, jakie czynniki determinują efektywność porozumienia?
- Które z obowiązkowych ujawnień powinny być zaprezentowane bezpośrednio w sprawozdaniach finansowych, a które należałoby włączyć do informacji dodatkowej?

Audytorzy / pośrednicy a ujawnienia

- Jak ujawnienia korporacyjne wpływają na analizy firm dokonywane przez analityków finansowych?
- Jak efektywni są audytorzy w kwestii wzmacniania wiarygodności sprawozdań finansowych?

Decyzje menedżerskie w sprawie ujawnień

- Jakie czynniki wpływają na wybór ujawnień przez menedżerów?
- W jaki sposób zależą od siebie ujawnienia, nadzór właścicielski i bodźce menedżerskie?
- Jaką rolę w kwestii ujawnień odgrywają rady nadzorcze i komitety audytu?

Efekty ujawnień na rynkach kapitałowych

- Jak inwestorzy reagują na ujawnienia korporacyjne (poza sprawozdaniem finansowym)?
- Czy ujawnienia zawierane bezpośrednio w sprawozdaniu finansowym są przez inwestorów inaczej oceniane niż te włączone do informacji dodatkowej?
- Czy ujawnienia mają wpływ na alokację zasobów w gospodarce?
- Jakie czynniki mają wpływ na ocenę przez inwestorów jakości ujawnień na rynkach kapitałowych różnych krajów?

Ilustracja 1.2. Problematyka badawcza w zakresie ujawnień – grupy tematyczne

Źródło: opracowanie własne na podstawie Healy, Palepu, 2001 oraz Gruszczyński, 2012.

Badania w zakresie ujawnień można również podzielić na porównawcze studia międzynarodowe, badania nad szczególnymi rodzajami ujawnień oraz badania krajowe (Gruszczyński, 2012, s. 199). Przykłady badań w poszczególnych obszarach przedstawiono w tabeli 1.2.

Tabela 1.2. Przykłady badań ujawnień w poszczególnych obszarach

Obszar	Tematyka szczegółowa badań	Autorzy
Porównawcze studia międzynarodowe	„Eksperyment naturalny” – porównano zmiany w poziomie ujawnień europejskich firm notowanych w USA z podobnymi firmami europejskimi po wprowadzeniu obostrzeń sprawozdawczych związanych z ustawą SOX.	Arping, Suatner (2010)
	Udowodniono, że większy poziom ujawnień zwiększa zewnętrzne monitorowanie i ogranicza możliwości insiderów do akumulacji gotówki i wyłączenia akcjonariuszy mniejszościowych.	Huang, Zhangb (2008)
	Wykazano, że geneza prawa (kodyfikowanego lub kazuistycznego) i kultura kraju mają wpływ na objaśnianie poziomu ujawnień. Kraje prawa zwyczajowego (<i>common law</i>) mają wyższy poziom indeksu ujawnień niż kraje prawa cywilnego (<i>code law</i>).	Hope (2003)
Szczególny rodzaj ujawnień	Ujawnienia w kwestii kontynuacji działalności w Europie i USA nie są oparte na tych samych przestankach.	Martin (2000)
	Badanie dotyczyło czynników, które wiążą się z ogłaszaniem nieobowiązkowych raportów CSR. Wykazano, że firmy wyróżniające się historią raportów CSR przyciągają dobrych inwestorów instytucjonalnych oraz są wyróżniane przez analityków finansowych, a przede wszystkim firmy ogłaszające CSR mogą liczyć na obniżenie kosztu kapitału własnego.	Dhaliwal i in. (2009)
	Badanie dotyczyło ujawnień zagadnień etycznych przez firmy sektora chemicznego i farmaceutycznego. Firmy niemieckie okazały się lepsze w raportowaniu informacji na temat środowiska i innych kwestii etycznych niż firmy brytyjskie.	Adams, Kuasirikun (2000)
Badania w skali jednego kraju	Stworzono BCDI (<i>Brazilian Corporate Disclosure Index</i>). Wyniki badania wykazały, że istnieje ujemna relacja między BCDI a kosztem kapitału własnego (wzrost indeksu wiąże się ze spadkiem kosztu kapitału własnego).	Lopez, de Alencar (2008)
	Badanie obejmowało obserwację zachowań analityków w kontekście prędkości ujawnień i ich wpływu na cenę akcji (lepszy nadzór, szybsze ujawnianie towarzyszy większemu zainteresowaniu analityków i zgodności ich opinii).	Beekes, Brown, Chin (2007)
	Badanie wykazało, że firmy z większym udziałem niezależnych członków rady nadzorczej w Komitecie audytu oraz firmy z większym komitecie audytu w radzie nadzorczej miały większą dokładność własnych prognoz (czyli większą jakość tego ujawnienia).	Ahmad-Zaluki, Wan-Hussin (2010)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Gruszczyński, 2012.

W ostatnich latach coraz częściej słyszy się opinie, że badania w rachunkowości – mimo przyjętego zakresu tematycznego, obszarowego, wykorzystanych zaawansowanych statystycznych narzędzi badawczych – ogarnął swoisty marazm, powtarzalność. Boddźcem do podjęcia dyskusji nad obecnym stanem badań w rachunkowości, prowadzonych przez amerykańską społeczność akademicką, było niezadowolenie z ich zakresu, jakości, celu, a także wykorzystywanych metod badawczych² (Waymire, 2012, s. 9). Ten sam bodziec powinien stanowić punkt wyjścia do podejmowanych badań naukowych. Do obecnego stanu badań w rachunkowości, prowadzonych przez amerykańskich naukowców, przyczyniły się także czołowe amerykańskie czasopisma. To właśnie w nich publikowane są badania zajmujące się wąską grupą zagadnień, pozbawione innowacyjności i prowadzone przede wszystkim z zastosowaniem metod statystycznych, matematycznych i ekonometrycznych. Wydawcy i recenzenci podtrzymują *status quo* amerykańskich badań. Publikując określony ich rodzaj, pokazują innym pożądaną nurt badawczy. Wynikiem tego jest dostosowywanie pracy do głównego nurtu, celem jest bowiem samo opublikowanie dzieła (Bareja, 2013).

Współczesne badania naukowe w zakresie rachunkowości wykorzystują sposób myślenia oparty na podejściu pozytywistycznym (wykorzystujący metody badawcze typowe dla nauk empirycznych³), który – począwszy od lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku – zdominował kolejne dekady i do dziś jest czołowym nurtem (porównaj tabela 1.3). Pozytywistyczne podejście do badań podlega jednak współcześnie ostrej krytyce. Rozwój teoretycznej myśli rachunkowości do wahadła porównali M.H. Granof i S.A. Zeff (2008, s. A34). O ile na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku wahadło przechyliło się w stronę rachunkowości pozytywnej, praktycznie eliminując rachunkowość normatywną z pola zainteresowania naukowców, o tyle odchylenie osiągnęło współcześnie taki stopień, że przyćmiło wszelkie inne formy naukowych poszukiwań i wywołało falę niezadowolenia (McCarthy, 2012, s. 834).

2 Od początku XX wieku Stany Zjednoczone stały się liderem wyznaczającym kierunki rozwoju rachunkowości, zastępując dotychczasowego dziewiętnastowiecznego lidera, jakim była Wielka Brytania (Nobes, Parker, 2004, s. 5).

3 Nauki empiryczne (aposterioryczne) obejmują takie nauki, których ostateczne przesłanki stanowią wyłącznie aksjomaty i twierdzenia bezpośrednio oparte na doświadczeniu. Należą do nich wszystkie nauki przyrodnicze, matematyka i logika formalna oraz nauki humanistyczne (Ajdukiewicz, 1985, s. 290–291).

Tabela 1.3. Przegląd nurtów badawczych w rachunkowości

Okres (lata)	Tematyka nurtów badawczych	Cytowanie
Początek XX w. (do lat trzydziestych)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stworzenie ram koncepcyjnych dla praktyki rachunkowości (w szczególności dla amerykańskich ośrodków akademickich^a) 2. Identyfikacja najlepszych praktyk z zakresu rachunkowości i prezentowanie zachęty do ich stosowania 	Chatfield, 1975; Edwards, 2000; Mattessich, 2011
Lata trzydzieste XX w.	Dążenie do ustalenia zasad rachunkowości, pierwsze próby skodyfikowania zasad rachunkowości wykorzystujące obserwacje zaczerpnięte z praktyki	Paton, Littleton, 1940
Koniec lat pięćdziesiątych XX w.	„Złoty wiek” badań apriorycznych w rachunkowości, zdominowany włączaniem elementów nowoczesnej matematyki i nauk społecznych	Nelson, 1973
Lata sześćdziesiąte XX w.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Początki i rozwój teorii normatywnej w badaniach, które miały przynieść odpowiedź na pytania „jak powinno być?”^b 2. Poszukiwania metod wyceny i powiązania tego parametru z wpływem na pomiar wyniku działalności podmiotu gospodarczego 	Mattessich, 1964; Ijiri, 1965; Kosiol, 1970; Sterling, 1971; 1990; Schweitzer, 1972; Chambers, 1974
Przełom lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych oraz lata siedemdziesiąte XX w.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pojawienie się nurtu badań pozytywistycznych, pozwalających znaleźć odpowiedź na pytanie „jak jest?”^c 2. Wyjaśnianie stanu obecnego, w szczególności z wykorzystaniem komputerów umożliwiających analizę szerokiego zakresu informacji 3. Badania rynku kapitałowego w rachunkowości 4. Przewidywanie reakcji uczestników rynku kapitałowego na informacje z systemu rachunkowości (przykład grupy badań pozwalających wyjaśnić, że przedmiot i zadania rachunkowości wywierają wpływ na ludzi i wykorzystywanie zasobów) 	Ball, Brown, 1968; Beaver, 1968; Jensen, 1976; Watts, Zimmerman, 1978; 1979; Christenson, 1983; Granof, Zeff, 2008
Lata osiemdziesiąte, dziewięćdziesiąte XX w.	Krytyka pozytywnej teorii rachunkowości (pojawiają się głosy broniące podejścia normatywnego)	Sterling, 1990; Boland, Gordon, 1992; Mattessich, 1995

^a Pierwszym krajem, który dostrzegł potrzebę nauczania rachunkowości na poziomie akademickim, były Stany Zjednoczone. W roku 1883 w siatkach programowych Wharton School of Finance and Economy University of Pennsylvania umieszczono po raz pierwszy kurs rachunkowości. Do 1900 roku rachunkowość znalazła się w ofercie programowej dwunastu amerykańskich uniwersytetów, między innymi New York University czy University of Chicago (Chatfield, 1975, s. 1; Mattessich, 2011, s. 179). ^b Rachunkowość normatywna, stanowiąca pierwszy dominujący nurt teoretycznych rozważań drugiej połowy XX wieku, została na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych wyparta przez rachunkowość pozytywną, zorientowaną na opis stanu obecnego. Nurt normatywny został zdyskredytowany do tego stopnia, że w kolejnych latach w amerykańskich książkach poświęconych teorii rachunkowości opis normatywnych teorii rachunkowości został

zredukowany do niezbędnego minimum (Wolk, Francis, Terney, 1992).^c Pozytywna teoria rachunkowości wyparta z teoretycznej myśli rachunkowości podejście normatywne, a zwolennicy nowego nurtu uznawali próby tworzenia teorii normatywnej za nienaukowe podejście do tworzenia ogólnej teorii rachunkowości (Gaffikin, 2005, s. 16). Pozytywna teoria rachunkowości mieści się w tzw. głównym nurcie badawczym, który od strony metodologicznej wymaga formułowania hipotez i ich testowania na podstawie empirycznie pozyskanych danych. Tego typu badania zdominowały obecnie aktywność badawczą zagranicznych pracowników naukowych. Ich wyniki są prawie wyłącznie akceptowane w głównych czasopismach naukowych.

Źródło: opracowanie własne.

W ostatnich latach pojawiają się krytyczne dyskusje dotyczące zarówno tematyki, jak i warsztatu badań prowadzonych w rachunkowości. Krytyce podlega przede wszystkim brak innowacyjności prowadzonych badań oraz sposoby ich prowadzenia. W szczególności dyskusyjne wydają się następujące aspekty prowadzonych badań:

- 1) koncentrowanie się w badaniach na tych samych tematach – główny obszar badań stanowi rachunkowość finansowa, jednocześnie w ostatnich latach wzrasta jej udział wśród innych identyfikowanych zagadnień (Oler, Oler, Skonsen, 2010);
- 2) powielanie badań już przeprowadzonych lub nieznaczące ich rozwinięcie – niewystarczający stopień innowacyjności w badaniach rachunkowości wywołuje niepokój wielu naukowców, brak innowacyjności powoduje, że rozwój myśli rachunkowości ulega istotnemu spowolnieniu; stagnacja rzadko przynosi nowe pomysły i nowe sposoby postrzegania badanych zjawisk (Demski, 2007; Moser, 2012; Waymire, 2012);
- 3) podejście empiryczne w badaniach naukowych praktycznie wyparło inne sposoby poszukiwań naukowych – pojawia się twierdzenie, że umiejętność posługiwania się narzędziami matematycznymi, statystycznymi i ekonometrycznymi stała się ważniejsza od wiedzy z rachunkowości (Basu, 2012), a większość naukowców pochłoniętych jest modelowaniem wysoce uproszczonych lub wręcz nierealistycznych sytuacji (McCarthy, 2012);
- 4) biegłość badacza ocenia się przez pryzmat posługiwania się najlepszymi technikami prowadzenia badań empirycznych zamiast przez umiejętność identyfikowania ważnych problemów rachunkowości, co nieuchronnie prowadzi do spadku innowacyjności badań (Moser, 2012).

Wszechobecność podejścia pozytywistycznego do prowadzenia badań naukowych doprowadziła do sytuacji uznania przez niektórych podejścia normatywnego za nienaukowe. Rachunkowość pozytywna określana jako neutralna, gdyż niewykorzystująca sądów wartościujących, doprowadziła do zdegradowania innych sposobów prowadzenia studiów niż te, które badają przeszłość i na jej podstawie wyciągają wnioski lub formułują nowe hipotezy czy teorie (Bareja, 2013). W kontrargumentacji pojawiają się głosy mające na celu poprawienie stanu badań w rachunkowości. W szczególności wskazuje się na wzbogacenie metod ilościowych metodami

jakościowymi, gdyż same metody ilościowe, uważane dotychczas za bardziej naukowe, przez swą dominację przestają być użyteczne z punktu widzenia praktyki rachunkowości. Postuluje się także częstsze korzystanie z historycznego dorobku naukowców, a nie tylko z dokonań naukowców prowadzących badania w ciągu ostatnich czterdziestu lat⁴ (Demski, 2007; Basu, 2012; Waymire, 2012). Stwierdzone niedociągnięcia w procesie badań naukowych w rachunkowości nie przekreślają dokonań badań zapoczątkowanych w latach sześćdziesiątych XX wieku, które – mimo przeładowania ich metodami matematycznymi – pozwoliły na lepsze zrozumienie wpływu informacji finansowych na decyzje inwestorów (Granof, Zeff, 2008).

W erze społeczeństwa informacyjnego sprawozdanie roczne jednostki gospodarczej powinno zawierać pełen pakiet informacji niezbędnych do prawidłowego określenia jego kondycji finansowej i właściwej oceny możliwości biznesowych w przyszłości. Współczesne badania wykazały, że dobrowolne ujawnianie informacji jest skutecznym i zadowalającym sposobem informowania zainteresowanych stron o osiągnięciach biznesowych. Wielu badaczy, przedstawiając koncepcję dobrowolnych ujawnień:

- 1) oceniało ich poziom w spółkach (np. Tian, Chen, 2009);
- 2) badało wpływ oczekiwań zainteresowanych stron na dobrowolne ujawnienia giełdowe z perspektywy menedżerów (np. Ousama, Fatima, 2010);
- 3) studiowało wpływ edukacji na oczekiwania różnych użytkowników dotyczące sprawozdań finansowych (np. Monroe, Woodliff, 1993);
- 4) przeprowadziło badania na temat dobrowolnych ujawnień informacji wśród dyrektorów finansowych, stwierdzając, że ważną barierą dla dobrowolnego ujawnienia jest ujawnienie poufnych informacji o spółce (np. Graham, Harvey, Rajgopal, 2005);
- 5) stwierdziło, że firmy przestają ujawniać informacje na temat segmentów działalności w celu zmniejszenia intensywności konkurencji; zagregowane informacje mogą stanowić instrument ochrony przed konkurencją, nawet jeśli wejście konkurencji na dany rynek jest nieuniknione (np. Schneider, Scholze, 2015).

Jak wspomniano, w ostatnich latach zaobserwowano dążenie do doskonalenia modelu raportowania biznesowego. Wynika to z wielu przyczyn, a przede wszystkim

4 Sugestie poprawy wskazują, że czynności naprawcze powinny mieć miejsce również na innych polach działalności naukowej, na przykład organizacje osób zajmujących się rachunkowością powinny podejmować inicjatywy zachęcające do innowacyjnych studiów z szerokiego zakresu zagadnień rachunkowości, stosujących różne metody badawcze (przez nagrody, stypendia czy publikowanie badań); czasopisma z dziedziny rachunkowości powinny dopuszczać do publikowania również bardziej innowacyjne badania prowadzone w rachunkowości (a nie wyłącznie te zawierające zaawansowane narzędzia statystyczne czy ekonometryczne); ośrodki akademickie powinny zmienić wagi ocen, aby uwzględniły one jakość badań naukowych, a nie ich liczbę.

z ewolucji potrzeb użytkowników w zakresie informacji finansowych i niefinansowych. Te potrzeby się zmieniają, ponieważ zmienia się środowisko, w którym działają przedsiębiorstwa. W celu doskonalenia pakietu informacji o przedsiębiorstwie, dostępnego dla zainteresowanych stron, podejmowane są liczne wysiłki, poczynając od wykorzystania sprawozdania z działalności, przez tworzenie dodatkowych szczegółowych sprawozdań, strony internetowe przedsiębiorstw, aż po prezentację kompleksowych, zintegrowanych raportów rocznych. Na przestrzeni lat odnotowano ogromną liczbę różnorodnych badań dotyczących sprawozdawczości biznesowej, w tym między innymi badania:

- 1) praktyki sprawozdawczości biznesowej poszczególnych krajów, nie tylko rozwiniętych, takich jak USA, Wielka Brytania czy Niemcy, ale także na przykład Republika Południowej Afryki (Myburgh, 2001), Wietnam (Binh, 2012), Chiny (Qu, Leung, Cooper, 2013), Kuwejt (Alfraih, Almutawa, 2017), Nigeria (Nyahas i in., 2018), Nowa Zelandia (Jiang, Habib, 2009) czy Włochy (Scaltrito, 2016);
- 2) zależności między różnymi kategoriami rachunkowości, takimi jak na przykład badania i rozwój (Riegler, Höllerschmid, 2006), kapitał intelektualny (Singh, Kansal, 2011) czy przepływy pieniężne (Kousenidis, Negakis, Floropoulos, 2006);
- 3) informacji finansowych i niefinansowych (Tian, Chen, 2009; Ousama, Fatima, 2010; Malek-Yonan, Bakhtiar, Rafsanjani, 2016);
- 4) związków między dobrowolnymi ujawnieniami a wielkością przedsiębiorstwa i jego wynikami (Renders, Gaeremynck, 2007; Adelopo, 2011);
- 5) zakresu i jakości praktyk dotyczących sprawozdawczości środowiskowej (Freeman, 1984; Hummel, Schlick, 2016).

Odrębnym przedmiotem nowoczesnych badań w rachunkowości są informacyjna wartość sprawozdawczości finansowej oraz przydatność informacji generowanych z systemów rachunkowości, rozważane z punktu widzenia użytkowników zewnętrznych i wewnętrznych (Lev, Zarowin, 1999; Jonas, Blanchet, 2000; Graham, Harvey, Rajgopal, 2005).

Poniżej przedstawiono przegląd wybranych badań dotyczących ujawnień dobrowolnych, przeprowadzanych w ciągu ostatnich czterdziestu lat. Ich krótką charakterystykę zawarto w tabelach 1.4–1.6. Badania podzielono na trzy grupy tematyczne:

- 1) badania dotyczące samej koncepcji dodatkowych, dobrowolnych ujawnień w sprawozdawczości biznesowej,
- 2) badania skupione na konkretnym, wybranym problemie naukowym oraz
- 3) badania dobrowolnych ujawnień w różnych krajach i w ujęciu międzynarodowym (choć w sposób oczywisty badania przyporządkowane do grupy drugiej i trzeciej są wzajemnie powiązane i z powodzeniem można by je sklasyfikować zarówno jako problemowe, jak i opisujące praktykę danego kraju).

Niektóre badania naukowe dotyczyły zagadnień modelowania informacji jako podstawowego narzędzia naukowego poznania oraz modelowania zakresu i struktury sprawozdawczości finansowej w celu zwiększenia użyteczności i przydatności sprawozdań finansowych ogólnego przeznaczenia (np. Wiatr, 2013; Śniezek, Wiatr, 2016). Badania nad wpływem zwiększonego zakresu ujawniania w rocznych sprawozdaniach informacji na temat poprawy ochrony inwestorów i konkurencyjnej pozycji przedsiębiorstw przeprowadziła G. Świdarska (2010). Badania empiryczne z wykorzystaniem bazy danych potwierdziły pozytywny wpływ zwiększonego zakresu ujawniania informacji na ochronę inwestora, ustalono również, że zwiększony zakres ujawnień nie wpływa negatywnie na pozycję konkurencyjną.

Tabela 1.4. Badania koncepcyjne dotyczące dobrowolnych ujawnień

Tematyka badań	Wyniki badań
Voluntary disclosure of balance sheet information in quarterly earnings announcements (Chen, DeFondb, Park, 2002)	Chen, DeFondb i Park badali dobrowolne ujawnianie dodatkowych informacji bilansowych przez menedżerów w kontekście kwartalnych informacji o zarobkach. Stwierdzono, że menedżerowie dobrowolnie ujawniają dodatkowe informacje bilansowe, gdy bieżące zarobki są relatywnie mało informacyjne. Ujawnienia takie są bardziej prawdopodobne w spółkach z branży zaawansowanych technologii, stosunkowo krótko obecnych na rynku, zaangażowanych w fuzje lub przejęcia, a także charakteryzujących się dużą zmiennością kursów akcji.
Corporate Governance and Voluntary Disclosure: A Literature Review (Herath, Altamimi, 2017)	Badania Herath i Altamimi dotyczyły związku między łańcem korporacyjnym a dobrowolnymi ujawnieniami. Głównym celem badania było określenie, w jaki sposób łańcie korporacyjny może wpływać na asymetrię informacyjną między menedżerami a interesariuszami. Stwierdzono, że w większości przypadków łańcie korporacyjny może znacząco wpłynąć na poziom ujawnień dobrowolnych. Badanie potwierdziło skuteczność mechanizmu łańcia korporacyjnego jako siły nacisku, w celu zapewnienia odpowiednich informacji, z których korzystają użytkownicy.
Concept of Voluntary Information Disclosure and A Review of Relevant Studies (Tian, Chen, 2009)	W badaniach wskazano, że dobrowolne ujawnianie ma koncepcyjnie pozytywny wpływ na komunikację przedsiębiorstwa ze stronami powiązаныmi, zmniejsza asymetrię informacji dla inwestorów oraz poprawia jakość ujawnianych informacji. Z jednej strony dobrowolne ujawnienie może uszczegółowić i pogłębić obowiązkowe ujawnienie, następuje wtedy poprawa wiarygodności i kompletności obowiązkowego ujawnienia. Z drugiej strony może uzupełniać i rozszerzać obowiązkowe ujawnianie informacji. Dlatego dobrowolne ujawnienie jest skutecznym sposobem komunikacji. Ma to znaczenie dla doskonalenia spółek giełdowych, struktury zarządzania i zwiększenia ochrony interesów inwestorów.

Tematyka badań	Wyniki badań
Voluntary disclosure narratives: more research or time to reflect? (Slack, Shrivess, 2010)	Slack i Shrivess omówili rozwój badań nad dobrowolnymi ujawnieniami i jego potencjalne przyszłe kierunki, podkreślając jednocześnie niektóre trudności związane ze zbadaniem takich ujawnień. Wskazali czynniki, które należy wziąć pod uwagę w przyszłych badaniach. Przedstawili aktualne zagadnienia związane z badaniem ujawnień oraz przegląd tych prac, które pokazują szczególne podejście do badań, co jest istotne zarówno dla praktyków, jak i nauczycieli akademickich.
Continuous disclosure and information asymmetry (Russell, 2015)	Celem badania Russella było sprawdzenie, czy firmy o wysokiej asymetrii informacji ujawniają więcej informacji w trybie ciągłego ujawniania oraz czy stosowanie dobrowolnych ujawnień w sposób ciągły zmniejsza asymetrię informacji. Relacje między ciągłymi ujawnieniami a asymetrią informacji zbadano, z wykorzystaniem zwykłej regresji, metodą najmniejszych kwadratów. Badanie wykazało między innymi, że firmy o wysokiej asymetrii informacji ujawniają więcej informacji. Ponadto stwierdzono, że ujawnianie informacji przy dużej asymetrii informacji powoduje wzrost tej asymetrii.
Theories and Determinants of Voluntary Disclosure (Shehata, 2014)	Shehata omówił teoretyczne aspekty dobrowolnych ujawnień w kontekście ich znaczenia dla gospodarki, wskazując te teorie, które są zwykle wykorzystywane w literaturze przedmiotu w celu wyjaśnienia potrzeb dobrowolnego ujawniania informacji i jego uwarunkowań. Przedstawił również determinanty dobrowolnego ujawnienia oraz ich ograniczenia.
The influence of voluntarily disclosed qualitative information (Narayanan i in., 2000)	Narayanan i in. w swoich badaniach zajmowali się dobrowolnymi ujawnieniami informacji o działaniach z udziałem agencji rządowych oraz o planach zarządów dotyczących projektów badawczo-rozwojowych. Wyniki wskazują, że informacje te, dobrowolnie ujawniane w ogłoszeniach dotyczących projektów badawczo-rozwojowych, wykazują ścisły związek ze zmiennymi branżowymi, zapewniając znaczącą, dodatkową zawartość informacyjną zarówno na etapie innowacji, jak i komercjalizacji projektów badawczo-rozwojowych. Największy wpływ mają tu informacje o planach zarządów, zwłaszcza o zamiarach powiększenia udziału w rynku.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 1.5. Badania problemowe dotyczące dobrowolnych ujawnień

Tytuł	Wyniki badań
Voluntary disclosures of intellectual capital: An empirical analysis (Singh, Kansal, 2011)	Singh i Kansal zbadali dobrowolne ujawnienia dotyczące kapitału intelektualnego w 20 największych spółkach farmaceutycznych notowanych na giełdzie w Indiach. Badanie wykazało, że marki i współpraca biznesowa to najczęściej ujawniany element kapitału intelektualnego (w dalszej kolejności kompetencje pracowników i wewnętrzny kapitał organizacyjny). Ogólna korelacja między wyceną kapitału intelektualnego a ujawnieniem jest ujemna, słaba i nieistotna.

Tabela 1.5 (cd.)

Tytuł	Wyniki badań
The voluntary reporting of intellectual capital: Comparing evidence from Hong Kong and Australia (Guthrie, Petty, Ricceri, 2006)	Guthrie, Petty i Ricceri również zajmowali się dobrowolnymi ujawnieniami informacji o kapitale intelektualnym spółek giełdowych w Australii i Hongkongu, oceniając wpływ takich czynników jak np. wielkość przedsiębiorstwa czy branża na poziom ujawnień. W obu lokalizacjach poziomy dobrowolnego ujawnienia były niskie i miały charakter jakościowy, a nie ilościowy. Poziom ujawnienia był pozytywnie związany z wielkością firmy, co jest zgodne z wynikami poprzednich badań w tym zakresie.
Board ownership, audit committees' effectiveness and corporate voluntary disclosures (Akhtaruddin, Haron, 2010)	Akhtaruddin i Haron badali związki między zarządem właścicielskim, skutecznością komitetów audytu pod względem odsetka niezależnych dyrektorów niewykonawczych i członków-ekspertów w komitecie audytu oraz dobrowolnymi ujawnieniami korporacyjnymi. Badanie oparte jest na próbie 124 spółek giełdowych z Malezji. Wyniki empiryczne wskazują, że zarząd właścicielski wiąże się z niższym poziomem dobrowolnego ujawniania. Wynik jest zgodny z poglądem, że zarząd właścielski zwiększa koszty agencji wynikające z asymetrii informacji między zarządem firmy a inwestorami zewnętrznymi. Ustalenia stanowią wsparcie dla firm z zarządem właścielskim, mające na celu włączenie większej liczby niezależnych dyrektorów do komitetu audytu, a zatem zwiększenie poziomu ujawniania informacji i zmniejszenie asymetrii informacyjnej między zarządem firmy a inwestorami.
Voluntary disclosures and market response to earnings announcements (Fernando, Giboney, Schneible, 2018)	Fernando, Giboney i Schneible badali wpływ dobrowolnego ujawnienia informacji na asymetrię informacji między inwestorami oraz średnią zawartość informacyjną w późniejszym ogłoszeniu o wynikach. Ustalili, że dobrowolne ujawnienie informacji przed datą publikacji zysków zwiększa wolumen obrotu związany ze zwrotem na akcji (<i>stock return</i>). Ponadto dobrowolne ujawnianie ogranicza również zmiany cen akcji w tym dniu. W badaniu zastosowano bezpośrednią miarę dobrowolnego ujawnienia, opracowaną przez M.J. Coopera, J. He i M. Plumlee oraz wykazano negatywny związek między dobrowolnym ujawnieniem a średnią zawartością informacyjną komunikatów o wynikach.
Levels of voluntary disclosure in IPO prospectuses: an empirical analysis (Cazavan-Jeny, Jeanjean, 2007)	Cazavan-Jeny i Jeanjean skupili się na sposobie ujawniania informacji o prognozach w prospektach emisyjnych we Francji, gdzie menedżerowie przekazują albo szczegółowe prognozy, albo tylko krótkie podsumowanie. Autorzy badali uwarunkowania i konsekwencje różnych poziomów szczegółowości przedstawionych w tych prognozach i pokazali, że tylko dwie zmienne są powiązane z bardzo szczegółowymi ujawnieniami prognoz: horyzont prognozy i wiek firmy. Stwierdzili również, że błąd prognozy zmniejsza się wraz ze wzrostem poziomu szczegółowości ujawnianych prognoz. Ustalenie to jest wiarygodne w teście odwrotnego związku przyczynowego (dwuetapowa procedura samokontroli Heckmana) i sugeruje, że poziom szczegółowości ujawnień prognoz zwiększa wiarygodność prognoz zysków. Wyniki są dowodem na to, jak ważne jest ujawnianie informacji prognozowanych w prospektach emisyjnych IPO (dokonywana po raz pierwszy oferta publiczna dotycząca określonych papierów wartościowych) oraz dokumentują negatywny związek między błędem prognozy a poziomem szczegółowości ujawnianych prognoz.

Tytuł	Wyniki badań
Disclosure interactions: accounting policy choice and voluntary disclosure effects on the cost of raising outside capital (Gietzmann, Trombetta, 2003)	Gietzmann i Trombetta zajmowali się problemem, w jaki sposób ujawnianie zasad rachunkowości wpływa na późniejszy wybór i dobrowolne ujawnianie miar wyników niefinansowych. Badali koszty pozyskania kapitału dla firm w ramach dwóch systemów (konserwatywnej i agresywnej polityki rachunkowości). Wykazali, że komunikacja przez dobrowolne ujawnianie nie musi być prostym substytutem komunikacji przez wybór polityki rachunkowości.
The role of the board in voluntary disclosure (Bueno i in., 2018)	Bueno i in. opisali dobrowolne ujawnienia dokonywane przez spółki wymienione w B3 w Brazylii oraz badali, które cechy zarządu mają wpływ na to ujawnienie. Do analizy zastosowano model regresji z efektami stałymi (<i>fixed effect regression model</i>). Wyniki były istotne statystycznie dla płci i dwoistości funkcji, co potwierdza teorię, że obecność kobiet jako członków zarządu pozytywnie wpływa na dobrowolne ujawnienie oraz że łączenie funkcji dyrektora naczelnego i przewodniczącego zarządu ma negatywny wpływ na poziom dobrowolnych ujawnień. Zwiększony dostęp do informacji o spółkach w Brazylii może pomóc inwestorom w lepszym wyborze portfeli inwestycyjnych i przedstawiciele zarządu w spółkach, w których mają udział i prawo głosu.
A third dimension to understanding voluntary disclosures (Prince, Dwivedi, 2013)	Prince i Dwivedi zasugerowali potencjalny nowy sposób patrzenia na motywację dobrowolnego ujawniania. Wykraczając poza zwykłe atrybuty finansowe czy zasady ładu korporacyjnego, zasugerowali, aby niektóre strategiczne decyzje i działania spółki mogły również odgrywać rolę w określaniu konieczności dobrowolnych ujawnień. Autorzy określili strukturalne obszary organizacyjne i podmioty, które odgrywają strategiczną rolę, zaproponowali, aby dobrowolne ujawnianie informacji mogło wynikać z ich wyjątkowych, a jednocześnie kluczowych ról i działań, które są w dużej mierze nieznanymi innym interesariuszom spółki.
The effect of globalization and legal environment on voluntary disclosure (Webb, Cahan, Sun, 2008)	Webb, Cahan i Sun badali, w jaki sposób interakcje z zagranicznym kapitałem, produktami i rynkami pracy wpływają na praktyki ujawniania informacji międzynarodowych firm spoza USA. Podczas gdy firmy z krajów o silnym otoczeniu prawnym, np. wywodzących się z systemu prawa zwyczajowego (<i>common law</i>) już znajdują się pod presją dobrowolnego ujawniania informacji, globalizacja może zwiększyć korzyści związane z dobrowolnym ujawnianiem informacji dla firm z krajów systemu prawa cywilnego (<i>code law</i>). Stwierdzono znaczącą interakcję między globalizacją a otoczeniem prawnym przedsiębiorstw. Wskazuje to, że w przypadku tego samego poziomu globalizacji istnieje więcej dobrowolnych ujawnień firm mających słabe otoczenie prawne. Wyniki sugerują, że globalizacja jest ważną zmienną.

Tabela 1.5 (cd.)

Tytuł	Wyniki badań
The Relationship between Voluntary Disclosure and Independent Directors in the Presence of a Dominant Shareholder (Patelli, Prencipe, 2007)	Patelli i Prencipe badali korelację między dwoma mechanizmami kontroli – dobrowolnym ujawnieniem i niezależnymi dyrektorami – w firmach charakteryzujących się dominacyjną rolą akcjonariuszy, co ma złagodzić klasyczny problem agencyjny. Na podstawie teorii agencji autorzy zbudowali hipotezę, że te dwa mechanizmy mają tendencję do współistnienia, ponieważ obecność jednego z nich zmniejsza koszty wprowadzenia drugiego. Dwa dalsze efekty – reputacja i efekt domina – przyczyniają się do ustalenia pozytywnego związku między dwoma mechanizmami. Wyniki potwierdziły hipotezę.
Corporate governance and voluntary disclosure (Eng, Mak, 2003)	Eng i Mak analizowali wpływ struktury własności i składu zarządu na dobrowolne ujawnianie informacji. Wyniki pokazują, że struktura własności i skład zarządu mają wpływ na ujawnianie informacji. Spółki z małym udziałem właścicieli w zarządzie oraz spółki o dużym udziale kapitałowym państwa zwiększają zakres ujawnianych dobrowolnie informacji. Wzrost liczby zewnętrznych dyrektorów ogranicza ujawnianie informacji przez przedsiębiorstwa. Autorzy stwierdzili również, że większe firmy i firmy o niższym zadłużeniu ujawniają dobrowolnie więcej informacji.
Voluntary disclosure on project intangibles from R&D in business reporting: A principles based approach for R&D intensive companies (Riegler, Höllerschmid, 2006)	Riegler i Höllerschmid badali informacje o wartościach niematerialnych i prawnych, a w szczególności na temat badań i rozwoju dostarczanych przez dobrowolne i obowiązkowe systemy sprawozdawcze. Wyniki pokazały, że możliwe jest zastosowanie systematycznego podejścia do sprawozdawczości finansowej w badanym zakresie, stwierdzono również powiązania między rachunkowością finansową a modelami raportowania indukcyjno-analitycznego.
The Content of Voluntary Intangible Asset Disclosures: Evidence from Emerging Market Companies (Kang, Gray, 2011)	Kang i Gray przeanalizowali zakres i treść dobrowolnych ujawnień informacji o wartościach niematerialnych 200 głównych światowych firm z rynków wschodzących. Ocenili różnorodność, charakter i zakres ujawnień. Wyniki pokazują, że zdecydowana większość firm stosuje dobrowolne praktyki ujawniania informacji o transakcjach. Wbrew powszechnemu przekonaniu większość firm ujawnia ilościowe informacje na temat oceny ryzyka, zawierające zarówno elementy finansowe, jak i niefinansowe, a nie jakościowe. Wyniki wskazują ponadto, że różnorodność, charakter i zakres dobrowolnych ujawnień informacji o ratingu różnią się w zależności od rodzaju przyjętych standardów rachunkowości i branży, a nie od wielkości ani notowań giełdowych.

Tytuł	Wyniki badań
Mandatory Financial Reporting and Voluntary Disclosure: The Effect of Mandatory IFRS Adoption on Management Forecasts (Li, Yang, 2016)	Li i Yang analizowali wpływ obowiązkowego przyjęcia Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) na dobrowolne ujawnianie informacji. Wykazali znaczny wzrost i częstotliwość ujawniania prognoz zysków po obowiązkowym przyjęciu MSSF. Zaproponowali i pozytywnie przetestowali trzy sposoby, za pomocą których przyjęcie MSSF może zmienić motywację firm do dobrowolnego ujawniania informacji: poprawę jakości zysków, wzrost popytu akcjonariuszy i wzrost popytu analityków.
Voluntary Disclosure, Earnings Quality, and Cost of Capital (Francis, Nanda, Olsson, 2008)	Francis, Nanda i Olsson badali związki między dobrowolnym ujawnieniem, jakością zysków i kosztem kapitału. Okazuje się, że firmy o wysokiej jakości zysków wykazują zdecydowanie więcej dobrowolnych ujawnień niż firmy o niskiej jakości zysków. Dobrowolne ujawnianie wiąże się też z niższym kosztem kapitału. Wpływ ujawniania na koszt kapitału jest znacznie zmniejszony lub całkowicie zanika, gdy jako zmienną zależną przyjmie się dodatkowo jakość zysków. Badania alternatywnych <i>proxy</i> pokazują, że ustalenia autorów opierają się na miarach jakości zysków i koszcie kapitału, ale nie na innych miarach dobrowolnego ujawniania. Autorzy znajdują w szczególności przeciwne relacje dla dobrowolnych środków ujawniania opartych na prognozach zarządczych i połączeniach konferencyjnych i nie znajdują żadnych relacji dla środków opartych na komunikatach prasowych.

Źródło: opracowanie własne.

Współcześnie rozszerza się znacząco zakres tradycyjnych sprawozdań finansowych, aby zapewnić pełny obraz tego, jak przedsiębiorstwo generuje wartość i jaki jest jego wpływ na społeczeństwo (np. Jones, Solomon, 2013). Ujawnienia informacji o społecznej odpowiedzialności biznesu są przedmiotem licznych badań przeprowadzonych na podstawie różnych teorii, w tym teorii interesariuszy, legitymacji, teorii instytucjonalnej i teorii dobrowolnego ujawniania, przyczyniając się do objaśnienia czynników wpływających na politykę informacyjną w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR).

W literaturze można zidentyfikować szereg trendów w badaniach związanych z raportowaniem CSR, w tym: badania sposobów ujawniania informacji o CSR (van Staden, Hooks, 2007; Parker, 2014, Śnieżek 2016), badania relacji między raportowaniem CSR a wynikami finansowymi przedsiębiorstw (Aupperle, Carroll, Hatfield, 1985; Elliott i in., 2013; Oiu, Shaukat, Tharyan, 2016) lub badania nad czynnikami wpływającymi na zakres, jakość i sposób raportowania CSR oraz wiarygodność danych (Elliott i in., 2013). Wiele badań dotyczy relacji między kulturą narodową a CSR. Ich wyniki sugerują, że wszystkie cztery wymiary kultury zdefiniowane przez G. Hofstede (1983) mogą być ściśle związane z zaangażowaniem w działania CSR.

Tabela 1.6. Badania dotyczące dobrowolnych ujawnień w poszczególnych krajach

Tytuł	Wyniki badań
Factors Influencing Voluntary Annual Report Disclosures by U.S., U.K. and Continental European Multinational Corporations (Meek, Roberts, Gray, 1995)	W badaniu Meek, Roberts i Gray przeanalizowali czynniki wpływające na dobrowolne ujawnianie trzech rodzajów informacji (strategicznych, niefinansowych, finansowych) zawartych w rocznych raportach korporacji wielonarodowych z USA, Wielkiej Brytanii i Europy kontynentalnej. Wielkość firmy, kraj/region, status na liście oraz, w mniejszym stopniu, branża są najważniejszymi czynnikami wyjaśniającymi ogólnie dobrowolne ujawnianie informacji, jednak ich znaczenie różni się w zależności od rodzaju informacji.
The determinants of voluntary strategy disclosure: an international comparison (Morris, Tronnes, 2018)	Morris i Tronnes stwierdzili, że praktyka ujawniania informacji o ogólnej strategii jest bardziej rozpowszechniona w krajach, gdzie biznes jest zorientowany na dialog z interesariuszami, w krajach o wyższym poziomie przejrzystości finansowej, natomiast mniej rozpowszechnione w krajach z „kulturą tajemniczy”, a ujawnienia strategii częściej występują w firmach z większą liczbą motywatorów ekonomicznych do dobrowolnego ujawniania, z udziałem audytora Big 4 lub notowanych na giełdzie nowojorskiej. Próba obejmuje duże spółki publiczne, więc ustalenia mogą nie być uogólniające dla wszystkich firm. Badanie dotyczyło roli cech charakterystycznych na poziomie krajowym oraz cech charakterystycznych na poziomie firmy, istotnych w objaśnianiu różnic w dobrowolnym ujawnianiu strategii firmy.
Voluntary disclosure in emerging countries: a literature review (Md Zaini i in., 2018)	Md Zaini i in. stwierdzili, że ponieważ istnieją ograniczone badania dobrowolnych ujawnień informacji w krajach wschodzących, niewiele wiadomo na temat skutków czynników zewnętrznych, takich jak polityka danego kraju, przepisy, interesariusze oraz otoczenie biznesowe dotyczące praktyk dobrowolnego ujawniania. Zbadali zatem podejścia stosowane przez badaczy przy analizie wpływu czynników zewnętrznych na dobrowolne ujawnianie informacji w krajach wschodzących. Wyniki badań pokazują, że lepsze egzekwowanie przepisów w regionie i wzrost zrozumienia interesariuszy na temat ich praw i wyborów w odniesieniu do działalności biznesowej może korzystnie wpływać na większość firm i skłaniać je do dobrowolnego ujawniania informacji. Analiza literatury przedmiotu wykazała, że popularnymi kategoriami dobrowolnego ujawniania informacji są społeczne informacje o odpowiedzialności i środowisku, a kapitał ludzki i kapitał intelektualny to najmniej popularne kategorie.
Voluntary disclosure by Shariah approved companies: an exploratory study (Ousama, Fatima, 2010)	Ousama i Fatima zbadały zakres dobrowolnego ujawnienia (tj. ujawnienia ogólnego, konwencjonalnego i islamskiego) w rocznych raportach spółek zatwierdzonych przez szariat, notowanych na giełdzie w Malezji. W tym celu opracowały wskaźnik ujawnień, składający się z 59 pozycji (w tym pozycji związanych z szariatem, tj. pozycji islamskich). Badanie dostarczyło dowodów na to, że w spółkach zatwierdzonych przez szariat nadal nie mają miejsca dobrowolne ujawnienia, szczególnie wspomnianych wcześniej pozycji islamskich.

Tytuł	Wyniki badań
Voluntary Disclosure Information in the Annual Reports of Nonfinancial Listed Companies: The Case of Vietnam (Binh, 2012)	Binh badał lukę między wymaganiami analityków finansowych a punktem widzenia menedżerów finansowych w zakresie ujawniania informacji, wykorzystując informacje dostępne w rocznych raportach wietnamskich spółek nienotowanych na giełdzie. Z badań wynika, że zarówno analitycy finansowi, jak i menedżerowie finansowi mieli wysokie oczekiwania dotyczące zakresu ujawnień, a przygotowujący sprawozdania muszą ujawniać znacznie więcej informacji w rocznych raportach, aby sprostać wymaganiom użytkowników. Badanie wykazało również, że niski poziom ujawniania informacji na temat zasobów ludzkich korporacji w Wietnamie był podobny do tego w krajach rozwiniętych, takich jak Japonia czy Irlandia, ponieważ dane te były trudno dostępne.
Disclosure of Voluntary Accounting Ratios by Malaysian Listed Companies (Bin Abdullah, Nor Izah Ku Ismail, 2008)	Bin Abdullah i Nor Izah Ku Ismail, opierając się na teoriach agencji i sygnalizacyjnej, zbadali, czy istnieją powiązania między wynikami przedsiębiorstwa (w szczególności rentownością, płynnością, dźwignią i efektywnością firmy) a poziomem dobrowolnych ujawnień wskaźników ekonomiczno-finansowych (w zależności od wielkości i branży). Dostarczyli dowodów na to, że zakres dobrowolnego ujawniania wskaźnika jest niski, a wielkość, branża oraz płynność znacząco wpływają na raportowanie wskaźników w rocznych raportach korporacyjnych.
A study of voluntary disclosure of listed Chinese firms – a stakeholder perspective (Qu, Leung, Cooper, 2013)	Qu, Leung i Cooper zbadali siłę wpływu interesariuszy na zakres dobrowolnych ujawnień w raportach chińskich firm notowanych na giełdzie podczas trzech wyróżnionych okresów rozwoju chińskiego rynku akcji. Stwierdzono, że różne grupy interesariuszy wywierają różny wpływ na podejmowane przez firmy decyzje dotyczące ujawniania informacji na różnych etapach rozwoju chińskiego rynku akcji, identyfikując nową treść „umowy społecznej” między spółkami giełdowymi a chińskim społeczeństwem. Stwierdzili, że dobrowolne ujawnianie informacji przez korporacje jest wynikiem nacisków interesariuszy, a firmy wykorzystują dobrowolne ujawnianie jako jedną ze swoich strategii zarządzania relacjami między firmą a interesariuszami.
Value relevance of voluntary disclosure and the global financial crisis evidence from China (Wang, Jahangir Ali, Al-Akra, 2013)	Wang, Jahangir Ali i Al-Akra sprawdzili, czy poziom dobrowolnego ujawniania wpływa na wartość firmy na chińskim rynku kapitałowym. Zbadali również wpływ globalnego kryzysu finansowego na poziom dobrowolnych ujawnień oraz na wartość chińskich firm (714 raportów rocznych). Ustalili, że zakres dobrowolnych ujawnień poprawił się w Chinach w badanym okresie. Wyniki regresji wielokrotnej wskazują, że dobrowolne ujawnianie nie wpływa na wartość chińskich firm. Zauważyli również, że np. udział kapitału międzynarodowego czy obecność tzw. komisji audytu jest pozytywnie i znacząco związana z dobrowolnym ujawnianiem. Badanie pokazuje, że własność państwowa i indywidualna są negatywnie związane z wartością firmy. Podczas kryzysu finansowego dobrowolne ujawnianie nadal rośnie, jednak wartość firmy spada.

Tabela 1.6 (cd.)

Tytuł	Wyniki badań
The informativeness of voluntary disclosure in the annual reports of listed industrial companies in South Africa (Myburgh, 2001)	Myburgh w swoim badaniu podkreślił, że użytkownicy raportów rocznych wymagają szerokiej gamy informacji finansowych i niefinansowych, obowiązkowych lub dobrowolnych, w celu oszacowania wartości godziwej inwestycji. Zakres i jakość dobrowolnych informacji zależą od polityki firmy, a firmy muszą podejmować decyzje na korzyść lub przeciw ujawnieniu niektórych pozycji informacyjnych. W toku badań ankietowych autor sprawdził rankingi dla poszczególnych grup dobrowolnie ujawnianych informacji, przyznawane przez kompilujących informacje oraz użytkowników różnych dobrowolnie ujawnionych pozycji, w celu ustalenia ich wartości informacyjnej oraz różnic w postrzeganiu informacji jako istotnych w badanych grupach. Zidentyfikował znaczące różnice i zasugerował kierunki doskonalenia korporacyjnych strategii dobrowolnych ujawnień informacji.
The Value Relevance of Voluntary Disclosure: Evidence from Tunisia Stock Market (Belgacem, Omri, 2014)	Z kolei Belgacem i Omri badali, czy inwestorzy krajowi na rynku akcji w Tunezji postrzegają dobrowolne ujawnienia jako istotne z punktu widzenia ich wartości informacyjnej. Wyniki pokazują, że polityka dobrowolnego ujawniania w rocznych sprawozdaniach firm tunezyjskich jest minimalistyczna. Wyniki regresji wskazują na negatywny i nieistotny związek między dobrowolnym ujawnieniem a wartością firmy. Ten brak znaczenia statystycznego popiera pogląd, że istnieje złożone wzajemne oddziaływanie różnych czynników wpływających na te relacje.
Disclosure requirements and voluntarily reporting of cash flow information in Greece (Kousenidis, Negakis, Floropoulos, 2006)	Kousenidis, Negakis i Floropoulos dokonali przeglądu wymagań dotyczących ujawniania informacji o przepływach pieniężnych w Grecji oraz zbadali gotowość greckich firm do dobrowolnego ujawnienia informacji o przepływach pieniężnych. Wyniki pokazują, że greckie firmy zdecydowanie preferują ujmowanie przepływów środków zdefiniowanych funduszowo: w kategoriach kapitału obrotowego. Dobrowolne ujawnianie przepływów pieniężnych nie jest w Grecji popularne, ponieważ przepływy pieniężne ujawniają problemy finansowe, czego nie pokazują inne mierniki wyników.
Evidence of voluntary accounting disclosures in the Athens Stock Market (Iatridis, Alexakis, 2012)	Natomiast Iatridis i Alexakis zbadali motywacje dobrowolnych ujawnień i różnice między dobrowolnymi a nieobowiązkowymi ujawnieniami. Przeanalizowali również związek między dobrowolnym ujawnieniem a zarobkami zarządu. Wyniki pokazują, że ujawniający informacje dobrowolnie wykazują wyższą rentowność i tempo wzrostu. Wyniki dostarczają dowodów na to, że dobrowolne ujawnianie informacji księgowych jest negatywnie związane z wynagrodzeniami zarządu. Należy zaznaczyć, że sprawozdawczość finansowa w Grecji jest mniej restrykcyjna pod względem wymogów ujawniania informacji.

Tytuł	Wyniki badań
Stock market liquidity and information asymmetry around voluntary earnings disclosures: New evidence from France (Lakhal, 2008)	Celem badania Lakhala było przeanalizowanie firm francuskich pod kątem stwierdzenia, czy ujawnienia niepowiązanych zysków zawierają informacje istotne z punktu widzenia wartości i wpływają na asymetrię informacji i płynność rynku akcji. Testy empiryczne pokazują, że dobrowolne ujawnianie informacji o zarobkach zawiera istotne informacje oraz że złe wiadomości są wydawane nieterminowo, co prowadzi do wycieku informacji przed ich ogłoszeniem. Wyniki wskazują również, że kwartalne zyski zwiększają płynność rynku akcji. Jednak prognozy zysków pogłębiają asymetrię informacji przed i po dacie ogłoszenia. Ten wynik potwierdza istnienie wycieków informacji i sugeruje, że menedżerowie mają znaczną swobodę decydowania o tym, czy dokonać dobrowolnych ujawnień dotyczących zysków we Francji.
Voluntary disclosure in Italy: Firm-specific determinants an empirical analysis of Italian listed companies (Scaltrito, 2016)	Celem badania Scaltrito była ocena poziomu dobrowolnego ujawnienia w spółkach notowanych na włoskiej giełdzie papierów wartościowych. Zgodnie z ustaleniami informacje o zasobach ludzkich stanowią element dobrowolnego ujawniania informacji zgłaszany z największą częstotliwością, a wielkość firm i audytorzy pozytywnie wpływają na całkowitą ilość dobrowolnych informacji ujawnionych przez włoskie spółki giełdowe. Firmy finansowe zapewniają niższy poziom dobrowolnego ujawniania informacji niż firmy przemysłowe.
The determinants of voluntary financial disclosure by Swiss listed companies: a comment (Owusu-Ansah, 1997)	Owusu-Ansah wykorzystał w swoim badaniu jako bazowy model Raffoumiera z 1995 roku. Pierwsza kwestia dotyczyła wykorzystania kosztów politycznych – argument na poparcie pozytywnego wpływu wielkości firmy na dobrowolne ujawnienia. Druga dotyczy wyboru dobrowolnych pozycji do ujawnień. Autor potwierdził tezę, że nawet jeśli rozmiar przedsiębiorstwa jest silnie skorelowany z innymi zmiennymi, jego wpływ na zakres ujawnienia należy przypisać głównie kosztom politycznym.
Voluntary disclosure of financial information on the internet by large companies in Slovenia (Dolinšek, Lutar-Skerbinjek, 2018)	Dolinšek i Lutar-Skerbinjek chcieli ustalić czynniki wpływające na różnice między firmami korzystającymi z internetowej sprawozdawczości finansowej a tymi, które tego nie robią, oraz ich wpływ na poziom dobrowolnych ujawnień. Zastosowali binarną regresję logistyczną, aby ocenić, czy dobrowolne ujawnienie informacji finansowych w internecie było związane z wielkością firmy, jej rentownością, wiekiem, formą prawną, rozproszeniem własności i sektorem przemysłu. Badania wykazały, że istnieje statystycznie istotna różnica między firmami, które korzystają z internetowych raportów finansowych, i tymi, które z nich nie korzystają. Prawdopodobieństwo, że firmy opublikują internetowe informacje finansowe, jest większe w przypadku spółek akcyjnych, spółek zajmujących się sektorem finansowym, energetycznym lub ICT oraz spółek o większej koncentracji własności.

Tabela 1.6 (cd.)

Tytuł	Wyniki badań
Stakeholders influence on voluntary disclosure practices by listed companies in Nigeria: An investigation of managers' perception (Nyahas i in., 2018)	Nyahas i in. zbadali wpływ interesariuszy na dobrowolne ujawnienia spółek giełdowych w Nigerii z perspektywy menedżerów. Wyniki wskazują, że postrzeganie przez menedżerów siły i determinacji interesariuszy jest związane z dobrowolnym ujawnieniem. Legitymacja, wielkość firmy i kategoria przemysłowa nie są znaczącymi predyktorami dobrowolnych ujawnień. Społeczność lokalna, klienci i wierzyciele powinni wywierać większą presję na firmy, aby ujawniały informacje zaspokajające różne potrzeby zainteresowanych stron. Uzupelnia to wysiłki organów regulacyjnych w promowaniu przejrzystości dobrowolnych ujawnień.
Voluntary disclosure and corporate governance: empirical evidence from Kuwait (Alfraih, Almutawa, 2017)	Natomiast Alfraih i Almutawa zbadali praktykę dobrowolnego ujawniania informacji w rocznych sprawozdaniach spółek giełdowych w Kuwejcie. Wyniki pokazują, że średni poziom dobrowolnego ujawnienia w ciągu czterech lat wynosi 23%. Stwierdzono, że cztery z ośmiu zbadanych mechanizmów ładu korporacyjnego są znacząco powiązane z poziomem dobrowolnego ujawnienia, trzy negatywnie, jeden pozytywnie. Wielkość zarządu i dualność ról są negatywnie powiązane z dobrowolnym ujawnieniem, podczas gdy państwowy charakter własności jest pozytywnie związany z dobrowolnym ujawnieniem. Natomiast takie czynniki jak np. odsetek członków rodziny w zarządzie, obecność komitetu ds. audytu czy obecność członków rodziny rządzącej w zarządzie mają niewielki wpływ na praktyki dobrowolnego ujawniania.
Determinants and consequences of voluntary disclosure in an emerging market: Evidence from China (Wang, Sewon, Claiborne, 2010)	Wang, Sewon i Claiborne zbadali uwarunkowania dobrowolnego ujawnienia w rocznych raportach chińskich spółek giełdowych, które emitują zarówno akcje krajowe, jak i zagraniczne, i określili, czy istnieje związek kosztu kapitału dłużnego z zakresem dobrowolnego ujawniania. Stwierdzili, że poziom dobrowolnego ujawnienia jest pozytywnie związany z rodzajem własności (spółki krajowe i zagraniczne) oraz z wynikami firm mierzonymi stopą zwrotu z kapitału własnego, a także z reputacją badającego firmę audytora. Nie ma jednak dowodów na to, że firmy czerpią korzyści z szerokiego dobrowolnego ujawniania informacji dzięki niższemu kosztowi kapitału dłużnego.
Ownership structure and corporate voluntary disclosure in Hong Kong and Singapore (Chau, Gray, 2002)	Chau i Gray, opierając się na wcześniejszych badaniach dotyczących dobrowolnych ujawnień na rozwiniętych rynkach zachodnich, zbadali związek struktury własności z dobrowolnymi ujawnieniami spółek giełdowych na giełdach w Hongkongu i Singapurze. Analiza rocznych praktyk sprawozdawczych pokazuje, że zróżnicowanie struktury własności i obecność kapitału zewnętrznego są pozytywnie związane z dobrowolnymi ujawnieniami. Wyniki wskazują również, że poziom dobrowolnego ujawniania informacji jest mniejszy w spółkach finansowanych przez kapitał krajowy lub spółkach kontrolowanych przez rodziny, co jest istotną cechą rynków giełdowych w Hongkongu i Singapurze.

Tytuł	Wyniki badań
Voluntary financial disclosure by Australian listed companies (Hossain, Adams, 1995)	Hossain i Adams przetestowali związek między pięcioma specyficznymi dla firmy zmiennymi zaczerpniętymi z teorii agencji a ogólnym poziomem informacji finansowych dobrowolnie ujawnianych przez spółki notowane na Australijskiej Giełdzie Papierów Wartościowych. Pięć zmiennych to status notowań zagranicznych, wielkość firmy, dźwignia, aktywa krajowe i rodzaj firmy audytorskiej. Dowody empiryczne sugerują, że status zagranicznego notowania, wielkość firmy i rodzaj firmy audytorskiej są istotnie powiązane z poziomem informacji dobrowolnie ujawnianych przez spółki giełdowe.
The impact of different types of ownership concentration on annual report voluntary disclosures in New Zealand (Jiang, Habib, 2009)	Natomiast Jiang i Habib zbadali wpływ różnych kategorii własności na koncentrację dobrowolnych ujawnień korporacyjnych w Nowej Zelandii. Autorzy zastosowali analizę regresji oraz dwustopniową analizę metodą najmniejszych kwadratów. Stwierdzono, że obserwacje w ciągu roku pokazują, że znacznie mniej (więcej) ujawnień informacji przy wysokich (niskich) poziomach koncentracji sprzyja wywłaszczeniu. W przeciwieństwie do tego obserwacje z całego roku w grupie o wysokiej (niskiej) koncentracji ze strukturami własności kontrolowanymi przez rząd i zarząd wykazują znacznie wyższe (niższe) wyniki dobrowolnego ujawnienia, co sugeruje pozytywny efekt monitorowania i wysoki poziom koncentracji własności.
Voluntary Financial Disclosure by Mexican Corporations (Chow, Wong-Boren, 1987)	Chow i Wong-Boren analizowali dobrowolne praktyki ujawniania informacji finansowych przez meksykańskie korporacje i zależności między takimi ujawnieniami a wielkością firmy, poziomem dźwigni finansowej i wartością posiadanych aktywów. Dobrowolne ujawnianie informacji okazało się bardzo zróżnicowane na giełdzie meksykańskiej, a zakres ujawnień znacząco i pozytywnie związany z wielkością firmy, ale nie z dźwignią finansową i posiadanymi aktywami.

Źródło: opracowanie własne.

Wizualizacja jako wsparcie dla procesu decyzyjnego była przedmiotem badań wielu naukowców (Helweg-Larsen, Helweg-Larsen, 2007). Ponad dwadzieścia lat badań udokumentowało istnienie w rocznych sprawozdaniach wykresów danych finansowych, zaprojektowanych w sposób, który może wpływać na postrzeganie sprawozdania finansowego przez jego czytelników. Już w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku wizualizacja została zdefiniowana jako istotny czynnik wspierający podejmowanie decyzji (McKim, 1972). Gromadzenie i organizacja informacji w wielu wymiarach powoduje przyciąganie uwagi i przywołuje reakcje emocjonalne (Smith, Nielsen, 1970; Reed, 1972). Niektórzy naukowcy (np. Tan, Platts, 2004) twierdzą, że obrazy wynikające z wizualizacji „surowych” danych pozwalają łatwiej i szybciej zrozumieć wzajemne relacje między nimi, ponieważ ludzki mózg jest znacznie szybszy w absorpcji obrazów niż innych form prezentacji danych. W swoich badaniach nad wykorzystaniem graficznej i tabelarycznej prezentacji informacji w podejmowaniu decyzji I. Vessey (1991) twierdzi, że pozwala ona na szybsze i dokładniejsze rozwiązywanie problemów. Z kolei C.M. Foil i A.S. Huff (1992)

uważają, że wizualizacja biznesowa jest ważna dla menedżerów również ze względu na postrzeganie sytuacji firmy przez różnych obserwatorów.

Graficzna prezentacja danych finansowych i niefinansowych zawartych w sprawozdaniach rocznych staje się integralną częścią sprawozdawczości korporacyjnej. Badania w tej dziedzinie koncentrują się jednak głównie na wyborze, przygotowaniu, poprawnym bądź niewłaściwym wykorzystaniu grafiki lub manipulacji obrazem wizualnym i aplikacjami, a nie na analizie potrzeb użytkowników. Podstawowym kierunkiem badań ważnych z punktu widzenia ujawnień dobrowolnych są badania nad wizualizacją jako formą wsparcia graficznego (np. Beattie, Jones, 1993; 2002; Sedlack, Shwom, Keller, 2008). Badania te najczęściej pokazują, że dane księgowo prezentowane w formie graficznej mogą mieć korzystny wpływ na ich zrozumienie przez użytkowników, a tabele i wykresy są przetwarzane wydajniej niż „surowy” tekst. Jak podkreślają O. Graves, D. Flesher i R. Jordan (1996), obrazy w rocznych sprawozdaniach wzmacniają pozytywne wrażenie dotyczące korporacyjnych raportów biznesowych. Obrazy w raportach rocznych są również użyteczne w sytuacjach, gdy przedsiębiorstwa chcą przekazywać użytkownikom informacje niefinansowe, których nie można objaśnić liczbowo ani przez krótki, zwarty tekst. Podsumowując, wykorzystanie obrazów umożliwia przedsiębiorstwom budowanie pozycji konkurencyjnej i ułatwia przekazywanie odpowiednich informacji otoczeniu.

Realizowany na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego projekt badawczy „Modelowanie i wizualizacja informacji biznesowej”, kierowany przez dr hab. Ewę Śnieżek, profesora UŁ, staje się głosem w dyskusji na rozwoju rachunkowości drogą innowacyjnych badań jakościowych. Jego koncepcja jest efektem wieloletnich doświadczeń naukowych członków zespołu projektowego składającego się z pracowników Katedry Rachunkowości i Katedry Informatyki Wydziału Zarządzania. W ramach realizacji celu badania przeprowadzono badanie jakościowe, techniką ankiety indywidualnej, za pomocą opracowanego specjalnie na potrzeby badania kwestionariusza ankietowego. Było ono realizowane przez zatrudnionych ankierów i przez firmę zewnętrzną, specjalizującą się w tego typu badaniach.

Podstawowym celem naukowym projektu było przedstawienie propozycji doskonalenia współczesnych raportów rocznych przedsiębiorstw przez modelowanie i wizualizację informacji finansowej i niefinansowej, w kontekście rosnących potrzeb użytkowników informacji oraz dynamicznie zmieniającego się otoczenia podmiotów gospodarczych.

W związku z tak nakreślonym celem projektu postawiono ogólne pytanie badawcze: **„Czy propozycja doskonalenia współczesnych elementów raportu rocznego przez opracowanie dodatkowych przekrojów informacyjnych (bazujących na wybranych doktrynach bilansowych i koncepcji *sustainable cash flows*) oraz wizualizacja danych finansowych i niefinansowych podnosi użyteczność**

informacyjną raportu rocznego przedsiębiorstwa w oczach jego interesariuszy?”. Odpowiedzi na pytanie badawcze poszukiwano w dwóch etapach badania, którym przydzielono hipotezy badawcze. W niniejszym rozdziale opisano pierwszy etap badania, weryfikujący potrzebę modelowania zakresu i struktury raportów oraz tworzenia nowych form wizualizacji informacji finansowej i niefinansowej. Etap drugi badania zostanie przedstawiony w rozdziale czwartym.

1.4. Modelowanie i wizualizacja informacji finansowej i niefinansowej – badanie potrzeb użytkowników w zakresie doskonalenia raportów rocznych

1.4.1. Cel badania empirycznego i hipotezy badawcze

Niewielka, niestety, liczba badań w rachunkowości dotyczy dobrowolnych ujawnień różnych rodzajów informacji biznesowych w kontekście poszczególnych grup użytkowników (np. Benjamin, Stanga, 1977). Na przykład C. Deegan i M. Rankin (1997) zbadali znaczenie informacji środowiskowych dla akcjonariuszy, nauczycieli akademickich, maklerów i analityków finansowych, instytucji finansowych, grup lobbystów środowiskowych, stowarzyszeń branżowych i innych grup pełniących funkcję kontrolującą lub nadzorczą. Należy jednak podkreślić, że większość wspomnianych badań dotyczy gospodarek rozwiniętych i została przeprowadzona głównie w latach 1975–1997 (np. Lee, Tweedie, 1976; 1981; Epstein, Pava, 1993; Anderson, Epstein, 1995; Bartlett, Chandler, 1997).

Naukowcy rzadko badali zależności między wiekiem, płcią i poziomem wykształcenia użytkowników w kontekście modelowania i wizualizacji informacji finansowych i niefinansowych. Jak wykazali R. Cardoso, R. Leite i A. de Aquino (2016), wyższy poziom wiedzy wpływa negatywnie na dokładność interpretacji informacji liczbowych (we wszystkich rodzajach ujawniania). Jest to zgodne z poprzednimi badaniami (np. Bengtsson, Persson, Willenhag, 2005; Tang i in., 2014), które wykazują, że nadmierna pewność siebie jest szkodliwa w toku selekcji informacji w procesach decyzyjnych. W odróżnieniu od badań na temat poziomu wiedzy użytkowników płeć nie wpłynęła na nadmierną pewność siebie respondentów, co sugeruje, że na przykład analitycy finansowi płci męskiej i żeńskiej są równie zbyt pewni siebie podczas analizy graficznej prezentacji informacji. Być może jest to efekt indywidualnego wyboru. Według autorów tylko nadmiernie pewne siebie kobiety mogą wybrać zawód analityka finansowego, możliwe też, że ten zawód

zmienia ich „nadufność”, czyniąc wpływ płci w tym zakresie nieistotnym. W badaniu stwierdzono również, że nawet jeśli użytkownicy raportów są uważani za posiadających wiedzę, sama informacja może mieć różne poziomy istotności i zrozumiałości. Dlatego pojęcie *zrozumiałość* ma ogromne znaczenie dla użytkowników raportów biznesowych.

Na podstawie przeprowadzonych badań literaturowych zidentyfikowano lukę we współczesnych opracowaniach z zakresu doskonalenia sprawozdawczości finansowej, co skłoniło autorów do podjęcia w swoich badaniach tematyki doskonalenia współczesnych raportów rocznych przedsiębiorstw przez modelowanie i wizualizację informacji finansowej i niefinansowej w kontekście rosnących potrzeb użytkowników informacji oraz dynamicznie zmieniającego się otoczenia podmiotów gospodarczych. W związku z tak nakreślonym celem w badaniu empirycznym określono hipotezy główne oraz hipotezy pomocnicze w stosunku do hipotez głównych.

Dla potrzeb badania sformułowano dwie hipotezy główne:

1. H1: Modelowanie zakresu i struktury raportów rocznych oraz tworzenie nowych form wizualizacji informacji finansowej i niefinansowej jest uzasadnione z punktu widzenia potrzeb informacyjnych użytkowników sprawozdawczości biznesowej⁵.
2. H2: Zakres potrzeb informacyjnych dotyczący dodatkowych ujawnień informacji finansowych i niefinansowych w raportach rocznych jest zależny od określonych cech (płci, wieku, stażu pracy oraz wykształcenia) użytkowników sprawozdawczości biznesowej.

W celu sprawdzenia hipotezy głównej H1 sformułowano trzy hipotezy pomocnicze:

1. H1.1: Modelowanie zakresu i struktury informacji finansowych w raportach rocznych jest uzasadnione.
2. H1.2: Dodatkowe ujawnienia informacji niefinansowych w rocznych raportach są potrzebne.
3. H1.3: Wizualizacja informacji finansowej i niefinansowej w raportach rocznych jest przydatna dla użytkownika zewnętrznego.

Natomiast w celu sprawdzenia hipotezy głównej H2 określono szesnaście przypadków zależności wydawanych ocen i cech użytkowników sprawozdawczości finansowej i niefinansowej (patrz tabela 1.7), a następnie zbadano występowanie:

- 1) korelacji między płcią a ocenami kierunków doskonalenia sprawozdawczości oraz
- 2) zależności między wiekiem, wykształceniem, stażem pracy a ocenami kierunków doskonalenia sprawozdawczości.

5 Przez sformułowanie *sprawozdawczość biznesowa* rozumie się określenie łączące swoim zakresem sprawozdawczość finansową i prezentację danych niefinansowych.

Tabela 1.7. Rodzaje zależności między cechami użytkowników a ich ocenami proponowanych w badaniu kierunków doskonalenia sprawozdawczości biznesowej

Oceny [A–D]	Cechy [1–4]	[1] Płeć	[2] Wiek	[3] Wykształcenie	[4] Staż pracy
[A] Oceny respondentów uzasadniające, że modelowanie, zakres i struktura informacji finansowych w raportach rocznych są skorelowane <i>i</i> /lub wykazują zależność od <i>i</i> , gdzie $i = 1, \dots, 4$		A1	A2	A3	A4
[B] Oceny respondentów uzasadniające, że potrzeby dodatkowych ujawnień informacji niefinansowych w raportach rocznych są zależne od <i>i</i> , gdzie $i = 1, \dots, 4$		B1	B2	B3	B4
[C] Oceny respondentów uzasadniające, że wizualizacje informacji finansowej w raportach rocznych jako przydatne dla użytkowników zewnętrznych są zależne od <i>i</i> , gdzie $i = 1, \dots, 4$		C1	C2	C3	C4
[D] Oceny respondentów uzasadniające, że wizualizacje informacji niefinansowej w raportach rocznych jako przydatne dla użytkowników zewnętrznych są zależne od <i>i</i> , gdzie $i = 1, \dots, 4$		D1	D2	D3	D4

Źródło: opracowanie własne.

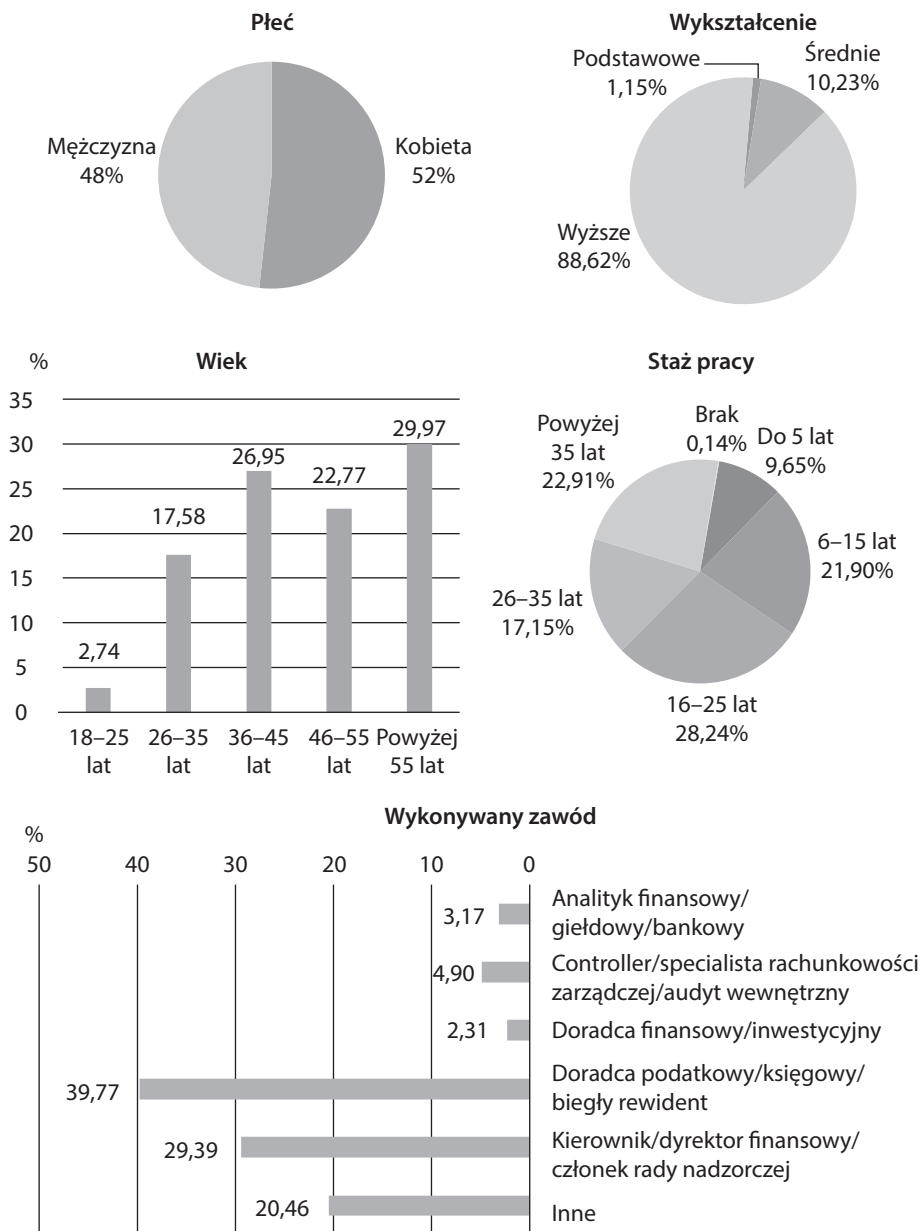
Zgodnie ze wskazanym w tabeli 1.7 schematem na dalszym etapie badania sprawdzono występowanie zależności między wydawanymi ocenami a cechami użytkowników sprawozdawczości biznesowej. Weryfikacji zależności dokonano na podstawie testu chi-kwadrat (tym testem poddano sprawdzeniu wyłącznie płeć respondentów w kontekście ocen przez nich wystawianych, tj. zależność A1 o treści „Oceny uzasadniające modelowanie zakresu i struktury informacji finansowych w raportach rocznych są zależne od płci respondenta”), współczynnika Spearmana oraz testu Kruskalla-Wallisa, które posłużyły do analizy pozostałych cech respondentów, tj. wieku, wykształcenia oraz stażu pracy w kontekście ocen przez nich wystawianych.

Celem badania była ocena przydatności doskonalenia współczesnych raportów rocznych przez modelowanie i wizualizację struktury oraz zakresu informacji finansowej i niefinansowej. Proces doskonalenia sprawozdawczości finansowej jest odpowiedzią na rosnące potrzeby użytkowników informacji oraz dynamicznie zmieniającego się otoczenia podmiotów gospodarczych. Jednocześnie próbowano sprawdzić, czy potrzeby informacyjne w zakresie dodatkowych ujawnień informacji finansowych i niefinansowych w raportach rocznych są zależne od określonych cech użytkowników tych raportów (płci, wieku, stażu pracy oraz wykształcenia).

Aby osiągnąć cel, przeprowadzono badanie wśród wybranej grupy użytkowników raportów biznesowych. Zostało ono zrealizowane za pomocą kwestionariusza ankiety, który składał się z dziewięciu pytań (czterech pytań właściwych zamkniętych z odpowiedziami oraz pięciu w metryce). Badanie przeprowadzono w okresach styczeń – luty 2017 roku oraz maj – wrzesień 2018 roku, z wykorzystaniem dwóch technik badawczych: ankiety internetowej skierowanej do respondentów bazy zewnętrznej oraz wywiadów indywidualnych. Kwestionariusz ankiety internetowej został rozesłany wśród respondentów dobranych losowo, spełniających celowane kryterium doboru. Głównym kryterium doboru próby była przynależność do grupy osób z doświadczeniem w takich zawodach, jak doradca podatkowy, księgowy, biegły rewident, analityk finansowy, giełdowy, bankowy, doradca finansowy, inwestycyjny, controller, specjalista rachunkowości zarządczej, audytor wewnętrzny, kierownik, dyrektor finansowy, członek rady nadzorczej. Ogólnie otrzymano 547 prawidłowo wypełnionych kwestionariuszy. Wywiady indywidualne zostały przeprowadzone ze 147 pracownikami (również z przedstawionym wyżej doświadczeniem zawodowym) w wybranych centrach finansowo-księgowych oraz firmach outsourcingowych działających na terenie Polski.

Badana grupa respondentów w pierwszej części kwestionariusza została zapytana o to, czy zasadne są podejmowane w ciągu ostatnich lat próby modelowania zakresu i struktury raportów rocznych oraz tworzenia nowych form wizualizacji informacji finansowej oraz czy potrzebne są dodatkowe ujawnienia w rocznym raporcie finansowym informacji niefinansowych i czy wizualizacja informacji finansowej i niefinansowej jest przydatna dla użytkownika zewnętrznego. Grupa respondentów została poproszona o wskazanie, z którymi z powyższych kwestii się zgadzają. W tym celu w odpowiedziach wykorzystano skalę Likerta (1–5), gdzie 1 oznacza „zdecydowanie nie”, a 5 „zdecydowanie tak”. Druga część kwestionariusza zawierała pytania o płeć, wiek, wykształcenie, wykonywany zawód oraz staż pracy respondentów. Do chwili obecnej w Polsce nie przeprowadzono badania o podobnym charakterze.

Wśród respondentów badania znalazło się 359 kobiet (51,73%) i 335 mężczyzn (48,27%). Dominującą grupą zawodową wśród badanej populacji okazała się grupa doradca podatkowy/księgowy/biegły rewident, stanowiąca 39,77% badanych. Grupa zawodowa kierownik/dyrektor finansowy/członek rady nadzorczej stanowiła 29,39% badanej populacji. Najmniej licznymi grupami zawodowymi były analityk finansowy/giełdowy/bankowy (3,17%) oraz controller/specjalista rachunkowości zarządczej/audytor wewnętrzny (4,90%). Przeważali badani z grupy wiekowej powyżej 55 lat (stanowili 29,97%). Niewiele mniej respondentów było z grupy wiekowej 36–45 lat (26,95%) oraz 46–55 lat (22,77%).

Ilustracja 1.3. Wizualizacja charakterystyk grup respondentów

Źródło: opracowanie własne.

Wśród badanych dominujący (28,24%) staż pracy wynosił 16–25 lat. Kolejne grupy badanych stanowili respondenci o stażu powyżej 35 lat (22,91%) oraz 6–15 lat (21,90%). Najmniej liczna grupa to badani ze stażem do 5 lat (9,65%). Wśród

respondentów dominowały osoby z wykształceniem wyższym (88,62%). Charakterystykę grupy respondentów zaprezentowano na ilustracji 1.3.

Forma badania (ankieta) i jego specyficzny charakter umożliwiły przeprowadzenie testu istotności dla dwóch wskaźników struktury (przyjęty poziom istotności: 5%), obliczonych w celu pokazania różnic wskazań w poszczególnych grupach respondentów. Występowanie zależności między cechami sprawdzano za pomocą testu zależności chi-kwadrat (Witkowska, 2004, s. 204–208), który stosowany jest w przypadku badania niezależności cech niemierzalnych (jakościowych) lub w przypadku badania niezależności cechy jakościowej z ilościową (wraz ze wskazaniem siły danego związku mierzony współczynnikiem V-Cramera). Natomiast związek między zmiennymi na skali porządkowej został zmierzony korelacją rho-Spearmana.

1.4.2. Wyniki badania

W badaniu szczegółowej analizie poddano dane będące liczebnościami, które przedstawiono w tabelach liczebności, podkreślając również udziały procentowe poszczególnych wariantów cech. W celu określenia powszechności i ważności poszczególnych wariantów odpowiedzi posłużono się odpowiednimi miarami. Aby oszacować ważność każdego z czynników, obliczono miary przeciętne, medianę i dominantę⁶ (w jej przypadku wskazywano liczbę respondentów wybierających ten wariant oraz górny i dolny kwartył) i jako miarę zróżnicowania wybrano odchylenia ćwiartkowe. Z punktu widzenia oceny i interpretacji uzyskanych wyników ważniejszy jest zatem ten czynnik, który ma najwyższą medianę oraz dominantę.

Sprawdzenie hipotezy głównej H1 przeprowadzono przez sprawdzenie hipotez szczegółowych (H1.1, H1.2, H1.3), którym przyporządkowano poszczególne pytania ankiety. Tym samym sprawdzenie hipotez szczegółowych odbyło się drogą analiz odpowiedzi na poszczególne pytania ankiety (porównaj tabela 1.8).

Tabela 1.8. Statystyki opisowe dla hipotez szczegółowych

Zmienna (pytanie kwestionariuszowe)	Hipotezy szczegółowe	Mediana	Moda	Kwartył dolny	Kwartył górny	Odchylenie ćwiartkowe
1. Czy Pana/Pani zdaniem zasadne są podejmowane w ciągu ostatnich lat próby modelowania zakresu i struktury raportów rocznych oraz tworzenie nowych form wizualizacji informacji finansowej i niefinansowej?	H1.1	4	4	3	5	1

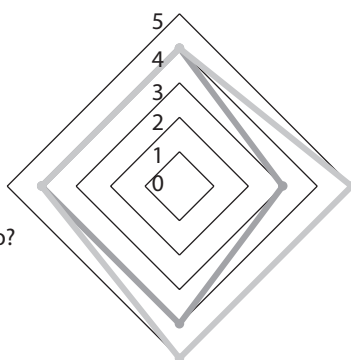
6 Zamiennie stosowano określenie *moda*.

Zmienna (pytanie kwestionariuszowe)	Hipotezy szczegółowe	Mediana	Moda	Kwartył dolny	Kwartył górny	Odchylenie ćwiartkowe
2. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnienie w rocznym raporcie finansowym informacji niefinansowych dotyczących np. emisji CO ₂ , zasad gospodarki odpadami, ponoszonych kosztów środowiskowych?	H1.2	3	4 i 5	2	4	1
3. Czy uważa Pan/Pani zastosowanie wizualizacji informacji finansowej za przydatne dla użytkownika zewnętrznego?	H1.3	4	5	3	5	1
4. Czy uważa Pan/Pani zastosowanie wizualizacji informacji niefinansowej za przydatne dla użytkownika zewnętrznego?	H1.3	4	4	3	5	1

Źródło: opracowanie własne.

1. Czy Pana/Pani zdaniem zasadne są podejmowane w ciągu ostatnich lat próby modelowania zakresu i struktury raportów rocznych oraz tworzenie nowych form wizualizacji informacji finansowej i niefinansowej?

4. Czy uważa Pan/Pani zastosowanie wizualizacji informacji niefinansowej za przydatną dla użytkownika zewnętrznego?

2. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnienie w rocznym raporcie finansowym informacji niefinansowych dotyczących np. emisji CO₂, zasad gospodarki odpadami ponoszonych kosztów środowisko?

3. Czy uważa Pan/Pani zastosowanie wizualizacji informacji finansowej za przydatną dla użytkownika zewnętrznego?

—●— Mediana - - -●- - - Moda

Ilustracja 1.4. Wyniki badania – mediana i moda dla hipotez szczegółowych

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki badania wskazują, że respondenci w odpowiedziach na pytania 1, 3 i 4, które bezpośrednio związane zostały z hipotezami szczegółowymi H1.1 oraz H1.3,

wybrali pozytywne wartości (tj. odpowiedzi „raczej tak” i „zdecydowanie tak”), potwierdzające zasadność doskonalenia sprawozdawczości formami wizualizacji danych zarówno finansowych, jak i niefinansowych (porównaj ilustracja 1.4).

Z wyników zaprezentowanych w tabeli 1.9 wyraźnie wynika, że respondenci inaczej ocenili pytanie 2 (powiązane z hipotezą szczegółową H1.2). W tym przypadku dominowały wartości negatywne (odpowiedzi „raczej nie” i „zdecydowanie nie”).

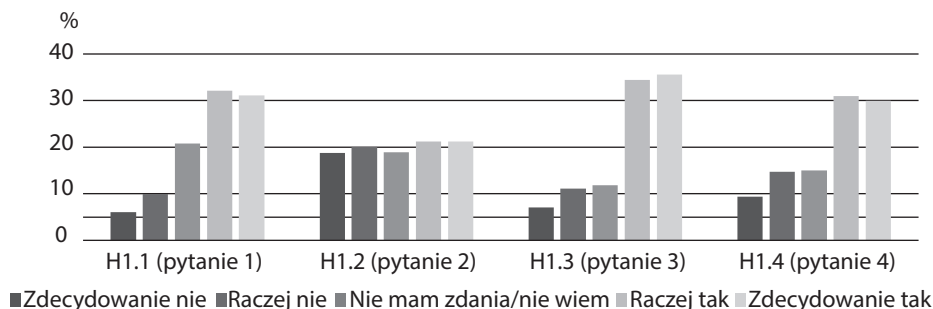
Ponad cztery razy więcej respondentów (odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak” należą do dominujących odpowiedzi – porównaj tabela 1.9) wskazuje na zasadność podejmowania w ciągu ostatnich lat prób modelowania zakresu i struktury raportów rocznych oraz tworzenia nowych form wizualizacji informacji finansowej i niefinansowej (hipotezy H1.1, H1.2 oraz H1.3). W sprawdzeniu hipotezy H1.2, tj. w zapytaniu o dodatkowe ujawnienia informacji niefinansowych dotyczących np. emisji CO₂ czy polityki społecznej, rozkład ocen przydatności dodatkowego ujawnienia jest zbliżony do rozkładu równomiernego, co oznacza, że każda kategoria oceny znalazła zbliżoną liczbę zwolenników (udział zwolenników ma tylko około 4 pkt proc. przewagi nad przeciwnikami).

Tabela 1.9. Liczebności udzielanych odpowiedzi

Hipotezy szczegółowe	Odpowiedzi					Suma
	Zdecydowanie nie	Raczej nie	Nie mam zdania/nie wiem	Raczej tak	Zdecydowanie tak	
H1.1 (pytanie 1)	42 6,05%	69 9,94%	144 20,75%	223 32,13%	216 31,12%	694 100,00%
H1.2 (pytanie 2)	130 18,73%	139 20,03%	131 18,88%	147 21,18%	147 21,18%	694 100,00%
H1.3 (pytanie 3)	49 7,06%	77 11,10%	82 11,82%	239 34,44%	247 35,59%	694 100,00%
H1.3 (pytanie 4)	65 9,37%	102 14,70%	104 14,99%	215 30,98%	208 29,97%	694 100,00%

Źródło: opracowanie własne.

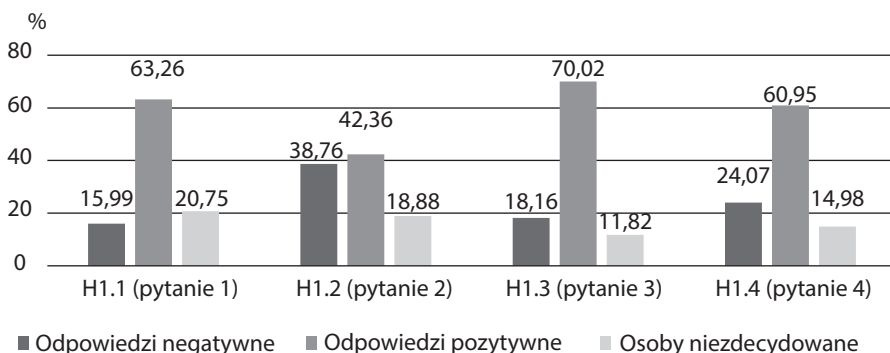
Wyniki sprawdzenia hipotezy szczegółowej H1.3 wskazują, że rozkład charakteryzuje się wyraźną przewagą ocen wskazujących zastosowanie nowych form wizualizacji zarówno informacji finansowej (ponad cztery razy więcej badanych wskazuje na przydatność lub raczej przydatność wizualizacji informacji finansowych) i niefinansowej (ponad 60% badanych wyraża potrzebę wizualizacji informacji niefinansowej) jako przydatnych i raczej przydatnych dla użytkownika zewnętrznego (porównaj ilustracja 1.5). Tym samym badanie wykazało, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotez szczegółowych H1.1 oraz H1.3.

Ilustracja 1.5. Liczebność udzielanych odpowiedzi

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku hipotezy H1.2, w związku z istnieniem przewagi ocen pozytywnych nad negatywnymi, stwierdzono również, że nie ma podstaw do jej odrzucenia. Warto zauważyć, że prawie co piąty badany nie miał zdania na ten temat. Na wspomniane informacje jako raczej nieprzydatne wskazuje 20,03%, a 18,73% jako na zdecydowanie nieprzydatne. W przypadku tej informacji mamy 42,36% wskazań jako zdecydowanie przydatne i raczej przydatne oraz 38,76% wskazań jako zdecydowanie nieprzydatne i raczej nieprzydatne. Zwolennicy mają zatem tylko około 4 pkt proc. przewagi nad przeciwnikami (porównaj ilustracja 1.6).

Ilustracja 1.6. Liczebność udzielanych odpowiedzi – odpowiedzi pozytywne i negatywne

Źródło: opracowanie własne.

Analizując przekrój pytań i odpowiedzi, należy podkreślić, że opinie wyrażających akceptację do badanych postaw jest ponad 2,5 raza więcej (odpowiedzi „zdecydowanie tak” oraz „raczej tak” było 59,15%) niż tych wyrażających brak akceptacji (24,24%). Tym samym stwierdzono, że uzasadnione jest, z punktu widzenia potrzeb informacyjnych użytkowników sprawozdawczości biznesowej, modelowanie zakresu i struktury raportów rocznych oraz tworzenie nowych form wizualizacji informacji finansowej i niefinansowej.

Tabela 1.10. Sprawdzenie zależności między cechami użytkowników (respondentów) a ich ocenami – wyniki badania

Cechy [1–4]	[1] Płeć		[2] Wiek		[3] Wykształcenie		[4] Staż pracy	
	Test chi-kwadrat, współczynnik V-Cramera (przy $df = 4$)	Współczynnik Spearmana	Test Kruskala-Wallis	Współczynnik Spearmana	Test Kruskala-Wallis	Współczynnik Spearmana	Test Kruskala-Wallis	
Oceny [A–D]								
[A] Oceny respondentów uzasadniające, że modelowanie, zakres i struktura informacji finansowych w raportach rocznych są skorelowane i/lub wykazują zależność od i , gdzie $i = 1, \dots, 4$	p 0,007 V-Cramer 0,143	-0,070*	Istotność asymp-totyczna 0,128	0,156**	Istotność asymp-totyczna 0,000	-0,070*	Istotność asymp-totyczna 0,083	
[B] Oceny respondentów uzasadniające, że potrzeby dodatkowych ujawnień informacji niefinansowych w rocznych raportach są skorelowane i/lub wykazują zależność od i , gdzie $i = 1, \dots, 4$	p 0,003 V-Cramer 0,150	-0,108**	Istotność asymp-totyczna 0,002	-0,035*	Istotność asymp-totyczna 0,418	-0,152**	Istotność asymp-totyczna 0,001	
[C] Oceny respondentów uzasadniające, że wizualizacje informacji finansowej w raportach rocznych jako przydatne dla użytkowników zewnętrznych są skorelowane i/lub wykazują zależność od i , gdzie $i = 1, \dots, 4$	p 0,728 V-Cramer Nie liczono [$p > 0,05$]	-0,066*	Istotność asymp-totyczna 0,374	0,119**	Istotność asymp-totyczna 0,003	-0,076*	Istotność asymp-totyczna 0,091	

[D] Oceny respondentów uzasadniające, że wizualizacje informacji niefinansowej w raportach rocznych jako przydatne dla użytkowników zewnętrznych są skorelowane i/lub wykazują zależność od i , gdzie $i = 1, \dots, 4$	<p>p</p> <p>0,005</p> <p>V-Cramer</p> <p>0,146</p>	<p>-0,139**</p>	<p>Istotność asymp-totyczna</p> <p>0,000</p>	<p>0,035</p>	<p>Istotność asymp-totyczna</p> <p>0,152</p>	<p>-0,151**</p>	<p>Istotność asymp-totyczna</p> <p>0,001</p>
---	--	------------------------	--	---------------------	--	------------------------	--

* Korelacja jest istotna na poziomie 0,05 (jednostronnie).

** Korelacja jest istotna na poziomie 0,01 (jednostronnie).

Źródło: opracowanie własne.

Ponieważ przeprowadzona analiza materiału badawczego wykazała zasadność podejmowanych działań, wykorzystano próbę badawczą również do poznania siły korelacji między wystawianymi ocenami a cechami użytkowników (respondentów), tj. płcią, wykształceniem, wiekiem i stażem pracy. Postawiono zatem hipotezę główną **H2**, o treści „Zakres potrzeb informacyjnych dotyczący dodatkowych ujawnień informacji finansowych i niefinansowych w raportach rocznych jest zależny od określonych cech (płci, wieku, stażu pracy oraz wykształcenia) użytkowników sprawozdawczości biznesowej”. W celu jej sprawdzenia zbadano szesnaście przypadków zależności wydawanych ocen i cech użytkowników sprawozdawczości.

Do badania zależności ocen od płci wykorzystano test niezależności chi-kwadrat wraz ze współczynnikiem V-Cramera⁷ mierzącym siłę tego wpływu. Testy chi-kwadrat (wraz ze współczynnikiem V-Cramera) wskazały na zależność płci od wydanych ocen w pytaniach 1, 2 i 4, tj. kobiety częściej wyrażały akceptację dla zasadności działań zmierzających do modelowania zakresu i struktury raportów rocznych oraz tworzenia nowych form wizualizacji informacji finansowej i niefinansowej (por. tabela 1.9). Na ocenę zasadności podejmowania w ciągu ostatnich lat próby modelowania zakresu i struktury raportów rocznych oraz tworzenia nowych form wizualizacji informacji finansowej i niefinansowej wpływa negatywnie oraz istotnie statystycznie wiek ($-0,070^*$)⁸ i staż pracy ($-0,070^*$), tzn. w próbie starsi badani oraz dłużej pracujący przeciętnie częściej wskazywali na brak zasadności podejmowania tych prób. Istotny i pozytywny wpływ na oceny dotyczące pytania 1 miało wykształcenie badanych ($0,156^{**}$), tzn. badani z wyższym wykształceniem częściej wskazywali na zasadność tych prób (por. tabela 1.10). Oceny przydatności dodatkowych ujawnień w rocznym raporcie informacji niefinansowych dotyczących na przykład emisji CO₂, zasad gospodarki odpadami, ponoszonych kosztów środowiskowych czy polityki w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu, są zależne od wykształcenia ($-0,035$). Istotny statystycznie i ujemny wpływ na oceny dotyczące pytania 2 ma wiek ($-0,108^{**}$)⁹ i staż pracy badanych ($-0,152^{**}$), tzn. dotyczy to osób starszych i z wyższym wykształceniem, oceniających niżej tę przydatność. Istotny i negatywny wpływ na oceny pytania 3 miał wiek ($-0,066^*$) i staż pracy badanych ($-0,076^*$), tzn. młodszy badani i z niższym stażem częściej wskazywali na zasadność wizualizacji. Oceny zastosowania form wizualizacji informacji niefinansowej jako przydatnych dla użytkownika zewnętrznego nie są zależne od wykształcenia ($0,035$). Istotny i negatywny wpływ na oceny zastosowania nowych form wizualizacji informacji niefinansowej miał wiek ($-0,139^{**}$)

7 Wskaźnik wykorzystano wyłącznie w próbie.

8 (*) korelacja jest istotna na poziomie 0,05 (jednostronnie); (**) korelacja jest istotna na poziomie 0,01 (jednostronnie).

9 (*) korelacja jest istotna na poziomie 0,05 (jednostronnie); (**) korelacja jest istotna na poziomie 0,01 (jednostronnie) – porównaj tabela 1.10.

oraz staż pracy badanych ($-0,151^{**}$), tzn. badani starsi oraz z większym stażem pracy częściej wskazywali na nieprzydatność takiej wizualizacji.

Istotne różnice rozkładów ocen w grupach wykształcenia test Kruskala-Wallisa wskazał dla pytań (porównaj tabela 1.10):

- 1) „Czy Pana/Pani zdaniem zasadne są podejmowane w ciągu ostatnich lat próby modelowania zakresu i struktury raportów rocznych oraz tworzenie nowych form wizualizacji informacji finansowej i niefinansowej?” – test pokazał wyraźny, wprost proporcjonalny wpływ wykształcenia na przydatność ocen; im wyższe wykształcenie, tym wyższa przeciętna ocena i mniejsze zróżnicowanie ocen;
- 2) „Czy uważa Pan/Pani zastosowanie wizualizacji informacji finansowej za przydatne dla użytkownika zewnętrznego?” – największe zróżnicowanie ocen występowało u respondentów z wykształceniem podstawowym, najmniejsze zaś u respondentów z wykształceniem wyższym; wszystkie grupy wykształcenia posiadały istotnie różne rozkłady ocen.

Analiza istotnych różnic ocen w grupach stażu pracy wykazała, że wystąpiły one w pytaniach (patrz tabela 1.10):

- 1) „Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnienie w rocznym raporcie finansowym informacji niefinansowych dotyczących np. emisji CO₂, zasad gospodarki odpadami, ponoszonych kosztów środowiskowych czy polityki w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu?” – test wykazał, że w przypadku tego pytania wyróżniają się wyłącznie oceny w grupie respondentów ze stażem do 5 lat, natomiast w pozostałych grupach rozkłady ocen są identyczne;
- 2) „Czy uważa Pan/Pani zastosowanie wizualizacji informacji finansowej za przydatne dla użytkownika zewnętrznego?” – w przypadku tego pytania rozkłady ocen są identyczne w grupach respondentów o stażu pracy do 5 lat, 6–15 lat oraz 16–25 lat, w grupie respondentów o stażu 26–35 lat rozkład ocen przyjmuje zaś niższe wartości, a dla respondentów o stażu powyżej 35 lat zróżnicowanie ocen jest największe.

W tabeli 1.11 zaprezentowano podsumowanie wyników badania zależności ocen wydawanych przez respondentów od ich cech (płci, wieku itd.). Stwierdzono, że w ponad połowie wstępnie określonych zależności wskazano na istnienie skorelowania danych. Oznacza to, że oceny respondentów uzyskane w:

- 1) pytaniu 1 wykazują, że są zależne od wszystkich cech (tj. płci, wieku, wykształcenia oraz stażu pracy);
- 2) pytaniu 2 wykazują, że są zależne od wszystkich cech (tj. płci, wieku, wykształcenia oraz stażu pracy);
- 3) pytaniu 3 wykazują zależność od wieku, wykształcenia badanych oraz stażu pracy;

4) pytaniu 4 wskazują na zależność od płci, wieku oraz stażu pracy.

Tym samym w 14 przypadkach na 16 (tj. w 87,5% badanych zależności) zidentyfikowano istnienie zależności, co stanowi uzasadnienie hipotezy głównej H2 o treści „Zakres potrzeb informacyjnych dotyczący dodatkowych ujawnień informacji finansowych i niefinansowych w raportach rocznych jest zależny od określonych cech (płci, wieku, stażu pracy oraz wykształcenia) użytkowników sprawozdawczości biznesowej”.

Tabela 1.11. Wyniki badania zależności między cechami użytkowników sprawozdawczości biznesowej a ich ocenami

Oceny [A–D] \ Cechy [1–4]	[1] Płeć	[2] Wiek	[3] Wykształcenie	[4] Staż pracy
[A] Oceny respondentów uzasadniające, że modelowania, zakres i struktura informacji finansowych w raportach rocznych są skorelowane i/lub wykazują zależność od i , gdzie $i = 1, \dots, 4$	A1 Potwierdzono istnienie zależności	A2 Potwierdzono istnienie zależności	A3 Potwierdzono istnienie zależności	A4 Potwierdzono istnienie zależności
[B] Oceny respondentów uzasadniające, że potrzeby dodatkowych ujawnień informacji niefinansowych w rocznych raportach są skorelowane i/lub wykazują zależność od i , gdzie $i = 1, \dots, 4$	B1 Potwierdzono istnienie zależności	B2 Potwierdzono istnienie zależności	B3 Potwierdzono istnienie zależności	B4 Potwierdzono istnienie zależności
[C] Oceny respondentów uzasadniające, że wizualizacje informacji finansowej w raportach rocznych jako przydatne dla użytkowników zewnętrznych są skorelowane i/lub wykazują zależność od i , gdzie $i = 1, \dots, 4$	C1 Nie potwierdzono istnienia zależności	C2 Potwierdzono istnienie zależności	C3 Potwierdzono istnienie zależności	C4 Potwierdzono istnienie zależności
[D] Oceny respondentów uzasadniające, że wizualizacje informacji niefinansowej w raportach rocznych jako przydatne dla użytkowników zewnętrznych są skorelowane i/lub wykazują zależność od i , gdzie $i = 1, \dots, 4$	D1 Potwierdzono istnienie zależności	D2 Potwierdzono istnienie zależności	D3 Nie potwierdzono istnienia zależności	D4 Potwierdzono istnienie zależności

Źródło: opracowanie własne.

Sprawdzenie hipotez głównych H1 i H2 nie dało podstaw do twierdzenia, że respondenci nie wyrażają potrzeby podjęcia kroków w zakresie modelowania i wizualizacji danych finansowych i niefinansowych. Można zatem stwierdzić, że modelowanie zarówno zakresu, jak i struktury raportów rocznych oraz jednocześnie tworzenie nowych form wizualizacji informacji finansowej i niefinansowej jest uzasadnione z punktu widzenia potrzeb informacyjnych użytkowników sprawozdawczości biznesowej.

Reasumując, należy podkreślić, że znaczenie dobrowolnych ujawnień we współczesnych raportach biznesowych, bez względu na ich formę i strukturę, wciąż rośnie. Wynika to zarówno z ewolucji potrzeb informacyjnych użytkowników sprawozdań, jak i z woli raportowania dobrowolnego przejawianej przez same spółki. Otwarta polityka bilansowa nabiera obecnie coraz większego znaczenia, a wiele spółek świadomie kształtuje kulturę komunikacji z otoczeniem (Pfaff, Poniatowska, Równińska, 2018). U podstaw wielu koncepcji dobrowolnych ujawnień leżą teorie bilansowe rozwijane przez badaczy (głównie niemieckich) na początku ubiegłego stulecia. Tej problematyce poświęcono następny rozdział niniejszego opracowania.

2. Teorie bilansowe jako fundament tworzenia współczesnych modeli sprawozdawczości finansowej

2.1. Wprowadzenie

Sprawozdawczość finansowa jest najłatwiej dostępnym i najbardziej syntetycznym źródłem informacji o sytuacji finansowej i dokonaniach podmiotu. Wielowarstwowość tego źródła wynika bezpośrednio z oddzielenia funkcji własności od funkcji zarządzania (teoria agencji), co spowodowało pojawienie się wielu stron zainteresowanych informacją finansową. Wzrost przejrzystości i jakościowo poprawnej zawartości informacyjnej sprawozdań jest dziś przedmiotem badań oraz intensywnych prac organizacji międzynarodowych odpowiedzialnych za tworzenie globalnych standardów rachunkowości, w szczególności sprawozdawczości finansowej i niefinansowej.

Nieporównywalnie większa niż dotychczas skala zmian w sprawozdawczości biznesowej jest spowodowana procesami globalizacji. Tworzenie globalnego systemu rachunkowości zostało zapoczątkowane już bardzo dawno. W wielu krajach uczestnictwo w tych procesach przejawia się podejmowaniem wysiłków w kierunku umiędzynarodowienia rozwiązań krajowych. Większość krajów aktywnie włączyła się również w procesy tworzenia i doskonalenia wspólnych, możliwie najbardziej uniwersalnych wzorców.

Rachunkowość, a szczególnie sprawozdawczość biznesowa, powinna być do pewnego stopnia zdominowana przez reguły i zasady, restrykcje i narzucenie obowiązku, ponieważ bez istnienia zasad teorii rachunkowości wiele problemów byłoby rozwiązywanych w sposób niezapewniający odpowiedniego stopnia jednolitości i spójności. Rachunkowość – jako nauka stosowana – powinna być również otwarta na zmiany, nowe rozwiązania i interpretacje. I, jak pokazuje historia, rozwija się – szczególnie gwałtownie w okresie powojennym.

Rachunkowość jest związana z pomiarem i komunikowaniem użytecznej informacji finansowej, pełni więc z definicji rolę usługową w stosunku do użytkowników tej informacji. Ze względu na zróżnicowane potrzeby informacyjne różnych grup użytkowników nie jest możliwe, aby istniała jedna, uniwersalna teoria rachunkowości, dostosowana do zaspokojenia potrzeb wszystkich użytkowników. Każdy wybór metod rachunkowości zależeć będzie od użytkownika i celów, którym informacje mają służyć.

W celu określenia, zdefiniowania, klasyfikacji oraz analizy wzajemnie uzależnionych od siebie, wewnętrznych procesów tworzenia i komunikowania informacji finansowej i niefinansowej tworzone były i są zarówno proste, jak i złożone modele, przedstawiające w różnych ujęciach procesy zachodzące w organizmie gospodarczym oraz ich konsekwencje.

Jak pisała A. Jarugowa:

[...] można odróżnić tworzenie modelu rachunkowości jako odbicia rzeczywistości i rolę modelu rachunkowości w oddziaływaniu na tę rzeczywistość (Jaruga, 1986, s. 20).

Wnioski z krytycznych analiz koncepcji, regulacji i praktyki prezentacji informacji w sprawozdaniu finansowym pozwalają na stwierdzenie, że stosowane w tym zakresie rozwiązania mogą być ulepszone tak, aby spełniały wymagania współczesnych raportów biznesowych. Jak wskazano w rozdziale pierwszym, od lat rysuje się potrzeba stworzenia nowego modelu sprawozdawczości, a już z pewnością modelowania poszczególnych obszarów ujawnień informacji, zarówno tych obowiązkowych, jak i dobrowolnych. Ważnym drogowskazem w tym zakresie mogą być teorie bilansowe – doktryny tworzone i rozwijane w poprzednim stuleciu, wciąż aktualne w swojej warstwie koncepcyjnej. W warunkach globalizacji sprawozdawczość biznesowa jest nadal postrzegana jako najłatwiej dostępne źródło informacji o przyszłości ekonomicznej podmiotów gospodarczych, zawierające kwantytatywne opisy, analizy strumieni zysku i przepływów pieniężnych oraz strukturę i wielkość majątku i kapitałów przedsiębiorstw. Obecne postrzeganie teorii rachunkowości sprawia, że nie kreuje ona nowych autonomicznie celów przedsiębiorstwa, lecz podąża za oczekiwaniami praktyki gospodarczej i otoczenia podmiotów gospodarczych.

2.2. Przegląd teorii bilansowanych w poszukiwaniu wzorca sprawozdawczego

2.2.1. Teorie bilansowe jako fundament współczesnej sprawozdawczości

Rachunkowość od wieków towarzyszy działaniom gospodarczym, wywierając znaczący wpływ na ich formę i kierunki rozwoju. W teorii rachunkowości elementem nadrzędnym jest cel sprawozdań finansowych, który determinuje kształt i sposób przestrzegania podstawowych postulatów i koncepcji. One z kolei stanowią fundament, na którym opierają się podstawowe zasady rachunkowości oraz jej szczegółowe metody i techniki (Riahi-Belkaoui, 1992, s. 162–163; Śnieżek, 1994, s. 17–18; Walińska, 2004, s. 41–42). Niezwykle istotnym elementem teorii rachunkowości są doktryny bilansowe, określane w literaturze jako teorie bilansowe (np. W. Brzezina), teorie wyceny (np. S. Skrzywan) lub teorie rachunkowości finansowej (np. M. Schweitzer), których centralny punkt stanowi bilans podmiotu. W pierwszym okresie powstawania i rozwijania księgowości, tj. w XIII wieku, bilanse nie były znane. O historii rozwoju rachunkowości, a co za tym idzie – sprawozdawczości finansowej, pisało wielu autorów (np. Kosiol, 1938, s. 183–191; Kawa, 2002, s. 54–89; Gawart, Jezierska, 2003, s. 66–87; Hońko, 2003, s. 134–147; Frenzel, Jaruga, Szycha, 2004, s. 319–346). Pierwsze ich formy miały postać zestawień sald końcowych kont ksiąg prowadzonych przez kupców (Skowroński, 1989, s. 247–252; Szycha, 2001, s. 106–125). Miały one ułatwić przenoszenie zapisów do nowych ksiąg rachunkowych. Na przełomie XIV i XV wieku pojawiły się inwentarze, w których do aktywów zaliczano: towary uporządkowane według rodzaju i jakości oraz ruchomości spisane według miejsca, w którym się znajdują; wszystkie pozycje były rejestrowane według wartości początkowej. Następnie ujmowano stan kasy i należności. Do pasywów należały zobowiązania wobec wierzycieli oraz wspólników. Na podstawie inwentarza sporządzano bilans, którego celem było ustalenie zysku za dany okres, a nie prezentowanie majątku. Podejście do bilansu zmieniło się w momencie wydania kodeksu handlowego. Przy sporządzaniu bilansu nacisk kładziono na statyczną formę prezentacji, a jego celem stało się pokazanie struktury majątku i kapitału, a nie ustalanie wyniku finansowego (Brzezina, 1998, s. 14–20)¹⁰.

W latach trzydziestych XX wieku w wyniku recesji i załamania się gospodarki w Stanach Zjednoczonych sytuacja podmiotów gospodarczych uległa znacznemu pogorszeniu. Krach na giełdzie nowojorskiej, spadek cen akcji, niechęć banków do udzielania kredytów – wszystko to ujawniło złą sytuację finansową przedsiębiorstw. Rosło

¹⁰ O możliwości zdefiniowania paradygmatów jako jednego z istotniejszych problemów metodologicznych rachunkowości w kontekście jej rozwoju historycznego zob. Brzezina, 1999, s. 11–28.

znaczenie sprawozdawczości finansowej jako jedyne źródła pewnych informacji o pozycji finansowej danego podmiotu. Warto zwrócić uwagę, że to właśnie w Stanach Zjednoczonych powstał nurt tzw. teorii zdarzeniowej rachunkowości, która wprawdzie rozwinęła się dopiero pod koniec lat sześćdziesiątych, ale korzeniami tkwi w okresie kryzysów lat trzydziestych ubiegłego wieku (Stępniewski, 1987, s. 39–53). Dla wierzycieli i inwestorów ważne było przede wszystkim, czy podmiot jest w stanie osiągnąć zysk, a nie to, jakim majątkiem dysponuje. Nastąpił zwrot w kierunku dynamicznego ujęcia bilansu, którego cel to ustalenie wyniku finansowego. Natomiast od momentu ukształtowania się metody bilansowej zaczęto bardziej interesować się bilansem we współczesnym jego rozumieniu: budową, funkcjami i treściami, jakie powinien przedstawiać, oraz sposobem wyceny pozycji aktywów i pasywów. Różnorodność poglądów i podejść do bilansu doprowadziła do powstania licznych teorii bilansowych.

Zdaniem W. Brzezina termin *teorie bilansowe* jest używany w literaturze w dwóch znaczeniach. Teoriami bilansowymi nazywa się przede wszystkim te teorie, których zadaniem jest opisywanie istoty i celu bilansu. W drugim znaczeniu tym mianem określa się pewną grupę teorii księgowych, których konstrukcja opiera się na bilansie majątkowym (Brzezina, 1979, s. 139). Pełniejszy i zgodny ze współczesnymi wymogami sprawozdawczości finansowej opis teorii bilansowych zawarł w swoim opracowaniu J. Samelak, który rozumie przez nie:

[...] zespół ogólnych bądź bardziej szczegółowych poglądów i koncepcji dotyczących sprawozdania i odnoszących się do jego funkcji, struktury, prezentacji i interpretacji treści oraz zasad ustalania poszczególnych pozycji elementów [...] wykorzystując metodę bilansową do sporządzenia bilansu majątkowego i bilansu wyników (Samelak, 2004, s. 13).

W literaturze przedmiotu dominuje podział teorii bilansowych na trzy grupy:

- 1) monistyczne doktryny bilansowe, czyli takie, które przypisują bilansowi tylko jedno dominujące zadanie wymuszające jego kształt, na przykład zestawienie majątkowe na dzień bilansowy;
- 2) dualistyczne doktryny bilansowe – celem bilansu jest tu przedstawienie dwóch współzależnych i równoważnych celów, na przykład zestawienie majątkowe na dzień bilansowy oraz określenie wyniku finansowego;
- 3) doktryny, według których bilans ma spełnić wszystkie stawiane przed nim zadania (więcej niż dwa).

Największe zróżnicowanie poglądów teoretycznych jest związane z celem sporządzania bilansów, zasadami wyceny bilansowej oraz interpretowaniem treści bilansu. Na tym tle powstały trzy główne szkoły teorii bilansowych: statyczne, dynamiczne i organiczne. W miarę upływu czasu postępowo dalsze zróżnicowanie

teorii bilansowych. W literaturze przedmiotu można znaleźć liczne klasyfikacje teorii bilansowych dokonane przez ówczesnych teoretyków. Wybrane podziały teorii bilansowych zawarto w tabeli 2.1.

Tabela 2.1. Wybrane klasyfikacje teorii bilansowych

Autor klasyfikacji teorii bilansowych	Klasyfikacja teorii bilansowych
W. Hauck (1933)	Zastosował podwójne kryterium klasyfikacji, tj. podział teorii bilansowych według celu sporządzenia bilansu (zaliczając do nich teorię statycznego i dynamicznego bilansu) oraz według zasady wyceny bilansowej (zaliczając do nich nominalną teorię bilansową Riegera oraz organiczną teorię Schmidta).
G. Sykora (1949)	Podzielił teorie bilansowe na: teorię bilansu w ujęciu nauk prawnych, teorię bilansu w ujęciu nauk handlowych, teorię bilansu w ujęciu nauk ekonomicznych.
W. Le Coutre (1956)	Rozbudował klasyfikację teorii bilansowych, wyodrębniając następujące teorie bilansowe: dynamiczną, statyczną, organiczną, finansową, pagatoryczną, eudynamiczną, nominalną, totalną, teorię bilansową H. Nicklisch, funkcjonalną teorię W. Thomsa oraz teorię bilansową opartą na rachunku rentowności.
G. Vogler (1977)	Dokonał podziału teorii na klasyczne i nowe. Do klasycznych teorii bilansowych zaliczał statyczną teorię bilansową, a w jej ramach nominalną teorię W. Riegera oraz totalną teorię W. Le Coutre'a oraz dynamiczną teorię bilansową, a w jej ramach teorię E. Schmalenbacha, finansową E. Walba i pagatoryczną E. Kosiola, a także organiczną teorię bilansową F. Schmidta (Schmidt, 1929). Do nowych teorii bilansowych zaliczał: teorię rachunku rentowności M.R. Lehmana, teorię bilansu prognostycznego W. Engelsa, teorię bilansu syntetycznego H. Albacha, teorię bilansu funkcjonalno-analitycznego W. Stützela, teorię rachunku przyszłościowego A. Moxtera, teorię ekonomicznego zysku D. Schneidera, teorię bilansów socjalnych P. Einchora oraz zamkniętą teorię kapitałową G. Seichta.
E. Heinen (Brzezin, 1987, s 18)	Podkreślając, że ewolucja, jakiej ulega bilans, wiąże się z koniecznością dostosowywania treści informacyjnych bilansu do potrzeb decyzyjnych, co wymagało dokonania odpowiednich przekształceń treści i struktury bilansów, podzielił teorie bilansowe na: teorie zorientowane na osiągnięcie kapitałów, teorie bilansu zorientowanego na informacje przyszłościowe oraz teorie zwiększania informacji zewnętrznych.
M. Schweitzer (1990; 2000)	W opracowaniu z 1990 roku autor wydzielił dwie podstawowe koncepcje teorii rachunkowości finansowej, za kryterium podziału przyjmując różne sposoby obliczania wyniku finansowego jednostki gospodarczej: koncepcje nastawione na indywidualne ustalanie wartości (a w ich ramach: statyczne, dynamiczne i organiczne) i nastawione na całościowe ustalanie wartości.

Źródło: opracowanie własne.

Oprócz omówionych wyżej klasyfikacji istnieje jeszcze wiele innych, niewątpliwie ciekawych i godnych uwagi, które stały się przedmiotem odrębnych publikacji (Zadroga, 1981, s. 83–96). W dalszej części opracowania scharakteryzowano krótko ogólne założenia wybranych teorii bilansowych.

2.2.2. Statyczne teorie bilansowe

W teoriach statycznych w centrum uwagi znajduje się bilans. Rachunek wyników przedstawia przyrost bądź zmniejszenie kapitału i z tego wyniku jego pomocniczy charakter w stosunku do bilansu. W myśl bilansowej teorii statycznej bilans majątkowy odgrywał zasadniczą rolę w zarządzaniu przedsiębiorstwem, a rachunek wyników stanowił wyłącznie zestawienie pomocnicze do bilansu. Zadaniem rachunku wyników jest ustalenie zmian w stanie kapitału. Osiągnięty w danym okresie zysk jest – zgodnie z omawianą teorią – pozycją wskazującą, czy i w jakim stopniu wzrosły kapitały zaangażowane w przedsiębiorstwie w okresie objętym sprawozdaniem (Wiatr, 2013). Podstawowym celem bilansu statycznego jest przedstawienie stanu majątkowego na określony moment, zwany momentem bilansowym. Miał on dostarczać informacji o źródłach pochodzenia kapitału, zmianach jego stanu i formach zainwestowania go w składniki majątkowe oraz być instrumentem kierowania przedsiębiorstwem.

Realizacja obu zadań polegała na szczegółowym kształtowaniu struktury bilansu. W związku z tym punktem ciężkości w tej teorii było kształtowanie struktury bilansu, a nie zasady wyceny. Zgodnie z tą teorią podstawą wyceny pozycji bilansowych powinna być wartość uzyskania, przez którą należy rozumieć wartość opartą na poziomie cen w momencie powstania tej pozycji (czyli w koszcie historycznym; dotyczy to w szczególności pozycji materiałów i towarów). Przegląd wybranych statycznych teorii bilansowych (ze wskazaniem na ich przedstawicieli) zawiera tabela 2.2.

Do grupy bilansoznawców z zakresu statycznych teorii bilansowych należy zaliczyć również H. Rehma, H. Stauba i R. Passowa, choć ich teorie nie zostały opisane w tabeli 2.2. Należy też zauważyć, że niektórzy autorzy wymieniają w tej grupie dodatkowo W. Osbahra (teoria bilansu w ujęciu przedsiębiorcy). Brzezina podaje kilka innych rozbudowanych klasyfikacji teorii bilansowych, między innymi J. Voglera i W. Le Coutre'a, a jako przedstawicieli teorii statycznych bilansu wymienia dodatkowo H.V. Simona oraz wspomnianych wyżej H. Rehma i H. Stauba (Brzezina, 1987, s. 9–25).

Tabela 2.2. Teorie statyczne bilansu – założenia i przedstawiciele

Przedstawiciel	Założenia teorii
H. Nicklisch (teoria statycznego bilansu)	Według niego majątek dzieli się zgodnie z rodzajem części przedsiębiorstwa uczestniczących w procesie jego produkcji. Ten obieg wartości przebiega dwukierunkowo i składa się – po pierwsze – z nabycia i zużycia dóbr, aż do sprzedaży wytworzonych przez przedsiębiorstwo świadczeń, oraz – po drugie – z otrzymania ekwiwalentu w postaci przychodu ze sprzedaży, aż do ponownego ich wykorzystania do nabycia dóbr, które są niezbędne do odnowienia pierwszej części ruchu i tym samym całego obiegu wartości. Statyczny bilans jest przedstawiany w ujęciu brutto i jest bilansem kapitału. Prezentuje środki gospodarcze oraz kapitał własny i obcy. W celu obliczenia wyniku finansowego należy sporządzić odrębne zestawienie (rachunek wyników). Według Nicklisch w strukturze bilansu wyróżnia się majątek zakładowy (czyli wartości pochodzące z wkładów właścicieli), majątek rezerwowy (wiąże się pośrednio z celem przedsiębiorstwa) i majątek nadwyżkowy (nie jest związany z majątkiem podmiotu). W bilansie statycznym nacisk kładzie się na strukturę, a nie na wycenę (Samelak, 2004).
W. Le Coutre (teoria totalnego bilansu)	Bilans jest odzwierciedleniem stanu majątkowego przedsiębiorstwa na określony moment. Powinien on uwzględniać kierunki i formy zużycia środków kapitałowych pozostających w dyspozycji firmy. Według teorii W. Le Coutre'a do wyceny składników bilansowych przyjmuje się koszty własne. Przy ustalaniu wartości pozycji materiałowych i towarowych powinno się uwzględnić ceny ich nabycia lub koszty wytworzenia, a w przypadku środków trwałych – cenę nabycia lub sumę nakładów inwestycyjnych. Zysk danego okresu wyraża zmianę wielkości kapitałów zaangażowanych w przedsiębiorstwie. Bilans statyczny powinien więc odzwierciedlać stan majątkowy podmiotu. Odrzucona została jednostronność bilansu. Bilans powinien służyć następującym celom: poznaniu i przeglądowi przedsiębiorstwa, kierowaniu przedsiębiorstwem (jego dyspozycyjności), ustaleniu wyniku finansowego, kontroli przedsiębiorstwa, składaniu sprawozdania finansowego z działalności. Wymienione zadania nie mogą być realizowane tylko przez jeden bilans – należy sporządzać oddzielnie bilanse dla poszczególnych zadań. Dodatkowo dotychczasowy zwyczajowo stosowany podział zamknięcia rocznego na bilans oraz rachunek zysków i strat jest uważany za niewystarczający. Struktura bilansu wskazuje wyraźnie, że wartość majątku nie jest uporządkowana według kryterium rodzaju i płynności, lecz jest podzielona na różne rodzaje majątku zgodnie z celem ich wykorzystania. Wycena jest dokonywana w cenach nabycia, według zasady brutto, a wyceny poszczególnych składników z uwzględnieniem korekt (Le Coutre, 1956).

Tabela 2.2 (cd.)

Przedstawiciel	Założenia teorii
W. Rieger (teoria nominalnego bilansu)	Bilans jest rachunkiem pieniężnym, który obejmuje przyszłe wpływy i wydatki. Określenie wyniku finansowego jest możliwe tylko na koniec okresu życia przedsiębiorstwa. Powstaje wtedy tzw. totalny wynik. Jest on różnicą między wkładem pieniądza (kapitałem początkowym) i przychodem pieniądza, rozumianym jako kapitał końcowy pomniejszony o wypłaty (dywidendy i zwroty kapitału). Każde zamknięcie roczne jest do pewnego stopnia fikcją, bo jeszcze nie wszystkie dobra zamieniły się w pieniądź (Samelak, 2004, s. 31; Wiatr, 2013). Niektórzy autorzy nazywają Riegera twórcą „bilansu w świetle teorii kapitału”. Przedstawia on bilans jako rachunek przyszłych wpływów i wydatków (Świdarska, 1989, s. 105–108).
P. Gerstner (teoria bilansu konstrukcyjnego)	Teoria bilansu konstrukcyjnego opiera się na trzech formułach: suma aktywów jest równa sumie pasywów oraz kapitału, kapitał jest różnicą między aktywami a pasywami oraz w ujęciu graficznym bilans jest zestawieniem aktywów, pasywów i kapitału. Wycena składników majątku bazuje na teorii wyceny koniunkturalnej, polegającej na doborze do wyceny cen rynkowych lub historycznych, w zależności od aktualnej polityki prowadzenia działalności przez właściciela przedsiębiorstwa (Gos, 2001a, s. 71).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Śnieżek, 2008; Wiatr, 2013.

2.2.3. Dynamiczne teorie bilansowe

Według teorii bilansu dynamicznego podstawowym zadaniem bilansu jest ustalanie wyniku finansowego, obliczanego jako różnica między przychodami, określanymi jako nakłady i mierzonymi wartością wpływów, a kosztami, określanymi jako świadczenia i mierzonymi wielkością wydatków (Brzezina, 2006, s. 158). Przy rozpatrywaniu tzw. totalnego wyniku finansowego – dla całego cyklu życia jednostki gospodarczej – rachunek zysków i strat przyjmuje formę rachunku wpływów i wydatków, natomiast bilans majątkowy ma spełniać funkcję pomocniczą w stosunku do rachunku wyników. Przy wycenie pozycji bilansowych zaleca się stosowanie cen bieżących, obowiązujących na dzień bilansowy, które umożliwiają określenie aktualnej wartości majątku, co prowadzi z kolei do ustalenia wiarygodnej wielkości osiągniętego wyniku. Metoda ta jest zalecana dla środków obrotowych, natomiast w odniesieniu do majątku trwałego teoria nie precyzuje dokładniej pojęcia wartości bieżącej (Zadroga, 1981, s. 86).

Za twórcę teorii dynamicznej bilansu uważa się E. Schmalenbacha (choć jego poprzednikiem i zarazem prekursorem teorii dynamicznego bilansu był C. Sganzi), który w 1908 roku po raz pierwszy stwierdził, że sprawozdawczość finansowa powinna służyć przede wszystkim ustalaniu wyniku działalności (Śnieżek, 2008, s. 104–105). Do tego momentu powszechny był pogląd, że podstawowym zadaniem sprawozdawczości finansowej było przedstawienie stanu majątkowego, a wynik stanowił różnicę stanów majątkowych (Brzezina, 1979, s. 143–145).

Teoria bilansu dynamicznego nie polega tylko na stawianiu rachunku wyników na pierwszym miejscu wśród sprawozdań finansowych, ale wyraźniej podporządkowuje bilans rachunkowi wyników, między innymi przez „dynamizowanie” go, co można uzyskać przez odpowiednią klasyfikację pozycji bilansu. Cytowana teoria była uznawana za instrument umożliwiający kontrolę rentowności przedsiębiorstwa, dlatego za główny jej cel uważano ustalanie wyniku działalności w poszczególnych okresach. Podporządkowane temu miały być sprawozdawczość finansowa i system ewidencji księgowej (Zadroga, 1981, s. 86–87). Przegląd założeń wybranych dynamicznych teorii bilansowych zaprezentowano w tabeli 2.3.

Tabela 2.3. Teorie dynamiczne bilansu – założenia i przedstawiciele

Przedstawiciel	Założenia teorii
E. Schmalenbach (bilans dynamiczny)	Bilans staje się sprawozdaniem wtórnym (uzupełniającym) w stosunku do rachunku wyników. Rachunek wyników obejmuje wszystkie wpływy i wydatki, które doprowadziły do nakładu i przychodu w danym okresie obrachunkowym. W bilansie pojawiają się one jako zmiana stanu środków płynnych i kapitału. Wpływy i wydatki dopiero w przyszłych okresach staną się przychodem i nakładem. Według Schmalenbacha nakład jest wartością tych dóbr, które z punktu widzenia rachunku przedsiębiorstwa, obojętnie, czy zgodnie z przeznaczeniem, czy nie, czy w samym przedsiębiorstwie, czy poza nim, zostały zużyte lub w inny sposób utracone (por. Świdarska, 1989, s. 32). Ważnym elementem analizy założeń jest fakt, że według Schmalenbacha nabyte z odroczonym terminem płatności (kredyt kupiecki) surowce i materiały, które nie zostały zużyte, nie są wydatkiem ani nakładem zgodnie z przyjętą terminologią.
E. Walb (bilans finansowo-gospodarczy)	Teoria przeciwstawiająca się założeniom Schmalenbacha, czyli wydatkom i wpływom oraz nakładom i przychodom. Walb wprowadza podział kont na dwa rzędy: 1) rząd płatniczy (odzwierciedlony w bilansie), 2) rząd świadczeniowy (odzwierciedlony w rachunku zysków i strat). Pozycje aktywów są traktowane jako wpływy przyszłych okresów, a pozycje pasywów jako wydatki następnych okresów. Bilans uzyskuje nowe oblicze (funkcyjne), nie jest już tylko przejściowym kontem i środkiem pomocniczym rachunku wyników, ale umożliwia niezależnie od rachunku ustalenie wyniku okresu. Wspomniana teoria zostanie szczegółowo omówiona w podrozdziale 2.4.2.

Tabela 2.3 (cd.)

Przedstawiciel	Założenia teorii
E. Kosiol (bilans pagatoryczny)	Kosiol dowiódł, że nie jest potrzebny podział kont na konta rządu płatniczego i świadczeniowego, wszystkie zdarzenia gospodarcze w przedsiębiorstwie można bowiem ująć w kategoriach wpływów i wydatków. Bilans zasobów według Kosiola powstaje z bilansu ruchu. Wycena odbywa się za pomocą tzw. pagatorycznej wartości, co oznacza, że dobra są wyceniane w wartości wydatków niezbędnych do ich nabycia. Bilans pagatoryczny, według tej koncepcji, reprezentuje zasadę realnego zachowania kapitału pieniężnego, tzn. zysk jest traktowany jako nadwyżka kapitału końcowego, czyli dokonuje się porównania na koniec okresu nie pieniądza z pieniądzem, ale pieniądza z jego siłą nabywczą. Teoria ta zostanie szczegółowo omówiona w podrozdziale 2.4.2.
H. Sommerfeld (bilans eudynamiczny)	Według Sommerfelda bilans pełni rolę narzędzia ułatwiającego zarządowi jednostki utrzymanie przedsiębiorstwa w zdolności do kontynuacji działalności. Zysk powstaje wówczas, gdy wszystkie transakcje są zakończone, a należności wpłynęły w całości. Cechą przedsiębiorstwa powinno być dążenie do stałego rozwoju, co wiąże się z dodaniem do obliczanego wyniku odpowiedniego procentu rezerwy na ten rozwój, przy tym procent ten powinien być stosowany podobnie jak przy umarzaniu środków trwałych (Samelak, 2004, s. 26). Bilans w tym podejściu prezentuje koncepcję kwalifikowanego zachowania substancji, gdzie ustalony zysk umożliwia nie tylko nominalne zachowanie kapitału i substancji przedsiębiorstwa (wartości rzeczowej), lecz również rozszerzenie (powiększenie) substancji odpowiednio do trendu ogólnospołecznego rozwoju gospodarczego. Powyższa koncepcja charakteryzuje się ekstremalnie ostrożną wyceną. Zysk powstaje dopiero w momencie jego pieniężnej realizacji. Ostrożna wycena według założeń bilansu eudynamicznego przejawia się w tym, że należy tworzyć w ciężar rachunku wyników następujące rezerwy z zysku: 1) rezerwę zabezpieczającą wzrost, która zmniejsza zysk o wartość rozszerzenia przedsiębiorstwa, odpowiedniego do rozwoju gospodarki; 2) rezerwę wyrównującą dywidendy, która powinna umożliwić trwałe oprocentowanie kapitału własnego; 3) rezerwę zachowania substancji, która ma na celu zabezpieczenie przedsiębiorstwa przed kryzysem; 4) inną rezerwę na zachowanie substancji, przejawiającą się w specyficznie ustalonym koszcie wytworzenia niezakończonych produkcji, tylko w wysokości (wartości) zużytych materiałów. Pozostała część kosztów wytworzenia jest ujmowana jako strata, na którą tworzy się rezerwę rozwiązywaną w momencie sprzedaży wyrobów gotowych (Sommerfeld, 1926, s. 1340).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Zadroga, 1981; Świdarska, 1989; Samelak, 2004; Śnieżek, 2008; Wiatr, 2013.

O innych teoretykach XX wieku, na przykład o przedstawicielach teorii rachunkowości we Francji, pisali B. Colasse i R. Durand (1997, s. 109–127).

2.2.4. Teorie bilansu organicznego

W organicznych teoriach bilansowych zwracano uwagę na poprawną wycenę składników bilansu – od jej prawidłowości zależy poprawność ustalenia wyniku finansowego jednostki gospodarczej. Kwestię najwyższej wagi stanowiło oddzielenie zysków prawdziwych od pozornych. Teoria bilansu organicznego zmierzała do zniwelowania różnic między teorią bilansu statycznego (majątkowego) a teorią bilansu dynamicznego (wynikowego). Zakładano w niej równorzędną pozycję bilansu i rachunku wyników, które łącznie miały odgrywać określoną rolę w kierowaniu przedsiębiorstwem. Zgodnie z tą teorią bilans miał do spełnienia dwa cele: odzwierciedlać stan majątkowy oraz ustalać realny wynik działalności danego przedmiotu. Odzwierciedlenie prawidłowej wartości majątku oraz realne ustalenie wyniku w bilansie były możliwe dzięki obiektywnej wycenie pozycji bilansowych według bieżącej wartości odtworzenia w momencie bilansowym (Zadroga, 1981, s. 88). Dlatego też metody wyceny składników majątkowych były podstawowymi kwestiami poruszonymi przez zwolenników tej teorii. Za głównych przedstawicieli teorii bilansu organicznego uważa się I. Kovero oraz F. Schmidta.

Według stanowiska prezentowanego przez Kovero majątek powinien być wyceniany w bieżącej cenie nabycia, aktualnej na dzień bilansowy (Samelak, 2004, s. 27). Niezrealizowane zyski i straty powinny być uwzględniane w wycenie pozycji bilansowych, przy czym Kovero domagał się ścisłego rozdzielenia w bilansie zrealizowanych zysków i strat. Twierdził, że prawidłowa wycena pozycji bilansowych warunkuje ustalenie realnego wyniku, a prawidłowe ustalenie wyniku bilansowego wpływa na realność bilansu (Zadroga, 1981, s. 88–90).

Z kolei według Schmidta (uważanego za prekursora teorii organicznego bilansu, której założenia opublikował w 1929 roku) podstawowym zadaniem kierownictwa przedsiębiorstwa było zachowanie i powiększanie stanu majątkowego przedsiębiorstwa w ujęciu rzeczowym (a nie nominalnym). Do realizacji tak postawionego postulatu konieczne było przyjęcie odpowiedniej podstawy do wyceny składników majątkowych, która uwzględniałaby siłę nabywczą pieniądza. Spełnienie zadań stawianych bilansowi (ujęcie stanu majątkowego i ustalenie realnego wyniku) było możliwe przez wycenę pozycji (składników) bilansowych według wartości odtworzenia, która jest nazywana wartością odkupu, zastępczą albo reprodukcji. Według Schmidta zysk powstaje tylko przy ilościowym zwiększeniu stanu majątkowego wyłącznie ze środków pieniężnych (Wiatr, 2013).

2.2.5. Inne teorie bilansowe

Poza wspomnianymi wcześniej teoriami bilansowymi nie można zapominać o twórcach, którzy wykraczali poza utarte schematy ustalone dla bilansu dynamicznego, statycznego czy organicznego. Pionierami takich podejść do bilansu byli niewątpliwie K. Sewering i W. Osbahr. Sewering był prekursorem bilansu jednolitego, który, podobnie jak bilans organiczny, starał się pogodzić statyczną i dynamiczną teorię bilansową. W swojej książce pragnął udowodnić jednostronność spojrzenia zarówno zwolenników bilansu statycznego, jak i dynamicznego, nie uznając jednocześnie założeń F. Schmidta dotyczących bilansu organicznego (Sewering, 1925). Swoją teorię opierał na rozważaniu kwestii, czy sposób oznaczenia wartości przedsiębiorstwa (wyceny składników majątkowych) leży bardziej w interesie samego przedsiębiorstwa czy jego wierzycieli i akcjonariuszy (por. Scheffs, 1938, s. 309–310). W odróżnieniu od założeń bilansu organicznego, gdzie wycena była oparta na wartości odtworzenia, domagał się wprowadzenia wyceny opartej na cenie sprzedaży, jaką przedsiębiorca otrzymałby w przypadku spieniężenia majątku.

Nieoceniony i niezwykle istotny wkład do teorii bilansowych wniósł Osbahr, który uważał, że praktyka gospodarcza stanowi najważniejszą grupę poglądów kształtujących bilans. Według niego bilans w praktyce przedsiębiorstw powinien być rozpatrywany przez pryzmat realizacji celów przedsiębiorstwa (w podobny sposób działała również teoria bilansu totalnego Le Coutre'a). Osbahr podjął się rozpatrzenia problemu oznaczenia wartości bilansowych (mi.in. problematyki ujęcia, prezentacji i wpływu wyceny bilansowej w samym bilansie) z punktu widzenia interesów przedsiębiorcy, względnie samego właściciela przedsiębiorstwa. Ewolucja rynków kapitałowych i struktur spółek publicznych pozwala widzieć analogię w tej teorii bilansowej w odniesieniu do współczesnych wyzwań stawianych sprawozdawczości finansowej, tj. tego, jak powinien wyglądać bilans prezentujący zupełnie nowe przekroje informacyjne, zaspokajające zarówno potencjalnego inwestora, jak i właściciela. Główny paradygmat klasycznej teorii przedsiębiorstwa, podkreślający, że podstawowym celem przedsiębiorstwa jest zawsze wyłącznie maksymalizacja zysku, stworzył podstawy do budowania metod i technik kształtowania sprawozdań finansowych. Osbahr poszedł o krok dalej i zaproponował bilans, który jednocześnie zaspokajał interesy obecnych i przyszłych właścicieli. Pokazywał efektywność nadzoru nad powierzonym majątkiem, stąd też nacisk w nazwie na słowo *przedsiębiorca*, którego można traktować jak menedżera.

Teorie zorientowane na wartość powstały na fali krytyki tradycyjnych zasad ustalania zysku okresowego. Niektórzy przedstawiciele tego nurtu, na przykład K. Hax czy D. Schneider, ustalali zysk bilansowy i ekonomiczny w odrębnych

rachunkach, korzystając z tzw. zasady podwójnego minimum (Samelak, 2004, s. 42). Inni, na przykład K. Käfer, interpretowali pozycje bilansowe jako sumy oczekiwań przyszłego dopływu oraz odpływu dóbr i świadczeń, co koncepcyjnie przypomina nieco teorię nominalnego bilansu W. Riegera. Jeszcze inni autorzy – A. Moxter, W. Busse von Colbe – przebudowali teorie uzupełniającego bilansu wielocelowego E. Heinena (1958), twierdząc, że ponieważ zysk w sposób niewystarczający zaspokaja potrzeby użytkowników informacji z raportów finansowych, należy dołączyć do niego dodatkowe raporty, „oparte na zdarzeniach płatniczych” (Samelak, 2004, s. 45). Moxter uważał, że konieczne jest dostosowanie treści bilansu do potrzeb informacyjnych nowoczesnego przedsiębiorstwa. Możliwość dostosowania bilansów do nowych zadań dostrzegał w syntezie dotychczasowych osiągnięć z zakresu teorii bilansowych (Brzezina, 1987, s. 16–17). W tym kontekście istotnego znaczenia nabiera rachunek przepływów pieniężnych, przez niemieckich autorów nazywany rachunkiem przepływów kapitałowych, który może być również uzupełniany przez rachunek prognostyczny.

Wiele z omówionych wcześniej teorii bilansowych ma istotne znaczenie z punktu widzenia rozwoju współczesnego raportowania biznesowego, a na szczególną uwagę zasługują te, które posłużyły autorom do opracowania propozycji dodatkowych, dobrowolnych informacji do bilansu, rachunku wyników oraz rachunku przepływów pieniężnych, w szczególności teoria bilansu według przedsiębiorcy Osbahra i teoria pagatoryczna Kosiola.

2.3. Teoria bilansu w ujęciu przedsiębiorcy Wilhelma Osbahra

2.3.1. Podstawowe założenia teorii bilansu przedsiębiorstwa

Heinrich Nicklisch i wdowa po tragicznie zmarłym w marcu 1920 roku W. Osbahrze zdecydowali o ponownym wydaniu cieszącej się dużą popularnością książki *Die Bilanz vom Standpunkt der Unternehmung. Die bisherige und zukünftige Gestaltung der Grundfragen des Bilanzproblems (Bilans z punktu widzenia przedsiębiorcy. Aktualne i przyszłe zagadnienia kształtowania problemów bilansu)* autorstwa Osbahra, pierwotnie opublikowanej w 1918 roku. Niskonakładowa publikacja, wydana przez Wydawnictwo Carla Ernsta Poeschela, jest dziś praktycznie nieosiągalna w światowych bibliotekach. Wydanie, na którym opierają się niniejsze rozważania, ukazało się w roku 1923 i jest dostępne w około trzydziestu bibliotekach na świecie. Zebranie przemysleń Osbahra na temat rachunkowości było dla

Nicklischą ważnym przedsięwzięciem, stanowiło bowiem z jednej strony próbę wystawienia pomnika wybitnemu znawcy tematyki bilansoznawstwa i urzędnikowi administracyjnemu, a z drugiej oddania hołdu przyjacielowi. We wstępie do książki Nicklisch podkreśla niezwykle potężny potencjał zawartych w książce myśli i koncepcji, a przede wszystkim jasność poglądów i ich ponadczasowość. Niniejsze rozważania stanowią w polskim piśmiennictwie jedną z niewielu prób prezentacji założeń teorii bilansowej Osbahra jako idei wyznaczającej kierunek doskonalenia sprawozdawczości finansowej, szczególnie w zakresie dodatkowych ujawnień (Wiatr, 2013).

Osbahr, jako dyrektor Instytutu Naukowego Büscha w Hamburgu, podjął na początku XX wieku próbę opisanie problematyki oznaczenia wartości bilansowych (wpływu wyceny bilansowej na pozycje bilansowe) z punktu widzenia przedsiębiorcy (właściciela przedsiębiorstwa). Jednocześnie dał początek teorii, wyraźnie podkreślając konieczność rozpatrywania kształtu bilansu przez pryzmat celów realizowanych przez przedsiębiorstwo.

Przedsiębiorcę (rozumianego zgodnie z definicją panującą na początku XX wieku w Niemczech) należało traktować na równi ze współcześnie szeroko definiowanym inwestorem (przez to określenie należy rozumieć zarówno właściciela, który zainwestował w założenie przedsiębiorstwa, jak i potencjalnego inwestora, którym może być każdy czytelnik sprawozdania finansowego).

Teoria bilansowa Osbahra wyprzedzała ówczesną myśl rachunkowości i nadawała bilansowi kształt, który mógł być trudny do przyjęcia w tamtym czasie. Dzięki wizjonerskiemu (jak na owe lata) spojrzeniu teoria ta może stanowić dziś narzędzie wykorzystywane w procesie doskonalenia współczesnej sprawozdawczości finansowej. Teoria Osbahra opisuje przede wszystkim problematykę „oznaczenia wartości bilansowych”, przez którą autor rozumiał wycenę pozycji bilansowych, wskazując, że wartości wykazywane w bilansie mogą składać się z kilku nakładających się warstw informacyjnych, których istnienie może w istotny sposób zaciemniać rzeczywisty wizerunek sytuacji majątkowej i finansowej przedsiębiorstwa. Osbahr zauważył potrzebę połączenia w sprawozdaniu finansowym interesów szerokiego grona wierzycieli (przez sformułowanie *wierzyciele* rozumiał całe otoczenie jednostki gospodarczej zainteresowane jej sytuacją finansową, tj. wierzycielami byli właściciele, którzy powierzyli majątek przedsiębiorcom – menedżerom i rościli sobie prawo do wypłacenia dywidendy, potencjalnymi wierzycielami mogli również stać się w przyszłości inwestorzy, byli nimi również przedsiębiorcy, którzy – uzależnieni od płynności finansowej jednostki – rościli sobie prawa do wynagrodzeń).

Poglądy Osbahra wyprzedzały panującą w tamtejszym okresie klasyczną teorię przedsiębiorstwa. Jego propozycja bilansu przewidywała coraz większą złożoność funkcjonowania jednostek gospodarczych, rozbudowanie struktur

organizacyjnych, rozdzielenie własności i zarządzania przedsiębiorstwem. Sugerował on, aby w bilansie uwzględnić wszelkie zmiany powstałe w gospodarczej strukturze majątkowo-kapitałowej przedsiębiorstwa. Obecnie sprawozdawczość finansowa, zgodna na przykład z MSR/MSSF, pełna jest szeregu szacunków bądź innych czynników, czyli obszarów potencjalnie mogących zostać kreatywnie wykorzystanych do tworzenia określonego wizerunku przedsiębiorstwa. Prawie wiek temu, nie znając współczesnych prawideł sprawozdawczych, Osbahr zaproponował dokonanie podziału wartości wykazywanych w bilansie na część „historyczną” oraz „składniki aktywów bądź pasywów w wartościach przeszacowanych”, co pozwalałoby ująć do tej pory niewymierny (nieujmowany oddzielnie) element, jakim jest „kreacja (np. wycena bilansowa)” bilansu na dzień jego sporządzania. Swego rodzaju rozwarstwienie informacji zawartych w pierwotnie oznaczonych wartościach bilansowych radził wyrazić osobnymi pozycjami jako „przyrost wartości” w aktywach oraz „rezerwa z przyrostu wartości” w pasywach (Scheffs, 1938, s. 308–309). Zaprezentowane w ten sposób wartości w bilansie pokazują, jaka część aktywów jest „generowana” na dzień bilansowy przez wszystkie działania związane z ich wyceną, a jaka jest wypracowana w toku „prawdziwej” (operacyjnej, faktycznie zrealizowanej) działalności gospodarczej. Osbahr w swojej publikacji dokonał krytyki koncepcji dynamicznego bilansu, jednocześnie zwracając uwagę na problem inflacji w sprawozdaniach finansowych oraz wagi jej pomiaru w sprawozdaniu dla potrzeb przedsiębiorstw i gospodarki narodowej. Książka pierwotnie była konsekwencją serii wykładów i badań naukowych, jakie Osbahr prowadził w Hamburgischen Kolonialinstitut, oraz doświadczenia zdobytego w praktyce rachunkowości. W oryginalnym wstępie do pierwszego wydania Osbahr stwierdza, że:

[...] publikacja przeznaczona jest zarówno dla specjalistów z zakresu prawa handlowego i nauk politycznych, jak i członków życia gospodarczego, bo zawiera przekaz teoretyczny opracowany w umiejętności techniczne (Wiatr, 2013, s. 79).

W jego pracy zauważa się wyraźne zainteresowanie oznaczeniem (wyceną) wartości bilansowych, szczególnie w kontekście utraty wartości pieniądza w otoczeniu narażonym na wysoką inflację. Osbahr dostrzegał w ówczesnych teoriach bilansowych skupienie się w bilansie wyłącznie na jednym aspekcie – na wyniku finansowym bądź strukturze kapitałowej, a tym samym przewidywał, że w następnych latach bilans stanie się elementem sprawozdania finansowego, na które będzie należało patrzeć w sposób bardziej kompleksowy, wieloaspektowy, wieloadresowy.

W odróżnieniu od dotychczasowych, jednostronnych interpretacji bilansu (skupiających się bądź na jego stronie majątkowej, bądź wynikowej) Osbahr

podjął próbę ujęcia w bilansie informacji niezbędnych do oceny realizacji celu funkcjonowania przedsiębiorstwa również pod kątem osiągniętych wyników, które podzielił na te związane z działalnością operacyjną i te wynikające ze zdarzeń jednorazowych czy pozornych. Dokonał przeglądu pozycji wynikowych, które mogą wpływać jednocześnie na pozycje kapitału i stany majątkowe przedsiębiorstw handlowych oraz produkcyjnych (por. Wiatr, Śniezek, 2012, s. 251–253).

Z punktu widzenia przedsiębiorstwa Osbahr za błędną uważał postawę charakteryzującą się oceną jego wydajności, opierającą się wartości rzeczywistego zysku bilansowego. Przedsiębiorstwo powinno realizować postawiony cel, tzn. osiągać sukcesy przez realizację swoich zamierzeń (strategii). Wynik, będący efektem dążenia do realizacji zasadniczego celu przedsiębiorstwa, powinien stanowić użyteczne kryterium w ocenie rentowności przedsiębiorstwa, jakości zarządzania nim i jego ogólnej wartości ekonomicznej. Zyski spekulacyjne, zjawiska naturalne lub zawiłości polityczne, koszty, ale także zyski z aktualnej zawyżonej wyceny urządzeń, gruntów itd. mogły całkowicie zmienić realny wynik wynikający z rzeczywiście wykonywanej działalności operacyjnej. Osbahr podawał następujące przykłady pozornego wpływania na sytuację i wizerunek przedsiębiorstwa w ówczesnej praktyce sprawozdawczości finansowej (Wiatr, 2013, s. 110):

- 1) przedsiębiorstwo będące w fazie rozwoju mogło w świetle prezentowanego bilansu jawić się (wbrew naturalnym możliwościom) jako efektywne dzięki posiadaniu udziałów w innych podmiotach lub przedsięwzięciach;
- 2) wysoki zysk na produktach pochodzących z gospodarstw rolnych mógł być w ujęciu bilansowym znacznie zredukowany lub wyeliminowany wskutek zniszczenia urządzeń do sadzenia roślin;
- 3) duży zysk ze sprzedaży towarów lub produkcji mógł być wchłonięty przez straty spekulacyjne (zysk z produkcji mógł być znacznie obniżony lub skompensowany wskutek np. spalania się nieubezpieczonych przedmiotów).

Jednocześnie istotne było zrozumienie wpływu realizowanego celu przedsiębiorstwa na jego kapitał i odwzorowanie go w postaci określonych wyników. Według Osbahra zrozumienie zmiany kapitału (czyli osiąganego wyniku finansowego) wymagało dużej świadomości istnienia kosztów i przychodów – zarówno tych wynikowych, jak i kapitałowych. Konieczne było możliwie wyraźne odróżnienie jednej głównej przyczyny zmiany kapitału (wyniku na działalności operacyjnej) od wszystkich innych zmian kapitału wynikających ze zdarzeń jednorazowych, pozornych bądź innych, niezwiązanych z podstawową działalnością gospodarczą jednostki. Chodziło o odróżnienie (w wyniku ze sprzedaży lub w wyniku ze świadczenia usług) czystego wyniku operacyjnego (z na podstawowej działalności operacyjnej) od pozostałych tytułów zmian kapitału, tj. innych zdarzeń gospodarczych, niezwiązanych z działalnością operacyjną, a kształtujących wynik finansowy bądź wpływających bezpośrednio na kapitał własny.

Osba hr proponował, aby zdarzenia związane z celem operacyjnym przedsiębiorstwa (przez co należy rozumieć podstawową działalność, dla której przedsiębiorstwo zostało założone) zostały określone jako istotne dla przedsiębiorstwa, a wszystkie inne w porównaniu do nich jako nieistotne operacyjnie. Dlatego wynik operacyjny, wywodzący się z głównego celu przedsiębiorstwa, był zmianą kapitału ważną dla przedsiębiorstwa i miał decydujące znaczenie w ocenie wydajności przedsiębiorstwa, jego dalszego istnienia przynoszącego korzyści ekonomiczne bądź pozbawionego wartości dla właściciela. Według teorii Osbaha wszystkie inne zmiany kapitału były nieistotne dla przedsiębiorstwa. W szczególności były to zmiany mające swoje źródło w operacjach, które były związane z innymi dobrami niż bezpośrednio służące podstawowemu celowi przedsiębiorstwa albo z kapitałem innym niż własny (np. obsługa kapitału obcego), albo też w ogóle leżały poza właściwą działalnością operacyjną przedsiębiorstwa.

Takie podejście skutkowało koniecznością dokonania rozróżnienia między wynikiem istotny operacyjnie i zmianami kapitału nieistotnymi dla przedsiębiorstwa (niebędącymi wynikiem działań operacyjnych) oraz jednocześnie kwalifikowania tych zmian jako zwyczajne bądź nadzwyczajne. Zdaniem R. Fischera (1909; zob. Osba hr, 1923, s. 142) próby zidentyfikowania możliwego ryzyka operacyjnego w przyszłości były znacząco utrudnione, na przykład przez ostrożną wycenę bilansową lub wprowadzenie do wyceny podejścia perspektywnego.

Bilans nie mógł być zatem postrzegany wyłącznie jako podstawa ustalenia wyników działalności przedsiębiorstwa. Zaczęto dostrzegać w nim pozycję, której istota ekonomiczna odzwierciedlona była na kontach strat i zysków. Idąc tym torem rozumowania, Osba hr zaproponował własny schemat rachunku wyników, uwzględniający podział wyniku na istotny i nieistotny operacyjnie oraz zmiany kapitału własnego (zwyczajne i nadzwyczajne). W tabeli 2.4 przedstawiono formę rachunku wyników wykorzystywaną przez Osbaha jako uzupełnienie treści bilansowej.

Tabela 2.4. Elementy wyniku finansowego w ujęciu Osbaha

Wn (straty)	Konta zysków i strat	Ma (zyski)
I. Zmiana kapitału – wynik operacyjny – istotny dla przedsiębiorstwa/przedsiębiorcy		
Strata operacyjna		Zysk operacyjny
II. Zmiana kapitału własnego – nieistotna dla przedsiębiorstwa/przedsiębiorcy/wynik nieistotny operacyjnie		
a) zwyczajne zmniejszenie kapitału		a) zwyczajne zwiększenie kapitału
b) nadzwyczajne zmniejszenie kapitału		b) nadzwyczajne zwiększenie kapitału

Źródło: opracowanie własne na podstawie Osba hr, 1923.

Możliwe, a w niektórych przypadkach wręcz ekonomicznie uzasadnione, było rozwinięcie pozycji wyniku operacyjnego, prezentując wynik operacyjny brutto skorygowany o ogólne koszty operacyjne (jeśli miały istotne znaczenie dla przedsiębiorstwa), a w przypadku przedsiębiorstw handlowych o koszty sprzedaży, po których uwzględnieniu otrzymywano wynik operacyjny ważny dla przedsiębiorstwa. Właściciele przedsiębiorstw byli zainteresowani poznaniem sposobu ustalania wyniku finansowego pozwalającego na dokonanie oceny efektywności podjętych działań operacyjnych (przez działania operacyjne rozumiano w tej teorii działalność operacyjną, do której prowadzenia dane przedsiębiorstwo zostało powołane, czyli działalność istotną operacyjnie).

W związku z powyższym Osbahr zaproponował ujęcie wyniku istotnego operacyjnie w jednej wartości. Dokonał również wyraźnego podziału zmian kapitału (zmian powodowanych zmianą wyniku finansowego) niemających istotnego znaczenia dla przedsiębiorstwa. Nie można nie zauważyć, że w tej postaci sporządzony rachunek zysków i strat otrzymał inną formę sprawozdawczą niż w przypadku przyjętego standardowo rozwiązania bazującego na stosowaniu podwójnej księgowości.

Taka konstrukcja rachunku zysków i strat spowodowała, że włączenie wyniku do bilansu nadało mu inny charakter – widoczny w nim był wynik dotyczący istotnej działalności operacyjnej oraz wszelkie pozostałe czynniki wpływające na nieistotne zmiany kapitału własnego. W ten sam sposób Osbahr postrzegał problem oznaczeń bilansowych, chciał bowiem oczyścić wielkości bilansowe z wpływu działań niemających odzwierciedlenia w normalnej działalności przedsiębiorstwa. Przez specyficzną prezentację oznaczeń bilansowych zapoczątkował tworzenie nowych jak na owe czasy przekrojów informacyjnych, chciał też, aby potencjałowi ekonomicznemu oraz zagrożeniom przypisanym do poszczególnych pozycji bilansu nadać liczbowy wymiar i ekonomiczną użyteczność.

Osbahr zaproponował, zgodnie z powyższymi spostrzeżeniami, ogólną strukturę bilansu (tabela 2.5). Na uwagę zasługuje fakt, że ten bilans nie wnosiłby niczego nowego do ówczesnego bilansoznawstwa, gdyby nie fakt, że cel, jakiemu służył, wymusił pojawienie się nowych pozycji bilansowych. Mowa tutaj o pozycji „C. Korekty”, umieszczonej zarówno po stronie aktywów, jak i pasywów, które stanowić miały pewnego rodzaju sito informacyjne i identyfikować w treści bilansu te oznaczenia wartości, które nie stanowiły wyniku działalności operacyjnie istotnej, innymi słowy – były oszacowaniami bądź innymi parametrami wyceny, uzależnionymi od subiektywnej oceny sporządzającego sprawozdanie.

Jest rzeczą zrozumiałą, że nie wszystkie elementy powyższej struktury bilansowej występowały w każdym przedsiębiorstwie. Stopień rozbudowy struktury bilansu zależał oczywiście od specyfiki przedsiębiorstwa. Określała ona przede

wszystkim, w jakiej relacji występują wobec siebie poszczególne części bilansu. Śledzenie tej relacji pod kątem jej trwałości lub zmian było, ogólnie ujmując, celem postawionym księgowości z punktu widzenia przedsiębiorstwa (przedsiębiorcy). Mógł on zostać zrealizowany jedynie wówczas, gdy w księgowości (w tym rozumieniu w sprawozdawczości finansowej) w każdym momencie można było jednoznacznie zidentyfikować i zapewnić specyficzny przekrój informacyjny, niezbędny do wypełnienia formy bilansu użyteczną treścią. Klarowność ujawnień w bilansie i zapisów w ewidencji księgowej była jednak tylko jedną z wielu potrzeb ekonomicznych przedsiębiorstwa, a sprawozdawczość finansowa stała się jedynym środkiem do pogodzenia tych celów.

Osbahr tworzył swoją teorię bilansową stopniowo, analizował bieżące zjawiska gospodarcze i struktury bilansu, szukając w nim miejsc, w których można było zauważyć wpływ przedsiębiorcy/przedsiębiorstwa na kształt sprawozdania. Identyfikował zjawiska, analizując poszczególne grupy składników bilansu wynikające ze struktury pieniężno-ekonomicznej przedsiębiorstwa, tzn. aktywa obrotowe, aktywa trwałe, kapitał. Poszukiwał przy tym odpowiedzi na pytanie, w którym miejscu w bilansie i ewidencji księgowej zaznaczał się wpływ potrzeb ekonomicznych przedsiębiorstwa/przedsiębiorcy, czy był to bilans, czy księgowość, czy też może oba te obszary równocześnie.

Tabela 2.5. Bilans przedsiębiorstwa w ujęciu przedsiębiorcy według Osbahra

Aktywa	Pasywa
Majątek przedsiębiorstwa	Kapitał przedsiębiorstwa
A. Rzeczowe aktywa trwałe	A. Kapitał własny
1. Środki trwałe a) grunty b) budynki c) maszyny, urządzenia techniczne itd.	1. Kapitał podstawowy
2. Trwałe udziały i aktywa przejściowe	2. Rezerwy* a) rezerwy zwyczajne b) rezerwy nadzwyczajne c) rezerwy celowe
	3. Wynik finansowy netto (istotny operacyjnie)
B. Majątek nabywczy przedsiębiorstwa	B. Kapitał obcy
1. Dostępne środki pieniężne a) gotówka i środki pieniężne na rachunkach b) weksle c) papiery wartościowe	

Tabela 2.5 (cd.)

Aktywa	Pasywa
2. Należności a) krótkoterminowe b) długoterminowe	1. Zobowiązania krótkoterminowe a) akcepty b) zobowiązania zaksięgowane c) pasywa przejściowe
3. Zapasy a) towary, produkty, półprodukty b) materiały	2. Zobowiązania długoterminowe a) hipoteki b) pożyczki c) pozostałe
C. Korekty	C. Korekty
1. Wycena (wycena czynna/majątek uzupełniający)** 2. Dłużnik, za którego poręczono	1. Wycena (wycena bierna/majątek zabezpieczający)*** 2. Poręczyciel

* Rezerwy – pozycja kapitału własnego informująca o zmianach w kapitale własnym przedsiębiorcy, wynikająca z działalności nieistotnej operacyjnie.

** Wycena (czynna) – pozycja bilansowa (dział „C. Korekty”) ujmująca kwotę przeszacowania w aktywach bilansu, np. nadwyżkę ceny sprzedaży nad kosztem własnym dla zapasów.

*** Wycena (bierna) – pozycja bilansowa (dział „C. Korekty”) ujmująca kwotę przeszacowania w pasywach bilansu, np. ujęcie informacji o tym, że koszt własny posiadanych towarów był zawyżony.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Osbahr, 1923.

Przedsiębiorstwo potrzebowało przede wszystkim wyraźnego rozróżnienia między aktywami obrotowymi a wynikiem ze sprzedaży (stanowiącym w najprostszej ujęciu obraz wyniku istotnego dla przedsiębiorstwa), gdyż bez tego jednoznacznego rozróżnienia nie było możliwe prawidłowe klasyfikowanie aktywów obrotowych zarówno pod kątem wielkości i rodzaju obrotów, jak i generowanego wyniku ze sprzedaży, który wpływał na rentowność przedsiębiorstwa. Tym samym wiarygodna struktura pieniężno-ekonomiczna przedsiębiorstwa stała się niezbędna do uzyskania pożądanego przekroju informacyjnych. Spadek ceny rynkowej towarów znajdujących się w posiadaniu przedsiębiorstwa nie powodował jeszcze obrotu, był nietransakcyjnym zmniejszeniem kapitału (powstaniem rezerwy). Uważany był przez Osbahra nie za składnik pozycji aktywów „Towary”, lecz pozycji „Kapitał własny”, nie odnosił się bowiem do wyniku ze sprzedaży istotnego dla działalności i musiał być wyraźnie od tego wyniku oddzielony.

Następujący przykład ma na celu między innymi zilustrowanie ujęcia majątku obrotowego, istotnego zysku operacyjnego oraz sposobu prezentacji informacji w bilansie, zgodnie z założeniami teorii bilansowej Osbahra.

Przykład**1. Obniżenie wartości aktywów**

W roku *N* zakupiono od rzemieślnika towary o wartości 100 000 zł, jednocześnie odnotowując w księgach zobowiązanie w stosunku do niego. Bilans przedsiębiorcy (w rozumieniu teorii bilansowej Osbahra) prezentuje się następująco i nie różni się w tym momencie od klasycznej formy bilansu:

Aktywa		Pasywa	
Majątek przedsiębiorstwa		Kapitał przedsiębiorstwa	
A. Rzeczowe aktywa trwałe		A. Kapitał własny	
B. Majątek nabywczy przedsiębiorstwa		B. Kapitał obcy	
3. Towary	100 000	1. Zobowiązania krótkoterminowe	100 000
C. Korekty		C. Korekty	
1. Wycena		1. Wycena	

W roku *N* przedsiębiorca stwierdził, że koszt własny posiadanych towarów jest zawyżony o 5000 zł. Zgodnie z bilansem przedsiębiorcy takie zdarzenie gospodarcze wymagałoby odzwierciedlenia w księgach i sprawozdaniach przedsiębiorcy.

Aktywa		Pasywa	
Majątek przedsiębiorstwa		Kapitał przedsiębiorstwa	
A. Rzeczowe aktywa trwałe		A. Kapitał własny	
		1. Rezerwy (wynik nieistotny operacyjnie)	-5 000
B. Majątek nabywczy przedsiębiorstwa		B. Kapitał obcy	
3. Towary	100 000	1. Zobowiązania krótkoterminowe	100 000
C. Korekty		C. Korekty	
1. Wycena		1. Wycena (bierna)	5 000

Pozycja „C. Korekty – wycena bierna” – informuje o niedoborze wartości rynkowej w stosunku do wartości kosztów własnych bilansowego stanu towarów.

Rachunek zysków i strat	
WN	Ma
1. Wynik istotny dla działalności (wynik na sprzedaży)	
0,00	0,00
2. Wynik nieistotny dla działalności (zmiany kapitału własnego, rezerwa)	

Rachunek zysków i strat	
a) Niedobór wartości rynkowej w stosunku do wartości kosztów własnych bilansowego stanu towarów (zwyczajne zmniejszenie kapitału własnego, rezerwa) 5000	

W roku $N + 1$ sprzedano wszystkie towary za 150 000 zł.

Aktywa		Pasywa	
Majątek przedsiębiorstwa		Kapitał przedsiębiorstwa	
A. Rzeczowe aktywa trwałe		A. Kapitał własny	
		1. Rezerwy (wynik nieistotny operacyjnie)	5 000
		2. Wynik istotny dla działalności	50 000
B. Majątek nabywczy przedsiębiorstwa		B. Kapitał obcy	
3. Towary	0,00	1. Zobowiązania krótkoterminowe	100 000
C. Korekty		C. Korekty	
1. Wycena		1. Wycena (bierna)	0,00

Rachunek zysków i strat	
WN	Ma
1. Wynik istotny dla działalności (wynik na sprzedaży)	
0,00	150 000 – 100 000 = 50 000
2. Wynik nieistotny dla działalności (zmiany kapitału własnego, rezerwa)	
0,00	5000 – rozwiązanie wcześniej utworzonej rezerwy, wyceny biernej dotyczącej niedoboru wartości rynkowej w stosunku do wartości kosztów własnych bilansowego stanu towarów

Wynik osiągnięty w okresie $N + 1$ wynosi 55 000 zł, z czego 5000 zł wiąże się z rozwiązaniem wcześniej utworzonej rezerwy wynikającej ze spadku wartości posiadanych towarów (podobny mechanizm wykorzystywano w ówczesnym okresie jako element polityki tworzenia cichych rezerw w przedsiębiorstwie).

OsbaHR tak odnosił się do opisanej sytuacji: „Kwota 5000 (przeszacowanie kosztów własnych) po stronie pasywów bilansu nie była prawdziwą rezerwą, lecz pozycją wyceny, środkiem bezpieczeństwa (obrazującym zastosowanie zasady ostrożności przy wycenie) mającym chronić przed samooszukiwaniem się dotyczącym wysokości majątku możliwego do zrealizowania, wyrazem podejścia ostrożnościowego w oznaczaniu wartości bilansowych. Ten środek bezpieczeństwa był bez wątpienia koniecznością ekonomiczną (buforem bezpieczeństwa) i wielkim

wyzwaniem tamtych czasów, pokazując, że przy specyfikowaniu zasad wyceny wysunął się na pierwszy plan problem wartości ukrytych, zawoalowanych w bilansie i księgowości, który stał się ważniejszy niż sam proces identyfikacji realizacji kosztów własnych” (Wiatr, 2013, s. 118–119).

2. Wzrost wartości aktywów

W roku *N* zakupiono od rzemieślnika towary o wartości 100 000 zł, jednocześnie odnotowując w księgach zobowiązanie w stosunku do niego. Bilans przedsiębiorcy (w rozumieniu teorii bilansowej Osbahra) prezentuje się następująco i nie różni w tym momencie od klasycznej formy bilansu:

Aktywa		Pasywa	
Majątek przedsiębiorstwa		Kapitał przedsiębiorstwa	
A. Rzeczowe aktywa trwałe		A. Kapitał własny	
B. Majątek nabywczy przedsiębiorstwa		B. Kapitał obcy	
3. Towary	100 000	1. Zobowiązania krótkoterminowe	100 000
C. Korekty		C. Korekty	
1. Wycena		1. Wycena	

W roku *N* przedsiębiorca stwierdził, że koszt własny posiadanych towarów jest niższy o 15 000 zł. Zgodnie z bilansem przedsiębiorcy takie zdarzenie gospodarcze wymagałoby odzwierciedlenia w księgach i sprawozdaniach przedsiębiorcy.

Aktywa		Pasywa	
Majątek przedsiębiorstwa		Kapitał przedsiębiorstwa	
A. Rzeczowe aktywa trwałe		A. Kapitał własny	
		1. Rezerwy (wynik nieistotny operacyjnie)	15 000
B. Majątek nabywczy przedsiębiorstwa		B. Kapitał obcy	
3. Towary	100 000	1. Zobowiązania krótkoterminowe	100 000
C. Korekty		C. Korekty	
1. Wycena (czynna)	15 000	1. Wycena (bierna)	0,00

Pozycja „C. Korekty – wycena czynna” – informuje o rynkowej nadwyżce wartości rynkowej w stosunku do wartości kosztów własnych bilansowego stanu towarów.

Rachunek zysków i strat	
WN	Ma
1. Wynik istotny dla działalności (wynik na sprzedaży)	
0,00	0,00
2. Wynik nieistotny dla działalności (zmiany kapitału własnego, rezerwa)	
	a) Nadwyżka wartości rynkowej w stosunku do wartości kosztów własnych bilansowego stanu towarów (zwyczajne zwiększenie kapitału własnego, rezerwa – utworzenie) 15 000

W roku $N + 1$ sprzedano wszystkie towary za 150 000 zł.

Aktywa		Pasywa	
Majątek przedsiębiorstwa		Kapitał przedsiębiorstwa	
A. Rzeczowe aktywa trwałe		A. Kapitał własny	
		1. Rezerwy (wynik nieistotny operacyjnie)	-15 000
		2. Wynik istotny dla działalności	50 000
B. Majątek nabywczy przedsiębiorstwa		B. Kapitał obcy	
3. Towary	0,00	1. Zobowiązania krótkoterminowe	100 000
C. Korekty		C. Korekty	
1. Wycena		1. Wycena (bierna)	0,00

Rachunek zysków i strat	
WN	Ma
1. Wynik istotny dla działalności (wynik na sprzedaży)	
0,00	150 000 – 100 000 = 50 000
2. Wynik nieistotny dla działalności (zmiany kapitału własnego, rezerwa)	
a) Zwyczajne zmniejszenie kapitału własnego, rozwiązanie wcześniej utworzonej rezerwy dotyczące nadwyżki wartości rynkowej w stosunku do wartości kosztów własnych bilansowego stanu towarów – 15 000	

Wynik osiągnięty w okresie $N + 1$ wynosi 35 000 zł, z czego 15 000 zł dotyczy rozwiązania wcześniej utworzonej rezerwy wynikającej ze wzrostu wartości posiadanych towarów.

Osobą przy sporządzaniu sprawozdań finansowych skupiać uwagę na zagadnieniach dotyczących inflacji i jej wpływu na sprawozdanie finansowe. Przy zmianie wartości pieniądza ujawniały się zależności, które musiały być również

traktowane w podobny jak w powyższym przykładzie sposób. Tutaj na pierwszy plan wysuwał się wzrost cen. Zakładając, że był on wywołany deprecjacją jednostki pieniężnej, ceny sprzedaży nie były porównywalne z kosztami własnymi sprzedaży. Porównanie było możliwe dopiero po odpowiednim przeliczeniu. Należało więc przeliczyć koszty własne według wartości aktualnej jednostki pieniężnej i – przez porównanie ich z poprzednią kwotą – ustalić nadwyżkę, która ma być dokończona do tej kwoty. W ujęciu księgowym kwota korekty pomniejszała zysk, który w przeciwnym razie pojawiłby się w bilansie. Oznaczało to, że bez przeliczenia kosztów własnych powstałyby pozorne zyski, które musiałyby zostać usunięte z salda zysków w celu zachowania porównywalności wyników finansowych. Analogicznie należałoby postąpić przy obniżce cen.

Żadna zmiana w obrębie struktury pieniężno-ekonomicznej, żadne ujawnienie w jej składzie mające znaczenie ekonomiczne nie mogły zostać pominięte w ujęciu bilansowym i księgowym, dlatego również majątek uzupełniający i majątek zabezpieczający, mające naturę rachunkową, musiały być wyraźnie ujęte, a ich wpływ na kapitał własny przedsiębiorstwa wyraźnie zaprezentowany.

Majątek uzupełniający był prezentowany w bilansie jako specjalna pozycja aktywów „Rachunkowy wzrost wartości majątku” lub „Wzrost wartości” (prezentowana w dziale „C. Korekty” po stronie aktywów jako pozycja „Wycena – czynna”), a majątek zabezpieczający w pozycji pasywów „Rezerwa kapitałowa ze wzrostu wartości majątku” lub „Rezerwa ze wzrostu wartości” (prezentowanej w dziale „C. Korekty” po stronie pasywów jako pozycja „Wycena – bierna”). Odpowiednio do tych pozycji w księdze głównej Osbahr wskazywał, aby prowadzić dla bilansowej pozycji aktywów konto przyrostu lub zmniejszenia wartości (rezerwy wartości majątku) odwzorowywane w kapitale przedsiębiorstwa.

O miejscu tej prezentacji i włączeniu pozycji aktywów po stronie majątku decydowała potrzeba przedsiębiorstwa. Na przykład w przypadku uprawy roślin naturalny wzrost jej wartości należało przedstawić w bezpośrednim powiązaniu z pozycją „Uprawy roślin” po potrąceniu zmniejszenia kosztów poniesionych na tę działalność. W innych przedsiębiorstwach zbiór takich wzrostów wartości dóbr majątkowych można było ująć w jednej pozycji bilansowej (np. w pozycji ogólnej „Wycena czynna”).

W sytuacji gdy wartość zbycia lub wartość dochodowa majątku trwałego lub innych określonych składników majątkowych przedstawiona była w ujęciu księgowym i bilansowym powyżej pozostającej wartości kosztów własnych, ujawniano wartości dodane o charakterze cichych rezerw. Przyjmowano również zasadę, że nadmierne odpisy nie mogą wpływać na kalkulację wartości dóbr obrotowych ani na wynik operacyjny. W ten sposób uniemożliwiano także tworzenie

cichych rezerw przez niedowartościowanie składników majątku. W owych czasach nadrzędnymi zasadami rachunkowości, których przestrzeganie stanowiło bezwzględnie ekonomiczną potrzebę każdego przedsiębiorstwa, były zasady prawdy historyczno-ekonomicznej i klarowności statystycznej. Ta ostatnia wyraźnie odrzucała możliwość tworzenia takich rezerw przez zaksięgowanie kosztów materiałów i robocizny na kontach składników rzeczowych majątku (dziś moglibyśmy nazwać ją formą zasady ostrożności).

Wydaje się, że w czasach funkcjonowania w systemie kontrolowanym w dużej mierze przez banki powszechne było tworzenie w przedsiębiorstwach cichych rezerw przejawiających się w wykazywaniu niedowartościowanego majątku (najczęściej wynikało to z braku naturalnego bądź koniunkturalnego wzrostu obrotów przedsiębiorstwa), co miało zapewniać i gwarantować bezpieczeństwo wierzycieli. Ta ogólna społeczna i ekonomiczna akceptacja nie zmieniała niczego w podstawowym stanowisku wyrażanym przez Osbaha, że z punktu widzenia przedsiębiorstwa dla niego lub dla jego kierownictwa nie mogły istnieć niewidoczne bądź ciche rezerwy, tzn. że wszystkie wartości majątkowe, określane jako ciche lub ukryte rezerwy w księgach i w bilansie przedsiębiorstwa, musiały wystąpić jako widoczny majątek i przeciwstawna mu otwarta rezerwa kapitałowa (pozycja wynikająca ze stosownej wyceny).

Takie stwierdzenie prowadziło do konieczności ujęcia problemu tworzenia i zarządzania cichymi rezerwami jako zagadnienia nie tylko czysto księgowego, ale – przez ujęcie sprawozdawcze – nabierającego istotnego znaczenia ekonomicznego. Osbahr był pełen obaw związanych z tworzeniem cichych rezerw, stawiając w tej sprawie dwa podstawowe pytania:

1. Czy można zataić w opublikowanym bilansie wartości majątkowe (powstałe z biegiem czasu, a wykraczające poza opublikowane wartości bilansowe, obciążone cichymi rezerwami), chociaż we właściwej księdze głównej przedsiębiorstwa dane wartości były wykazane?
2. W jaki sposób można ograniczyć dokonywanie nadmiernych odpisów wprowadzanych do opublikowanego bilansu i związanych z tym zmniejszeń zysku operacyjnego wykazanego w opublikowanym sprawozdaniu finansowym?

Respektując punkt widzenia przedsiębiorstwa, które nie mogło pozwolić sobie na zakłócenie swojej struktury pieniężno-ekonomicznej i zmuszone było utworzyć ciche rezerwy (aby w przyszłości prezentować się korzystniej np. dla banków), Osbahr wysunął postulat bezwzględnie koniecznego sporządzania dwóch bilansów:

- 1) rzeczywistego bilansu przedsiębiorstwa, bazującego na inwentaryzacji, wynikającego z zapisów księgowych, aby móc uwzględnić wszystkie potrzeby ekonomiczne podmiotu gospodarczego (bilansu przedsiębiorcy według Osbaha) oraz

- 2) bilansu standardowo przekazywanego do wiadomości publicznej wraz z rachunkiem wyników, który czysto księgowo musiał wynikać z tego pierwszego, choć nie ujawniał wielu danych finansowych.

Majątek zabezpieczający, a przede wszystkim majątek uzupełniający nie zawsze były rozpoznawalne w bilansie, zwłaszcza wówczas, gdy posiadały formę majątku trwałego (były pochodną wyceny majątku trwałego). Jednak księgowość powinna również w takim przypadku dostarczać informacji o rodzaju i wartości tego majątku. Przed księgowością stało zadanie ustalenia, otrzymania, pomnożenia lub wykorzystania dóbr zabezpieczających i uzupełniających, wyliczenia kosztów, jakie te dobra generowały, a także zysków, jakie przynosiły. Księgowość musiała oddzielić je od wszystkich kosztów lub zysków mających istotne znaczenie dla przedsiębiorstwa. Należało pamiętać o tym, aby pominąć w swoich wyliczeniach wszelkie dobra rezerwowe (np. w ramach majątku trwałego) przy wyliczaniu odpisów, gdyż odpisom mogły podlegać tylko składniki majątkowe, które były wykorzystywane ekonomicznie.

2.3.2. Uniwersalność zastosowania teorii Osbahra

Teoria Osbahra nie dostarczała szczegółowych zasad obejmujących wszystkie możliwe aspekty wyceny i prezentacji w bilansie przedsiębiorcy – stanowiła jedynie próbę nakreślenia problemów, które powinny być poruszone w przyszłych pracach naukowych nad bilansem. Jako podsumowanie swojego stanowiska oraz na poparcie tez o uniwersalności założeń teorii, Osbahr określił dwanaście ogólnych założeń (stanowisk), które wymagałyby szczególnego rozważenia bądź rozwinięcia przez tych, którzy w przyszłości wyrażaliby chęć skorzystania z ram tej teorii¹¹:

1. Bilans stanowi holistyczny opis działalności wyodrębnionej prawnie jednostki gospodarczej.
2. Sprawozdawczość finansowa ma pełnić rolę informacyjną (sprawozdawczą) o wysokich cechach i normach jakościowych.
3. Bilans i rachunek zysków i strat mają wspólnie stanowić o spójnym obrazie przedsiębiorstwa (zarówno pod kątem statycznym, czyli posiadanego majątku, jak i w ujęciu dynamicznym, tzn. informować o efektywności prowadzonej działalności).
4. Osoby sporządzające sprawozdania powinny biegłe poruszać się w kategoriach kosztów własnych i wartości szacunkowych.
5. Bilans powinien – mimo swojej wystandaryzowanej formuły – odzwierciedlać specyfikę każdego przedsiębiorstwa.

¹¹ Charakterystykę założeń Osbahra przedstawił M. Wiatr (2013, s. 125–130).

6. Rachunek zysków i strat powinien odzwierciedlać specyfikę każdego przedsiębiorstwa, a prowadzona księgowość umożliwiać dokonywanie różnych reklasyfikacji informacji finansowych.
7. Parametry wyceny wartości bilansowych należy uzgodnić z charakterystyką składników majątkowych i specyfiką danej działalności.
8. Majątek przedsiębiorstwa należy wykazywać zgodnie z jego charakterystyką oraz przyjętą formułą sprawozdawczą.
9. Koszt własny (koszt historyczny) stanowi istotny przekrój informacyjny każdej pozycji bilansowej.
10. Inwentaryzacja stanowi istotny oraz opisujący względem bilansu proces księgowy.
11. Przyjęty system ewidencji ma umożliwiać prezentację informacji finansowych według założeń dla oznaczeń wartości bilansowych i pozycji wynikowych.
12. Polityka bilansowa (np. polityka cichych rezerw) powinna być wyraźnie ujawniona w sprawozdaniu finansowym.

Wymienione wyżej założenia (wraz z ogólnym schematem sprawozdawczym) stanowią jedynie propozycje i zachęty do dalszych rozważań. Osbahr wyraźnie podkreślał, że jego próba usystematyzowania pewnych faktów dotyczących bilansu stanowiła na początku XX wieku wstęp do dyskusji, którą dziś można by określić mianem: *Quo Vadis, Ratiocinum?*. Twierdził, że czas:

[...] na zdecydowane propozycje nadejdzie dopiero wówczas, gdy nauka rachunkowości i jej praktyka osiągnie większy niż dotychczas postęp w badaniu ekonomii ze względu na specyfikę ekonomiczną przedsiębiorstw i na jej oddziaływanie na bilans. Badania te nie mogą dotyczyć jedynie struktury pieniężno-ekonomicznej i technicznego podejście do niej, lecz powinny sięgać dalej. Bezpośredni lub pośredni, silny lub słaby wpływ na kształt bilansu mogą mieć także: pozycja przedsiębiorstwa w ramach gospodarki narodowej i światowej, lokalizacja przedsiębiorstwa, położenie geograficzne i typ dostawców i klientów, rodzaj relacji z bankami, nawet wiek, a także wewnętrzna i zewnętrzna historia przedsiębiorstwa, usytuowanie dotychczasowych oddziałów, np. w ramach przedsiębiorstwa jako całości, rodzaj technicznego procesu pracy, historycznie ukształtowana forma organizacji kupieckiej i wiele innych kwestii, które należy starać się odzwierciedlić w bilansie. Gdy jednak przyjdzie kiedyś czas podjęcia na nowo dzieła tworzenia regulacji sprawozdawczości finansowej, a szczególnie bilansu, nie może ono opierać się jedynie na ustalonych normach narodowo-ekonomicznych, lecz powinno wynikać z doświadczeń kompleksowych badań na gruncie nauk ekonomicznych (Osbahr, 1923, s. 185–186).

Reasumując, teoria Osbaha (z jej ponadczasowym przesłaniem) może stanowić punkt wyjścia do analizy problematyki bilansu oraz zawartych w raportach

rocznych dodatkowych, dobrowolnych ujawnień. Bilans w dobie rachunkowości skupionej na raportowaniu wartości dla właścicieli ma przed sobą niebywale trudne zadanie, a jego struktura i zawartość informacyjna muszą ewoluować wraz ze zmianami w realiach współczesnej rzeczywistości gospodarczej i odpowiadać na coraz to nowe pytania, zainteresowania inwestorów bądź innych czytelników sprawozdań finansowych.

2.4. Teorie bilansowe jako podstawa rachunkowości przepływów pieniężnych¹²

2.4.1. Prace C. Sganziniego i E. Schmalenbacha

Jak już wspomniano, źródeł współczesnego rachunku przepływów pieniężnych należy szukać w teoriach bilansu dynamicznego¹³. Oprócz Schmalenbacha zajmowało się nimi wielu innych badaczy. Walb rozwinął i częściowo zmodyfikował teorię Schmalenbacha, a Kosiol, prekursor teorii pagatorycznej, sformułował elementy systematycznej, jednolitej i zamkniętej teorii księgowości, wyceny i bilansu na podstawie badań Schmalenbacha i Walba. Warto również wspomnieć o pracach C. Sganziniego, uważanego za prekursora teorii bilansu dynamicznego. Nazwisko Sganziniego, który opublikował zasady teorii bilansu dynamicznego w 1906 roku, nie jest powszechnie kojarzone z tą teorią, a wszystkie zasługi na tym polu przypisuje się Schmalenbachowi. Sganzini uważał, że każdy podmiot gospodarczy dąży do osiągnięcia zysku przez wytwarzanie świadczeń. W ruchu okrężnym następuje więc wydatek środków pieniężnych na zakup środków produkcji niezbędnych do wykonania świadczenia $P_1 \rightarrow T_1$, a następnie sprzedaż gotowych świadczeń i otrzymanie przychodów postaci wpływów: $T_2 \rightarrow P_2$, co odpowiada znanej formule ruchu pieniądza $P \rightarrow T \rightarrow P$. W omawianym ruchu okrężnym P oznacza pieniądź w gotówce, na rachunku bankowym, a także wszystkie inne formy płatności, czyli przyszłe ruchy pieniądza, takie jak należności i zobowiązania, P_1 to wydatki gotówkowe, zobowiązania, długi wekslowe, P_2 to wpływy gotówkowe, należności, otrzymane weksle. Z kolei T oznacza konkretne świadczenie lub dobro wymienne, T_1 to suma wszystkich nabytych środków produkcji, czyli całkowite koszty wytworzenia określonego świadczenia (T_1 wyraża wartość nabywanych obcych świadczeń),

12 Niniejszy podrozdział powstał na podstawie publikacji Ewy Śnieżek (2008, s. 100–115).

13 Niewiele jest w literaturze polskiej pozycji opisujących w sposób wyczerpujący teorie bilansu dynamicznego (Świdzka, 1989; 1998; Gos, 2001b; Śnieżek 2008).

a T_2 to wytworzone i przekazane w ruchu okrężnym świadczenia, których wartość jest określana na podstawie otrzymanych w zamian przeciwświadczeń pieniężnych, czyli przychody ze sprzedaży (T_2 wyraża wartość własnych zbywanych świadczeń).

Celem księgowości według Sganziniego jest zatem ustalenie przepływów pieniężnych (P_1 i P_2), zapewnienie sprawnej kontroli nad zasobami pieniężnymi, ustalenie czystego zysku przez zestawienie przychodów i kosztów ($T_2 - T_1$) oraz ustalenie czystego majątku końcowego. Sganzini posłużył się w swojej teorii uproszczonym założeniem, że proces produkcji został w pełni zakończony. W takiej sytuacji czysty zysk można wyznaczyć jako różnicę między otrzymanymi przychodami a całkowitymi kosztami, czyli $T_2 - T_1$. Biorąc również pod uwagę fakt, że świadczeniom odpowiadają przeciwświadczenia pieniężne (czyli $T = P$), istnieje możliwość rozliczenia tylko zdarzeń P_1 i P_2 (ponieważ są one równe wartościom T_1 i T_2) w celu wyznaczenia czystego zysku.

Taka sytuacja mogłaby mieć miejsce jednak tylko wtedy, gdy przedsiębiorstwo rozpoczynało działalność z kapitałem początkowym w formie gotówki i wszystkie transakcje miały charakter gotówkowy. W rzeczywistości oprócz płatności gotówkowych występują również płatności z odroczonego terminem realizacji (należności i zobowiązania). W takiej sytuacji, aby ustalić czysty zysk, należy przeciwstawić sobie ruchy T_1 i T_2 , czyli koszty i przychody brutto. Te same zdarzenia, które jako ruchy P są księgowane na specjalnych kontach umożliwiających kontrolę, są następnie łączone z tą samą sumą wartości w celu rozliczenia zapisów na koncie zbiorczym, w postaci kosztów i przychodów brutto. Podwójny zapis umożliwia kontrolę nad ruchami pieniężnymi oraz przeciwstawianie tych samych ruchów pieniężnych ($P_1 = T_1$; $P_2 = T_2$) w celu ustalenia czystego zysku lub czystego majątku.

W przypadku rozpatrywania działalności przedsiębiorstwa w czasie następuje przyporządkowanie przychodów i kosztów do poszczególnych okresów. Sganzini traktował każde nabycie środków produkcji jako koszt. Część obciążająca dany okres rozliczeniowy powinna być ustalona na podstawie wartości pozostałej na koniec okresu. Realne określenie tej wartości może nastąpić tylko na podstawie faktycznej wymiany (świadczenie–pieniądz) i ma na celu wyznaczenie tej części kosztów, którą powinny być obciążone rachunki przyszłych okresów. Koszt może zostać w pełni rozliczony, gdy wystąpił odpowiadający mu przychód. Jeżeli w danym okresie nie nastąpiło rozliczenie kosztów i przychodów, to brakujące konto kontroli zostaje zastąpione bilansem zamknięcia. Bilans końcowy jest więc zbiorczym kontem kontroli, łączącym zasoby wszystkich kont kontroli i z powrotem przekształconych w pieniądź pozostałości kosztowych. Saldo tego konta wykazuje wartość pieniężną majątku czystego i jest równe saldu zbiorczemu konta obrachunkowego (tabela 2.6).

Tabela 2.6. Schemat bilansu według Sganziniego (konto kontroli)

1. Środki płynne (kasa i bank)	1. Kapitał własny powiększony o zysk (majątek czysty)
2. Należności (przyszłe wpływy)	2. Zobowiązania (przyszłe wydatki)
3. Pozostałości kosztowe	3. Pozostałości przychodowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie Świdarska, 1989, s. 35.

W nurcie powyższych rozważań Schmalenbach rozwinął własną teorię bilansu dynamicznego. Schweitzer wskazuje, że:

[...] wpływ nauki stosowanej Schmalenbacha był odczuwalny także poza światem niemieckojęzycznym. Dowodem tego jest liczba przekładów jego prac na inne języki. Jego książka *Dynamische Bilanz*, dynamiczna koncepcja rachunkowości finansowej, była tłumaczona na angielski, francuski, japoński i hiszpański. [...] Przyznano mu pięć honorowych doktoratów, honorowe obywatelstwo i dwa uniwersyteckie stanowiska honorowe. Ponadto napisano dwie biografie Schmalenbacha (Schweitzer, 1997, s. 134).

Jego prace stanowiły istotny wkład w kształtowanie teorii dynamicznego bilansu. Schmalenbach zbudował swoją teorię na trzech podstawowych przesłankach (Śniezek, 2008, s. 107):

- 1) celem bilansu jest ustalenie porównywalnego wyniku jako miary gospodarności;
- 2) bilans jest instrumentem pomocniczym, pozwalającym wyodrębnić w całym okresie życia podmiotu okresy krótkie, a co za tym idzie – ustalić okresowy wynik;
- 3) istotą księgowości jest rachunek wpływów i wydatków, a prawidłowe ustalenie wyniku okresowego zależy od właściwego przyporządkowania do tego okresu strumieni wpływów i wydatków.

Bilans w świetle teorii bilansu dynamicznego nie jest przeciwstawieniem składników majątkowych i kapitału, lecz staje się zbiornikiem pozycji „zawieszonych” i przez to stanowi instrument krótkookresowego rozgraniczenia. „Zawieszoność” pozycje są z jednej strony wpływami i wydatkami, które w rozliczanym okresie nie stały się dochodami, względnie nakładami, a z drugiej strony są nakładami i dochodami, w związku z którymi w danym okresie obrachunkowym nie wystąpiły żadne wydatki, względnie wpływy (Świdarska, 1989, s. 29).

Wynik jest tu rozumiany jako różnica między przychodem (dochodem) a kosztem (nakładem). Przychody i koszty, będące kategoriami rachunku kosztów,

są mierzone za pomocą wpływów i wydatków, będących kategoriami rachunku pieniężnego. Określenie wyniku jako wartości wpływów pomniejszonych o wydatki jest słuszne jedynie w sytuacji, kiedy ustalany jest wynik za cały okres działalności podmiotu – wtedy wpływy i wydatki są równe nakładom i dochodom. W krótkim okresie może jednak powstać nakład, odpowiadający któremu wydatek nastąpił w okresach wcześniejszych, jak również dochód, z którego wpływ wystąpił w okresach wcześniejszych. Nie można także pominąć nakładów i dochodów, które nie pociągnęły dotychczas za sobą żadnych wydatków i wpływów.

Rachunek wyników „przejmuje” tę część wydatków i wpływów, które stały się w danym okresie nakładami lub dochodami. Są one niejako wyłączone z powyższych rozważań i nie wchodzi do rozgraniczeń międzyokresowych. Natomiast pozycje sięgające poza okres obrachunkowy zostają, zgodnie z powyższym, włączone do bilansu. Schmalenbach twierdził, że „bilans nie powinien być przede wszystkim przeglądem majątku, lecz środkiem do ustalenia zysku” (Świdarska, 1989, s. 27). W krótkim okresie, na przykład rocznym, może wystąpić koszt (albo przychód), któremu odpowiadający wydatek (albo wpływ) nastąpił we wcześniejszych okresach lub jeszcze nie wystąpił. W celu wyznaczenia wyniku za dany okres należy sporządzić zestawienie przychodów i kosztów, w którym ujęte są wpływy i wydatki w takiej wysokości, w jakiej odpowiadają im przychody i koszty. To jest właśnie zadanie dynamicznego bilansu.

Bilans według Schmalenbacha zawierał zatem pozycje „zawieszono”, a rachunek zysków i strat pozycje „wyłączone”, czyli te wydatki i wpływy, które stały się w danym okresie kosztami i przychodami. Elementami wspólnymi bilansu i rachunku zysków i strat były poniesione w bieżącym okresie koszty i przychody, które staną się wydatkami i wpływami dopiero w następnym okresie obrachunkowych.

Według Schmalenbacha rachunek zysków i strat ma zdecydowanie „pierwszeństwo przed bilansem”, ponieważ, dając odpowiedź, co jest kosztem i przychodem danego okresu, określa treść bilansu (tabela 2.7).

Tabela 2.7. Schemat rachunku zysków i strat według Schmalenbacha

Wn	Ma
1. Koszt teraz, wydatek teraz	1. Przychód teraz, wpływ teraz
2. Koszt teraz, wydatek wcześniej	3. Przychód teraz, wpływ wcześniej
4. Koszt teraz, wydatek później	5. Przychód teraz, wpływ później
6. Koszt teraz, przychód teraz	7. Przychód teraz, koszt teraz
8. Koszt teraz, przychód wcześniej	9. Przychód teraz, koszt wcześniej
10. Koszt teraz, przychód później	11. Przychód teraz, koszt później

Źródło: opracowanie własne na podstawie Świdarska, 1989, s. 39.

Bilans stanowi zatem swoiste zestawienie wpływów i wydatków (wymiar finansowy) oraz nakładów i dochodów (wymiar rachunkowo-wynikowy). Przedstawiono to w tabeli 2.8.

Tabela 2.8. Bilans według Schmalenbacha

Aktywa	Pasywa
Środki pieniężne (kasa + bank)	Kapitały (powiększone o zysk)
Koszty przyszłe (wydatek – jeszcze nie wpływ; przychód – jeszcze nie wpływ)	Przychody przyszłe (koszt – jeszcze nie wydatek; wpływ – jeszcze nie wydatek)
Wpływy przyszłe (wydatek – jeszcze nie koszt; przychód – jeszcze nie koszt)	Wydatki przyszłe (koszt – jeszcze nie przychód; wpływ – jeszcze nie przychód)

Źródło: Śniezek, 2008, s. 109.

Z koncepcji dynamicznego bilansu Sganziniego i Schmalenbacha wywodzi się teoria Walba oraz teoria rachunkowości finansowej, zwana pagatoryczną (płatniczą) teorią rachunkowości, którą rozwijał w pierwszej połowie XX wieku Kosiol.

2.4.2. Teorie E. Walba i E. Kosiola

Walb rozwinął i zmodyfikował poglądy Schmalenbacha. Według niego jedną z powinności rachunkowości jest rejestracja i rozliczanie zdarzeń gospodarczych. Przedsiębiorstwa zużywają pewne świadczenia, czyli pasywa, do wytworzenia innych świadczeń, czyli aktywów, a strumień przenoszonych świadczeń płynie w kierunku przeciwnym niż strumień pieniężny, bo każdemu świadczeniu towarzyszy zawsze zapłata (w formie gotówkowej – teraz lub z odroczonym terminem płatności – później). Ponadto każde zdarzenie gospodarcze składa się z dwóch elementów: świadczeniowego i płatniczego.

Według teorii Walba wynik finansowy można zatem przedstawić przez zapis wyceniony za pomocą świadczeń wynikowo-gospodarczo-wymiennych oraz wynikające z powyższego płatności, ponieważ stronie świadczeniowej odpowiada rząd świadczeń, a stronie płatniczej rząd płatności. Na kontach świadczeń przedstawia się aktywne i pasywne dobra majątkowe, które wchodzą w proces świadczeń i nie mają żadnej nominalnej wartości. Na kontach płatności ujmuje się te aktywa i pasywa, które nie mogą zmieniać się w ich wartości nominalnej. Walb wyodrębnił cztery typy takich zdarzeń (Śniezek, 2008, s. 110):

- 1) świadczenia w postaci transakcji gotówkowych i bezgotówkowych (rząd płatności Dt , rząd świadczeń Ct);
- 2) świadczenia regulowane za pomocą innych świadczeń (rząd świadczeń Dt i Ct);

- 3) transakcje kredytowe (rząd płatności *Dt* i *Ct*);
- 4) przeksięgowania obejmujące wyżej wymienione zdarzenia dotyczące przede wszystkim księgowan błędnych i ich korekt.

Jak już wspomniano, dokonując podziału czasu funkcjonowania przedsiębiorstwa na krótsze okresy, można zauważyć, że wpływom i wydatkom nie odpowiadają jednoczesne przychody i koszty. Dlatego należy wyłączyć z rzędu świadczeń i płatności te, które zostały już zaksięgowane, ale jeszcze są nieużyte lub niesprzedane. Jeżeli zarejestrowano zbyt duże świadczenia/płatności, należy dokonać odpiśsów wstecznych przez zmniejszenie kosztów i wydatków lub przychodów i wpływów. Celem takich przeksięgowan jest przeniesienie na rachunek zysków i strat tylko tych elementów wyniku finansowego, które dotyczą danego okresu sprawozdawczego. Bilans pełni tu rolę zbiorczego zestawienia rzędu płatności, w którym ujmuje się również płatności rozliczane wstecz oraz rozliczane z góry wpływy i wydatki. Pozycje bilansu stanowią w każdym nowym okresie pierwsze płatności i pierwsze świadczenia. Walb uważał, że każdy przychód i koszt musi być „przeniesiony” przez bilans na nowy okres (tabele 2.9 i 2.10).

Tabela 2.9. Schemat bilansu finansowo-gospodarczego Walba

Aktywa	Pasywa
1. Pierwotnie rozliczone wpływy równe zawartości rzędu płatności (np. środki pieniężne w kasie, należności)	1. Pierwotnie rozliczone wydatki równe zawartości rzędu płatności (np. kapitał własny, zobowiązania)
2. Rozliczone wstecz wydatki (np. środki trwałe, towary, materiały)	3. Rozliczone wstecz wpływy (np. otrzymane z góry odsetki)
4. Rozliczone po wpływy (np. zaległe czynsze)	5. Rozliczone po wydatki (np. zaległe wynagrodzenia)
	6. Zysk

Źródło: Świdarska, 1989, s. 68.

Tabela 2.10. Schemat rachunku zysków i strat Walba

Koszty	Przychody
1. Pierwotnie rozliczone przychody świadczeń	1. Pierwotnie rozliczone rozchody świadczeń
2. Rozliczone wstecz rozchody świadczeń	3. Rozliczone wstecz przychody świadczeń
4. Rozliczone po przychody świadczeń	5. Rozliczone po rozchody
6. Zysk (jako różnica między kosztami a przychodami)	

Źródło: Świdarska, 1989, s. 68.

Porównując budowę bilansu dynamicznego zaproponowaną przez wymienionych wyżej autorów, można zauważyć, że wszyscy traktowali pozycje aktywów i pasywów bilansu jako wpływy i wydatki, chociaż można też dostrzec pewne specyficzne rozwiązania i różnice terminologiczne¹⁴.

Teoria bilansu dynamicznego jako podstawa analityczna koncepcji rachunku przepływów pieniężnych jest szczególnie widoczna w przedstawionym przez Kosiola bilansie ruchu. Jak objaśniał to sam Kosiol:

[...] pagatoryczna teoria ustalania wyniku finansowego (*Pagatoric Theory of Income Determination*) ma za zadanie opisanie wszystkich sald, transakcji, pozycji i sprawozdań systemu rachunkowości, ujętych w formie płatności, poprzez korygowanie różnych wartości do postaci wpływów i wydatków (Kosiol, 1970, s. 1; 1978, s. 5–8).

Autor ten stworzył własną koncepcję bilansu pagatorycznego, wykorzystując dokonania Schmalenbacha i Walba. Według niego:

- 1) podstawą definiowania pojęcia majątku, kapitału oraz wyniku finansowego jest rachunek wpływów i wydatków, a pagatoryczna wycena bilansowa może nastąpić tylko według cen nabycia i wynika z systemu podwójnej księgowości;
- 2) punktem wyjścia do analizy rachunkowości finansowej są wpływy i wydatki; ponieważ księgowość wykorzystuje fakt ruchu okrężnego środków w gospodarce, realnym ruchom dóbr towarzyszą zatem przeciwstawne nominalne ruchy pieniądza, tzn. przychodom dóbr – wpływy, a rozchodom dóbr – wydatki;
- 3) podstawą rachunku zysków i strat nie są koszty i przychody, będące skutecznymi wynikowo procesami przepływu dóbr, lecz wydatki kosztowe i wpływy przychodowe – skuteczne wynikowo procesy płatnicze; ogólny wynik finansowy jest więc różnicą między wpływami przychodowymi a wydatkami kosztowymi.

Kosiol wskazał następujące relacje realizacji wyniku i przynależnych im płatności gotówkowych w postaci przypadków rozliczeniowych:

- 1) realizacja wyniku i płatności przebiega w tym samym okresie;
- 2) realizacja wyniku następuje wcześniej niż płatność;
- 3) realizacja wyniku występuje po płatności;
- 4) wpływ i wydatek dotyczące tego samego zdarzenia, na przykład udzielenia pożyczki, przypadają na ten sam okres, czyli równoważą się w tym okresie;

14 Bardzo ciekawą i szeroką koncepcję rachunkowości przepływów pieniężnych, również opartą na podstawowych założeniach przyjętych przez przedstawicieli teorii bilansu dynamicznego, przedstawił Y. Ijiri w referacie wygłoszonym 1 sierpnia 1977 roku w Nowym Jorku (w ramach szerokiej dyskusji nad ramami koncepcyjnymi). Spotkał się on z dużym uznaniem między innymi S. Baimana, J. Patella i A. Rappaporta (zob. szerzej Ijiri, 1978, s. 331–348).

5) wpływ i wydatek przypadają na różne okresy i równoważą się w okresie, w którym następuje zdarzenie „neutralizujące”.

Według Kosiola wynik okresu jest różnicą wszystkich wpływów i wydatków, czyli zdarzeń płatniczych, które są rejestrowane na kontach rzędu płatności, nazywanych kontami zasobów lub bilansowymi. Do kont zasobów zalicza się konta: środków pieniężnych, należności, zobowiązań, zapasów oraz rezerw. Zgodnie z poglądami Kosiola płatności to wpływy i wydatki stanowiące ruchy gotówkowe (kasowe) oraz przyszłe ruchy gotówkowe (zwane inaczej płatnościami rozliczeniowymi) w postaci przyszłych wpływów (należności) i przyszłych wydatków (zobowiązań). Wpływy i wydatki stanowią bezpośrednie ruchy środków płatniczych, a płatności rozliczeniowe prezentują ruchy pośrednie. Wśród płatności rozliczeniowych wyróżniono: uprzedzenia płatnicze, płatności umarzające, wpływy wsteczne, wydatki wsteczne, wpływy po i wydatki po. Uprzedzenia płatnicze to „przed-wpływy” – zdarzenia, w wyniku których powstają należności, a „przed-wydatki” – zdarzenia, w wyniku których powstają zobowiązania. Do płatności umarzających zalicza się: wpływy umarzające (zdarzenia związane ze spłatą zobowiązań), wydatki umarzające (zdarzenia związane ze spłatą należności). Wpływy wsteczne to zdarzenia związane ze wzrostem zapasów, wydatki wsteczne są natomiast związane z utworzeniem rezerw. Wpływy po to zdarzenia dotyczące rozwiązania rezerw, a wydatki po zdarzenia związane ze zmniejszeniem zapasów. Jednolite ujęcie wszystkich wpływów i wydatków przedstawia ilustracja 2.1.

Ilustracja 2.1. Wpływy i wydatki w ujęciu Kosiola

Źródło: Śniezek, 2008, s. 113.

Wynik finansowy według Kosiola to różnica między wpływami i wydatkami, zarówno gotówkowymi, jak i rozliczeniowymi, którą otrzymuje się jako saldo konta bilansu. Takie zestawienie brutto wszystkich zdarzeń danego okresu rozliczeniowego, bez przeniesień z poprzedniego okresu, tworzy bilans ruchu (nazywany również bilansem strumieni, upływu, biegu). Zdaniem Kosiola jest to podstawowa forma bilansu, ponieważ w swej pierwotnej istocie bilans jest zestawieniem wpływów i wydatków, a nie zasobów (tabela 2.11).

Tabela 2.11. Bilans ruchu według Kosiola

Bilans ruchu	
Wpływy	Wydatki
I. Wpływy gotówkowe	I. Wydatki gotówkowe
II. Wpływy rozliczeniowe	II. Wydatki rozliczeniowe
a) przed-wpływy	a) przed-wydatki
b) wpływy umarzające	b) wydatki umarzające
c) wpływy wsteczne	c) wydatki wsteczne
d) wpływy po	d) wydatki po
Saldo = Wynik okresu	

Źródło: opracowanie własne na podstawie Świdarska, 1989, s. 84.

Uwzględniając przeniesienia zasobów końcowych z poprzedniego okresu rozliczeniowego oraz biorąc pod uwagę nadwyżki gotówkowe i nadwyżki rozliczeniowych wpływów i wydatków, można zbudować bilans zasobów (tabela 2.12).

Wszystkie zasoby bilansu mają charakter płatności. Strona aktywów obejmuje zasoby wpływów, a strona pasywów zasoby wydatków. Bilans zasobów nazywany jest również rachunkiem wpływów i wydatków. W teorii Kosiola rachunek zysków i strat pozwala na ustalenie wyniku finansowego danego okresu przez zamknięcie wszystkich kont wynikowych: przychodowych (wpływy przychodowe) i kosztowych (wydatki kosztowe). Kosiol podaje dwie formy rachunku zysków i strat: niesaldowy rachunek brutto, który przyjmuje wszystkie przeksięgowania wpływających na wynik zdarzeń księgowanych na kontach płatności, oraz saldowy rachunek netto, który może zostać wyprowadzony z rachunku brutto, ujmujący ostateczne przychody i koszty.

Tabela 2.12. Bilans zasobów według Kosiola

Bilans zasobów	
Aktywa	Pasywa
I. Zasoby wpływów 1. Zasoby gotówkowe: zasób początkowy (nadwyżka wpływów gotówkowych) + wpływy gotówkowe – wydatki gotówkowe = zasób końcowy (nadwyżka wpływów gotówkowych) 2. Należności (wpływy przewidywane): zasób początkowy (nadwyżka przed-wpływów) + przed-wpływy – wydatki umarzające = zasób końcowy (nadwyżka przed-wpływów) II. Równowartość wydatków (zasobów wpływów wstecznych) 3. Zapasy: zasób początkowy (nadwyżka wpływów wstecznych) + wpływy wsteczne – wydatki po = zasób końcowy (nadwyżka wpływów wstecznych)	I. Zasoby wydatków 1. Zobowiązania (wydatki przewidywane): zasób początkowy (nadwyżka wpływów wstecznych) + przed-wydatki – wpływy umarzające = zasób końcowy (nadwyżka przed-wydatków) II. Równowartość wpływów (zasoby wydatków wstecznych) 2. Rezerwy: zasób początkowy (nadwyżka wydatków wstecznych) + wydatki wsteczne – wpływy po = zasób końcowy (nadwyżka wydatków wstecznych)
Saldo = Wynik okresu	

Źródło: opracowanie własne na podstawie Świdarska, 1989, s. 85.

Schweitzer akcentuje fakt, że:

Kosiol usunął błędy i sprzeczności w systemach jego intelektualnych poprzedników. Dynamiczno-pagatoryczna teoria rachunkowości finansowej Kosiola charakteryzuje się dużą precyzją i logiczną spójnością (Schweitzer, 2000, s. 170).

Jak wynika z analizy bilansów ruchu:

[...] rozróżnienie długiego (od momentu uruchomienia danej jednostki do chwili jej likwidacji) i krótkiego, np. rocznego (od bilansu do bilansu), okresu działalności gospodarczej stanowiło punkt wyjścia zarówno bilansu dynamicznego, jak i koncepcji przepływu środków pieniężnych i funduszy. Traktowanie bilansu jako rachunku wpływów i wydatków pozwoliło na wykorzystanie go do oceny efektywności działania przedsiębiorstwa oraz jako źródła informacji do podejmowania decyzji w zakresie długo- i krótkookresowej polityki finansowej. Niestety, poza nielicznymi wyjątkami prezentowane informacje przydatne w ocenie wypłacalności są ignorowane lub przypisuje im się rolę drugoplanową w stosunku do informacji o zyskowności podmiotu. Właściciel kapitału posiada aktywa netto firmy, jak ukazuje to bilans, i ma wyłączne prawo do zysku księgowego, wyliczonego w rachunku wyników (Glautier, 1999, s. 25).

Tymczasem rachunek zysków i strat, mimo swojej niezaprzeczalnej przydatności informacyjnej, nie jest w stanie w krótkim okresie kompleksowo ująć i w sposób pełny odzwierciedlić przepływy zasobów gospodarczych w działalności podmiotów gospodarczych. Główna przyczyna takiego stanu rzeczy tkwi w przyjętej ogólnie przy obliczaniu wyniku finansowego zasadzie memoriałowej, której istota nie pozwala na skoncentrowanie się na powiązaniach między dokonaniem przedsięwzięcia w ujęciu memoriałowym a płynnością jego zasobów i wypłacalnością.

Bilans dynamiczny w ujęciu różnych autorów oraz uwarunkowania i konsekwencje zastosowania w rachunkowości zasad: memoriałowej i kasowej stanowią podstawy teoretyczne, w których kontekście należy analizować ewolucję różnych podejść do ujawniania informacji o strumieniach przepływów pieniężnych, w tym między innymi koncepcji powtarzalnych strumieni przepływów pieniężnych (*sustainable cash flows*).

2.5. Powtarzalne operacyjne przepływy pieniężne jako element raportu biznesowego

Operacyjne przepływy pieniężne netto pokazują pieniężny efekt działalności podstawowej przedsiębiorstwa, odpowiadając na pytanie, czy wygenerowana kwota jest wystarczająca, aby spłacić pożyczki, zachować operacyjne zdolności wytwórcze, wypłacić dywidendy oraz dokonać nowych lokat kapitałowych, bez korzystania z zewnętrznych źródeł finansowania. Informacje o poszczególnych elementach historycznych przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej są przydatne – w połączeniu z innymi informacjami – w prognozowaniu przyszłych przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej (podejście *ex ante*).

Przepływy pieniężne z działalności operacyjnej pochodzą przede wszystkim z podstawowej działalności podmiotu. Dlatego wynikają one głównie z transakcji i innych zdarzeń branych pod uwagę przy określaniu wielkości zysku netto lub straty. Są to na przykład: wpływy ze sprzedaży wyrobów oraz świadczenia usług, wpływy z tytułu honorariów, praw autorskich, opłat, umów i innych przychodów, wydatki dla dostawców z tytułu zapłaty za dostarczone wyroby i usługi, wydatki dla pracowników oraz wypłacone w ich imieniu, wpływy i wydatki z tytułu ubezpieczenia podmiotu, z tytułu roszczeń, rent i innych korzyści czy wydatki lub zwrot podatku dochodowego.

W zależności od przyjętej metody prezentacji w ramach działalności operacyjnej wykazuje się poszczególne tytuły wpływów i wydatków (metoda bezpośrednia) albo ujmuje się wynik finansowy, a następnie dokonuje się jego korekt w celu uzyskania kwoty przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej (metoda pośrednia).

Wynik finansowy netto jednostki nie odpowiada pod względem struktury i zakresu wartościom ujętym w operacyjnych przepływach pieniężnych i nie jest to wyłącznie efekt odmiennych zasad rachunkowości przyjętych w obliczeniach. Różne są również pozycje tworzące strukturę wyniku memoriałowego i wyniku kasowego.

Istotność i przydatność informacji o operacyjnych przepływach pieniężnych podkreśla wielu autorów (np. Gos, 2001; Wędzki, 2003; Maślanka, 2008; Śnieżek, 2008; Śnieżek, Wiatr, 2017). Wartość operacyjnych przepływów pieniężnych netto stanowi dla nich dodatkową informację pozwalającą na zweryfikowanie opinii o wielkości i jakości zysków przedsiębiorstwa. Jednak niewielu badaczy przypisuje szczególne znaczenie dezagregacji operacyjnych przepływów pieniężnych na wpływy i wydatki jednorazowe, nieperiodyczne lub wartościowo znacznie przewyższające kwoty planowane oraz na przepływy pieniężne powtarzalne, równomierne czy wręcz stałe (zob. Mulford, Comiskey, 2002; 2005; Mulford, Ely, 2003).

Sustainable cash flows tłumaczone jest jako *powtarzalne przepływy pieniężne*, aczkolwiek przyjęte tłumaczenie nie oddaje w pełni znaczenia angielskiego terminu. Jednak inne sformułowania, np. *równomierne, zrównoważone czy ciągłe* również nie objaśniają w sposób zadowalający merytorycznego znaczenia tej kategorii finansowej. Pojęcie to jak dotąd nie było praktycznie stosowane w rachunkowości i sprawozdawczości finansowej. Są to strumienie pieniężne, których przepływ przez przedsiębiorstwo ma charakter powtarzalny (niekiedy równomierny). Oznaczają one istnienie odnawialnych źródeł finansowania działalności i są związane *ex definitione* z jego działalnością podstawową (operacyjną). Jeżeli jednostka może wykazać się istnieniem stałych, powtarzalnych przepływów pieniężnych, wtedy jest ona zazwyczaj zyskowna, ponieważ rentowna działalność jest nierozdzielnie związana z występowaniem w niej takich przepływów (por. np. Mulford, Comiskey, 2002, s. 345–373; Schaeffer Jr, 2002, s. 1–11).

Zdarza się, że przepływy pieniężne generowane przez rentowną jednostkę pojawiają się sporadycznie. Jeżeli po kilku latach odbiorca spłaca nagle należności uznane przez wierzyciela za nieściągalne, wtedy bez względu na to, czy podmiot osiąga zyski, czy ponosi stratę, taki przepływ jest uznawany za jednorazowy („incydentalny”).

Operacyjne przepływy pieniężne są punktem wyjścia w identyfikacji powtarzalnych przepływów pieniężnych. Nie znaczy to oczywiście, że pozostałe przepływy są nieistotne dla przedsiębiorstwa, jednak ich nieregularny charakter i często niemożliwość do określenia wartości znacznie utrudniają ich wykorzystanie w planowaniu finansowym.

Powtarzalne operacyjne przepływy pieniężne są istotne zarówno dla właścicieli i potencjalnych inwestorów, jak i dla kredytodawców oraz innych wierzycieli, a także dla zarządu podmiotu. Jeżeli ich wartość jest znacząca, nie ma powodu

do obaw, że wypłacana właścicielom dywidenda nie znajdzie pokrycia w ciągłym wpływie kasowych korzyści ekonomicznych do jednostki. Oznacza to zarazem, że podmiot dysponuje bazą kasową do dalszego rozwoju.

Według większości standardów sprawozdawczości przepływów pieniężnych podmiot może utrzymywać papiery wartościowe w celach handlowych, podobnie jak w przypadku zapasów nabywanych w celu odsprzedaży. Dlatego przepływy pieniężne związane z nabyciem lub sprzedażą papierów wartościowych są zaliczane w takim przypadku do działalności operacyjnej. Takie przepływy należy jednak zdecydowanie wyłączyć z grupy przepływów powtarzalnych¹⁵.

Identyfikacja operacyjnych powtarzalnych przepływów pieniężnych wskazuje również, jak ważna dla podmiotów gospodarczych jest jednolita klasyfikacja niektórych zdarzeń pieniężnych do konkretnego rodzaju działalności. Przykładem może tu być kredyt w rachunku bieżącym (*overdraft*). Z badań raportów stu spółek wchodzących w skład amerykańskiego indeksu giełdowego S&P 100 (zarządzanego przez Standard & Poor's), przeprowadzonych w 2003 roku przez Georgia Tech Financial Analysis Lab wynika, że 61% badanych spółek giełdowych wykazuje zmiany sald kredytu w rachunku bieżącym jako element przepływów pieniężnych z działalności finansowej, tylko 16% podmiotów wykazuje je w działalności operacyjnej, a pozostałe 23% nie podaje w rachunku przepływów pieniężnych informacji wystarczających do stwierdzenia, w jakim rodzaju działalności są prezentowane przepływy pieniężne z tytułu kredytów w rachunku bieżącym (Mulford, Comiskey, 2005, s. 135–136).

Panuje opinia, że rosnąca wielkość zysków przy zmniejszających się operacyjnych przepływach pieniężnych sugeruje podjęcie przez jednostkę gospodarczą kroków w kierunku zastosowania agresywnych technik memoriałowych. Jeżeli w ślad za rosnącymi zyskami nie idzie pieniądź, mogą być potrzebne odpisy aktualizujące. Kwota zysku musi ulec obniżeniu w okresie, w którym prawie wszyscy już zapomnieli o „nadmuchanym” wyniku finansowym i kwotach nieściągniętych należności.

Ważne jest również, że większość kalkulacji tzw. *free cash flows*, czyli wolnych przepływów pieniężnych, rozpoczyna się od ustalenia operacyjnych przepływów pieniężnych. Użyteczność kategorii wolnych przepływów pieniężnych zależy zatem w dużej mierze od jakości i powtarzalności operacyjnych przepływów pieniężnych.

15 W polskiej praktyce taki problem nie występuje, przynajmniej w przypadku stosowania Krajowego Standardu Rachunkowości nr 1, który zaleca włączenie takich przepływów do działalności inwestycyjnej. Wspomniane podejście, stosowane między innymi w Stanach Zjednoczonych, wydaje się niekonsekwentne, ponieważ na przykład takie transakcje, jak sprzedaż składnika rzeczowego majątku trwałego, mogą spowodować powstanie zysku lub straty, branej pod uwagę przy określaniu zysku netto bądź straty. Jednak przepływy pieniężne dotyczące takich transakcji są zaliczane do działalności inwestycyjnej.

Może się zdarzyć, że operacyjne przepływy pieniężne rosną z okresu na okres szybciej niż zyski, ale jest to skutek „okazjonalnego” występowania określonych wpływów i nie powinno to ująć uwadze analityka oceniającego perspektywy rozwoju jednostki.

Powtarzalne operacyjne przepływy pieniężne są wykorzystywane w systemach wczesnego ostrzegania jako jeden ze wskaźników sygnalizujących zaburzenia w zarządzaniu środkami pieniężnymi w podmiocie, a także możliwość wystąpienia problemów z przyszłymi zyskami. Aby było to jednak możliwe i obciążone stosunkowo małym ryzykiem błędnej prognozy, operacyjne przepływy pieniężne powinny być skorygowane o przepływy sporadyczne – „okazjonalne”. Elementem systemu wczesnego ostrzegania powinien być zatem strumień powtarzalnych przepływów pieniężnych.

W tym miejscu nasuwa się wiele pytań, na które odpowiedzi są w dużym stopniu uznaniowe, na przykład:

1. Czy możliwe jest ustalenie uniwersalnego zbioru transakcji, które powodują występowanie powtarzalnych przepływów pieniężnych w każdej jednostce?
2. Czy możliwe jest jednoznaczne określenie przepływów operacyjnych sporadycznych lub nierównomiernych?
3. Czy należy wyodrębnić zarówno powtarzalne wpływy, jak i wydatki operacyjne?
4. Czy jest w związku z tym możliwa sytuacja, w której jednostka wykazuje ujemne operacyjne przepływy netto, a po korektach powtarzalne przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej będą dodatnie?

Powtarzalne operacyjne przepływy pieniężne to w niewielkim stopniu eksplorowany trend w podejściu do informacji o przepływach pieniężnych. Badania na ten temat są prowadzone w zasadzie wyłącznie przez naukowców pod kierunkiem Ch.W. Mulforda w Georgia Institute of Technology. Przeprowadzili oni takie badania w roku 2003 (i kontynuowali je w latach następnych). Wykorzystali w tym celu dane za lata 2000, 2001 i 2002, pochodzące z raportów spółek wchodzących w skład amerykańskiego indeksu giełdowego S&P 100, zarządzanego przez Standard & Poor's (zob. szerzej: Mulford, Ely, 2003; Mulford, Comiskey, 2005, s. 262–265). Przeprowadzili oni kilka badań ilustrujących dokonywanie korekt z tytułu nierównomiernych (nietypowych) i niepowtarzalnych przepływów pieniężnych, ich charakter, wpływ na kwotę operacyjnych przepływów pieniężnych netto, a także częstotliwość takich korekt.

Wymienieni autorzy dokonali również klasyfikacji korekt operacyjnych przepływów pieniężnych, dzieląc je na trzy grupy:

- 1) przepływy pozaoperacyjne lub uznane jednoznacznie za sporadyczne;
- 2) przepływy pieniężne zaliczane zwykle do sporadycznych;
- 3) pozaoperacyjne lub sporadyczne przepływy pieniężne, których wyłączenie (zwykle na podstawie decyzji zarządu) z operacyjnych przepływów pieniężnych jest dyskusyjne.

W tabeli 2.13 przedstawiono ogólną charakterystykę grup korekt operacyjnych przepływów pieniężnych.

Tabela 2.13. Korekty operacyjnych przepływów pieniężnych do postaci przepływów pieniężnych powtarzalnych

Grupa	Charakterystyka przepływów pieniężnych zaliczanych do danej grupy
1	Przepływy pozaoperacyjne lub jednoznacznie uznane za sporadyczne
	Wpływ lub wydatek operacyjny jest nietypowy i występuje bardzo rzadko
	Wartość wpływu lub wydatku operacyjnego znacząco odbiega od normy
	Dany wpływ lub wydatek jest zaliczony do przepływów operacyjnych, jednak jego specyfika odbiega od podstawowej działalności jednostki
2	Przepływy pieniężne zaliczane zwykle do sporadycznych
	Potraktowanie niektórych wpływów i wydatków jako niepowtarzalnych nie jest zupełnie oczywiste, nie można ich w związku z tym zaliczyć do transakcji wykazanych na poziomie 1; mogą to być operacje związane z działalnością podstawową, występujące z pewną regularnością, choć nie są one „okazjonalne” (jednorazowe)
3	Pozaoperacyjne lub jednorazowe (rzadkie) przepływy pieniężne, których wyłączenie (zwykle na podstawie decyzji zarządu) z operacyjnych przepływów pieniężnych jest dyskusyjne
	Operacje mają miejsce sporadycznie i nie ma pewności dotyczącej zaliczenia ich do działalności operacyjnej
	Na tym poziomie wykazywane są również operacje, które mogą być klasyfikowane do każdego rodzaju działalności

Źródło: opracowanie własne na podstawie Mulford, Comiskey, 2005, s. 246; Śnieżek, 2008, s. 396.

Cytowani autorzy podkreślają, że klasyfikacja niektórych korekt do odpowiedniej grupy jest często bardzo trudna, niejednoznaczna i subiektywna (szczególnie w odniesieniu do grupy 3). W tabeli 2.14 zaprezentowano zasady przyporządkowania wybranych pozycji (tytułów) korygujących operacyjne przepływy pieniężne do poszczególnych grup.

Tabela 2.14. Wykaz niektórych pozycji korygujących operacyjne przepływy pieniężne do postaci powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych w podziale na grupy

Pozycje korygujące	Grupa 1	Grupa 2	Grupa 3
Wzrost wypłat odpraw emerytalnych itp. znacząco ponad wielkości planowane do wypłaty	x	x	x
Wpływy i wydatki z tytułu rozrachunków spornych: a) w branżach niskiego ryzyka b) o znaczącej wartości i w branżach wysokiego ryzyka	x		x
Spłata przeterminowanych należności i zobowiązań		x	x
Wydatki z tytułu restrukturyzacji zadłużenia	x	x	
Wpływy z tytułu otrzymanych odszkodowań	x		
Opodatkowanie z tytułu transakcji jednorazowych, np. zysków inwestycyjnych	x		
Zmiany w kapitale pracującym: a) z tytułu zdarzeń jednorazowych lub wyjątkowych decyzji zarządu b) związane z działaniami naprawczymi w zakresie zarządzania kapitałem obrotowym c) pozostające w dużej dysproporcji do przychodów	x	x	x
Zwrot nadpłaconego podatku dochodowego	x		
Dopłata podatku dochodowego z tytułu rozliczenia deklaracji za rok poprzedni	x		
Dotacje otrzymane (z wyjątkiem permanentnych)	x	x	
Darowizny pieniężne przekazane i otrzymane	x	x	x
Wpływy i wydatki z tytułu działalności zaniechanej	x		
Różnice kursowe nietypowe lub znacznie przewyższające oczekiwaną wartość (nieprzewidziane)	x	x	x
Nieprzewidziane wypłaty z funduszy emerytalnych i tym podobnych	x		
Sekurytyzacja	x		
Zmiany stanu kredytów w rachunku bieżącym, jeśli są one zaliczone do działalności operacyjnej	x		
Skapitalizowane odsetki lub inne koszty operacyjne dotyczące działalności inwestycyjnej	x		
Wpływy i wydatki z tytułu transakcji zabezpieczających ryzyko zmiany kursów walutowych		x	
Zwrot podatku z tytułu straty przeniesionej z okresów poprzednich: a) jednorazowo b) wielokrotnie	x	x	

Źródło: opracowanie własne na podstawie Mulford, Comiskey, 2005, s. 244–257; Śniezek, 2008, s. 397.

Warto również przytoczyć wyniki badań zespołu Mulforda, który w latach 2000–2002 zidentyfikował nietypowe i niepowtarzalne przepływy pieniężne i przeprowadził stosowne korekty, ustalając wartość operacyjnych powtarzalnych przepływów pieniężnych w spółkach giełdowych wchodzących w skład indeksu S&P 100. W tabeli 2.15 przedstawiono średnią wartość korekt dokonanych w celu obliczenia powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych w badanych spółkach.

Z tabeli 2.15 wynika, że w roku 2000 powtarzalne operacyjne przepływy pieniężne były średnio o 3,19% mniejsze niż prezentowane przez spółki w sprawozdaniach finansowych operacyjne przepływy pieniężne. W roku 2001 różnica wynosiła średnio tylko 0,8%, a w roku 2002 powtarzalne przepływy operacyjne były średnio o 2% większe od przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej, raportowanych przez spółki z indeksu S&P 100. Nie znaczy to oczywiście, że w odniesieniu do poszczególnych badanych spółek różnice te nie były znaczące. Potwierdzają to dane zamieszczone w tabeli 2.16.

Tabela 2.15. Średnia wartość korekt dokonanych w celu obliczenia powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych w spółkach indeksu S&P 100 w latach 2000–2002 (w mln dolarów)

	2000	2001	2002
Operacyjne przepływy pieniężne przed korektami	3693	3751	4106
Tytuły korekt:			
Wpływy i wydatki z działalności zaniechanej	(8)	(4)	(10)
Korzyści podatkowe z tytułu opcji na akcje	(157)	(95)	(45)
Opodatkowanie pozaoperacyjnych kosztów i korzyści	80	90	36
Sekurytyzacja należności (wzrost/spadek)	(32)	(24)	8
Zwiększony faktoring należności	(72)	(62)	(49)
Opodatkowane nietypowe koszty i korzyści operacyjne	68	114	104
Zwiększenia lub zmniejszenia netto aktywów finansowych krótkoterminowych	(70)	(21)	67
Zwiększenia lub zmniejszenia stanu kredytów w rachunku bieżącym	0	1	0
Skapitalizowane koszty operacyjne	(7)	(8)	(7)
Skapitalizowane odsetki	(20)	(21)	(18)
Razem średnia wartość korekt w przeliczeniu na jedną spółkę	(118)	(30)	86
Powtarzalne operacyjne przepływy pieniężne	3575	3721	4192

Źródło: opracowanie własne na podstawie Mulford, Comiskey, 2005, s. 263.

Tabela 2.16. Skala zmian w operacyjnych przepływach pieniężnych spółek z indeksu S&P 100 w latach 2000–2002 po korektach (liczba spółek)

	2000	2001	2002
Zmiany poniżej 5% lub wcale	25	34	48
Zmiany 5–20%	49	49	40
Zmiany ponad 20%	26	17	12

Źródło: opracowanie własne na podstawie Mulford, Ely, 2003, s. 21, 24 i 27.

Tabela 2.16 przedstawia procentową skalę zmian w operacyjnych przepływach pieniężnych badanych spółek po doprowadzeniu wartości tych przepływów do postaci przepływów powtarzalnych. Jak widać, w 2000 roku w 26% badanych spółek przeprowadzone korekty spowodowały zmiany operacyjnych przepływów pieniężnych o ponad 20%. W roku 2001 odsetek takich spółek wyniósł już tylko 17%, a w 2002 roku 12%. Jednocześnie na podobnym poziomie (40–49%) utrzymywał się w każdym roku odsetek spółek, w których zmiany oszacowano w przedziale od 5% do 20%. Warto jednak podkreślić, że badaniom poddano spółki duże, o dobrej kondycji finansowej i zapewne o określonych, sztywnych strategiach zarządzania płynnością. Wymienione czynniki w znaczącym stopniu determinowały skalę zmian (czyli przeprowadzonych korekt). Należy przypuszczać, że w podmiotach mniejszych, niedyscyplinowanych rozmiarami działalności i giełdowymi wymaganiami sprawozdawczymi skala zmian w operacyjnych przepływach netto może być znacznie większa (choćby z uwagi na znaczące wartości należności operacyjnych – przeterminowanych). Podjęcie takich badań w warunkach polskich oraz zróżnicowanie badanej próby według kryteriów rozmiarów działalności i branży z pewnością dałoby ciekawe rezultaty.

Zespół Mulforda określił również częstotliwość przeprowadzania korekt operacyjnych przepływów pieniężnych do postaci przepływów pieniężnych powtarzalnych. Dla poszczególnych lat podano liczbę spółek, w których zespół pod kierunkiem Mulforda dokonał korekt z tytułów wyszczególnionych w tabeli 2.17.

Tabela 2.17. Liczba spółek dokonujących korekt w latach 2000–2002 w raportach spółek z indeksu S&P 100

Rodzaj korekty	2000	2001	2002
Nietypowe pozycje operacyjne po opodatkowaniu	60	72	72
Opodatkowanie pozaoperacyjnych kosztów i korzyści	65	48	40
Skapitalizowane odsetki	58	57	52
Korzyści podatkowe z tytułu opcji na akcje	38	40	34
Sekurytyzacja należności	9	14	14

Rodzaj korekty	2000	2001	2002
Wpływy i wydatki z tytułu działalności zaniechanej	9	10	11
Zwiększony faktoring należności	9	5	12
Skapitalizowane koszty operacyjne	5	5	5
Zwiększenia lub zmniejszenia netto aktywów finansowych krótkoterminowych	3	3	3
Zwiększenia lub zmniejszenia stanu kredytów w rachunku bieżącym	2	2	1
Korekty razem	258	256	244

Źródło: Mulford, Comiskey, 2005, s. 265.

Należy zwrócić uwagę, że w omawianym badaniu korekty nie zostały podzielone według grup. Jest to zrozumiałe, ponieważ wykazywanie stopnia subiektywności osądów, dokonywanych przez zarząd w klasyfikacji poszczególnych pozycji przepływów pieniężnych jako powtarzalnych bądź sporadycznych, niewiele wnosi do oceny skali i znaczenia problemu przez użytkownika sprawozdania. Z subiektywnym osądem zarządu użytkownik spotyka się bowiem na tyle często, aby zrozumieć, że oznacza on przede wszystkim uwzględnienie specyfiki branży oraz innych warunków istotnych z punktu widzenia prawidłowej oceny sytuacji finansowej podmiotu.

W praktyce badania przeprowadzone przez zespół pod kierownictwem Mulforda to jedyne tego typu projekty w skali światowej. Badając przepływy pieniężne z działalności operacyjnej w latach 2000, 2001, 2002 i 2003 dla S&P 100 autorzy projektu skorygowali je w celu usunięcia pozycji, które mogą dostarczać mylące sygnały dotyczące rzeczywistych, kasowych wyników operacyjnych. Dokonano dziesięciu korekt, podzielonych na trzy kategorie (Mulford, Lopez de Mesa, 2011):

- 1) gdy elastyczność GAAP w zakresie raportowania przepływów pieniężnych spowodowała zmiany wartości operacyjnych przepływów pieniężnych,
- 2) gdy wymagania GAAP skutkowały wykazywaniem wprowadzających w błąd kwot przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej oraz
- 3) gdy sporadycznie występujące wpływy i wydatki z działalności operacyjnej doprowadziły do znaczącego zaburzenia powtarzalności przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej.

Korekty spowodowały średnią zmianę przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej w 2001 roku o 1,5%, w 2002 roku o 4,2%, a w 2003 roku o 0,7%. Niektóre korekty w poszczególnych spółkach były znaczące, powodując w wielu przypadkach ujawnienie dużo większego przepływu środków pieniężnych z działalności operacyjnej niż faktycznie zgłaszano, ale w niektórych przypadkach przepływ ten okazał się o wiele mniejszy. Liczne firmy odnotowały wzrost lub spadek przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej o ponad 10%,

w tym 35 spółek w 2001 roku, 26 w 2002 roku oraz 22 spółki w 2003 roku (Mulford, Lopez de Mesa, 2011).

Analiza zaproponowana przez Ch.W. Mulforda i E.E. Comiskeya nabiera szczególnego znaczenia obecnie, kiedy integracja rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej powinna doprowadzić do wzbogacenia treści ujawnianej w sprawozdaniu finansowym informacji także dla różnych grup interesariuszy. Jest to idealny wręcz element raportu biznesowego, którego struktura pozwala na wykazanie jakości operacyjnych przepływów pieniężnych zarówno w przeszłości, jak i w przyszłości.

Reasumując rozważania zawarte w niniejszym rozdziale, autorzy rozwijający teorie bilansowe wnieśli znaczący wkład w rozwój rachunkowości, a szczególnie sprawozdawczości finansowej, zarówno w jej obszarze statycznym, jak i dynamicznym. Oczywiście literalne zastosowanie bilansu według przedsiębiorcy lub bilansu dynamicznego we współczesnej rzeczywistości gospodarczej i jej globalnym otoczeniu nie przyniesie praktycznych i wymiernych korzyści informacyjnych. Nie ulega natomiast wątpliwości, że wymienione teorie mogą stanowić kamień węgielny położony pod rozwój sprawozdawczości finansowej, stanowiąc istotną podstawę analityczną koncepcji dobrowolnego ujawniania informacji. Jak słusznie stwierdził W. Gos:

[...] lansowane w literaturze układy rachunków przepływów pieniężnych, uważane za zdobycz ostatnich lat, są podawane bez świadomości ich związku, czy nawet identyczności z teoriami dynamicznego bilansu (Gos, 2001b, s. 51).

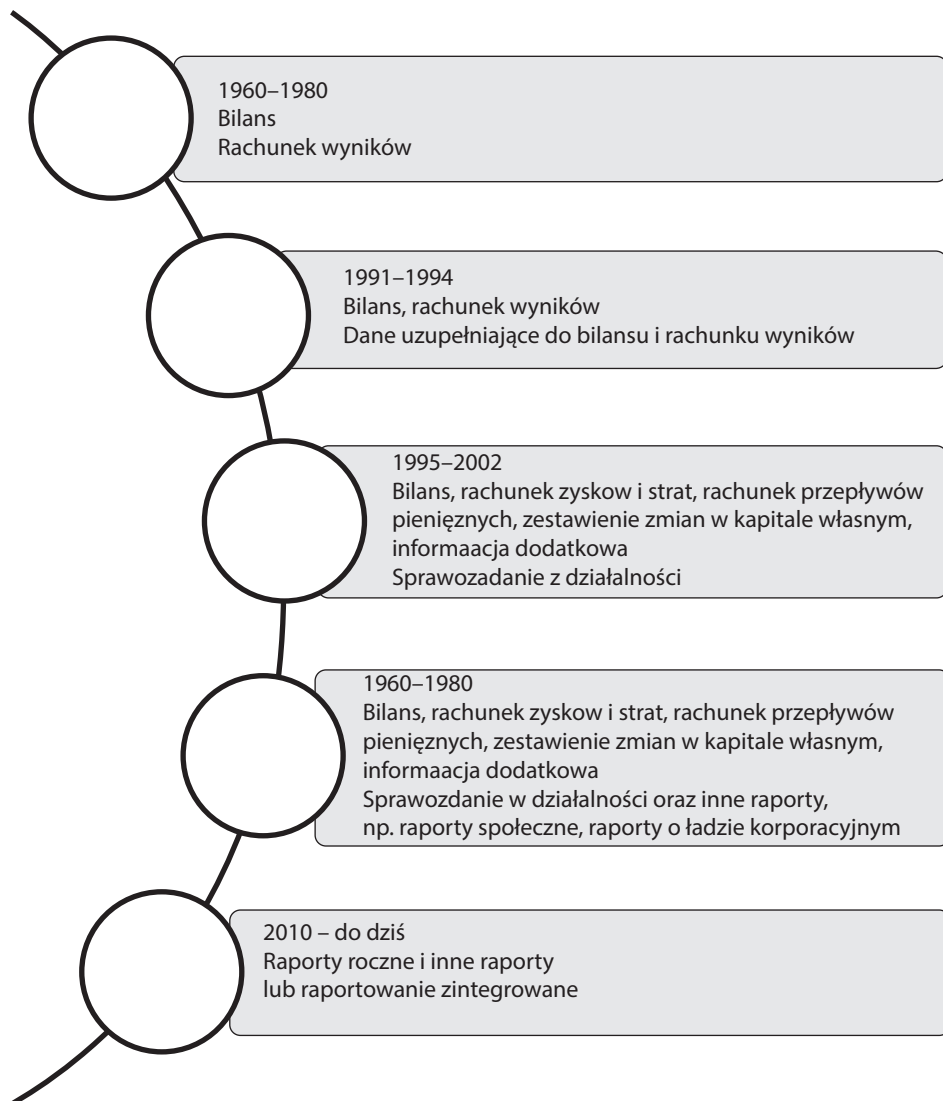
Przedstawione w rozdziale drugim teorie stały się dla autorów niniejszej publikacji inspiracją do opracowania zestawu dodatkowych, dobrowolnych ujawnień jako informacji uzupełniającej do podstawowych elementów sprawozdania finansowego: bilansu, rachunku zysków i strat i rachunku przepływów pieniężnych.

3. Propozycje dodatkowych, dobrowolnych ujawnień do bilansu, rachunku zysków i strat, i sprawozdania z przepływów pieniężnych

3.1. Dobrowolne ujawnienia w kontekście ewolucji sprawozdawczości finansowej i raportowania zintegrowanego

Wprowadzanie nowych idei, regulacji i przekształceń jest procesem długotrwałym, wymagającym licznych uzgodnień i kompromisów. W ciągu ostatnich czterdziestu lat raport roczny przeszedł diametralną transformację. Przyjęcie założenia, iż sporządzanie sprawozdań, które zaspokajają potrzeby zarówno inwestorów, pożyczkodawców, jak i innych wierzycieli, będzie odpowiadało także potrzebom pozostałych użytkowników, stało się stwierdzeniem nieznanym potwierdzenia w treści sprawozdań finansowych. Ewolucję raportowania finansowego przedstawiono na ilustracji 3.1.

Do pewnego momentu sprawozdanie finansowe jednostek zawierało jedynie informacje na temat wartości aktywów i pasywów oraz wyniku finansowego, a w kolejnym etapie ewolucji zostało wzbogacone o informację dodatkową, dane o przepływach pieniężnych oraz o zmianach w kapitale (funduszu) własnym (Perrini, 2005, s. 611–627; Śniezek, 2016), a następnie o inne – obowiązkowe i dobrowolne – ujawnienia. Podstawowe dane, niezastąpione przy ocenie kondycji majątkowej i finansowej przedsiębiorstwa, nie były bowiem wystarczające przy ewaluacji jego wartości rynkowej. Zabrakło w nich informacji dotyczących potencjału pracowników, relacji z otoczeniem biznesowym, posiadanego *know-how*, kultury organizacji, systemów zarządzania, stosunku do środowiska i otoczenia.

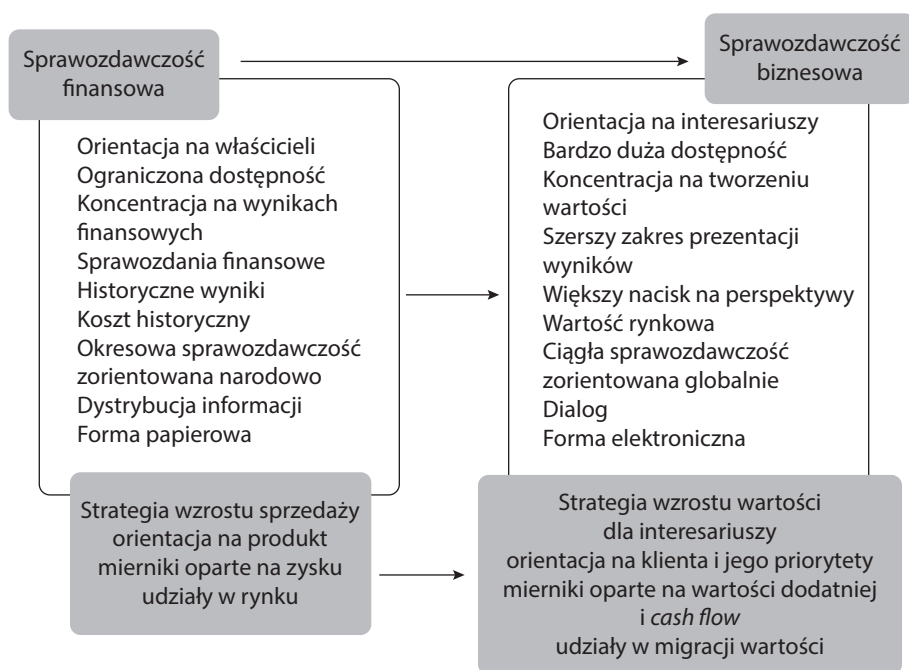

Ilustracja 3.1. Ewolucja raportowania w rachunkowości XX i XXI wieku

Źródło: opracowanie własne.

Nowe koncepcje raportów biznesowych promowały nie tylko rozszerzenie zakresu informacji finansowej i zwiększenie jej przejrzystości, ale kładły coraz większy nacisk na ocenę: ryzyka związanego z działalnością podmiotów oraz kontroli tego ryzyka. Wzrosła liczba przedsiębiorstw publikujących raporty społeczne. Kluczowi interesariusze oczekiwali, że firma będzie odpowiedzialna za swoje działania i ich wpływ na otoczenie, chcieli również znać efektywność przedsiębiorstwa w tym zakresie oraz skalę i rodzaj podejmowanych działań.

Tradycyjne sprawozdanie finansowe stopniowo przekształca się w raport biznesowy, w którym koncentrują się informacje o potencjale przedsiębiorstwa, jego obecnej wartości oraz możliwościach podnoszenia jej w toku zrównoważonego rozwoju w kierunku budowania przedsiębiorstwa przyszłości. Jak zauważa M. Marcinkowska (2004, s. 9), ewolucja sprawozdań podlega zmianom w czterech płaszczyznach: informacje finansowe uzupełniane są informacjami niefinansowymi, informacjom liczbowym towarzyszą informacje opisowe, podmioty ujawniają nie tylko dane obligatoryjnie wymagane regulacjami prawnymi, ale również dokonują ujawnień dobrowolnych, na koniec wreszcie raport nie koncentruje się na wartościach historycznych, ale również dostarcza informacji o charakterze prospektywnym. Stopniowe przechodzenie z raportowania finansowego do raportowania biznesowego wymaga zmian w sprawozdawczości przedsiębiorstw oraz dostosowania tych zmian do ewolucji priorytetów w biznesie (Herman, Szablewski, 1999). Ewolucyjny charakter zmian w sprawozdawczości z działań przedsiębiorstwa przedstawiono na ilustracji 3.2.

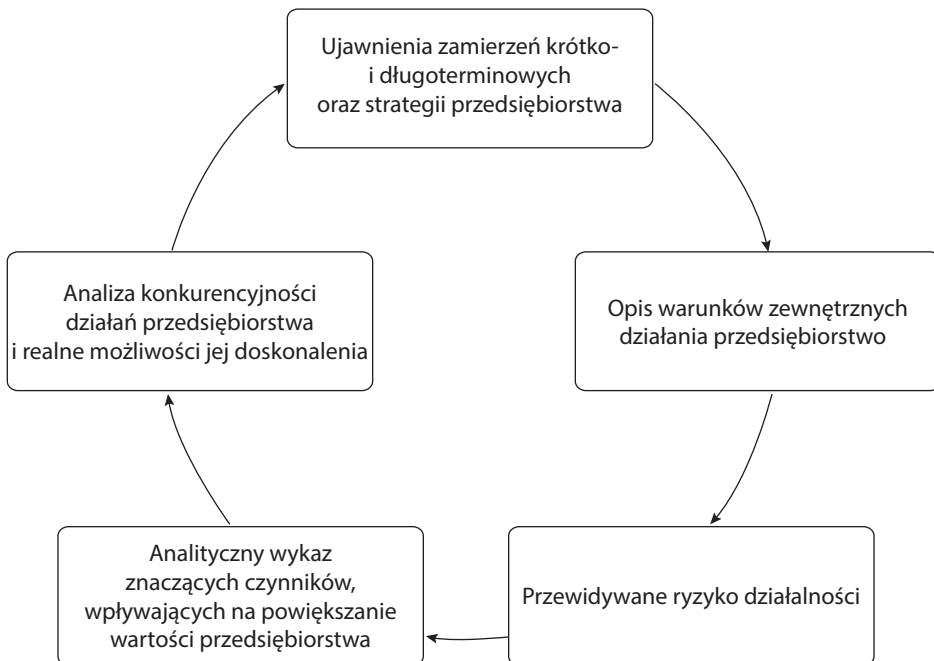

Ilustracja 3.2. Ewolucja sprawozdawczości finansowej w kierunku raportowania biznesowego w kontekście zmian w priorytetach współczesnej działalności gospodarczej

Źródło: Śniezek, 2016, s.106.

Obecnie orientacja w sprawozdawczości biznesowej przechyla się coraz bardziej na korzyść interesariuszy. Właściciel nie jest już najważniejszą odbiorcą

informacji o przedsiębiorstwie. Podmioty gospodarcze, poszukując kolejnych potencjalnych inwestorów, znacząco zwiększają dostępność raportów biznesowych. Istotne jest tworzenie wartości firmy, jej reputacji i wiarygodności oraz uczciwej przewagi konkurencyjnej. Wyniki jednostki koncentrują się bardziej na przyszłości niż na przeszłości. Raporty biznesowe mają za zadanie dotrzeć do jak największej liczby odbiorców, co jest konsekwencją wchodzenia przez firmy na rynki międzynarodowe. Również forma sprawozdawczości zmienia się – przeważają sprawozdania w formie elektronicznej, a nie papierowej. Postulaty dotyczące dodatkowych, obligatoryjnych i uznaniowych ujawnień zmierzają wyraźnie w kierunku powszechnego uwzględnienia w raportach biznesowych informacji do tej pory niewykazywanych w takiej formie lub wręcz nieujawnianych, w szczególności informacji zarządczych, a interesariusze – zainteresowani otwartością informacyjną przedsiębiorstw – oczekują użytecznych informacji prezentowanych w zrozumiałej i przejrzystej formie, co ma pozwolić na ewaluację wartości przedsiębiorstwa oraz czynników ją tworzących, zarówno finansowych, jak i niefinansowych. Na ilustracji 3.3. przedstawiono obszary informacyjne tworzące w połączeniu ze sprawozdaniem finansowym raport biznesowy.

Ilustracja 3.3. Obszary informacyjne tworzące w połączeniu ze sprawozdaniem finansowym raport biznesowy

Źródło: opracowanie własne na podstawie Gad, 2013b, s. 174.

Reasumując, obecny model raportu biznesowego powstał w drodze ewolucji, będącej odpowiedzią na zmiany zachodzące w społeczeństwie i otoczeniu biznesowym przedsiębiorstwa. W modelu tym raport roczny został uzupełniony i poszerzony o dobrowolne ujawnienia, na które zapotrzebowanie zgłaszają interesariusze (Świdarska, 2008, s. 17). Kompleksowy raport biznesowy ma więc zawierać informacje pozwalające na poznanie warunków działania spółki, kluczowych czynników kształtujących jej wartość, strategii, planów i zamierzeń oraz głównych czynników ryzyka. Można spotkać się z poglądem, według którego raport roczny ewoluował za bardzo w stronę narzędzia marketingowego. Rodzi to wątpliwości, ponieważ z jednej strony dokument ten to podstawowe źródło danych o osiągnięciach spółki w danym okresie – ma więc przedstawiać jej obiektywny obraz, z drugiej natomiast funkcja narzędzia *public relations* zakłada prezentację wyników w sposób korzystny dla przedsiębiorstwa, charakteryzującą podejście subiektywne¹⁶.

Omawiając zagadnienia doskonalenia sprawozdawczości biznesowej i kwestie dodatkowych, dobrowolnych ujawnień informacyjnych, nie sposób nie wspomnieć o intensywnie rozwijającym się w ostatnich latach nurcie sprawozdawczości zintegrowanej. Tworzenie raportu zintegrowanego wymaga podjęcia wielu wysiłków w kierunku udoskonalenia już publikowanych sprawozdań finansowych, rozszerzenia zakresu i charakteru informacji prezentowanych w układzie tradycyjnym oraz wprowadzenia wielu ujawnień dobrowolnych, uwzględniających coraz ważniejszą obecnie zasadę jasnego i rzetelnego obrazu podmiotu gospodarczego. Działania w tym zakresie podjęły zarówno organizacje środowiskowe, jak i same jednostki gospodarcze¹⁷. Wydaje się konieczne zaangażowanie w ten proces możliwie jak największych zasobów ludzkich – począwszy od kierownictwa

16 W celu minimalizowania konfliktu interesów częstą praktyką na giełdzie bywa sporządzenie i upublicznienie dwóch wersji raportów: raportu giełdowego – przedkładanego regulatorowi rynku i przekazywanego na giełdę oraz raportu marketingowego – sporządzanego z myślą o inwestorach (Marcinkowska, 2004, s. 74–75).

17 Spośród najważniejszych działań eksperckich należałoby wymienić: wprowadzenie od 2005 roku obowiązku stosowania MSR/MSSF przez spółki publiczne sporządzające sprawozdania skonsolidowane, intensywne prace nad zakresem i treścią MSR/MSSF, wspólne działania w zakresie zbliżenia standardów międzynarodowych i amerykańskich, np. w ramach współpracy IASB i FASB, podjęcie wspólnych prac nad współczesnym kształtem ram koncepcyjnych, badania możliwości ujmowania i prezentacji np. zasobów intelektualnych w ewidencji i sprawozdawczości jednostek gospodarczych, prace nad wykorzystaniem przy sporządzaniu raportów biznesowych informacji generowanych przez systemy rachunkowości zarządczej (zob. np. Międzynarodowe Standardy Rachunkowości nr 2, 11 i 14), ujednoczenie i rozszerzenie informacji prezentowanych w sprawozdaniu zarządu, kształtowanie opinii, zarówno sporządzających, jak i badających sprawozdania, dotyczących konieczności dokonywania niektórych ujawnień dobrowolnych czy wprowadzenie obowiązku sporządzania sprawozdania z dochodów całkowitych.

jednostki, przez dział księgowości, *public relations*, na grafikach i informatykach kończąc. Interesariusze oczekują od przedsiębiorstw odpowiedzialności za ich działania oraz za wpływ, jaki wywierają na otoczenie, a także aby za pomocą wiarygodnego raportowania dostarczały informacji o efektach podejmowanych działań oraz planach przeciwdziałania ryzyku i minimalizowania jego skutków (Samelak, 2013, s. 158).

Komitet Jenkinsa (ds. raportowania finansowego)¹⁸ opracował elementy modelu raportowania biznesowego, którego integralną częścią jest sprawozdanie finansowe. W ramach raportu określono także konieczność poruszenia problematyki: identyfikacji czynników powodujących zmiany w danych finansowych oraz trendów, szans i zagrożeń związanych z działalnością przedsiębiorstwa (także tych, które wynikają z kluczowych trendów). Raport powinien obejmować także zwięzły opis zagadnień dotyczących na przykład: planów zarządu, porównań bieżących wyników działalności do planów, działalności rady nadzorczej, wynagrodzeń w podmiocie, informacji na temat transakcji i powiązań między grupami, a także wpływu specyfiki oraz struktury sektora na przedsiębiorstwo (Gad, 2013a, s. 549).

Zasoby, którymi dysponuje przedsiębiorstwo, można porównać do góry lodowej – jedynie ich część jest widoczna w sprawozdaniu finansowym (podobnie jak nad powierzchnią wody widać tylko wierzchołek góry lodowej). Ignorowanie istnienia pozostałych zasobów może doprowadzić do katastrofy. Nieumiejętne korzystanie z nich może spowodować nieodwracalną utratę korzyści dla jednostki – w szczególności tych, które przekładają się na jej wyniki finansowe¹⁹.

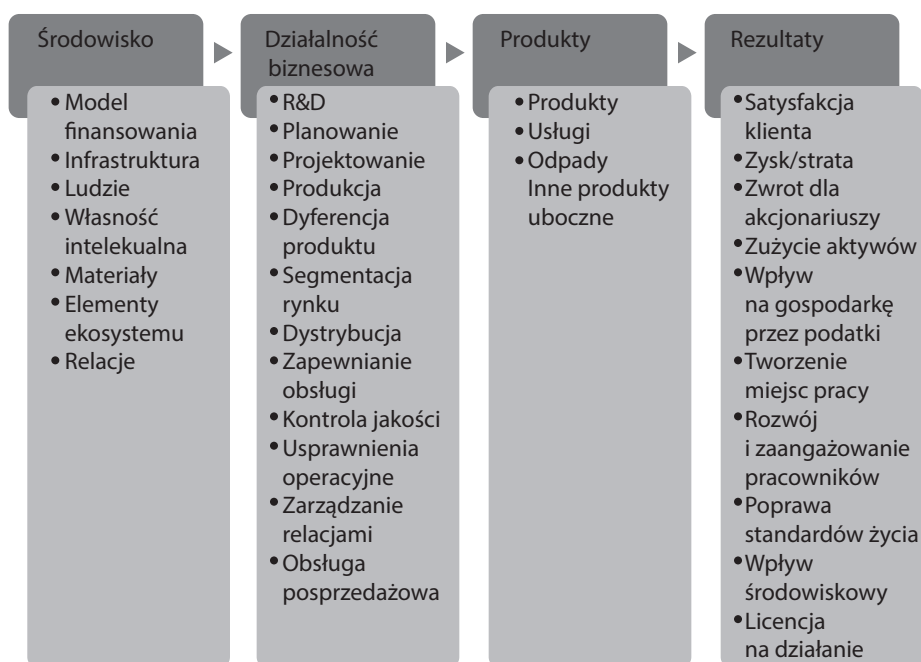
Zintegrowana sprawozdawczość biznesowa powinna scalać informacje o strategii, zarządzaniu, efektywności i perspektywach, tak by odzwierciedlała ekonomiczny, socjalny i środowiskowy kontekst działalności jednostki. Odpowiednio przygotowane, zintegrowane sprawozdanie powinno umożliwiać między innymi analizę czynników zewnętrznych, które wpływają na sytuację przedsiębiorstwa, zasobów i relacji związanych z szeroko rozumianym kapitałem przedsiębiorstwa oraz wzajemnego oddziaływania modelu biznesowego przedsiębiorstwa.

W centrum sprawozdawczości zintegrowanej znajduje się obecnie model biznesowy, rozumiany jako ogół działań podejmowanych przez przedsiębiorstwo

18 Komitet założony w 1991 roku i kierowany przez Eda Jenkinsa. Prowadził rozległe badania dotyczące potrzeb informacyjnych inwestorów, kredytodawców i innych użytkowników informacji biznesowej, na przykład analityków finansowych (Gad, 2013a, s. 546).

19 Przykładem takich spółek, w których wartości niefinansowe odgrywają pierwszoplanową rolę (niewidoczne w sprawozdaniach finansowych aktywa stanowią nawet 90% całości ich zasobów), są Coca-Cola Co. czy Microsoft Corporation.

w celu tworzenia i utrzymywania wartości (Samelak, 2013, s. 158). Model biznesowy stanowi podstawę organizacji i działania każdego podmiotu gospodarczego²⁰. Raportowanie na temat modelu biznesowego odgrywa istotną rolę w prawidłowym zrozumieniu systemu społecznej odpowiedzialności przez odbiorców raportu. W raporcie można więc zamieścić opis odpowiadający między innymi na następujące pytania: „Jakie czynniki zewnątrz mają wpływ na działania przedsiębiorstwa?”, „Jakie elementy i źródła finansowania stanowią wkład w procesy organizacyjne?”, „Jakie działania podejmuje przedsiębiorstwo w celu budowania wartości dla interesariuszy?”, „Jaka jest pozycja przedsiębiorstwa w otoczeniu konkurencyjnym?”. Przedstawiono to na ilustracji 3.4.

Ilustracja 3.4. Mapa celów dla raportowania modelu biznesowego

Źródło: Stowarzyszenie Emitentów Giełdowych, 2014, s. 22; Śniezek, 2016, s. 112.

Przedstawiona mapa celów obejmuje przykładowe elementy, które powinny znaleźć się w modelu biznesowym. Zakres ujawnień zależy tu od indywidualnych warunków, kluczowych dla zrozumienia, w jaki sposób przedsiębiorstwo tworzy i utrzymuje wartość.

20 Pisali o tym między innymi: J. Brzóska (2009, s. 2–24), B. Nogalski (2009, s. 3–14), J. Michalak (2012, s. 133–142), W. Rudny (2013, s. 98–108).

Fundamentalnymi założeniami koncepcyjnymi sprawozdawczości zintegrowanej są: identyfikacja zasobów oraz relacji (finansowych, ludzkich, produkcyjnych, intelektualnych, społecznych), a także określenie zdolności podmiotu do tworzenia i utrzymywania wartości. Wartością tą są tradycyjnie rozumiane przyszłe przepływy pieniężne – wynik wykorzystania kapitałów i ich wzajemnej interakcji. Raportowanie zintegrowane ma za zadanie zwięźle przekazać kluczowe informacje finansowe i niefinansowe oraz zależności między nimi, w celu określenia wartości przedsiębiorstwa. Jego wprowadzenie wymaga zmiany sposobu postrzegania i podejścia do analizy oraz prezentacji danych w stosunku do raportowania finansowego. Proces ten wymusza na podmiocie kompleksowe sformułowanie wizji oraz strategii działania, uwzględniając idee zrównoważonego rozwoju. Przedsiębiorstwo w procesie raportowania powinno ujawnić związki, jakie występują między rozwijaniem strategii organizacji a raportowaniem. Zintegrowane raportowanie może mocno wpłynąć na cele przedsiębiorstwa – zarówno w perspektywie krótko-, jak i długoterminowej. Dzięki jasno określonej wizji oraz strategii jednostka ma punkt odniesienia do dostosowywania polityki, podejmowania decyzji oraz działania w przyszłości. Odpowiednie zrozumienie kierunku może mieć wpływ na długoterminowe strategiczne decyzje oraz podniesienie konkurencyjności przedsiębiorstwa.

Od lat trendy w sprawozdawczości finansowej jednostek gospodarczych kierują ją w stronę raportów odzwierciedlających realną wartość przedsiębiorstwa na rynku²¹, odpowiadających oczekiwaniom otoczenia biznesowego. W dbałości o wierny, jasny i rzetelny obraz jednostki gospodarczej zawartość tych raportów uzupełnia się stopniowo o dodatkowe elementy (Śnieżek, Perlińska, 2012, s. 203–215):

- 1) opis warunków zewnętrznych, w jakich funkcjonuje jednostka,
- 2) wykaz kluczowych czynników wpływających na pomnażanie wartości firmy,
- 3) ujawnienia dotyczące strategii, długo- i krótkoterminowych planów,
- 4) analizę konkurencyjności działań jednostki i realne możliwości jej poprawienia,
- 5) oszacowanie ryzyka działalności,
- 6) aspekty społeczne i środowiskowe działalności,

21 Utożsamianie raportu rocznego ze sprawozdaniem finansowym jest częstą, aczkolwiek błędną praktyką. Sprawozdanie finansowe zawiera tak naprawdę jedynie pewien procent informacji niezbędnych do oceny przedsiębiorstwa. Tymczasem raport roczny powinien zawierać zestaw informacji niezbędnych do poznania sytuacji majątkowej i finansowej spółki. Interesariusze chcą w szczególności poznać zdolność przedsiębiorstwa do przetrwania na konkurencyjnym rynku oraz tworzenia wartości dla inwestorów.

- 7) inne, lecz niezwykle istotne, dobrowolne ujawnienia informacji, często uszczegóławiającej lub pokazującej w innym świetle informacje już ujawnione w integralnych elementach sprawozdania finansowego, np. w bilansie, rachunku zysków i strat czy sprawozdaniu z przepływów pieniężnych.

Należy jednak pamiętać, że samo przekształcenie raportu rocznego, bez głębokich zmian w świadomości kadry zarządzającej, w strategii i sposobie myślenia, przyniesie tylko pozorną zmianę na papierze – w rzeczywistości w działaniu podmiotu nic się nie zmieni.

Przedstawione w poprzednich rozdziałach rozważania pozwoliły na nakreślenie szerokiego tła oraz uwarunkowań teoretycznych i praktycznych dla współczesnego trendu doskonalenia raportów biznesowych przez dodatkowe, dobrowolne ujawnienia. W dalszej części rozdziału przedstawiono niektóre propozycje takich ujawnień, bazujące na wybranych teoriach bilansowych. Propozycje dobrowolnych ujawnień do bilansu, rachunku wyników oraz rachunku przepływów pieniężnych stanowią element kilkupoziomowego modelu sprawozdawczego.

Dla potrzeb niniejszego opracowania autorzy przyjęli następującą definicję modelu:

- 1) jest to układ założeń przyjmowanych w danej nauce w celu ułatwienia rozwiązania danego problemu badawczego. Jest to hipotetyczna konstrukcja myślowa, będąca uproszczonym obrazem badanego fragmentu rzeczywistości, w którym pomija się elementy nieistotne dla danego celu. [...];
- 2) modele służą do zmniejszania złożoności rozpatrywanych zjawisk w stopniu umożliwiającym ich poznanie [...]
- 3) modele są również konstrukcją hipotetyczną obejmującą układ założeń przyjętych w nauce społecznej, jaką jest ekonomia, której celem jest uchwycenie najistotniejszych cech i zależności występujących w danym procesie ekonomicznym. [...]
- 4) Model realny określa przedmiot lub układ przedmiotów [...], które spełniają założenia pewnej, już istniejącej tezy bądź teorii. Model określa się często mianem realizacji lub interpretacji (*Encyklopedia zarządzania*).

Model można definiować wielorako i w różnych perspektywach (Glinkowska, 2010, s. 255–264). B. Glinkowska zwraca uwagę na następujący fakt:

[...] model można porównać do rzeczywistości uzyskanej w wyniku przeprowadzanych badań empirycznych i w wyniku analizy materiałów wewnętrznych badanych jednostek, jest więc opisowym konstruktem projektowym o charakterze normatywnym (Glinkowska, 2010, s. 263).

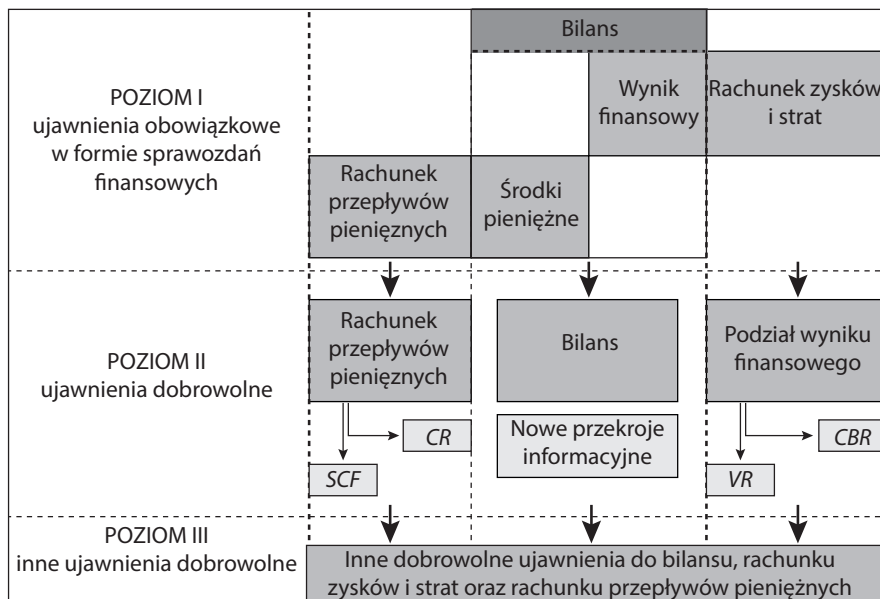
Model sprawozdawczy to w gruncie rzeczy struktura raportu, jego układ oraz treść. Wielu autorów używa takiego sformułowania, aby przedstawić współczesne trendy rozwoju sprawozdawczości i raportowania informacji (nie tylko finansowych) o przedsiębiorstwie (np. Bek-Gaik, 2015, s. 479; Matuszak, 2016, s. 108; Walińska, Gad, 2017, s. 213). Należy jeszcze raz podkreślić, że przedstawione dalej propozycje dobrowolnych ujawnień stanowią jedynie fragment, element kilkupoziomowego modelu sprawozdawczego. W strukturze modelu wyodrębniono trzy poziomy ujawnień:

- 1) poziom I, na którym przedstawia się podstawowe informacje o kierunkach i charakterze kluczowych zasobów i strumieni w przedsiębiorstwie; jest to pakiet obowiązkowych ujawnień informacji finansowych, czyli bilansu, rachunku zysków i strat (lub sprawozdania z dochodów całkowitych) oraz rachunku przepływów pieniężnych (i zestawienia zmian w kapitale własnym) wraz z podstawowymi, obowiązkowymi i tradycyjnie wykazywanymi informacjami dodatkowymi i objaśnieniami;
- 2) poziom II, na którym prezentuje się ujawnienia dodatkowe, dobrowolne; jest to zazwyczaj uszczegółowienie już wykazanych na poziomie I pozycji lub zestawienie nowych, nieprezentowanych dotychczas informacji o charakterze finansowym (w formie zestawień, opisów lub/i infografiki);
- 3) poziom III, na którym wykazuje się inne dobrowolne ujawnienia; mogą to być zarówno informacje opisowe, jak i liczbowe, analiza istotnych wskaźników ekonomiczno-finansowych, informacje w ujęciu *ex post*, dane prognostyczne itp.; można tu zawrzeć również raporty środowiskowe i społeczne oraz informacje zarządcze.

Ramy omawianego modelu przedstawiono na ilustracji 3.5. (szarością oznaczono te obszary, których dotyczą propozycje dobrowolnych ujawnień przedstawione w dalszej części rozdziału).

Każdy z pokazanych na ilustracji 3.5. poziomów modelu odpowiada określonemu nurtowi działań podejmowanych w kierunku podniesienia jakości i przydatności informacji generowanej przez system rachunkowości. Model pozwala na dysponowanie określonym zestawem informacji, które – dzięki jego strukturze – można konfigurować w różny sposób i na różnych poziomach, tak aby informacja była dostosowana do potrzeb i oczekiwań korzystających z niej odbiorców.

Niewątpliwą zaletą modelu jest więc jego wielopoziomowość i wielopłaszczyznowy dostęp do informacji. Jako kolejną zaletę można wymienić współmierność obszarów modelu, który, w zależności od stopnia jego rozbudowy, może zintegrować obszary rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej.

Ilustracja 3.5. Ogólna struktura modelu dodatkowych ujawnień sprawozdawczości finansowej jako elementu raportu biznesowego przedsiębiorstwa

CR – cash result – kasowy wynik przedsiębiorstwa (ujawnienie dobrowolne).

SCF – sustainable cash flows – raport z powtarzalnych przepływów pieniężnych (ujawnienie dobrowolne).

CBR – core business result – wynik na działalności istotnej operacyjnie (ujawnienie dobrowolne).

VR – virtual result – wynik na działalności nieistotnej operacyjnie/ wynik pozorny (ujawnienie dobrowolne).

Źródło: opracowanie własne.

3.2. Propozycja dobrowolnych ujawnień do bilansu i rachunku wyników oparta na teorii bilansowej Osbahra²²

Teoria bilansowa Osbahra, proponująca w swoich rozwiązaniach ujawnianie informacji finansowych w dotąd niespotykanych zestawieniach i konfiguracjach, po przetransponowaniu i dostosowaniu do współczesnych realiów nie straci nic ze swojej osobliwej prezentacji danych a dodatkowo – w ocenie autorów – będzie w stanie dostarczyć pożądaných przez rynek, a do tej pory niedostępnych, przekrojów informacyjnych.

²² Omawiany model jest autorską propozycją M. Wiatra, przedstawioną w jego rozprawie doktorskiej.

Wykorzystanie tej teorii bilansowej jest celowe i ma służyć zaproponowaniu modelu ujawnień i tym samym dokonaniu próby wypełnienia luki komunikacyjnej między przedsiębiorstwem (reprezentowanym przez zarząd) a inwestorami i innymi interesariuszami, w zakresie prezentacji im sytuacji finansowej (szerzej: Wiatr, 2013). Bilans, jako sprawozdanie z sytuacji finansowej jednostki określonej na konkretny dzień bilansowy, przekazuje informacje silnie zagregowane, które mogą utrudniać właściwą ocenę przedsiębiorstwa. Dzięki właściwej reklasyfikacji danych finansowych i ich rozwarstwieniu możliwe jest zaprezentowanie informacji w formie użytecznej dla odbiorcy.

Inaczej mówiąc, przez model ujawnień rozumie się tu prezentację narzędzia, którego wykorzystanie umożliwi reorganizację pozycji w bilansie ich podział oraz prezentację – w formie dobrowolnego, dodatkowego ujawnienia – zgodnie z założeniami teorii bilansowej Osbahra. Model ujawnień wpisuje się w trendy wyznaczone przez najnowsze standardy i założenia koncepcyjne międzynarodowej rachunkowości. Nowa formuła sprawozdawcza bilansu, będąca esencją dodatkowego ujawnienia, spełnia założenia koncepcyjne, które za ogólny cel sprawozdawczości finansowej²³ w zakresie użyteczności generowanej informacji stawiają między innymi (IASB, 2010, s. A27):

- 1) dostarczanie użytecznej informacji dla obecnych i potencjalnych inwestorów, kredytodawców oraz innych podmiotów udostępniających kapitał przedsiębiorstwu;
- 2) dostarczanie informacji, na podstawie której możliwe będzie dokonanie prognozy w zakresie przyszłych przepływów pieniężnych generowanych w przedsiębiorstwie.

Założenia teorii bilansowej Osbahra (zaprezentowane w rozdziale drugim) stanowią fundament teoretycznych podstaw umożliwiających stworzenie modelu dodatkowych ujawnień, uszczegóławiającego informacje zaprezentowane w standardowym bilansie. Dodatkowe ujawnienia z założenia mają stanowić uzupełnienie informacji zaprezentowanych w bilansie i rachunku zysków i strat, czyli w obowiązkowych elementach rocznego sprawozdania finansowego. Wykorzystuje się tu te same informacje finansowe, co w obligatoryjnych sprawozdaniach finansowych, jednakże prezentuje się je w zupełnie nowych przekrojach informacyjnych.

Warunki decydujące o atrakcyjności takich elementów modelu ujawnień oraz o wysokiej jego użyteczności dla odbiorców sprawozdań finansowych są następujące:

23 *The Conceptual Framework for Financial Reporting* zostały wydane we wrześniu 2010 roku przez IASB i stanowią ramy konceptualne dla sporządzania i prezentowania sprawozdań finansowych.

- 1) model dodatkowych ujawnień opiera się na dokonywaniu reklasyfikacji danych finansowych, która ma służyć ocenie działań faktycznie zrealizowanych (istotnych operacyjnie) oraz oddzieleniu ich od działań pozornych (nieistotnych operacyjnie), niejednokrotnie istotnych wynikowo (kształtujących wynik okresu);
- 2) model dodatkowych ujawnień zakłada również zmiany w prezentacji wyniku finansowego, tj. rozwarstwienie informacji (zaszeregowanie kosztów i przychodów) – tzn. wynik na podstawowej działalności operacyjnej (istotnie operacyjnej) zostaje oddzielony (i oddzielnie zaprezentowany) od wyników osiągniętych przez inne uzupełniające, niecykliczne, tymczasowe, sporadyczne działania (nieistotne operacyjnie);
- 3) model dodatkowych ujawnień charakteryzuje się wysoką elastycznością, tzn. można go wykorzystać wielowymiarowo i wieloaspektowo (tzw. wielowariantowość modelu ujawnień), na przykład do oceny wpływu rachunkowości kreatywnej (model może stanowić narzędzie oceny przez odpowiednią reklasyfikację danych, tym samym uwidaczniając obszary, w których mogło nastąpić pozorne kształtowanie wizerunku); model umożliwia ocenę wpływu, jaki wywiera na sytuację finansową zastosowanie nowoczesnych metod wyceny, jednocześnie nie będzie stanowić negacji uzyskanych wartości wynikających z wycen oraz nowoczesnych trendów sprawozdawczości (np. struktura bilansu według projektu MSSF).

Proponowany model dodatkowych, dobrowolnych ujawnień do bilansu, który mógłby stanowić jeden z elementów raportu biznesowego, musi spełniać wymagania informacyjne stawiane przez współczesnych odbiorców (adresatów) raportów biznesowych (a w węższym rozumieniu – odbiorców sprawozdań finansowych). Dokonując przełożenia teorii Osbahra na obecne wymogi sprawozdawcze, uwzględniające rozbudowę mechanizmów rynkowych i zachowań jego uczestników, przedsiębiorcę (rozumianego zgodnie z definicją panującą na początku XX wieku w Niemczech) należy traktować na równi ze współcześnie szeroko definiowanym inwestorem (przez określenie to rozumiemy zarówno właściciela, który zainwestował w założenie przedsiębiorstwa, jak i potencjalnego inwestora).

Z założeń teorii bilansowej Osbahra wynika, że nie neguje ona mechanizmów ustalania wartości bilansowych (ówczesnych czy też w przypadku modelu ujawnień – terażniejszych), a jedynie próbuje odpowiedzieć na pytanie, czy zagregowana wartość bilansowa (składająca się z kilku warstw nakładających się na siebie) jest źródłem użytecznej informacji dla adresata sprawozdania finansowego. Uniwersalność teorii i potencjalne obszary świadczące o możliwościach zastosowania proponowanego modelu ujawnień dają przekrój celów, jakim może służyć nowy sposób prezentacji bilansu (porównaj tabela 3.1). Cele te mogą zarówno wypełniać

założenia poziomu II ujawnień (ujawnienia podstawowe do bilansu i rachunku zysków i strat, wynikające z podstawowych użyteczności teorii bilansowej), jak i III (wynikające z uzupełniających użyteczności teorii bilansowej).

Tabela 3.1. Potencjalne obszary wykorzystania teorii bilansowej Osbahra w praktyce rachunkowości XXI wieku – użyteczność modelu dodatkowych ujawnień

Obszar wykorzystania	Poziom użyteczności i ujawnień	Opis – wykorzystanie
Analiza efektywności działalności operacyjnej (istotnej) oraz wpływu zdarzeń nieistotnych operacyjnie (prezentacja informacji o <i>CBR</i> oraz <i>VR</i>)	Użyteczność podstawowa modelu ujawnień – poziom II ujawnień	Ujawnienie może stanowić narzędzie do oceny rzeczywistości wykonywanej działalności operacyjnej, w odróżnieniu od zdarzeń pozornych, nieoperacyjnych (podział wyniku finansowego na wynik istotny operacyjnie <i>CBR core business result</i> oraz wynik z wyceny, działań pozornych – wynik na zdarzeniach nieistotnych operacyjnie – <i>VR virtual result</i>); podział w strukturze bilansu na pozycje w koszcie historycznym wraz z wydzieloną wyceną pozycji bilansowych (rozwarstwienie oznaczeń bilansowych).
Analiza zdolności do generowania wartości w przyszłości	Użyteczność podstawowo-uzupełniająca modelu ujawnień – poziom III ujawnień	Ujawnienie może stanowić narzędzie do oceny zdolności do generowania wartości w przyszłości zarówno w ujęciu memoriałowym, jak i prognoz kasowych (ocena możliwości generowania wartości w przyszłości zgodnie z najnowszymi wyznacznikami sprawozdawczości finansowej według IASB/FASB czy też ocena sprawozdań sporządzonych według MSSF/MSR).
Ocena wpływu sytuacji wyjątkowych (przejęć, fuzji, rachunkowości kreatywnej czy zmiany systemów rachunkowości)	Użyteczność uzupełniająca modelu ujawnień – poziom III ujawnień	Ujawnienie może stanowić narzędzie do oceny: wpływu sytuacji wyjątkowych, takich jak zmiany kapitałowe (fuzje, przejęcia) czy zmiany systemu rachunkowości (np. przejście z ustawy o rachunkowości na MSSF/MSR) na ogólną sytuację finansową oraz wynik finansowy, a także „pozorności” wyniku finansowego, tzn. oszacowania jego części będących wyłącznie wynikiem działań mających na celu „upiększanie” wyniku finansowego.

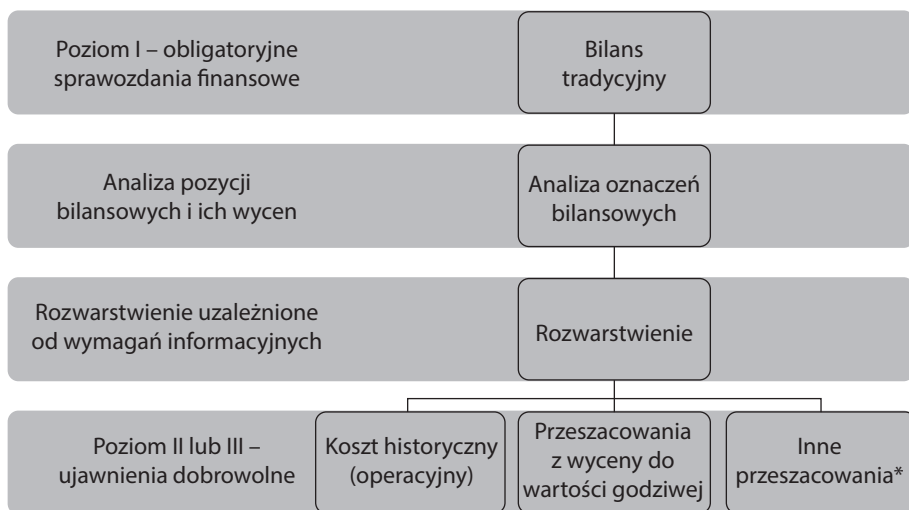
Źródło: opracowanie własne.

Przyjęte w tabeli 3.1 określone poziomy użyteczności definiowane są jako podstawowy, podstawowo-uzupełniający oraz uzupełniający:

- 1) podstawowy poziom użyteczności określa, że model dodatkowych ujawnień sporządzony jest zgodnie z założeniami wynikającymi z teorii Osbahra

- i stanowi dodatkową notę uzupełniającą do bilansu (tzw. użyteczność sprawozdawcza modelu ujawnień);
- 2) podstawowo-uzupełniający poziom użyteczności określa, że model dodatkowych ujawnień sporządzony jest zgodnie z założeniami wynikającymi z teorii Osbahra i stanowi dodatkową, dobrowolną notę uzupełniającą do bilansu oraz zawiera rozbudowaną część dotyczącą przyszłych prognoz (tzw. użyteczność sprawozdawczo-menedżerska modelu);
 - 3) uzupełniający poziom użyteczności określa, że model dodatkowych ujawnień sporządzony jest zgodnie z założeniami teorii Osbahra, lecz nie musi spełniać obowiązku sprawozdawczego, tzn. stanowić noty objaśniającej do bilansu, gdyż może być sporządzony w każdym innym celu (tzw. użyteczność menedżerska modelu ujawnień).

Podstawowym założeniem modelu dodatkowych ujawnień do bilansu jest analiza oznaczeń bilansowych pod kątem ich rozwarstwienia na pożądane poziomy informacyjne, których przekrój czy liczba uzależnione są od zapotrzebowania informacyjnego zgłaszanego przez użytkowników sprawozdań finansowych. Analiza oznaczeń bilansowych powinna odbywać się etapowo (por. ilustracja 3.6).

* Inne przeszacowania obejmują działania wymagane przy przekształceniu bilansu do wartości likwidacyjnej, przy analizie bilansu podczas przejść i fuzji, przy analizie uwzględniającej implementację nowych wzorców sprawozdawczych (np. bilans zgodny z ujęciem IASB/FASB) oraz przy ocenie rachunkowości kreatywnej i jej wpływu na pozorność wyniku finansowego. Pozorny wynik finansowy (*VR - virtual result*) to wynik ukształtowany na skutek przeprowadzenia transakcji niewynikających z podstawowej działalności operacyjnej, jest wynikiem uzyskanym na przeprowadzonych wycenach, ujęciach zdarzeń nieoperacyjnych, który kształtuje ogólną kwotę podstawowego wyniku finansowego.

Ilustracja 3.6. Przebieg oznaczania i rozwarstwiania wartości bilansowych

Źródło: opracowanie własne.

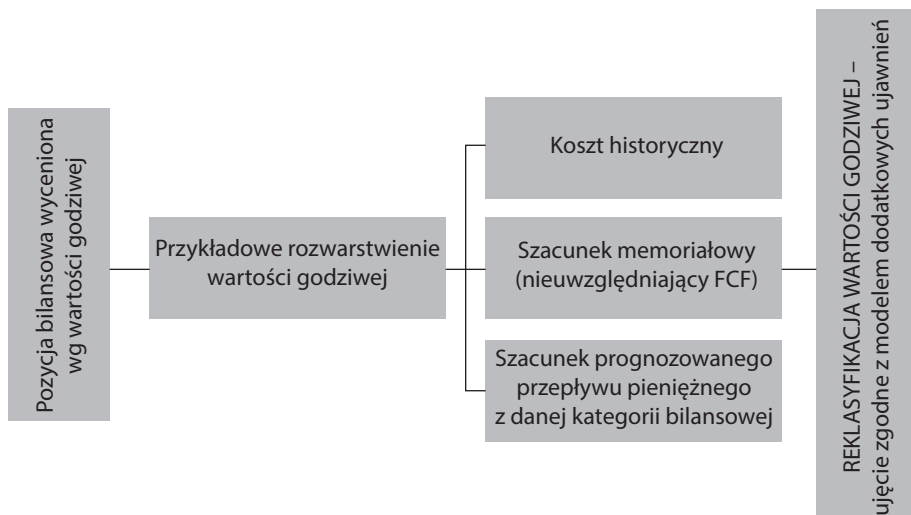
Analiza pozycji bilansowych, ich wycena, wyodrębnienie pozycji, które należałoby uznać za bezpośrednio powiązane z działalnością operacyjną, powodują, że uzyskuje się inne spojrzenie na zawartość informacyjną bilansu (w formie dodatkowego ujawnienia). Staje się on bilansem wtórnym w stosunku do bilansu tradycyjnego, dostarczając informacji o innym ciężarze gatunkowym. Co równie istotne, tak zaprezentowany bilans w formie dodatkowego ujawnienia nie jest możliwy do samodzielnego sporządzenia przez czytelnika sprawozdania finansowego. Innymi słowy, użytkownik poszukujący na przykład informacji, jaką część bieżącego wyniku finansowego stanowi wynik istotny operacyjnie (*CBR* – *core business result*), czyli wygenerowany wyłącznie na podstawie rzeczywistych działań przedsiębiorstwa, a jaką jego część stanowi wynik wirtualny (*VR*), będący rezultatem przeprowadzanych wycen, szacunków, działań pozornych, jednorazowych – nie jest w stanie samodzielnie ustalić tych wartości (mimo dobrej znajomości bardzo rozbudowanego raportu rocznego).

Wiadomo, że zmiany, jakie zachodzą w gospodarkach światowych, wymuszają na rachunkowości prezentację danych zgodnych z najnowszymi trendami sprawozdawczymi. Proponowany model dodatkowych ujawnień nie neguje ważności ani wartości pozycji bilansowych ujmowanych zgodnie z *MSSF* czy innymi standardami sprawozdawczymi. Wręcz przeciwnie, stanowi niekiedy odpowiedź na pytanie o realność wyników, pozycji bilansowych – tych rzeczywiście wykonanych, zrealizowanych i dotyczących działań operacyjnych przedsiębiorstwa. Nowoczesne modele wycen (a tym samym prezentacji danych w sprawozdaniach finansowych) zawierają coraz większą liczbę subiektywnych oszacowań, trudno weryfikowalnych prognoz w zakresie rzeczywistej realizacji wartości, a tym bardziej uchycenia wartości na dzień bilansowy.

Model dodatkowych ujawnień opiera się w głównej mierze na dokonaniu reklasyfikacji zdarzeń gospodarczych (zaliczeniu ich do działalności istotnej i nieistotnej operacyjnie, tym samym daje możliwość ustalenia wyników na poziomie *CBR* i *VR*) oraz rozwarstwieniu wartości bilansowej w celu prezentacji informacji o zdarzeniach zrealizowanych (rzeczywistych) oraz pozornych (np. wynikających z obowiązku wyceny bilansowej). Przykładowy proces dokonywania rozwarstwienia wartości bilansowej przedstawia ilustracja 3.7. Prezentacja tak ujętej wartości bilansowej stanowi dla odbiorcy informacji narzędzie do oceny działalności przedsiębiorstwa, przyszłych możliwości, stopnia wpływania na wynik finansowy zdarzeń niewynikających ze zdarzeń powtarzalnych, istotnych operacyjnie (zaklasyfikowanych przez przedsiębiorstwo do działalności operacyjnej).

Model dodatkowych, dobrowolnych ujawnień, oprócz reklasyfikacji pozycji bilansowych pod względem rozwarstwienia wartości godziwej (bądź inaczej ustalonej wartości bilansowej), pozwala również na podział rachunku zysków i strat

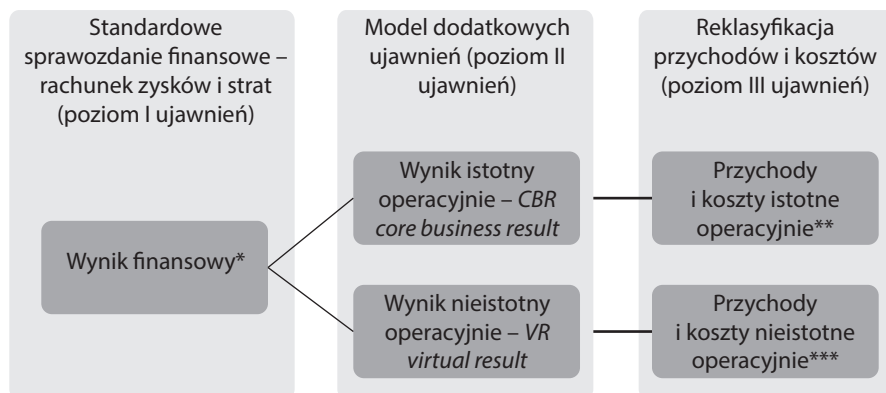
na rachunek wyników, obejmujący ścisłą działalność operacyjną (zdefiniowaną przez przedsiębiorstwo jako istotną operacyjnie – *core business*) oraz rachunek wyników, obejmujący działania pozorne, czyli przychody i koszty wynikające z wycen, przeszacowań oraz zdarzeń gospodarczych, których nie można powiązać z podstawową działalnością operacyjną (*virtual result*).

Ilustracja 3.7. Rozwarstwienie wartości bilansowych na przykładzie wartości godziwej

Źródło: opracowanie własne.

Podział zaprezentowany na ilustracji 3.8. informuje użytkownika, jaką część pierwotnego wyniku finansowego (wyniku sprawozdawczego – zaprezentowanego w standardowym rachunku zysków i strat czy bilansie) stanowi wynik osiągnięty na podstawowej działalności operacyjnej, a jaki został osiągnięty na innych działaniach (jednokrotnych, związanych z wyceną, sporadycznych, nieistotnych z punktu widzenia działalności operacyjnej). Kwestią subiektywną każdej z jednostek przystępujących do tego modelu dodatkowych ujawnień jest zdefiniowanie tzw. *core business*, czyli działalności podstawowej, najistotniejszej z punktu widzenia realizacji celów – zarówno krótko-, jak i długoterminowych. Na przykład MSR 7 definiuje działalność operacyjną jako podstawowy rodzaj działalności powodujący powstawanie przychodów oraz każdy inny rodzaj działalności, który nie ma charakteru działalności inwestycyjnej i finansowej. Osbahr specjalnie nie przytacza dokładnej definicji, co należy uważać za działalność istotną operacyjnie, ale wskazuje wyraźnie, że wszelkie działania niepowtarzalne, wyceny bilansowe, działania jednokrotne bądź wynikowo zamierzone nie mogą być odnoszone na wynik działalności, który jest istotny operacyjnie.

* Model dodatkowych ujawnień może być również użyty dla sprawozdań sporządzonych zgodnie z MSSF (dla wyniku całościowego) i każdego innego porządku sprawozdawczego (np. UoR).

** Przychody i koszty dotyczące rzeczywistej (tzn. zrealizowanej) działalności operacyjnej, czyli bez uwzględnienia wycen i szacunków niebędących efektem działalności operacyjnej, lecz niejako wymuszonych wymaganiami sprawozdawczymi wynikającymi z wyceny na dzień bilansowy (*core business activity*).

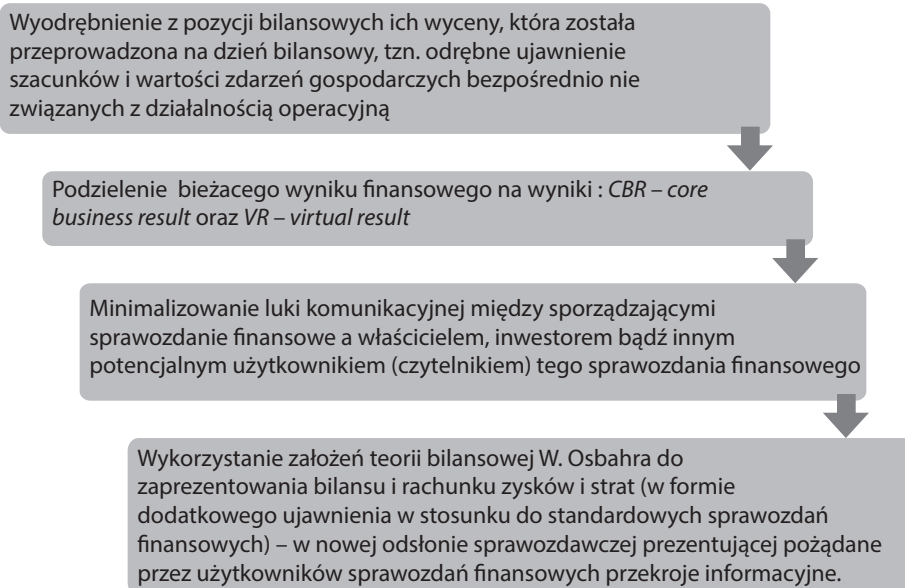
*** Przychody i koszty z innych działalności niż działalność operacyjna oraz przychody i koszty dotyczące wszelkich przeszacowań i wycen bilansowych (*virtual activity*).

Ilustracja 3.8. Ujęcie wyniku finansowego w nowym modelu sprawozdawczym

Źródło: opracowanie własne.

Istniejąca luka komunikacyjna między sporządzającymi sprawozdanie finansowe a jego użytkownikami stała się przyczynkiem do stworzenia modelu dodatkowych, dobrowolnych ujawnień, który miałby za zadanie minimalizować asymetrię informacji między zarządami przedsiębiorstw i czytelnikami sprawozdań finansowych oraz jednocześnie stanowić próbę wskazania kierunku doskonalenia sprawozdawczości finansowej. Na ilustracji 3.9. zaprezentowano podstawowe związki przyczynowo-skutkowe zawarte w modelu dodatkowych ujawnień, prezentując go jako ciąg logicznie uzasadnionych działań nadających bilansowi, w formie zaproponowanej noty objaśniającej, nowe oblicze. Bilans przedsiębiorcy według Osbahra w ogólnej postaci (patrz tabela 3.2) miał stanowić zbiór użytecznych informacji dla właściciela, jak również podstawę do dokonywania porównań. Dawał podstawy do analizy różnych przedsiębiorstw, bez względu na przyjęte szczegółowe rozwiązania w zakresie metod wyceny (problematyka braku porównywalności sytuacji finansowej przedsiębiorstw ze względu na różne przyjęte zasady rachunkowości – polityki rachunkowości – została zauważona już na przełomie XIX i XX wieku w niemieckim piśmiennictwie z zakresu bilansoznawstwa). Tym samym należy wyraźnie podkreślić, że w realiach współczesnej sprawozdawczości międzynarodowej, która dopuszcza wiele różnych możliwości wyceny składników majątkowych, cecha

porównywalności danych sprawozdawczych nabiera istotnego i bardzo pożądanego waloru – szczególnie docenianego w gronie inwestorów.

Ilustracja 3.9. Podstawowe związki przyczynowo-skutkowe w proponowanym modelu bilansu

Źródło: opracowanie własne.

Model dodatkowych ujawnień do bilansu, wykorzystujący jako podstawę teorię bilansu przedsiębiorcy Osbahra, wydaje się potrzebnym i poszukiwanym narzędziem, wypełniającym luki komunikacyjne wynikające z teorii agencji. Daje on możliwość oceny działalności według nowych parametrów, gdzie na przykład *core business result (CBR)* wolny jest od wpływu szacunków czy innych subiektywnych sposobów wpłynięcia na wartość wyniku finansowego, możliwych w różnych regulacjach rachunkowości czy praktykach gospodarczych. Wydaje się to niezwykle ważne w analizach przedsiębiorstw należących do wielonarodowych grup kapitałowych.

Analizując bilans Osbahra, można dojść do wniosku, że jego budowa cechuje się występowaniem modułów o określonej charakterystyce, funkcjach i zawartości merytorycznej. W tabeli 3.3 usystematyzowano poszczególne moduły występujące po stronie aktywów i pasywów bilansu.

Tabela 3.2. Ogólna postać bilansu przedsiębiorcy według Osbahra

192,65 mm		Pasywa	Rachunek zysków i strat (wg zreklasifikowanych danych wynikowych)
A. Rzeczowe aktywa trwałe 1. Środki trwałe 2. Trwałe udziały i aktywa przejęciowe	A. Kapitał własny 1. <i>Kapitał podstawowy</i> 2. Rezerwy w tym: – <i>virtual result (VR)</i> – wyceny odniesione kapitałowo		Wynik finansowy nieistotny operacyjny – <i>virtual result</i> (VR) = różnica między przychodami i kosztami niezaliczonymi do istotnego wyniku operacyjnego
	3. Wynik istotny operacyjny (<i>core business result – CBR</i>)		
	Nieistotne zmiany kapitału własnego wynikające z reklasyfikacji danych wynikowych i wydzielenia tzw. <i>virtual result (VR)</i> oraz inne zmiany kapitału własnego wynikające z wycen bezpośrednio odnoszonych na kapitał własny		
B. Majątek nabywczy przedsiębiorstwa 1. Dostępne środki pieniężne 2. Należności 3. Zapasy	B. Kapitał obcy 1. Zobowiązania krótkoterminowe 2. Zobowiązania długoterminowe		Wynik finansowy operacyjny – istotny dla przedsiębiorstwa (<i>core business result</i> – CBR) = różnica między przychodami i kosztami operacyjnymi i istotnymi dla przedsiębiorstwa/przedsiębiorcy <i>Core business result (CBR) + virtual result (VR)</i> = pierwotny (wynikający ze standardowego rachunku zysków i strat) wynik finansowy, tj. zysk/strata netto
	Istotne zmiany kapitału własnego wynikające z reklasyfikacji danych wynikowych i wydzielenia tzw. <i>core business result (CBR)</i> – wyniku istotnego operacyjnie		
	Core <i>business result (CBR) + virtual result (VR)</i> = pierwotny (wynikający ze standardowego rachunku zysków i strat) wynik finansowy, tj. zysk/strata netto		

C. Korekty*	C. Korekty*
1. Wycena (wycena czynna/ majątek uzupelniający)**	1. Wycena (wycena bierna/majątek zabezpieczający)***
2. Dłużnik, za którego poręczono	2. Poręczyciel

* W działale korekt (zarówno w aktywach, jak i pasywach) mogą występować pozycje nieujęte w wyniku finansowym, tzn. działania pozorne (wycena) obciążające (uznające) pozycje kapitału własnego.

** Wycena (czynna) – pozycja bilansowa (dział „C. Korekty”) ujmująca kwotę przeszacowania w aktywach bilansu, np. nadwyżkę ceny sprzedaży nad kosztem własnym dla zapasów.

*** Wycena (bierna) – pozycja bilansowa (dział „C. Korekty”) ujmująca kwotę przeszacowania w pasywach bilansu, np. informacje o tym, że koszt własny posiadanych towarów był zawyżony.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3.3. Charakterystyka budowy modułów w ogólnym wzorze bilansu Osbahra

Bilans (strona)	Moduł	Zadanie	Zawartość merytoryczna
Aktywa	A	Prezentacja informacji o majątku trwałym (operacyjnym)	Rzeczowe aktywa trwałe, tj. środki trwałe, trwałe udziały ^a oraz aktywa przejściowe ^b [krótko- i długoterminowe – przyp. własny autor]
	B	Prezentacja informacji o majątku obrotowym (nabywczym ^c)	Dostępne środki pieniężne (składające się m.in. z gotówki i środków pieniężnych, weksli, papierów wartościowych), należności (krótko- i długoterminowe) oraz zapasy
	C	Prezentacja informacji o wartości majątku przedsiębiorstwa (zarówno długo-, jak i krótkoterminowego) objętego wyceną zmieniającą jego wartość nabywczą na dzień bilansowy (wycena podwyższająca wartość)	Moduł wyróżniający się spośród pozostałych – składa się z wyceny (kwoty wyceny powyżej kosztu historycznego dla pozycji bilansu należących do modułów A i B aktywów) oraz składnika aktywów określającego uzyskane poręczenie ^d
Pasywa	A	Prezentacja informacji o kapitale własnym przedsiębiorstwa oraz wyniku przedsiębiorstwa z podziałem na wynik istotny i nieistotny operacyjnie; wynik nieistotny operacyjnie określa wpływ modułów C z aktywów i pasywów na bieżącą sytuację finansową	Kapitał podstawowy oraz rezerwy (2) (zwyczajne, nadzwyczajne oraz celowe), w ramach których odnotowywane są zmiany w kapitale własnym nieistotne operacyjnie (VR) oraz wynik istotny operacyjnie, tj. CBR (3)
	B	Prezentacja informacji o obcych źródłach finansowania (zobowiązania krótkoterminowe)	Zobowiązania krótkoterminowe (takie jak akcepty – zobowiązania wekslowe, pasywa przejściowe ^e , zobowiązania zaksięgowane) oraz zobowiązania długoterminowe (kredyty, pożyczki, inne)
	C	Prezentacja informacji o wycenie dla pozycji bilansu należących do modułu B pasywów	Wycena majątku (A, B) poniżej wartości kosztów własnych, kwoty wyceny powyżej lub poniżej kosztu historycznego dla pozycji bilansu należących do modułu B pasywów oraz składnika określającego poręczenie sprawowane ^f

^a Przez sformułowanie *trwałe udziały* należy rozumieć kategorie bilansu odpowiadające dzisiejszemu określeniu inwestycji długoterminowych.; ^b Przez sformułowanie *aktywa przejściowe* należy rozumieć kategorie bilansu odpowiadające dzisiejszemu określeniu rozliczeń międzyokresowych czynnych;

^c Majątek nabywczy przedsiębiorstwa należy traktować jako kategorie bilansu odpowiadające

dzisiejszemu określeniu majątku obrotowego; ^d Pozycja bilansu „dłużnik poręczenie” – stanowi informację o dokonanych (uzyskanych) poręczeniach za przedsiębiorstwo, czyli czymś podobnym do nieodpłatnego świadczenia wykonanego na rzecz przedsiębiorstwa wycenionego rynkowo. Współcześnie dana kategoria mogłaby świadczyć o zaistnieniu co najwyżej składnika aktywów warunkowego, pozabilansowego, jednakże w polskiej praktyce podatkowej zaczęła się pojawiać tendencja wyceniania przez organy podatkowe uzyskanych poręczeń, hipotek, zastawów, których działanie ma wymiar pseudonieodpłatnego świadczenia wykonywanego na rzecz przedsiębiorstwa (jest to uzasadniane tym, że bez danej czynności uzyskanie kredytu, pożyczki lub innego źródła finansowania byłoby niemożliwe); ^e Przez sformułowanie *pasywa przejściowe* należy rozumieć kategorie bilansu odpowiadające dzisiejszemu określeniu rozliczeń międzyokresowych; ^f Poręczenie sprawowane odpowiada dzisiejszemu zobowiązaniu warunkowemu. Stanowi ono potencjalne zobowiązanie powstające z chwilą zaprzestania dokonywania płatności za stronę, za którą poręczono.

Źródło: opracowanie własne.

W bilansie według tak określonej formuły dokonuje się rozwarstwienia informacyjnego, którego efektem jest zaprezentowanie przeszacowań pozycji aktywów i pasywów w modułach C (po obu stronach bilansu), natomiast drugostronnie następuje ujęcie wpływu tych zdarzeń w odrębnej pozycji (ujmowane w działach rezerw) wyniku finansowego nieistotnego operacyjnie (zgodnie z przyjętym nazewnictwem – w pozycji *virtual result*).

Proponowany model dodatkowych, dobrowolnych ujawnień do bilansu, bazujący na teorii Osbahra, ma za zadanie zminimalizować występującą asymetrię informacji oraz zaprezentować odbiorcy informacji finansowej dane w nowym układzie sprawozdawczym, które umożliwią mu dokładniejszą analizę działalności operacyjnej bądź mogą mu służyć do innych celów. Model sprawozdawczy dodatkowego ujawnienia do bilansu staje się, przede wszystkim przez swoją charakterystyczną budowę (prezentację danych finansowych), składającą się z modułów, narzędziem lepszego poznania przedsiębiorstwa przez zewnętrznego interesariusza. Umożliwia analizę skuteczności (efektywności) bieżącej działalności operacyjnej oraz analizę możliwych w przyszłości do uzyskania wielkości, które na dzień sporządzenia sprawozdania mogą być wyłącznie prognozami (szacunkami). Bilans w nowym ujęciu sprawozdawczym (zaprezentowanym w postaci dodatkowego ujawnienia) staje się głosem w dyskusji nad doskonaleniem systemu sprawozdawczości finansowej, próbując tym samym zminimalizować występującą lukę komunikacyjną. Umożliwia to modułowa budowa modelu bazującego na teorii Osbahra (patrz ilustracja 3.10.), która nakłada na sporządzającego obowiązek zaprezentowania przekrojów informacyjnych w ściśle określonej formule i porządku sprawozdawczym (porównaj tabela 3.4). Wobec powyższego, aby sprostać tak określonymu celowi, dokonano transpozycji bilansu według Osbahra do bazowej postaci modelu (porównaj ilustracja 3.10).

Bilans wg W. Osbahra

Aktywa	Pasywa
A	A
B	B
C	C
Suma bilansowa	Suma bilansowa

Postać bazowa dodatkowych ujawnień

Aktywa	Pasywa
A	P
A1	P1
Suma bilansowa	Suma bilansowa

P2	
P3	P3a P3b

Specyfikacja ustalenia modułów P3, P3a i P3b (podział sprawozdawczego wyniku finansowego)

P3	A. Przychody istotne operacyjnie	P3a
	B. Koszty istotne operacyjnie	
	C. Core business result (CBR) (A – B)	
I. ZYSK (STRATA) NETTO (C + H)	D. Przychody nieistotne operacyjnie	P3b
	E. Koszty nieistotne operacyjnie	
	F. Virtual result brutto (VR brutto) (D – E)	
	G. Podatek dochodowy i inne obowiązkowe obciążenia wyniku	
	H. Virtual result (VR) (F – G)	

Aktywa (bilans według Osbahra) $A + B =$ Aktywa (postać bazowa modelu) A
 Aktywa (bilans według Osbahra) C = Aktywa (postać bazowa modelu) A1

Pasywa (bilans według Osbahra) $A + B =$ Pasywa (postać bazowa modelu) P zawierające moduły (P2 + P3)

Pasywa (bilans według Osbahra) C = Pasywa (postać bazowa modelu) P1

C, A1, P1, P2, P3 – oznaczają ujęcie przeszacowań pozycji bilansowych

Moduł P2 – oznacza ujęcie bezpośrednio w kapitale własnym wyceny składników

Moduł P3 składa się z dwóch czynników: P3a (wyniku finansowego istotnego operacyjnie – CBR) oraz P3b (wyniku finansowego nieistotnego operacyjnie – VR).

Ilustracja 3.10. Transpozycja bilansu Osbahra do postaci bazowej modelu

Źródło: opracowanie własne.

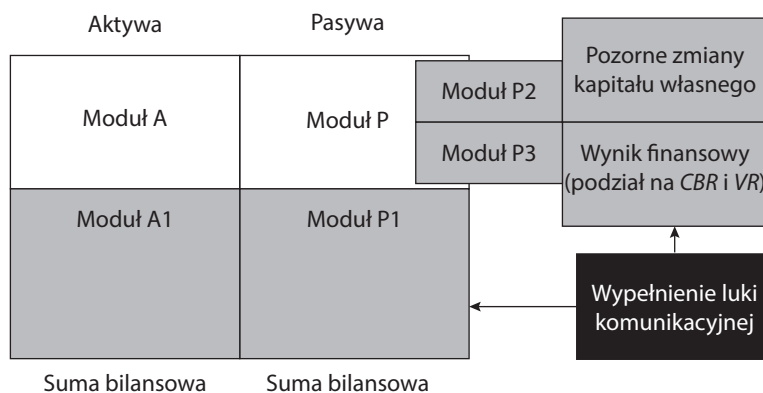
Bazowa postać modelu dodatkowych ujawnień jest niczym innym jak dostosowaną do współczesnych warunków odmianą formy bilansu według Osbahra. Jednak zanim do tego dojdzie, należy scharakteryzować moduły wydzielone w bazowej postaci modelu ujawnień, którym zostały przypisane określone cele sprawozdawcze (prezentacyjne):

- 1) moduł A (odpowiadający modułom A i B – aktywa – wynikającym z bilansu przedsiębiorcy Osbahra) – prezentuje informacje o wartości aktywów trwałych i obrotowych przedsiębiorstwa (definiowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa) wycenionych w koszcie historycznym (w cenie nabycia, zakupu lub inaczej określonej wartości początkowej);
- 2) moduł A1 (odpowiada modułowi C – wycena czynna – wynikającemu z bilansu przedsiębiorcy Osbahra) – prezentuje informacje o zmianie wartości aktywów zaprezentowanych w module A, wynikających z wyceny bilansowej powyżej wartości kosztów;

- 3) moduł P (odpowiadający modułom A i B – pasywa – wynikającym z bilansu przedsiębiorcy Osbahra) – prezentuje informacje o kapitale własnym, zobowiązaniach w koszcie historycznym (wartości początkowej) oraz rezerwach bezpośrednio związanych z ryzykiem prowadzenia podstawowej działalności operacyjnej; do tego modułu zaliczają się również:
- 4) moduł P1 – prezentuje zmiany wartości zobowiązań oraz wielkość rezerw (z wyłączeniem rezerw dotyczących zdefiniowanej w modelu działalności istotnej operacyjnie) na zobowiązania (gdyż te, jako pozycja bilansowa, stanowią czysty szacunek, a ich zmiany wielkości obciążają albo P2, albo P3) oraz informacje o zmianie wartości aktywów zaprezentowanych w module A, wynikających z wyceny bilansowej poniżej wartości kosztów;
- 5) moduł P2 – prezentuje wpływ zmian bilansowych wynikających z przeszacowania wartości modułów A, P i P1 (np. wycen roku bieżącego bądź lat ubiegłych) na pozycje kapitału własnego (bez zmian wpływających na wynik finansowy);
- 6) moduł P3 – prezentuje ujęcie wyniku finansowego, który w tym modelu ujawnień składa się z dwóch rozłącznych czynników:
 - czynnika P3a – wyniku finansowego istotnego operacyjnie (na który składają się przychody i koszty istotne operacyjnie, tworzące tzw. *core business result* – CBR);
 - czynnika P3b – wyniku finansowego nieistotnego operacyjnie (pozornego), który jest wynikiem ujęcia pozostałych przychodów i kosztów występujących w okresie skorygowanym o podatek dochodowy (tzw. *virtual result* – VR).

Bazowa postać modelu dobrowolnych ujawnień do bilansu, mimo że nie jest docelową wersją, umożliwia wyodrębnienie elementów (modułów), które minimalizują występowanie luki komunikacyjnej. Na ilustracji 3.11 przedstawiono moduły A1, P1, P2, P3 (zaznaczone szarym kolorem), odpowiadające za prezentację informacji finansowych, których standardowy bilans nie zawiera, a które mogą eliminować zjawisko asymetrii informacyjnej²⁴ przez prezentację informacji finansowej w szerszym zakresie.

24 Moduły A1 oraz P1, P2, P3 stanowią wypełnienie luki komunikacyjnej, której wynik znajduje się w modułach P2 i P3, czyli modułach wspomagających określenie tzw. pozorności wyników finansowych. Budowa kompletnego modelu, a tym samym na przykład określenie pozorności wyniku bieżącego (ewentualnie również z lat ubiegłych) – modułów P2 i P3 – może nastąpić na podstawie łącznej analizy bilansu i dołączonego do niego rachunku zysków i strat oraz, w uzasadnionych przypadkach, zestawienia zmian w kapitale własnym.

Ilustracja 3.11. Bazowa struktura nowego modelu bilansu

Źródło: opracowanie własne.

Wypełnienie modułów A1, P1, P2, P3 odbywa się na podstawie informacji z systemu finansowo-księgowego przedsiębiorstwa oraz w rozbudowanych modelach wycen również z systemów rachunkowości menedżerskiej. Wypełnienie modelu dodatkowych ujawnień odpowiednim wsadem informacyjnym dla sporządzających sprawozdanie finansowe (w tradycyjnym ujęciu), czyli działów księgowości i zarządu, nie powinno stanowić problemu. Inaczej może wyglądać sytuacja, gdy potencjalny czytelnik sprawozdania finansowego samodzielnie chciałby dokonać przekształcenia standardowego bilansu, aby uzyskać takie przekroje informacyjne (wypełnione wartościami) jak w modelu dodatkowych ujawnień.

Sporządzający sprawozdanie (niezależnie, czy mowa tutaj o zarządzie, czy o inwestorze) musi bazować na szerokim spektrum informacji, najczęściej wynikającym z informacji uzupełniających i objaśniających do bilansu, rachunku zysków i strat oraz zmian w kapitale własnym. Pominięcie informacji płynących z któregoś z elementów sprawozdania finansowego może skutkować zaprezentowaniem bilansu w niepełnej formie (co nadal nie wypełnia występującej luki komunikacyjnej). Tak skonstruowany model dodatkowych, dobrowolnych ujawnień informuje o sytuacji finansowej w zupełnie innym przekroju niż tradycyjny bilans. Umożliwia ocenę zdarzeń pozornych, jednokrotnych (niepowtarzalnych), która wpływa na ocenę sytuacji finansowej. Bilans w tym ujęciu można uznać za przejaw zasady ostrożności, gdyż przedstawia sytuację bieżącą przedsiębiorstwa, specyficznym ujawniając przeszacowania wartości. Sporządzenie go w tej formie wymaga dużego zasobu wiedzy o przedsiębiorstwie oraz poszukiwania specyficznych danych w jego raportach finansowych.

3.3. Dobrowolne ujawnienia informacji o przepływach pieniężnych²⁵

3.3.1. Podstawy teoretyczne propozycji dobrowolnych ujawnień informacji o przepływach pieniężnych

Prace Sganziniego, Schmalenbacha, Walba i Kosiola dotyczą sedna procesów przepływu strumieni pieniężnych w przedsiębiorstwie (Śnieżek, 2008). Schmalenbach wyraźnie wskazał jako istotę księgowości rachunek wpływów i wydatków i uzależniał prawidłowe ustalenie wyniku okresowego od właściwego przyporządkowania do tego okresu strumieni przepływów pieniężnych. W jego teorii zróżnicowanie nakładów (kosztów) i dochodów (przychodów) oraz wydatków i wpływów powoduje „zawieszanie” w czasie niektórych pozycji, które są realizowane w formie przepływu w różnych okresach (wcześniejszych lub późniejszych). Koncepcje Schmalenbacha są niezwykle ważne dla właściwego spojrzenia na współczesny rachunek przepływów pieniężnych.

W budowaniu struktury logicznej rachunku zysków i strat w ujęciu sprawozdawczym dla danego okresu nie analizuje się, odmiennie niż w pracach Schmalenbacha czy Kosiola (szerzej Kosiol, 1978), wyniku przedsiębiorstwa w całym okresie jego funkcjonowania, ograniczając rozważania relacji wpływy – przychody i wydatki – koszty do konkretnego okresu sprawozdawczego, wyodrębnionego zgodnie z zasadą periodyzacji. Okresy wcześniejsze i późniejsze są tu przedmiotem zainteresowania wyłącznie z punktu widzenia poprawnego prognozowania strumieni przepływów pieniężnych.

Jeżeli założy się, że zdarzenie powodujące powstanie kosztu może wystąpić w okresach poprzednich (koszt wcześniej), w okresie bieżącym (koszt teraz) lub w okresach następnych (koszt później), lub może nigdy nie być uznane za koszt (koszt nigdy) i jeżeli w tej samej konfiguracji zostaną ujęte przychody, a następnie wydatki i wpływy, wtedy powstają 32 możliwości – każdej sytuacji w kosztach można przyporządkować cztery sytuacje w wydatkach, co stwarza szesnaście możliwości wzajemnych powiązań, a każdej sytuacji w przychodach można przyporządkować cztery sytuacje we wpływach, co daje kolejnych szesnaście możliwości wzajemnych powiązań.

Pełny zakres powiązań między kosztami i wydatkami oraz między przychodami i wpływami zaprezentowano w tabeli 3.4.

²⁵ Omawiany model jest autorską propozycją Ewy Śnieżek przedstawioną w jej rozprawie habilitacyjnej.

Tabela 3.4. Relacje koszty – wydatki i przychody – wpływy

Rodzaj powiązania	Relacje zasad rachunkowości
Koszty nigdy – wydatki nigdy	Memoriał – memoriał
Koszty nigdy – wydatki wcześniej	Memoriał – kasa
Koszty nigdy – wydatki teraz	Memoriał – kasa
Koszty nigdy – wydatki później	Memoriał – kasa
Koszty wcześniej – wydatki nigdy	Memoriał – memoriał
Koszty wcześniej – wydatki wcześniej	Memoriał – kasa
Koszty wcześniej – wydatki teraz	Memoriał – kasa
Koszty wcześniej – wydatki później	Memoriał – kasa
Koszty teraz – wydatki nigdy	Memoriał – memoriał
Koszty teraz – wydatki wcześniej	Memoriał – kasa
Koszty teraz – wydatki teraz	Memoriał – kasa
Koszty teraz – wydatki później	Memoriał – kasa
Koszty później – wydatki nigdy	Memoriał – memoriał
Koszty później – wydatki wcześniej	Memoriał – kasa
Koszty później – wydatki teraz	Memoriał – kasa
Koszty później – wydatki później	Memoriał – kasa
Przychody nigdy – wpływy nigdy	Memoriał – memoriał
Przychody nigdy – wpływy wcześniej	Memoriał – kasa
Przychody nigdy – wpływy teraz	Memoriał – kasa
Przychody nigdy – wpływy później	Memoriał – kasa
Przychody wcześniej – wpływy nigdy	Memoriał – memoriał
Przychody wcześniej – wpływy wcześniej	Memoriał – kasa
Przychody wcześniej – wpływy teraz	Memoriał – kasa
Przychody wcześniej – wpływy później	Memoriał – kasa
Przychody teraz – wpływy nigdy	Memoriał – memoriał
Przychody teraz – wpływy wcześniej	Memoriał – kasa
Przychody teraz – wpływy teraz	Memoriał – kasa
Przychody teraz – wpływy później	Memoriał – kasa
Przychody później – wpływy nigdy	Memoriał – memoriał
Przychody później – wpływy wcześniej	Memoriał – kasa
Przychody później – wpływy teraz	Memoriał – kasa
Przychody później – wpływy później	Memoriał – kasa

Źródło: opracowanie własne.

Z podanego w tabeli 3.4. zakresu relacji należy wyeliminować te, które z punktu widzenia bieżącego wyniku finansowego i bieżących przepływów pieniężnych nie mają znaczenia. Chodzi o relacje typu: wcześniej – później, nigdy – nigdy, nigdy – wcześniej, nigdy – później. Relacje koszty – wydatki i przychody – wpływy, które nie są rozważane w omawianym modelu, zostały w tabeli 3.4 zaznaczone szarym kolorem. Z punktu widzenia rachunku przepływów pieniężnych za dany okres istotne są powiązania:

- 1) kosztów bieżącego okresu (koszty teraz) z wydatkami,
- 2) przychodów bieżącego okresu (przychody teraz) z wpływami,
- 3) wydatków bieżącego okresu (wydatki teraz) z kosztami,
- 4) wpływów bieżącego okresu (wpływy teraz) z przychodami.

W rachunku zysków i strat oraz w rachunku przepływów pieniężnych danego okresu zostaną ujęte tylko takie sytuacje, w których koszt, przychód, wpływ lub wydatek występuje teraz (w bieżącym okresie).

Tabela 3.5. Relacje koszty – wydatki oraz przychody – wpływy istotne z punktu widzenia rachunku zysków i strat lub rachunku przepływów pieniężnych

Relacje zasad rachunkowości: memoriał – kasa	Relacje zasad rachunkowości: kasa – memoriał
1a. Koszty teraz – wydatki nigdy	1b. Wydatki teraz – koszty nigdy
2a. Koszty teraz – wydatki wcześniej	2b. Wydatki teraz – koszty wcześniej
3a. Koszty teraz – wydatki później	3b. Wydatki teraz – koszty później
4ab. Koszty teraz – wydatki teraz (wydatki teraz – koszty teraz)	
1c. Przychody teraz – wpływy nigdy	1d. Wpływy teraz – przychody nigdy
2c. Przychody teraz – wpływy wcześniej	2d. Wpływy teraz – przychody wcześniej
3c. Przychody teraz – wpływy później	3d. Wpływy teraz – przychody później
4cd. Przychody teraz – wpływy teraz (wpływy teraz – przychody teraz)	

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z tabeli 3.5, w rachunku zysków i strat pojawią się pozycje odpowiadające relacjom kosztów: 1a, 2a, 3a oraz przychodów: 1c, 2c, 3c. Z kolei do rachunku przepływów pieniężnych przyporządkowane są relacje wydatków: 1b, 2b, 3b oraz wpływów: 1d, 2d, 3d. W tabeli 3.6 przedstawiono wyżej wymienione relacje w kontekście ich wpływu na wynik finansowy i na przepływy pieniężne oraz zasady ich ujmowania w rachunku przepływów pieniężnych.

Tabela 3.6. Relacje: koszty – wydatki, przychody – wpływy w kontekście wyniku finansowego i przepływów pieniężnych oraz zasady ich ujmowania w rachunku przepływów pieniężnych

Rodzaj relacji	Wpływ na wynik finansowy danego okresu	Wpływ na przepływy pieniężne danego okresu	Zasady ujmowania w rachunku przepływów pieniężnych danego okresu
1a. Koszty teraz – wydatki nigdy 1c. Przychody teraz – wpływy nigdy	Ujęte w wyniku finansowym	Brak przepływów pieniężnych	Nieujęte w rachunku przepływów pieniężnych
1b. Wydatki teraz – koszty nigdy 1d. Wpływy teraz – przychody nigdy	Nieujęte w wyniku finansowym	Występują przepływy pieniężne	Ujęte w rachunku przepływów pieniężnych (w przepływach z działalności inwestycyjnej/ finansowej)
4ab. Koszty teraz – wydatki teraz (wydatki teraz – koszty teraz) 4cd. Przychody teraz – wpływy teraz (wpływy teraz – przychody teraz)	Ujęte w wyniku finansowym	Występują przepływy pieniężne	Ujęte w rachunku przepływów pieniężnych w każdym rodzaju działalności
2a. Koszty teraz – wydatki wcześniej 2c. Przychody teraz – wpływy wcześniej	Ujęte w wyniku finansowym	Brak przepływów pieniężnych (wystąpiły w okresach poprzednich)	Nieujęte w rachunku przepływów pieniężnych
2b. Wydatki teraz – koszty wcześniej 2d. Wpływy teraz – przychody wcześniej	Nieujęte w wyniku finansowym (były uwzględnione w okresach poprzednich)	Występują przepływy pieniężne	Ujęte w rachunku przepływów pieniężnych w każdym rodzaju działalności
3a. Koszty teraz – wydatki później 3c. Przychody teraz – wpływy później	Ujęte w wyniku finansowym	Brak przepływów pieniężnych (wystąpią w okresach późniejszych)	Nieujęte w rachunku przepływów pieniężnych
3b. Wydatki teraz – koszty później 3d. Wpływy teraz – przychody później	Nieujęte w wyniku finansowym (będą wykazane w okresach późniejszych)	Występują przepływy pieniężne	Ujęte w rachunku przepływów pieniężnych w każdym rodzaju działalności

Źródło: opracowanie własne.

Nawiązując do tabeli 3.6, w rachunku przepływów pieniężnych danego okresu wykazuje się wyłącznie poniższe relacje:

- 1b. Wydatki teraz – koszty nigdy;
- 2b. Wydatki teraz – koszty wcześniej;
- 3b. Wydatki teraz – koszty później;
- 4b. Wydatki teraz – koszty teraz

oraz

- 1d. Wpływy teraz – przychody nigdy;
- 2d. Wpływy teraz – przychody wcześniej;
- 3d. Wpływy teraz – przychody później;
- 4d. Wpływy teraz – przychody teraz.

Relacje te należy rozpatrywać w kontekście struktury rachunku przepływów pieniężnych, a w szczególności klasyfikacji przepływów według rodzajów działalności. Można wówczas zaobserwować następujące zależności:

- 1) do przepływów z działalności inwestycyjnej i finansowej zalicza się zdarzenia odpowiadające relacjom: 1b. Wydatki teraz – koszty nigdy oraz 1d. Wpływy teraz – przychody nigdy;
- 2) do przepływów z działalności operacyjnej zalicza się zdarzenia odpowiadające pozostałym relacjom, tj.: 2b. Wydatki teraz – koszty wcześniej, 3b. Wydatki teraz – koszty później, 4b. Wydatki teraz – koszty teraz oraz 2d. Wpływy teraz – przychody wcześniej, 3d. Wpływy teraz – przychody później, 4d. Wpływy teraz – przychody teraz.

Przedstawione przyporządkowanie relacji wpływy – przychody, wydatki – koszty poszczególnym rodzajom działalności odpowiada ściśle podziałowi na pozycje wpływające na wynik finansowy i pozycje nieujmowane w rachunku zysków i strat. Jednak w aktualnych rozwiązaniach polskich, odnoszących się do wykazywania pozycji w rachunku przepływów pieniężnych, obowiązuje zasada, że jeżeli dana transakcja została zakwalifikowana do działalności operacyjnej, inwestycyjnej lub finansowej, wtedy wszystkie pieniężne koszty i korzyści z nią związane wykazuje się w tym samym rodzaju działalności. Dotyczy to w szczególności: otrzymanych odsetek i dywidend, odsetek zapłaconych, zapłaconych prowizji od obsługi zadłużenia, oprocentowania własnych i obcych papierów wartościowych, różnic kursowych i innych zrealizowanych kasowo kosztów i korzyści.

Oznacza to, że przyporządkowane do przepływów z działalności operacyjnej zdarzenia, odpowiadające relacjom: 2b. Wydatki teraz – koszty wcześniej, 3b. Wydatki teraz – koszty później, 4b. Wydatki teraz – koszty teraz, oraz 2d. Wpływy teraz – przychody wcześniej, 3d. Wpływy teraz – przychody później, 4d. Wpływy teraz – przychody teraz, mogą dotyczyć także innych rodzajów działalności. Występuje zatem sprzeczność między stwierdzeniami, że:

- 1) działalność operacyjna obejmuje przepływy pieniężne dotyczące pozycji zaliczanych do wyniku finansowego oraz
- 2) każdy rodzaj działalności obejmuje pieniężne koszty i korzyści związane z podstawowymi pozycjami zaliczanymi do tych działalności.

Oznacza to, że jeżeli na przykład odsetki zapłacone od kredytów przyporządkuje się do działalności operacyjnej, jak wskazuje przyjęta w innych krajach praktyka (zgodność z punktem pierwszym powyżej), wtedy w działalności finansowej nie będą ujęte wszystkie wydatki z nią związane (niezgodność z punktem drugim powyżej). Jeżeli natomiast wydatki z tytułu odsetek od kredytów zostaną ujęte w działalności finansowej (zgodność z punktem drugim powyżej), wtedy działalność operacyjna nie obejmie wszystkich pozycji zaliczanych do wyniku finansowego (niezgodność z punktem pierwszym powyżej). W odczuciu autorów niniejszej publikacji w takich kwestiach przedsiębiorstwa nie powinny mieć prawa wyboru, ponieważ przy znaczących kwotach omawianych kategorii wpływów i wydatków oddziałuje to w istotny sposób na wartości strumieni przepływów pieniężnych z poszczególnych rodzajów działalności.

Przedstawiona analiza relacji wpływy – przychody i wydatki – koszty stanowi fundament propozycji dodatkowych ujawnień w ramach sprawozdawczości przepływów pieniężnych. Podstawowym ich celem jest prezentacja „pieniężnej” jakości wyniku finansowego danego okresu oraz wzbogacenie ujęcia sprawozdawczego strumieni przepływów pieniężnych o dodatkowe informacje, istotne w ocenie sytuacji finansowej podmiotu oraz perspektyw jego rozwoju. Aby ten cel osiągnąć, dokonano przekształcenia obecnej formuły rachunku zysków i strat, przyjmując jako nadrzędne kryterium klasyfikacyjne podział na rodzaje działalności tak, jak ma to miejsce w rachunku przepływów pieniężnych. Uporządkowano podejście do podstawowych koncepcji i kryteriów klasyfikacyjnych oraz opracowano trójczłonową strukturę sprawozdania, odpowiadającą koncepcji raportu biznesowego. Przy jego budowie przyjęto określone założenia dotyczące podstawowych pojęć oraz kryteria klasyfikacji (szerzej Śnieżek, 2008):

1. Przepływy pieniężne są definiowane jako wpływy i wydatki środków pieniężnych.
2. Do środków pieniężnych zalicza się wyłącznie te pozycje, które zostały uznane za środki pieniężne w bilansie. W związku z tym zawsze występuje równość stanów środków pieniężnych w bilansie i rachunku przepływów pieniężnych.
3. Wartości ekwiwalentów środków pieniężnych, czyli aktywa pieniężne niezaliczane do środków pieniężnych oraz inne aktywa finansowe, które charakteryzują się jednocześnie następującymi cechami: wysokim stopniem płynności, tj. łatwością wymiany na określoną kwotę środków pieniężnych,

nieznacznym ryzykiem utraty wartości oraz krótkim terminem płatności lub wymagalności (termin płatności lub wymagalności nie jest dłuższy niż trzy miesiące od dnia ich otrzymania, wystawienia, nabycia lub założenia lokaty), są wykazywane w informacji objaśniającej do rachunku przepływów pieniężnych.

4. W objaśnieniach do rachunku przepływów pieniężnych jest również wykazywana zmiana stanu środków pieniężnych z tytułu wyceny na dzień bilansowy środków pieniężnych na rachunkach walutowych i w kasie, a także środki pieniężne o ograniczonej możliwości dysponowania.
5. Zostaje zachowany podział przepływów pieniężnych na trzy rodzaje działalności: operacyjną, inwestycyjną i finansową, przy czym charakter pozycji uznawanych za elementy działalności operacyjnej jest zdeterminowany faktem ich uznawania bądź nie w rachunku zysków i strat.
6. Do działalności operacyjnej nie zalicza się inwestycji krótkoterminowych, bez względu na ich kwoty, szybkość obrotu i ryzyko utraty wartości. Obrót takimi składnikami jest uznawany za element działalności inwestycyjnej (w ramach tej działalności różny jest jedynie horyzont czasowy inwestowania).
7. Kredyt w rachunku bieżącym nie jest traktowany jako element środków pieniężnych. Należy go wykazać, *per saldo*, jako przepływ z działalności finansowej, a dodatkowo w informacji objaśniającej przedstawić jako ekwiwalent środków pieniężnych.

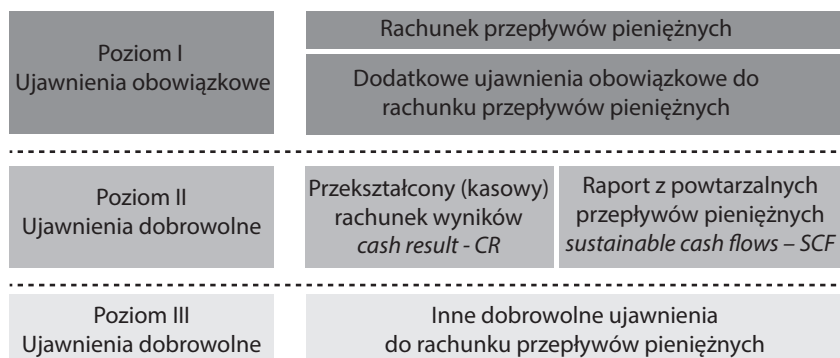
Założenia dotyczące zasad prezentacji informacji o przepływach pieniężnych określono w następujący sposób:

1. Nie ma potrzeby wyodrębniania metody bezpośredniej i metody pośredniej – w modelu wykorzystuje się metodę bezpośrednią, chociaż w wyliczeniach można opierać się częściowo na dokonywaniu korekt; co istotne – wszystkie korekty mają charakter kasowy i dzięki temu zyskują dodatkowy walor informacyjny.
2. Przepływy pieniężne z tytułu działalności zaniechanej oraz przepływy pieniężne z tytułu podatku dochodowego można wykazać odrębnie, w przeciwnym wypadku powinny one zostać zaliczone do działalności operacyjnej.
3. Przyporządkowanie określonych wpływów i wydatków do odpowiednich pozycji rachunku zysków i strat w sytuacji, gdy nie ma możliwości dokonania takiego przyporządkowania w sposób jednoznaczny, powinno odbywać się zgodnie z zasadą jasnego i rzetelnego obrazu jednostki, na podstawie dotychczasowych doświadczeń praktycznych.
4. W modelu nie zaproponowano szczegółowego zakresu i struktury informacji o przepływach pieniężnych, które należy ujawnić w rachunku przepływów pieniężnych. Celem modelu jest zwerbalizowanie koncepcji ujmowania

i prezentacji takich informacji, a nie tworzenie szczegółowego formatu (wzoru) sprawozdania. O jego kształcie zadecyduje ustawodawca, instytucja tworząca standardy rachunkowości lub samodzielnie zarząd przedsiębiorstwa, jeżeli w jego ręce zostanie oddana decyzja o zakresie i strukturze ujawnień.

W strukturze modelu ujawnień strumieni przepływów pieniężnych wyodrębniono trzy poziomy ujawnień (por. ilustracja 3.12):

- 1) poziom I, obowiązkowy, na którym przedstawia się podstawowe informacje o kierunkach i charakterze przepływów pieniężnych; jest to odpowiednik podstawowej wersji rachunku przepływów pieniężnych jako podstawowego elementu sprawozdania finansowego;
- 2) poziom II, na którym prezentuje się kasowy rachunek wyników oraz dziedzinowy raport biznesowy z powtarzalnych przepływów pieniężnych jako element rocznego raportu biznesowego;
- 3) poziom III, na którym wykazuje się inne, dobrowolnie ujawniane informacje dodatkowe do rachunku przepływów pieniężnych; mogą to być zarówno informacje opisowe, jak i liczbowe, mogą dotyczyć analiz wskaźnikowych i obejmować horyzont czasowy *ex post* i *ex ante* itp.

Ilustracja 3.12. Propozycja struktury ujawnień informacji o przepływach pieniężnych

Źródło: opracowanie własne.

Koncepcja kasowego ujęcia wyniku finansowego (*CR*) przedsiębiorstwa może bazować na dwóch formułach:

- 1) uproszczonej (przedstawionej w niniejszym opracowaniu) lub
- 2) rozwiniętej (opracowanej i przedstawionej przez Ewę Śnieżek w jej rozprawie habilitacyjnej) (patrz ilustracja 3.13).

Przeptywy pieniężne netto						
			Moduł 2			
			Przeptywy pieniężne związane z przychodami/kosztami okresów poprzednich/następnych		Przeptywy pieniężne niezwiązane (lub rzadko związane w sposób bezpośredni) z przychodami/kosztami	
	Moduł 1	Moduł 2a	Moduł 2b	Moduł 3		
(Wynik memorialowy)	Kasowy rachunek wyników	Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów operacyjnych okresów poprzednich	Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów operacyjnych okresów następnyc	Inne wpływy i wydatki operacyjne		
Moduł 0	Przebiegi i straty	Σ	Σ	Σ		
Przychody i koszty operacyjne	Wpływy i wydatki z tytułu bieżących przychodów i kosztów operacyjnych	Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów inwestycyjnych okresów poprzednich	Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów inwestycyjnych okresów następnyc	Inne wpływy i wydatki inwestycyjne	Działalność operacyjna	
Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	
Przychody i koszty finansowe	Wpływy i wydatki z tytułu bieżących przychodów i kosztów finansowych okresów poprzednich	Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów finansowych okresów następnyc	Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów finansowych okresów następnyc	Inne wpływy i wydatki finansowe	Działalność inwestycyjna	
Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	
Przychody i koszty finansowe	Wpływy i wydatki z tytułu bieżących przychodów i kosztów finansowych okresów poprzednich	Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów finansowych okresów następnyc	Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów finansowych okresów następnyc	Inne wpływy i wydatki finansowe	Działalność finansowa	
Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	
Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	
			Moduł korygujący 4b Działalność zaniechana			
			Moduł korygujący 4c Podatek dochodowy			
					= Zmiana środków pieniężnych	

Ilustracja 3.13. Rozwinięta struktura modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych

Źródło: opracowanie własne.

Forma uproszczona jest zdecydowanie łatwiejsza do przygotowania i spełnia wymagania informacyjne użytkowników, którzy chcą porównać szybko i łatwo dokonania memoriałowe i kasowe podmiotu gospodarczego. Forma rozwinięta to w rzeczywistości zaawansowana propozycja struktury modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych. Jej opracowanie i przygotowanie, jako elementu dobrowolnych ujawnień przedsiębiorstwa, jest w praktyce dużo trudniejsze i czasochłonne. Jest to unikalna próba budowy kompleksowego systemu generowania informacji o przepływach pieniężnych, który można wykorzystać jako element raportu biznesowego przedsiębiorstwa. Praktyczne wykorzystanie modelu jako rozwiniętej formy dobrowolnych ujawnień informacji o przepływach pieniężnych, biorąc pod uwagę wszystkie jego poziomy, wiąże się z dodatkowymi, często niemałymi kosztami wdrożenia w przedsiębiorstwach. Umowność niektórych założeń modelu może także budzić sprzeciw praktyków. Jednak z drugiej strony model ten, dzięki wielu możliwościom konfiguracji informacji finansowej, wydaje się na tyle przydatny, że warto podjąć trud jego praktycznej implementacji²⁶.

Posługując się schematem rozwiniętej struktury pierwszego poziomu modelu sprawozdawczego przepływów pieniężnych (ilustracja 3.13), poniżej przedstawiono krótko zasady budowy poszczególnych jego modułów:

- 1) na podstawie aktualnego formularza rachunku zysków i strat sporządza się moduł 0 „Przekształcony rachunek zysków i strat”, według rodzajów działalności zgodnych z podziałem przeprowadzonym na potrzeby prezentacji przepływów pieniężnych;
- 2) na podstawie przekształconego rachunku zysków i strat buduje się moduł 1, czyli „Kasowy rachunek wyników”, pokazujący „jakość” pieniężną wyniku finansowego (z opcją rozpoczęcia obliczeń od wyniku całościowego);
- 3) aby pokazać jakość pieniężną wyniku, a jednocześnie wykazać pełną wartość wpływów z działalności inwestycyjnej i finansowej, obliczony w module 1 „kasowy” wynik finansowy jest korygowany o wykazane w nim wpływy z działalności inwestycyjnej i finansowej, które następnie ujmuje się w przepływach z wymienionych rodzajów działalności;
- 4) do tak wyliczonych przepływów pieniężnych według struktury wyniku finansowego dodaje się moduł 2 „Przepływy pieniężne związane z przychodami/kosztami okresów poprzednich/następnych”, dotyczący wpływów i wydatków, z którymi związane odpowiednio przychody i koszty, które były lub dopiero będą osiągnięte lub poniesione (tzn. ujęte w rachunku zysków i strat); moduł 2

26 Rozszerzona wersja ujawnień informacji o przepływach pieniężnych nie będzie szczegółowo omawiana w niniejszym opracowaniu. Jest ona opisana przez autorkę (Śnieżek, 2008, s. 354–378).

został na potrzeby informacyjne dodatkowo podzielony na dwa moduły szczegółowe:

- wpływy i wydatki bieżącego okresu, związane odpowiednio z przychodami i kosztami ujętymi w rachunku zysków i strat okresów poprzednich (moduł 2a), na przykład wpływ z tytułu regulacji należności, który był przychodem w okresach poprzednich, czy wydatek z tytułu spłaty zobowiązania, który był kosztem w okresach poprzednich (między innymi do tego celu wykorzystuje się analizę relacji: wpływy – przychody, wydatki – koszty);
 - wpływy i wydatki bieżącego okresu, związane odpowiednio z przychodami i kosztami ujętymi w rachunku zysków i strat okresów następných (moduł 2b), np. przedpłaty;
- 5) moduł 3 „Przepływy pieniężne niezwiązane (lub rzadko związane w sposób bezpośredni) z przychodami/kosztami”²⁷ uzupełnia rachunek przepływów pieniężnych o wpływy i wydatki z tytułu działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej, które nigdy nie były i nie będą elementami kosztów i przychodów lub są rzadko odnoszone w sposób bezpośredni na wynik finansowy;
- 6) korekty kasowego wyniku finansowego oraz wpływy i wydatki dotyczące działalności zaniechanej i podatku dochodowego wykazuje się odrębnie w module 4.

Specyfika grupowania pozycji w rachunku zysków i strat nie pozwala na jednoznaczne przyporządkowanie przepływów pieniężnych powstałych z tytułu ogółu pozycji danej grupy do tego samego rodzaju działalności. Na przykład w kosztach finansowych pozycja odsetek może dotyczyć zarówno działalności operacyjnej, jak i inwestycyjnej czy finansowej. Logika podziału pozycji sprawozdania na trzy wymienione rodzaje działalności, przyjęta w rachunku przepływów pieniężnych, jest klasyfikacją odzwierciedlającą w sposób pełny specyfikę działalności prowadzonej przez różne podmioty. Dlatego w proponowanym modelu, przed przygotowaniem modułu 1, w którym wykazuje się wynik finansowy okresu bieżącego przez prezentację strumieni pieniężnych z nim związanych, należy przekształcić obowiązujący „wzór” rachunku zysków i strat tak, aby wykazane w nim pozycje przychodów i kosztów były przypisane do jednego z trzech rodzajów działalności: operacyjnej, inwestycyjnej lub finansowej.

Ilustracja 3.14 przedstawia zasady dokonywania takiego przekształcenia. Warto zauważyć, że wpływy i wydatki z tytułu działalności zaniechanej oraz z tytułu podatku dochodowego wyodrębniono jako osobne moduły. Takie ujęcie jest

27 Dla potrzeb niniejszego modelu przez przychody i koszty rozumie się wyłącznie te pozycje, które wpływają na wynik finansowy netto okresu bieżącego, okresów poprzednich lub okresów następných. Przychody i koszty kapitałowe są ujmowane, jeśli zajdzie taka potrzeba, w module 3 modelu.

uzasadnione faktem, że przepływy związane z działalnością zaniechaną mają jednoznacznie charakter jednorazowy i nie są związane z działalnością kontynuowaną przez przedsiębiorstwo. Natomiast podatek dochodowy jest pozycją związaną z elementami wszystkich rodzajów działalności. Jednak przypisywanie wartości wpływów i wydatków do działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej jest pracochłonne i wykazuje niewielką, w stosunku do kosztów jej pozyskania, przydatność informacyjną. Dlatego wpływy i wydatki z tytułu podatku dochodowego zostały w modelu również wykazane odrębnie.

Rachunek zysków i strat (obowiązująca forma)	Kasowy przekształcony rachunek zysków i strat	
Przychody i koszty działalności podstawowej		Przychody/koszty działalności podstawowej, pozostałe przychody/koszty operacyjne i przychody/koszty finansowe dotyczące działalności operacyjnej
		Razem przychody i koszty z tytułu działalności operacyjnej
Pozostałe przychody i koszty operacyjne		Przychody/koszty działalności podstawowej, pozostałe przychody/koszty operacyjne i przychody/koszty finansowe dotyczące działalności inwestycyjnej
		Razem przychody i koszty z tytułu działalności inwestycyjnej
Przychody i koszty finansowe		Przychody/koszty działalności podstawowej, pozostałe przychody/koszty operacyjne i przychody/koszty finansowe dotyczące działalności finansowej
Obciążenia wyniku z tytułu podatku dochodowego		Razem przychody i koszty z tytułu działalności finansowej
		Działalność zaniechana
		Podatek dochodowy

Ilustracja 3.14. Przekształcenie formatu rachunku zysków i strat na potrzeby sprawozdawczości przepływów pieniężnych

Źródło: opracowanie własne.

Jak już wspomniano, przedstawiona koncepcja jest rozbudowana i wymaga dużych nakładów czasu i pracy. W praktyce jak dotąd niewiele przedsiębiorstw

decyduje się na wdrożenie tej koncepcji, a nawet wybranych jej elementów. Zdecydowanie większym zainteresowaniem cieszy się propozycja dobrowolnego ujawnienia kasowego wyniku finansowego w wersji uproszczonej.

Uproszczona propozycja dodatkowego, dobrowolnego ujawnienia informacji o przepływach pieniężnych polega na prezentacji kasowego ujęcia rachunku wyników, bez konieczności przekształcania go do wcześniej omawianych kryteriów i formatów. Użytkownik chce wiedzieć, jaka jest pieniężna jakość wyniku finansowego, w związku z tym należy posłużyć się formatem obowiązującym rachunku zysków i strat, jednak w pozycjach przychodów i kosztów ująć wpływy i wydatki z określonych tytułów. Dobrowolna nota informacyjna w przypadku sporządzenia rachunku zysków i strat w wariantcie kalkulacyjnym może przyjąć taką formę, jak pokazana w tabeli 3.7.

Tabela 3.7. Propozycja struktury noty objaśniającej jako dobrowolnego ujawnienia informacji o kasowym ujęciu wyniku finansowego

	Treść pozycji	Rok bieżący	Rok poprzedni
A.	Wpływy netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów		
B.	Wydatki z tytułu kosztów sprzedanych produktów, towarów i materiałów		
C.	Kasowy zysk (strata) brutto ze sprzedaży (A – B)		
D.	Wydatki z tytułu kosztów sprzedaży		
E.	Wydatki z tytułu kosztów ogólnego zarządu		
F.	Kasowy zysk (strata) ze sprzedaży (C – D – E)		
G.	Pozostałe wpływy operacyjne		
H.	Pozostałe wydatki operacyjne		
I.	Kasowy zysk (strata) z działalności operacyjnej (F + G – H)		
J.	Wpływy finansowe		
K.	Wydatki finansowe		
L.	Kasowy zysk (strata) brutto (I + J – K)		
M.	Podatek dochodowy		
N.	Pozostałe obowiązkowe zmniejszenia zysku (zwiększenia straty)		
O.	Kasowy zysk (strata) netto (L – M – N)		

Źródło: opracowanie własne.

Należy zaznaczyć, że w przypadku obliczania kasowego wyniku finansowego nie zmieniają się zasady ujmowania pozycji przyjęte w rachunku zysków i strat. I tak na przykład różnice kursowe zrealizowane, stanowiące przychód lub koszt finansowy, nie są dezagregowane do poszczególnych rodzajów działalności – przyjmuje się je jako pozycje wpływów finansowych w kasowym ujęciu wyniku finansowego. To samo dotyczy odsetek czy kar, które pozostają w pozycjach, w których zostały ujęte w memoriałowym rachunku zysków i strat.

W efekcie udostępnienia takiej informacji użytkownik może zobaczyć, że na przykład wynik finansowy netto interesującego go przedsiębiorstwa wynosi 456 000 zł, a jego kasowy odpowiednik 124 000 zł. Daje to szybki, choć oczywiście wstępny i bardzo ogólny obraz pieniężnej jakości wyniku finansowego netto. W analogiczny sposób można opracować notę objaśniającą dotyczącą kasowego dochodu całkowitego (na podstawie sprawozdania z dochodów całkowitych).

3.3.2. Propozycja struktury raportu z powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych

Powtarzalne przepływy pieniężne z działalności operacyjnej stanowią drugi poziom ujawnień informacji o przepływach pieniężnych w proponowanym modelu. Format prezentacji operacyjnych przepływów pieniężnych netto nie jest istotny w określaniu powtarzalnych przepływów pieniężnych, ponieważ punktem wyjścia w tych kalkulacjach jest łączna wartość operacyjnych przepływów pieniężnych netto. Zakłada się, że inwestycyjne i finansowe przepływy pieniężne są przepływami o charakterze sporadycznym (nierównomiernym) i jeżeli nawet, jak w przypadku spłaty długoterminowych kredytów lub rat leasingu finansowego, stałe płatności utrzymują się przez wiele lat, to nie są to wydatki związane bezpośrednio z działalnością operacyjną podmiotu.

Propozycja zasad ustalania i wykazywania powtarzalnych przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej może być rozważana dla dwóch przypadków:

- 1) gdy z działalności operacyjnej w sposób jednoznaczny wyłącza się elementy innych rodzajów działalności, tak jak w polskich regulacjach sprawozdawczości przepływów pieniężnych;
- 2) gdy w działalności operacyjnej mogą pojawić się elementy związane z działalnością inwestycyjną i finansową (rozwiązanie preferowane np. przez IASB i FASB).

W tabeli 3.8 przedstawiono propozycję dziedzinowego raportu biznesowego z powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych – jako przykład sposobu i zakresu informacji ujawnianej na drugim poziomie prezentowanego modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych.

Tabela 3.8. Propozycja struktury dobrowolnego ujawnienia powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych

	Wyszczególnienie pozycji	Rok bieżący	Rok poprzedni
I.	Przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej		
II.	Korekty przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej z tytułu przepływów pieniężnych niepowtarzalnych (nietypowych):		
	1.		
	2.		
	3.		
III.	Korekty przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej z tytułu przepływów pieniężnych powtarzalnych (typowych), których wartość znacząco odbiega od normy:		
	1.		
	2.		
	3.		
IV.	Korekty przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej z tytułu przepływów pieniężnych powtarzalnych (typowych) w określonym przedziale czasowym:		
	1.		
	2.		
	3.		
V.	Inne korekty przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej:		
	1.		
	2.		
	3.		
VI	Powtarzalne przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej		

Źródło: opracowanie własne.

Poszczególne grupy korekt nie zawierają przykładów konkretnych tytułów, ponieważ zależą one w dużym stopniu od specyfiki przedsiębiorstwa, branży, regionu oraz od strategii finansowania długo- i krótkookresowego.

Należy natomiast zauważyć, że notę o powtarzalnych operacyjnych przepływach pieniężnych można przygotować, stosując metodę pośrednią lub bezpośrednią.

Raport przygotowany metodą pośrednią zamieszczono w tabeli 3.8. W takim podejściu operacyjne przepływy pieniężne netto podlegają korektom z tytułu:

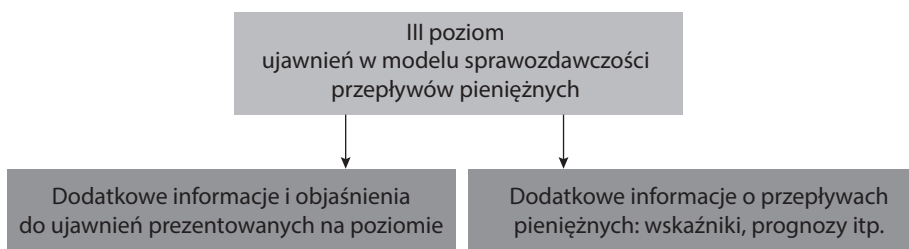
- 1) przepływów pieniężnych sporadycznych (nietypowych), na przykład wpływy z tytułu spłaty znaczącej wartości należności z lat poprzednich, uznanych za nieściągalne;
- 2) przepływów pieniężnych powtarzalnych (typowych), których wartość znacząco odbiega od normy, na przykład wzrost wypłat odpraw emerytalnych znacząco przewyższający wielkości planowane;
- 3) przepływów pieniężnych powtarzalnych (typowych) w określonym przedziale czasowym, na przykład wydatki z tytułu restrukturyzacji zobowiązań handlowych, które są przewidziane przykładowo na 5 lat;
- 4) innych przepływów pieniężnych, na przykład z tytułu obrotu krótkoterminowymi aktywami finansowymi, jeżeli podmiot zalicza takie transakcje do działalności operacyjnej.

Zastosowanie w raporcie z powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych metody bezpośredniej oznacza natomiast, że wyodrębnia się w nim wyłącznie tytuły i wartość operacyjnych wpływów i wydatków o charakterze powtarzalnym. Nie ma zatem w tym wypadku potrzeby dokonywania korekt. Z opracowań amerykańskich na ten temat wynika, że podejście bezpośrednie nie było, jak dotąd, wyodrębniane jako metoda obliczania powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych ani testowane w praktyce. Powodem takiego stanu rzeczy jest zapewne duża pracochłonność metody bezpośredniej oraz brak zapotrzebowania na szczegółowe informacje o tytułach i wartościach powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych. Tytuły korekt w metodzie pośredniej, czyli informacja o nierównomiernych, niepowtarzalnych lub nieprzewidywanych, ekstremalnych co do wartości operacyjnych przepływach pieniężnych, wydaje się również istotna w ocenie prawidłowości zagospodarowania przez podmiot kwot otrzymywanych sporadycznie.

Poziom trzeci w prezentowanym modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych powinien stanowić istotny element raportu biznesowego podmiotu. Można tu wyodrębnić zestaw dodatkowych informacji i objaśnień do rachunku przepływów pieniężnych, które są na tyle istotne, aby wpływać na ocenę tych przepływów przez użytkowników. Należy wspomnieć, że informacja dodatkowa dotycząca przepływów pieniężnych ma dwojaki charakter (por. ilustracja 3.15):

- 1) obligatoryjny – chodzi tu o obowiązkowe informacje dodatkowe za bieżący okres, objaśniające moduły prezentowane na poziomie pierwszym modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych, które mogą być ujęte na tym samym poziomie co moduły lub na poziomie trzecim – jako wydzielone objaśnienia obowiązkowe, oraz

- 2) dobrowolny – obejmujący ujawnienia informacji bezpośrednio lub pośrednio związanych z przepływami pieniężnymi, które mogą być istotne z punktu widzenia właściwego zrozumienia i oceny działań przedsiębiorstwa oraz jego strategii w krótkim i długim okresie.

Ilustracja 3.15. Informacja dodatkowa prezentowana na poziomie trzecim modelu sprawozdawczości finansowej

Źródło: opracowanie własne.

W obowiązkowym zakresie objaśnień dodatkowych do modułów przedstawianych na poziomie pierwszym podmiot powinien określić ogólną strukturę prezentowanego rachunku przepływów pieniężnych oraz ująć w szczególności następujące informacje:

- 1) strukturę środków pieniężnych oraz wartość i zakres pozycji uznanych za ekwiwalenty środków pieniężnych (należy przypomnieć, że w modelu zakłada się, iż ekwiwalenty środków pieniężnych są wykazywane wyłącznie w notach objaśniających, a środki pieniężne w rachunku przepływów pieniężnych są równe co do wartości środkom pieniężnym wykazanym w bilansie);
- 2) definicje rodzajów działalności, a także wyszczególnienie specyficznych operacji gospodarczych i sposobu ich ujęcia w rachunku przepływów pieniężnych oraz specyfikację pozycji;
- 3) wartość środków pieniężnych na koniec okresu o ograniczonej możliwości dysponowania oraz przyczyny i okres trwania tych ograniczeń;
- 4) zmianę stanu środków pieniężnych z tytułu wyceny na dzień bilansowy środków pieniężnych na rachunkach walutowych i w kasie;
- 5) objaśnienia do poszczególnych pozycji wpływów i wydatków w rachunku przepływów, szczególnie w module 2a i 2b;
- 6) specyfikację pozycji wykazywanych w rachunku przepływów pieniężnych w ujęciu netto i przyczyny takiej formy ujawnień;
- 7) wykaz istotnych zdarzeń niepieniężnych, które wystąpiły w okresie objętym sprawozdaniem;
- 8) dodatkowe informacje o przepływach pieniężnych, jeżeli mają one istotny wpływ na różnice między wartościami memoriałowymi i kasowymi lub nie

są ujęte w sposób bezpośredni i szczegółowy w rachunku przepływów pieniężnych, na przykład informacje o płatnościach z tytułu podatku dochodowego lub podstawowe tytuły wpływów i wydatków z działalności zaniechanej.

Informacje do rachunku przepływów pieniężnych dobrowolnie prezentowane przez podmiot na poziomie trzecim modelu powinny dotyczyć w szczególności (szerzej Śnieżek, Wiatr, 2011):

- 1) dodatkowych informacji z zakresu bieżącej działalności podmiotu, między innymi: powiązania przepływów pieniężnych ze strukturą wydatków kapitałowych, odzwierciedlającą wzrost potencjału produkcyjnego lub intensyfikację nakładów odtworzeniowych, wartości i struktury niewykorzystanych kredytów oraz możliwości zaciągnięcia nowych, zawartych umów leasingowych, polityki podmiotu w zakresie inwestycji krótkoterminowych, w powiązaniu ze strukturą aktywów finansowych przeznaczonych do obrotu;
- 2) informacji prospektywnej o przepływach pieniężnych, tj. prognoz wpływów i wydatków z komentarzem oraz kierunków i sposobów lokowania wolnych środków pieniężnych;
- 3) syntetycznej analizy wskaźnikowej wykorzystującej informacje o przepływach pieniężnych;
- 4) nowoczesnych mierników dokonań wykorzystujących przepływy pieniężne (FCF, CFROI i CVA) wraz z komentarzem;
- 5) opisowej syntezy działań podmiotu w zakresie strategii zarządzania środkami pieniężnymi w krótkim i długim okresie, informacji o uruchomionych liniach faktoringowych, cash poolingu itp.

3.4. Modelowanie dobrowolnych ujawnień – uwagi końcowe

Przedstawione propozycje dobrowolnych ujawnień do bilansu, rachunku wyników i przepływów pieniężnych są przykładem odpowiedzi na wyzwania stawiane przed współczesną rachunkowością, a szczególnie sprawozdawczością finansową. Dynamicznie zmieniające się warunki działalności przedsiębiorstw oraz stale rosnące wymagania informacyjne odbiorców sprawozdań finansowych powodują, że ocenę przydatności praktycznej takich ujawnień należy rozpatrywać w szerokim kontekście trendów rozwoju nauki oraz współczesnych badań w tym zakresie.

Przedstawione propozycje dobrowolnych, dodatkowych ujawnień do bilansu i rachunku wyników można dowolnie dostosować do określonych ram prawnych. Tym samym należy podkreślić, że można je wykorzystać w sytuacji stosowania różnych standardów sprawozdawczych (krajowych, zagranicznych czy międzynarodowych),

z tą jednak różnicą, że na przykład przekrój pozycji prezentowanych w aktywach i pasywach (modułach A i P) będzie musiał być dostosowany do wymogów narzuconych przez daną regulację rachunkowości. Postać bazowa propozycji ujawnień dobrowolnych stanowi wyłącznie przetransponowanie modelu Osbahra na grunt sprawozdawczości finansowej XXI wieku. Bazowej postaci ujawnień można nadać wyższy poziom użyteczności i atrakcyjności dla czytelnika sprawozdania finansowego (właściciela, potencjalnego inwestora, pracownika, zarządu), prezentując w szczególności:

- 1) wartość aktywów (w ujęciu wartości początkowej, kosztu historycznego) oraz ich przeszacowanie wskutek wyceny bilansowej,
- 2) kapitał własnym oraz ujęty w nim wynik istotny dla działalności operacyjnej,
- 3) zobowiązania w wartości początkowej (włączając do nich rezerwy związane z ryzykiem prowadzenia działalności operacyjnej),
- 4) pozostałe rezerwy i przeszacowania zobowiązań związanych z ich wyceną bilansową oraz
- 5) wydzielone prezentacyjnie poza bilans (wchodzące w skład sumy bilansowej) skutki wycen odniesionych na kapitał własny oraz o wyniku nieistotnym operacyjnie, tzn. wyniku składającym się z dwóch poziomów informacyjnych – wyniku na innych działalnościach przedsiębiorstwa oraz wyniku na wycenach bilansowych (wyniku pozornym).

Przedstawione propozycje dodatkowych, dobrowolnych ujawnień informacji o przepływach pieniężnych są unikalną próbą opracowania kompleksowego systemu generowania informacji o przepływach pieniężnych, który można wykorzystać jako element raportu biznesowego przedsiębiorstwa. Nie podano w nich konkretnej, szczegółowej struktury pozycji sprawozdawczych. Podstawą dalszych modyfikacji modelu staną się ustalenia wynikające z obecnie prowadzonych badań i prac nad globalnym kształtem sprawozdawczości finansowej i biznesowej. Przesądzą one o niektórych istotnych kwestiach, na przykład o podziale na rodzaje działalności. Docelowym zadaniem propozycji wzbogacenia informacji sprawozdawczej o przepływach pieniężnych o nowe dobrowolne ujawnienia jest powiązanie informacji retrospektywnej o przepływach pieniężnych z jej prawidłowym prognozowaniem. Informacje o przepływach pieniężnych w ujęciu *ex ante*, w odpowiedni sposób objaśnione i skomentowane, stanowią bowiem podstawę raportu biznesowego wpisanego w nurt zarządzania wartością dla właścicieli, co jednoznacznie ukierunkowuje dalsze badania w tym zakresie.

Reasumując, nowe podejście do kształtu i zakresu raportu biznesowego determinuje powstawanie nowych koncepcji form przekazu informacji i tworzenie modeli sprawozdawczych, które udźwignęłyby ciężar odpowiedzialności za kompletność, wiarygodność, rzetelność i przejrzystość tych informacji. Modele te mają swoje zalety, wady i ograniczenia. Trudno w tej chwili jednoznacznie stwierdzić, czy wejdą na stałe do praktyki rachunkowości XXI wieku.

4. Rekomendacje w zakresie przyszłych kierunków doskonalenia raportowania biznesowego w kontekście praktycznej weryfikacji propozycji dobrowolnych ujawnień

4.1. Propozycja dodatkowych, dobrowolnych ujawnień – przykład

4.1.1. Obowiązkowe ujawnienia sprawozdawcze wynikające z istniejących regulacji prawnych

W niniejszym rozdziale przedstawiony zostanie uproszczony przykład liczbowy jako ilustracja rozważań i propozycji zawartych w rozdziałach poprzednich. Spółka akcyjna „Alfa”, zajmująca się produkcją mebli, sporządziła stosowne sprawozdanie finansowe na 31 grudnia 20XX roku, zgodnie z obowiązkiem sprawozdawczym wynikającym z ustawy o rachunkowości (tym samym – zgodnie z założeniami prezentowanymi w niniejszym opracowaniu – wypełniła obowiązek sprawozdawczy wynikający z pierwszego poziomu ujawnień).

Założenia do przykładu:

1. Strukturę podstawowych elementów sprawozdania finansowego uproszczono tak, aby wyraźnie zaznaczyć nacisk położony na konkretne pozycje i działania, pominięto więc pozycje nieistotne z punktu widzenia celu przykładu lub zagregowano pozycje, które mają znaczenie sumaryczne.
2. W przykładzie nie przedstawiono niektórych sprawozdań, na przykład zestawienia zmian w kapitale własnym, nie zawarto tu również informacji

dotatkowej, aby uwagę czytelnika skoncentrować wyłącznie na parametrach istotnych z punktu widzenia dodatkowych dobrowolnych ujawnień do bilansu, rachunku wyników oraz rachunku przepływów pieniężnych.

3. Z tych samych powodów nie podano wartości za rok poprzedni. Przykład ma służyć jedynie prezentacji sposobu budowania wybranych ujawnień dobrowolnych, a nie skupianiu się na kontroli poprawności sporządzenia podstawowych elementów sprawozdania i ich porównywalności.

Bilans, rachunek zysków i strat oraz rachunek przepływów pieniężnych spółki Alfa przedstawiono w tabelach 4.1–4.3.

Tabela 4.1. Poziom pierwszy ujawnień – sprawozdanie finansowe (bilans)

Bilans – aktywa	
Wyszczególnienie	31.12.20XX
A. Aktywa trwałe	24 720 000,00
I. Wartości niematerialne i prawne	130 000,00
II. Rzeczowe aktywa trwałe	3 140 000,00
III. Należności długoterminowe	0,00
IV. Inwestycje długoterminowe	21 450 000,00
V. Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe	0,00
B. Aktywa obrotowe	46 570 500,00
I. Zapasy	14 770 000,00
II. Należności krótkoterminowe	13 135 000,00
III. Inwestycje krótkoterminowe	18 590 500,00
IV. Krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe	75 000,00
C. Należne wpłaty na kapitał (fundusz) podstawowy	0,00
D. Udziały (akcje) własne	0,00
Aktywa razem	71 290 500,00
Bilans – pasywa	
Wyszczególnienie	31.12.20XX
A. Kapitał (fundusz) własny	55 503 775,00
I. Kapitał (fundusz) podstawowy	15 000 000,00
II. Kapitał (fundusz) zapasowy	0,00
III. Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny	1 250 000,00
IV. Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe	0,00
V. Zysk (strata) z lat ubiegłych	38 750 000,00
VI. Zysk (strata) netto	503 775,00

B. Zobowiązania i rezerwy na zobowiązania	15 786 725,00
I. Rezerwy na zobowiązania	3 500 000,00
II. Zobowiązania długoterminowe	5 500 000,00
III. Zobowiązania krótkoterminowe	6 786 725,00
IV. Rozliczenia międzyokresowe	0,00
Pasywa razem	71 290 500,00

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4.2. Poziom pierwszy ujawnień – sprawozdanie finansowe (rachunek zysków i strat)

Rachunek zysków i strat – porównawczy	
Wyszczególnienie	1.01.20XX – 31.12.20XX
A. Przychody netto ze sprzedaży i zrównane z nimi, w tym:	34 252 000,00
B. Koszty działalności operacyjnej	35 071 725,00
C. Zysk (strata) ze sprzedaży (A – B)	-819 725,00
D. Pozostałe przychody operacyjne	75 000,00
E. Pozostałe koszty operacyjne	737 000,00
F. Zysk (strata) z działalności operacyjnej (C + D – E)	-1 481 725,00
G. Przychody finansowe	2 160 500,00
H. Koszty finansowe	75 000,00
I. Zysk (strata) brutto (F + G – H)	603 775,00
J. Podatek dochodowy	100 000,00
K. Zysk (strata) netto (I – J)	503 775,00

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4.3. Poziom pierwszy ujawnień – sprawozdanie finansowe (rachunek przepływów pieniężnych – metoda pośrednia)

Rachunek przepływów pieniężnych (metoda pośrednia)	
Wyszczególnienie	1.01.20XX – 31.12.20XX
A. Przepływy środków pieniężnych z działalności operacyjnej	
I. Zysk (strata) netto	503 775,00
II. Korekty razem	584 780,00
1. Amortyzacja	322 500,00
2. Zmiana stanu zapasów	-1 780 220,00
3. Zmiana stanu należności	-980 200,00
4. Zmiana stanu zobowiązań krótkoterminowych, z wyjątkiem pożyczek i kredytów	2 890 700,00

Tabela 4.3 (cd.)

Rachunek przepływów pieniężnych (metoda pośrednia)	
Wyszczególnienie	1.01.20XX – 31.12.20XX
5. Inne korekty (w tym: zyski/straty z tytułu różnic kursowych, odsetki i udziały w zyskach, zmiana stanu rezerw, zmiana stanu rozliczeń międzyokresowych)	132 000,00
III. Przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej (I +/- II)	1 088 555,00
B. Przepływy środków pieniężnych z działalności inwestycyjnej	
I. Wpływy	222 000,00
1. Zbycie wartości niematerialnych i prawnych oraz rzeczowych aktywów trwałych	110 000,00
2. Z aktywów finansowych, w tym:	112 000,00
– zbycie aktywów finansowych	12 000,00
– dywidendy i udziały w zyskach	100 000,00
II. Wydatki	321 400,00
1. Nabycie wartości niematerialnych i prawnych oraz rzeczowych aktywów trwałych	248 000,00
2. Na aktywa finansowe, w tym:	50 000,00
– nabycie aktywów finansowych	50 000,00
3. Inne wydatki inwestycyjne	23 400,00
III. Przepływy pieniężne netto z działalności inwestycyjnej (I - II)	-99 400,00
C. Przepływy środków pieniężnych z działalności finansowej	
I. Wpływy	235 000,00
1. Kredyty i pożyczki	200 000,00
2. Inne wpływy finansowe	35 000,00
II. Wydatki	118 000,00
1. Spłaty kredytów i pożyczek	30 000,00
2. Wykup dłużnych papierów wartościowych	63 000,00
3. Z tytułu innych zobowiązań finansowych	25 000,00
III. Przepływy pieniężne netto z działalności finansowej (I - II)	117 000,00
D. Przepływy pieniężne netto razem (A.III +/- B.III +/- C.III)	1 106 155,00
F. Środki pieniężne na początek okresu	10 173 845,00
G. Środki pieniężne na koniec okresu (F +/- D)	11 280 000,00

Źródło: opracowanie własne.

Pierwszy poziom ujawnień, tj. ujawnienia wynikające z istniejących regulacji prawnych, prezentuje informację finansową, która z uwagi na swoje ramy przynosi wyłącznie ogólne, ustandaryzowane informacje, nie do końca obrazujące

na przykład wynik osiągany na „czystej” działalności operacyjnej czy dane o wartości majątku, która powstała wskutek obiektywnych szacunków oraz jego wartości w ujęciu historycznym. Inwestorzy coraz bardziej są zainteresowani danymi finansowymi, które przybliżałyby obraz procesów zachodzących w przedsiębiorstwach, potencjał istniejący w majątku oraz identyfikowałyby jego słabsze strony. Tym samym proponowany model ujawnień do bilansu i rachunku zysków i strat, spełniający warunki drugiego poziomu ujawnień, standardowe dane finansowe pierwszego poziomu sprawozdawczego, przez inny sposób prezentacji i segregacji danych finansowych ujmuje bilans w sposób, który swoimi przekrojami informacyjnymi może wypełniać istniejącą w sprawozdawczości finansowej lukę komunikacyjną. Luka ta, będącą efektem teorii agencji, powoduje, że sporządzający sprawozdanie finansowe wiedzą o nim zawsze więcej niż czytelnicy. Z uwagi, że mają oni możliwość wpływu na wartość prezentowanych danych finansowych, istnieje coraz większa potrzeba lepszego poznania jednostki gospodarczej przez czytających sprawozdanie finansowe. Dodatkowe ujawnienie do bilansu i rachunku zysków i strat nie zawsze jest możliwe do samodzielnego sporządzenia przez użytkownika sprawozdania finansowego, z tego względu powinno ono odbywać się na szczeblach osób sporządzających sprawozdanie finansowe. Poniżej zaprezentowano proces segregacji danych finansowych (rozwarstwiania danych finansowych), który umożliwia sporządzenie bilansu i rachunku zysków i strat w nowym kształcie (jako np. dodatkowej noty w sprawozdaniu finansowym).

4.1.2. Proces segregacji informacji finansowych z rachunku zysków i strat zgodnie z założeniami teorii bilansowej Osbaha

W pierwszej kolejności jednostka powinna zdefiniować, co rozumie przez wykonywanie działalności istotnej operacyjnie, gdyż umożliwia to reklasyfikację kosztów i przychodów pod kątem osiągniętych wyników:

- 1) *core business result* (CSR) – wyniku na działalności istotnej operacyjnie (wyniku na czystej działalności, wyniku na rdzennej działalności);
- 2) *virtual result* (VR) – wyniku nieistotnego operacyjnie (wyniku pozornego, wyniku osiągniętego na wycenach, działaniach jednorazowych).

W spółce Alfa przez działalność istotną operacyjnie rozumie się wyłącznie przychody związane ze sprzedażą produkcji podstawowej (mebli) oraz koszty, które bezpośrednio można powiązać (uzasadnić) z osiąganymi przychodami, wraz z kosztami zarządu i sprzedaży. Dodatkowo do działalności istotnej operacyjnie zalicza się wyłącznie te rezerwy, które dotyczą tej działalności, na przykład rezerwy dotyczące świadczeń pracowniczych. Reklasyfikację standardowego rachunku zysków i strat zaprezentowano w tabeli 4.4.

Tabela 4.4. Przeporządkowanie pozycji standardowego rachunku zysków i strat

Rachunek zysków i strat – poziom I	Reklasyfikacja przychodów i kosztów	Rachunek zysków i strat – poziom II
A. Przychody netto ze sprzedaży [...]	Przychody istotne operacyjnie*	A. Przychody istotne operacyjnie
B. Koszty działalności operacyjnej	Koszty istotne operacyjnie*	B. Koszty istotne operacyjnie
C. Zysk (strata) ze sprzedaży (A – B)		C. Core business result (CBR) (A – B)
D. Pozostałe przychody operacyjne	Przychody nieistotne operacyjnie	D. Przychody nieistotne operacyjnie
E. Pozostałe koszty operacyjne	Koszty nieistotne operacyjnie	E. Koszty nieistotne operacyjnie
F. Zysk (strata) z działalności operacyjnej (C + D – E)		F. Virtual result brutto (VR brutto) (D – E)
G. Przychody finansowe	Przychody nieistotne operacyjnie	G. Podatek dochodowy (i inne obowiązkowe obciążenia wyniku)
H. Koszty finansowe	Koszty nieistotne operacyjnie	
I. Zysk (strata) brutto (F + G – H)		H. Virtual result (VR) (F – G)
J. Podatek dochodowy (i inne obowiązkowe zmniejszenia zysku/zwiększenia straty)		
L. Zysk (strata) netto (I – J – K)		I. Zysk (strata) netto (C + H)**

* Nie wszystkie przychody i koszty działalności operacyjnej muszą być pozycjami istotnymi operacyjnie.

** W proponowanym dodatkowym ujawnieniu do bilansu i rachunku zysków i strat pierwotny wynik finansowy (wynik finansowy określony na pierwszym poziomie ujawnień – wynik sprawozdawczy) jest prezentowany w podziale na CBR oraz VR. Z uwagi na podatek dochodowy wynik wirtualny, który prezentowany jest w bilansie, jest przedstawiony w wartości skorygowanej o występujący w okresie podatek dochodowy.

Źródło: opracowanie własne.

Przeważająca część zdarzeń gospodarczych ujętych w standardowym wyniku na działalności operacyjnej będzie automatycznie wiązana z działalnością istotną operacyjnie, jednakże takie podejście nie zwalnia od analiz, na przykład pod kątem występowania zdarzeń o charakterze jednorazowym. W spółce Alfa, zajmującej się produkcją i sprzedażą mebli, w roku 20XX właściciele (z uwagi na słabszą podaż na ich własne wyroby) zakupili jednorazowo na rynku chińskim towary (artykuły elektroniczne – drobną elektronikę) o wartości 200 000 zł, z których sprzedaży uzyskano 600 000 zł. Ten profil działalności nie będzie kontynuowany w latach następnych (nawet jeśli byłby, nie jest on bezpośrednio związany z produkcją i sprzedażą mebli i nie powinien być zaliczany do działalności istotnej operacyjnie). W związku z tym reklasyfikacja danych spowodowała, że rachunek zysków i strat (wynikający z teorii Osbahra) prezentował się jak w tabeli 4.5.

Tabela 4.5. Prezentacja rachunku zysków i strat po reklasyfikacji danych sprawozdawczych

Rachunek zysków i strat – poziom I	Rok 20XX	Dodatkowe ujawnienie do rachunku zysków i strat	
		Rachunek zysków i strat – poziom II	Rok 20XX
A. Przychody netto ze sprzedaży	34 252 000,00	A. Przychody istotne operacyjnie	33 652 000,00
B. Koszty działalności operacyjnej	35 071 725,00	B. Koszty istotne operacyjnie	34 871 725,00
C. Zysk (strata) ze sprzedaży (A – B)	-819 725,00	C. Core business result (CBR) (A – B)	-1 219 725,00
D. Pozostałe przychody operacyjne	75 000,00	D. Przychody nieistotne operacyjnie	2 835 500,00
E. Pozostałe koszty operacyjne	737 000,00	E. Koszty nieistotne operacyjnie	1 012 000,00
F. Zysk (strata) z działalności operacyjnej (C + D – E)	-1 481 725,00	F. Virtual result brutto (VR brutto) (D – E)*	1 823 500,00
G. Przychody finansowe	2 160 500,00	G. Podatek dochodowy i inne pozostałe obowiązkowe zmniejszenia wyniku	100 000,00
H. Koszty finansowe	75 000,00		
I. Zysk (strata) brutto (F + G – H)	603 775,00	H. Virtual result (VR) (F – G)*	1 723 500,00
J. Podatek dochodowy i inne pozostałe obowiązkowe zmniejszenia wyniku	100 000,00		
K. Zysk (strata) netto (I – J)	503 775,00	I. Zysk (strata) netto (C + H)*	503 775,00

* W proponowanym dodatkowym ujawnieniu do bilansu i rachunku zysków i strat pierwotny wynik finansowy (wynik finansowy określony na pierwszym poziomie ujawnień – wynik sprawozdawczy) jest prezentowany w podziale na CBR oraz VR. Z uwagi na podatek dochodowy wynik wirtualny, który prezentowany jest w bilansie, jest przedstawiany w wartości skorygowanej o występujący w okresie podatek dochodowy.

Źródło: opracowanie własne.

W zaproponowanej formule rachunku zysków i strat (jako dodatkowego ujawnienia) na uwagę zasługuje jeszcze jeden fakt. Występowanie obciążeń podatkowych wymusza korektę pierwotnego wyniku brutto, a tym samym wpływ ten należy również ująć w proponowanym dodatkowym ujawnieniu. Zestawienie kosztów i przychodów z nieistotnej działalności operacyjnej tworzy wirtualny wynik brutto (*VR brutto*), który dopiero po uwzględnieniu wpływu podatku dochodowego staje się wynikiem na operacyjnie nieistotnej działalności (*VR*). Dodatkowa analiza wartości bilansowych może sprawić, że uzyskamy dodatkową specyfikację wyniku wirtualnego (nieistotnego operacyjnie), tzn. jego podział na części wynikające z dokonanych wycen czy innych zdarzeń pozornych (jednorazowych).

4.1.3. Proces segregacji informacji finansowych z bilansu zgodnie z założeniami teorii bilansowej Osbahra

Dodatkowe przekroje informacyjne wymagane do sporządzenia bilansu zgodnego z założeniami teorii Osbahra dostępne są w większości wyłącznie w systemach finansowo-księgowych. Z tego względu nawet dokładna analiza sprawozdania finansowego (sporządzonego jako wymóg prawny zgodny z pierwszym poziomem obowiązkowych ujawnień) może nie dostarczyć wszystkich niezbędnych informacji do sporządzenia bilansu w nowej odsłonie. Standardowe sprawozdanie finansowe najczęściej zawiera ogólne dane, na przykład opisujące wycenę i jej wpływ na wartości w sprawozdaniu finansowym. Odsłonięcie czytelnikowi całego spektrum wyceny i jej wpływu na bieżące i historyczne wyniki umożliwia spojrzenie na przedsiębiorstwo (i jego wyniki) pod zupełnie innym kątem.

W tabeli 4.7 zaprezentowano przekroje sprawozdawcze wymagane do sporządzenia bilansu zgodnie z założeniami teorii bilansu przedsiębiorcy autorstwa Osbahra. Rozwarstwienie wartości bilansowych pod kątem dokonanych wycen pozwoliło na określenie pozornych zmian kapitału własnego (zmian wynikających ze zmiany wartości szacunkowych posiadanego majątku) oraz umożliwiło dokonanie specyfikacji wyniku wirtualnego brutto (wyniku brutto nieistotnego operacyjnie, *virtual result brutto* – patrz tabela 4.6).

Tabela 4.6. Pozorne zmiany kapitału własnego oraz pozorny wynik brutto – składowe dodatkowych ujawnień do bilansu

Pozorne zmiany kapitału własnego	-3 250 000,00
Wynik na dokonanych wycenach w roku bieżącym	1 360 500,00
Wynik na sprzedaży towarów niezaliczonych do działalności operacyjnie istotnej	400 000,00
Zdarzenia jednorazowe (nieistotne operacyjnie), w tym:	63 000,00
Zysk ze zbycia środków trwałych	40 000,00
Otrzymana dotacja	35 000,00
Zapłacone kary, grzywny, odszkodowania	-87 000,00
Otrzymane dywidendy	100 000,00
Zapłacone odsetki	-25 000,00
Virtual result brutto (wynik wirtualny brutto, wynik brutto nieistotny operacyjnie)	1 823 500,00

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4.7. Przekroje informacyjne niezbędne do określenia składowych modeli dodatkowych ujawnień do bilansu i rachunku zysków i strat

Pozycja sprawozdawcza	Kategoria	Wartość bilansowa na 31.12.20XX	Tytuł wyceny na 31.12.20XX	Wycena – wpływ na wynik finansowy	Wycena – wpływ na kapitał własny	Wartość początkowa – koszt historyczny
IV. Inwestycje długoterminowe	1. Nieruchomości	12 750 000,00	Spadek wartości nieruchomości o 650 000 zł – odpis aktualizujący wartość wraz z korektą przeszacowania z lat ubiegłych (500 000 zł)	-150 000,00	-500 000,00	12 900 000,00
IV. Inwestycje długoterminowe	3. Długoterminowe aktywa finansowe	250 000,00	Spadek wartości akcji spółki powiązanej o 50 000 zł – odpis aktualizujący wartość	-50 000,00	0,00	300 000,00
IV. Inwestycje długoterminowe	3. Długoterminowe aktywa finansowe	3 450 000,00	Naliczenie odsetek od udzielonej jednostce powiązanej pożyczki długoterminowej (150 000 zł)	150 000,00	0,00	3 300 000,00
IV. Inwestycje długoterminowe	3. Długoterminowe aktywa finansowe	5 000 000,00	Wycena rynkowa akcji pozostających jednostek powyżej ceny ich nabycia – wzrost wartości o 1 750 000 zł	0,00	1 750 000,00	3 250 000,00
IV. Inwestycje długoterminowe	3. Długoterminowe aktywa finansowe	0,00	Akcje pozostałe – odpis aktualizujący wartość, dokonany w latach ubiegłych	0,00	-1 000 000,00	1 000 000,00
I. Zapasy	1. Materiały	5 450 000,00	Odpis aktualizujący wartość posiadanych zapasów	-150 000,00	0,00	5 600 000,00
I. Zapasy	3. Produkty gotowe	8 750 000,00	Odpis aktualizujący wartość posiadanych zapasów	-250 000,00	0,00	9 000 000,00
II. Należności krótkoterminowe	3. Należności od pozostałych jednostek	13 135 000,00	Odpis aktualizujący wartość posiadanych należności – odpis bieżący 100 000 zł, z lat ubiegłych 3 500 000 zł	-100 000,00	-3 500 000,00	16 735 000,00

Tabela 4.7 (cd.)

Pozycja sprawozdawcza	Kategoria	Wartość bilansowa na 31.12.20XX	Tytuł wyceny na 31.12.20XX	Wycena – wpływ na wynik finansowy	Wycena – wpływ na kapitał własny	Wartość początkowa – koszt historyczny
III. Inwestycje krótkoterminowe	1. Krótkoterminowe aktywa finansowe	500 000,00	Wzrost wartości akcji spółki powiązanej o 100 000 zł	100 000,00	0,00	400 000,00
III. Inwestycje krótkoterminowe	1. Krótkoterminowe aktywa finansowe	1 060 000,00	Odsetki naliczone jednostce powiązanej od udzielonej pożyczki krótkoterminowej – 60 000 zł	60 000,00	0,00	1 000 000,00
III. Inwestycje krótkoterminowe	1. Krótkoterminowe aktywa finansowe	5 750 500,00	Wzrost wartości akcji spółki giełdowej o 1 750 500 zł	1 750 500,00	0,00	4 000 000,00
			Suma wpływu wyceny	1 360 500,00	-3 250 000,00	

Źródło: opracowanie własne.

4.1.4. Bilans według założeń Osbahra – dodatkowe ujawnienie dobrowolne

Bilans w standardowej odśnie sprawozdawczej, sporządzony zgodnie z obowiązującymi regulacjami rachunkowości – wypełniający pierwszy poziom obowiązkowych ujawnień – prezentuje się następująco (patrz tabela 4.8).

Tabela 4.8. Bilans w tradycyjnym ujęciu sprawozdawczym (pierwszy poziom ujawnień)

A. Aktywa trwałe	24 720 000,00	A. Kapitał (fundusz) własny	55 503 775,00
I. Wartości niematerialne i prawne	1 300 000,00	I. Kapitał (fundusz) podstawowy	15 000 000,00
II. Rzeczowe aktywa trwałe	3 140 000,00	II. Kapitał (fundusz) zapasowy, w tym:	0,00
III. Należności długoterminowe	0,00	III. Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny, w tym:	1 250 000,00
IV. Inwestycje długoterminowe	21 450 000,00	– z tytułu aktualizacji wartości godziwej	1 250 000,00
V. Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe	0,00	IV. Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe, w tym:	0,00
B. Aktywa obrotowe	46 570 500,00	V. Zysk (strata) z lat ubiegłych	38 750 000,00
I. Zapasy	14 770 000,00	VI. Zysk (strata) netto	503 775,00
II. Należności krótkoterminowe	13 135 000,00	B. Zobowiązania i rezerwy na zobowiązania	15 786 725,00
III. Inwestycje krótkoterminowe	18 590 500,00	I. Rezerwy na zobowiązania	3 500 000,00
IV. Krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe	75 000,00	II. Zobowiązania długoterminowe	5 500 000,00
C. Należne wpłaty na kapitał (fundusz) podstawowy	0,00	III. Zobowiązania krótkoterminowe	6 786 725,00
D. Udziały (akcje) własne	0,00	IV. Rozliczenia międzyokresowe	0,00
Aktywa razem	71 290 500,00	Pasywa razem	71 290 500,00

Źródło: opracowanie własne.

Przeprowadzony proces reklasyfikacji danych i segregacji ich według określonych założeń spowodował, że bilans przedsiębiorstwa Alfa zyskał nowe walory informacyjne (patrz tabela 4.9).

Tabela 4.9. Dodatkowe ujawnienie do bilansu – bilans spółki Alfa sporządzony zgodnie z założeniami teorii Osbahra (drugi poziom ujawnień)

A. Aktywa trwałe	24 020 000,00	A. Kapitał (fundusz) własny	55 503 775,00
I. Wartości niematerialne i prawne	130 000,00	I. Kapitał (fundusz) podstawowy	15 000 000,00
II. Rzeczowe aktywa trwałe	3 140 000,00	II. Wynik lat ubiegłych	43 250 000,00
III. Należności długoterminowe	0,00	III. Pozorne zmiany kapitału	-3 250 000,00
IV. Inwestycje długoterminowe	20 750 000,00	IV. Wynik finansowy	503 775,00
V. Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe	0,00	w tym:	
B. Aktywa obrotowe	48 660 000,00	Core business result (CBR)	-1 219 725,00
I. Zapasy	15 170 000,00	Virtual result (VR)	1 723 500,00
II. Należności krótkoterminowe	16 735 000,00	B. Zobowiązania i rezerwy na zobowiązania	12 286 725,00
III. Inwestycje krótkoterminowe	16 680 000,00	I. Rezerwy na zobowiązania	0,00
IV. Krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe	75 000,00	II. Zobowiązania długoterminowe	5 500 000,00
C. Należne wpłaty na kapitał (fundusz) podstawowy	0,00	III. Zobowiązania krótkoterminowe	6 786 725,00
D. Udziały (akcje) własne	0,00	IV. Rozliczenia międzyokresowe	0,00
Wycena czynna	3 810 500,00	Wycena bierna i rezerwy	8 700 000,00
A. Aktywa trwałe	150 000,00	A. Aktywa trwałe	1 200 000,00
B. Aktywa obrotowe	3 660 500,00	B. Aktywa obrotowe	4 000 000,00
		C. Rezerwy	3 500 000,00
Suma bilansowa	76 490 500,00	Suma bilansowa	76 490 500,00

Źródło: opracowanie własne.

Dodatkowe ujawnienie do bilansu – w odróżnieniu od ujęcia standardowego – prezentuje informacje:

- 1) o przeszacowaniu majątku zwiększającym jego wartość (3 810 500 zł);
- 2) o przeszacowaniu majątku zmniejszającym jego wartość (5 200 000 zł);
- 3) o podziale standardowego wyniku finansowego w wysokości 503 775 zł, na:
 - część ilustrującą efektywność działań związanych ze zdefiniowaną działalnością istotną operacyjnie (strata w wysokości 1 219 725 zł) oraz
 - część ilustrującą, jaki wpływ na wynik finansowy (np. prezentowany na giełdzie czy w raporcie rocznym) miały działania niezwiązane z działalnością istotną operacyjnie, działania jednorazowe (zysk w wysokości 1 723 500 zł);
- 4) o zmianach, jakie miały miejsce w kapitale własnym, a wynikały z dokonywanych wycen zarówno w ujęciu bieżącym, jak i historycznym (pozorne zmiany zmniejszyły wartość kapitału własnego o ponad 3 mln zł).

Jednocześnie można byłoby się pokusić, aby do owych zmian zaprezentować szczegółowe specyfikacje, co mogłoby stanowić nowe dodatkowe ujawnienia poziomu trzeciego. Posiadając wyżej wykorzystane dane, można dokładnie określić, jakie pozycje (zdarzenia gospodarcze) tworzą wynik pozorny (nieistotny operacyjnie) i tym samym zaprezentować szczegółowo, jakie typu zdarzeń miały na przykład istotny wpływ na ostateczny wynik finansowy, a nie dotyczyły podstawowej działalności podmiotu.

4.1.5. Dodatkowe, dobrowolne ujawnienia w zakresie przepływów pieniężnych

Ilustrację dobrowolnych ujawnień do rachunku przepływów pieniężnych warto zacząć od najprostszego ustalenia wartości kasowego wyniku finansowego w postaci uproszczonej, bez dokonywania żmudnych i trudnych przekształceń opisanych w rozszerzonej wersji modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych w rozdziale drugim. W tabeli 4.10 przedstawiono schemat struktury takiego ujawnienia w porównaniu do klasycznych pozycji rachunku zysków i strat.

W środowisku biznesu pojawiają się opinie, że obecny kształt sprawozdawczy rachunku przepływów pieniężnych nie jest wystarczający w stosunku do rosnących potrzeb użytkowników informacji finansowej oraz nie pozwala na spójne, jednolite i zgodne z treścią ekonomiczną przyporządkowanie wpływów i wydatków do odpowiednich rodzajów działalności. Co więcej, sposób prezentacji informacji o przepływach pieniężnych nie jest spójny ze sposobem prezentacji innych informacji o dokonaniach przedsiębiorstwa w danym okresie, zawartych w rachunku zysków i strat. Poniższa propozycja dodatkowego dobrowolnego ujawnienia informacji o przepływach pieniężnych sprowadza się do określenia, które tytuły poszczególnych pozycji wyniku finansowego netto mają charakter pieniężny. Zidentyfikowane wpływy i wydatki pokazuje się

następnie zgodnie z ich przyporządkowaniem w wyniku finansowym, a nie według rodzajów działalności określonych dla potrzeb rachunku przepływów pieniężnych. Taka forma kasowego rachunku zysków i strat najbardziej odpowiada określeniu „pieniężnej jakości” zysku lub straty netto przedsiębiorstwa. Propozycję takiej noty objaśniającej jako ujawnienia dodatkowego i dobrowolnego przedstawiono w tabeli 4.11.

Tabela 4.10. Przyporządkowanie pozycji standardowego rachunku zysków i strat do pozycji kasowego rachunku zysków i strat

Treść pozycji – Rachunek zysków i strat – I poziom ujawnień	Treść pozycji – Kasowy rachunek zysków i strat – II poziom ujawnień
A. Przychody netto ze sprzedaży	A. Wpływy netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów
B. Koszty działalności operacyjnej	B. Wydatki z tytułu kosztów sprzedanych produktów, towarów i materiałów
C. Zysk (strata) ze sprzedaży (A – B)	C. Kasowy zysk (strata) brutto ze sprzedaży (A – B)
D. Pozostałe przychody operacyjne	D. Pozostałe wpływy operacyjne
E. Pozostałe koszty operacyjne	E. Pozostałe wydatki operacyjne
F. Zysk (strata) z działalności operacyjnej (C + D – E)	F. Kasowy zysk (strata) z działalności operacyjnej (C + D – E)
G. Przychody finansowe	G. Wpływy finansowe
H. Koszty finansowe	H. Wydatki finansowe
I. Zysk (strata) brutto (F + G – H)	I. Kasowy zysk (strata) brutto (F + G – H)
J. Podatek dochodowy	J. Podatek dochodowy
K. Zysk (strata) netto (I – J)	K. Kasowy zysk (strata) netto (I – J)

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4.11. Propozycja struktury noty objaśniającej jako dobrowolnego ujawnienia informacji o kasowym ujęciu wyniku finansowego

Treść pozycji	Objaśnienia do ustalenia kasowego wyniku	1.01.20XX– –31.12.20XX
A. Wpływy netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów	Sprzedaż w roku 20XX – 34 252 000 , w tym: – przychody optacone – 21 853 000 – przychody nieoptacone – 12 399 000	21 853 000
C. Wydatki z tytułu kosztów sprzedanych produktów, towarów i materiałów	Koszty dotyczące roku 20XX – 35 071 725 , w tym: – koszty optacone – 25 670 000 – koszty nieoptacone – 9 401 725	25 670 000

Treść pozycji	Objaśnienia do ustalenia kasowego wyniku	1.01.20XX– –31.12.20XX
D. Kasowy zysk (strata) brutto ze sprzedaży (A – B)	-819 725	-3817 000
G. Pozostałe wpływy operacyjne	Pozostałe przychody operacyjne – 75 000 , w tym: – dotacje otrzymane – 35 000 – zysk ze sprzedaży środka trwałego – 40 000	35 000
H. Pozostałe wydatki operacyjne	Pozostałe koszty operacyjne – 737 000 , w tym: – zapłacone kary grzywny [...] – 87 000 – aktualizacja aktywów niefinansowych – 650 000	87 000
I. Kasowy zysk (strata) z działalności operacyjnej (F + G – H)	-1 481 725	-3 869 000
J. Wpływy finansowe	Przychody finansowe – 2 160 500 , w tym: – dywidendy otrzymane – 100 000 – odsetki naliczone – 210 000 – aktualizacja aktywów finansowych – 1 850 500	100 000
K. Wydatki finansowe	Koszty finansowe – 75 000 , w tym: – odsetki zapłacone – 25 000 – aktualizacja aktywów finansowych – 50 000	25 000
L. Kasowy zysk (strata) brutto (I + J – K)	603 775	-3 794 000
M. Podatek dochodowy	Podatek 100 000, w tym: – podatek zapłacony – 100 000	100 000
N. Pozostałe obowiązkowe zmniejszenia zysku (zwiększenia straty)		
O. Kasowy zysk (strata) netto (L – M – N)	503 775	-3 894 000

Źródło: opracowanie własne.

Poniżej podano objaśnienia różnic między wynikiem liczonym przy założeniu memoriałowym (zgodnie z zasadą współmierności przychodów i kosztów oraz zasadą ostrożności) a wynikiem skalkulowanym przy wykorzystaniu zasady kasowej:

- 1) wartości wpływów i wydatków operacyjnych zostały skorygowane odpowiednio o zmianę stanu należności operacyjnych oraz zmianę stanu zobowiązań operacyjnych i zapasów w wartościach materiałów zużytych, a nieopłaconych;

- 2) w ramach pozostałych wpływów operacyjnych, w stosunku do wartości pozostałych przychodów operacyjnych, nie uwzględniono zysku ze sprzedaży aktywów niefinansowych 40 000,00 jako pozycji niepieniężnej (w przepływach z działalności inwestycyjnej uwzględniono wpływ z tytułu tej sprzedaży w wysokości 110 000,00);
- 3) w ramach pozostałych wydatków operacyjnych, w stosunku do wartości pozostałych kosztów operacyjnych, nie uwzględniono następujących pozycji niepieniężnych: spadku wartości nieruchomości w wysokości odpisu na wynik finansowy -150 000,00, odpisów aktualizujących wartość posiadanych zapasów -150 000,00 i -250 000,00 oraz odpisu wartości posiadanych należności (wysokości odpisu na wynik finansowy) -100 000; razem korekta o -650 000,00;
- 4) w ramach wpływów finansowych, w stosunku do wartości przychodów finansowych, nie uwzględniono naliczonych, ale niewpłaconych odsetek 210 000,00 (150 000,00 i 60 000,00) oraz wzrostu wartości akcji posiadanej spółki i wzrostu wartości akcji spółki powiązanej, razem 1 850 500,00 (odpowiednio 1 750 500,00 oraz 100 000,00); razem korekta o pozycje niepieniężne wynosi $210\,000,00 + 1\,850\,500 = 2\,060\,500,00$;
- 5) w ramach wydatków finansowych, w stosunku do wartości kosztów finansowych, nie uwzględniono pozycji niepieniężnej w postaci aktualizacji wartości aktywów finansowych 50 000,00.

W tabeli 4.12 przedstawiono wynik finansowy obliczony przy zastosowaniu obu założeń: memoriałowego i kasowego.

Tabela 4.12. Wynik finansowy obliczony przy zastosowaniu założenia memoriałowego (klasyczny rachunek zysków i strat) oraz założenia kasowego

Rachunek zysków i strat – Porównawczy		
Wyszczególnienie	1.01.20XX – 31.12.20XX	
	Założenie memoriałowe	Założenie kasowe
A. Przychody netto ze sprzedaży	34 252 000,00	21 853 000
B. Koszty działalności operacyjnej	35 071 725,00	25 670 000
C. Zysk (strata) ze sprzedaży (A - B)	-819 725,00	-3 817 000
D. Pozostałe przychody operacyjne	75 000,00	35 000
E. Pozostałe koszty operacyjne	737 000,00	87 000
F. Zysk (strata) z działalności operacyjnej (C + D - E)	-1 481 725,00	-3 869 000
G. Przychody finansowe	2 160 500,00	100 000
H. Koszty finansowe	75 000,00	25 000
I. Zysk (strata) brutto (F + G - H)	603 775,00	-3 794 000

Rachunek zysków i strat – Porównawczy		
Wyszczególnienie	1.01.20XX – 31.12.20XX	
	Założenie memoriałowe	Założenie kasowe
J. Podatek dochodowy	100 000,00	100 000
L. Zysk (strata) netto (I - J - K)	503 775,00	-3 894 000

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z tabeli 4.12 w przedsiębiorstwie w badanym okresie wystąpiła znacząca różnica między memoriałowym wynikiem finansowym netto (503 775,00) a jego ujęciem kasowym (-3 894 000,00). Była ona spowodowana:

- 1) znaczącymi różnicami między przychodami i wpływami operacyjnymi, a także między kosztami i wydatkami operacyjnymi (duże wartości zostają memoriałowo odłożone w należnościach i zobowiązaniach);
- 2) dużą liczbą oraz wartością przeszacowań, które zostały odniesione na wynik finansowy (głównie w jego ciężar – porównaj tabela 4.7).

Dodatkowo, porównując wynik finansowy netto (503 775,00) i operacyjne przepływy pieniężne netto (1 088 555,00), można dojść do wniosku, że przedsiębiorstwo generuje, mimo niższego wyniku finansowego w ujęciu memoriałowym, wystarczający strumień operacyjnych przepływów netto, aby finansować nim (oraz nadwyżką wpływów z działalności finansowej) ujemne przepływy inwestycyjne oraz podwyższenie salda środków pieniężnych na koniec okresu. Tymczasem spojrzenie na notę w tabeli 4.12 każe zastanowić się nad realną sytuacją finansową firmy. Potwierdzenia obaw można szukać w kolejnej proponowanej nocie do rachunku przepływów pieniężnych, czyli w raporcie z powtarzalnych, operacyjnych przepływów pieniężnych. W tabeli 4.13 przedstawiono taki raport według wzorca zaproponowanego w rozdziale trzecim. Jak wynika z tabeli 4.13, korekty przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej wykazane w klasycznym rachunku przepływów pieniężnych (tabela 4.3) wyniosły razem -820 790,00. Oznacza to, że powtarzalne operacyjne przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej wynoszą tylko 267 265,00 i stanowią jedynie 24,5% wartości operacyjnych przepływów pieniężnych netto wykazanych w rachunku przepływów pieniężnych. Jakkolwiek duże uproszczenia zastosowane w przykładzie oraz brak wielu dodatkowych informacji finansowych uniemożliwiają jednoznaczną ocenę kondycji finansowej spółki Alfa, jednak dostępne informacje wyraźnie wskazują na nie najlepszą sytuację finansową podmiotu i brak stabilności w finansowaniu się powtarzalnymi operacyjnymi przepływami pieniężnymi. Finansowanie działalności przepływami nieregularnymi, nietypowymi i sporadycznymi nie pozwala na zrównoważony rozwój firmy, stanowi „zapychanie dziur” kasowych i zwiększa ryzyko wystąpienia nieprzewidzianych problemów finansowych.

Tabela 4.13. Propozycja struktury dobrowolnego ujawnienia dotyczącego powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych

Wyszczególnienie pozycji		1.01.20XX – 31.12.20XX
I.	Przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej	1 088 055
II.	Korekty przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej z tytułu przepływów pieniężnych niepowtarzalnych (nietypowych):	-587 990
	1. Spłata należności przeterminowanych	-624 890
	2. Skapitalizowane odsetki operacyjne dotyczące działalności inwestycyjnej	+7 000
	3. Sekurytyzacja należności	-48 000
	4. Nieprzewidziane wypłaty odpraw emerytalnych	+77 900
III.	Korekty przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej z tytułu przepływów pieniężnych powtarzalnych (typowych), których wartość znacząco odbiega od normy:	-199 000
	1. Wpływy/wydatki z tytułu transakcji zabezpieczających ryzyko zmiany kursów walutowych	-45 000
	2. Wydatki z tytułu restrukturyzacji zadłużenia	+12 000
	3. Zwiększony factoring należności	-166 000
IV.	Korekty przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej z tytułu przepływów pieniężnych powtarzalnych (typowych) w określonym przedziale czasowym:	-35 000
	1. Dotacje otrzymane (w całości rozliczone w bieżącym roku)	-35 000
V.	Inne korekty przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej:	+1 200
	1. Wydatki z tytułu działalności zaniechanej	+1 200
VI.	Powtarzalne przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej	267 265

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawione propozycje dobrowolnych, dodatkowych ujawnień mają zdecydowanie dodatkową zawartość informacyjną, szczególnie gdy przedsiębiorstwo wykorzystuje takie podejście w analizach bieżących, w ujęciu *ex post* i *ex ante*. Dodatkowo w kontekście znaczących wartości przeszacowań wpływających w sposób niepieniężny na wynik finansowy przedstawione informacje stanowią sygnał alarmowy dla zarządu firmy i jej interesariuszy, a szczególnie dla właścicieli, że należy podjąć szybkie i zdecydowane działania w kierunku wyjaśnienia przyczyn takiego stanu rzeczy i opracowania zakresu działań naprawczych.

4.2. Badanie opinii na temat propozycji dodatkowych, dobrowolnych ujawnień informacji w raportach rocznych przedsiębiorstw

4.2.1. Cel badania i hipotezy badawcze

W pierwszej części badania empirycznego (szczegółowo opisanego w rozdziale pierwszym) grupie 694 respondentów (547 osób anonimowych wypełniających ankiety oraz 147, z którymi przeprowadzono wywiady indywidualne) zadano szereg pytań, które miały zweryfikować potrzebę modelowania zakresu i struktury raportów rocznych oraz tworzenia nowych form wizualizacji informacji finansowej i niefinansowej jako działania uzasadnionego z punktu widzenia potrzeb informacyjnych użytkowników sprawozdawczości przedsiębiorstw. Badani respondenci wyraźnie i jednoznacznie wskazali, że współczesna sprawozdawczość finansowa wymaga przeobrażenia, które miałyby na celu minimalizowanie istniejącej luki komunikacyjnej, a tym samym zaspokojenie coraz bardziej wymagających inwestorów.

Respondentom przedłożono drugą część ankiety, w której oprócz pytań zaprezentowano przykładowe, graficzne ujęcie problematyki wizualizacji informacji sprawozdawczej (patrz ilustracja 4.1), jako ilustracji graficznej dodatkowych, dobrowolnych ujawnień.

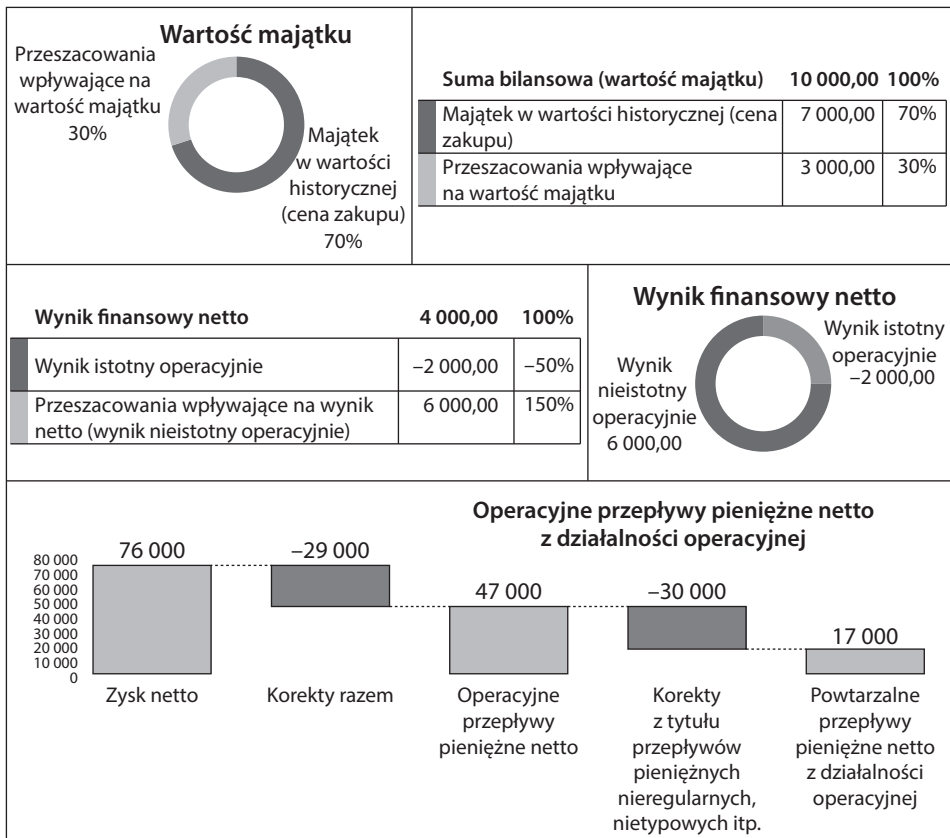
Zdecydowano się poznać nastawienie respondentów do nowych form ujawnień informacji finansowej jako formy eliminowania asymetrii informacyjnej. W związku z tak nakreślonym celem w drugim etapie badania empirycznego sformułowano dwie hipotezy główne oraz hipotezy pomocnicze.

1. Hipoteza główna **H3**:

Prezentowanie w raportach rocznych dodatkowych, dobrowolnych ujawnień dotyczących posiadanego majątku, osiągniętych wyników finansowych oraz przepływów pieniężnych, które umożliwią dokładniejszą ocenę sytuacji i stabilności finansowej przedsiębiorstw, jest uzasadnione z punktu widzenia potrzeb informacyjnych użytkowników sprawozdawczości finansowej.

2. Hipoteza główna **H4**:

Ocena przydatności dodatkowych, dobrowolnych ujawnień (do bilansu, rachunku zysków i strat oraz rachunku przepływów pieniężnych) pod kątem prezentowanych informacji finansowych jest zależna od określonych cech (płci, wieku, stażu pracy oraz wykształcenia) użytkowników sprawozdawczości finansowej.

Ilustracja 4.1. Przykładowe dodatkowe ujawnienia do bilansu, rachunku zysków i strat oraz rachunku przepływów pieniężnych

Źródło: opracowanie własne.

W celu sprawdzenia hipotezy głównej **H3** sformułowano trzy hipotezy pomocnicze:

1. **H3.1:** Prezentowanie dodatkowych ujawnień informujących, jaka część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeszacowań (np. w ujęciu procentowym, w stosunku do sumy bilansowej), jest uzasadnione.
2. **H3.2:** Wykazanie w raporcie rocznym podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeszacowań) jest potrzebne.
3. **H3.3:** Dodatkowe ujawnienia wartości i elementów składowych powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych netto, które decydują w dużej mierze o stabilności finansowej jednostki, jest potrzebne.

Natomiast w celu sprawdzenia hipotezy głównej **H4** określono dwanaście przypadków zależności ocen i cech użytkowników sprawozdawczości finansowej (patrz tabela 4.14) oraz zbadano występowanie:

- 1) korelacji między płcią badanych a ich ocenami zawartości informacyjnej dodatkowych ujawnień oraz
- 2) zależności między wiekiem, wykształceniem i stażem pracy a dokonanymi przez badanych ocenami zawartości przedmiotowej dodatkowych ujawnień.

Tabela 4.14. Rodzaje zależności między cechami użytkowników a ich ocenami proponowanych w badaniu zawartości przedmiotowej dodatkowych ujawnień

Oceny [A-C]	Cechy [1-4]	[1] Płeć	[2] Wiek	[3] Wykształ- cenie	[4] Staż pracy
[A] Oceny respondentów uzasadniające, że prezentowanie dodatkowych ujawnień informujących, jaka część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeszacowań, jest skorelowane i/ lub wykazuje zależność od i , gdzie $i = 1, \dots, 4$		A1	A2	A3	A4
[B] Oceny respondentów uzasadniające, że wykazanie w raporcie rocznym podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną, jest zależne od i , gdzie $i = 1, \dots, 4$		B1	B2	B3	B4
[C] Oceny respondentów uzasadniające, że dodatkowe ujawnienia wartości i elementów składowych powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych netto, które decydują w dużej mierze o stabilności finansowej jednostki, są zależne od i , gdzie $i = 1, \dots, 4$		C1	C2	C3	C4

Źródło: opracowanie własne.

Zgodnie ze wskazanym w tabeli 4.14 schematem na dalszym etapie badania sprawdzono występowanie zależności między wydawanymi ocenami a cechami użytkowników sprawozdawczości biznesowej. Podobnie jak miało to miejsce w pierwszej części badania (porównaj rozdział pierwszy), weryfikacji zależności dokonano na podstawie testu chi-kwadrat (tym testem poddano sprawdzeniu wyłącznie płeć respondentów w kontekście wystawianych przez nich ocen, tj. zależność A1 o treści „Oceny respondentów uzasadniające, że prezentowanie dodatkowych ujawnień informujących, jaka część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeszacowań, jest zależne od płci”) oraz współczynnika Spearmana i testu Kruskalla-Wallisa, które posłużyły analizie pozostałych cech respondentów, tj. wieku, wykształcenia oraz stażu pracy w kontekście ocen przez nich wystawianych.

Celem drugiego etapu badania było znalezienie odpowiedzi na następujące pytanie badawcze: „Czy propozycja doskonalenia współczesnych elementów raportu rocznego przez opracowanie dodatkowych przekrojów informacyjnych – w formie dobrowolnych ujawnień bazujących na wybranych doktrynach bilansowych i koncepcji *sustainable cash flows*, podnosi użyteczność informacyjną raportu rocznego przedsiębiorstwa w oczach jego interesariuszy?”. Badanie zostało przeprowadzone wśród wybranej grupy użytkowników raportów finansowych, której dokładną charakterystykę zawarto w opisie pierwszego etapu badania (patrz rozdział pierwszy).

4.2.2. Wyniki badania

Analiza wskaźników struktury

W pierwszej kolejności analizie poddano odpowiedzi respondentów na poszczególne pytania ankietowe, które przyporządkowano jednocześnie do poszczególnych hipotez szczegółowych.

Hipotezie szczegółowej **H3.1** odpowiadało następujące pytanie ankietowe: „**Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnienie, jaka część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeszacowań (w ujęciu procentowym, w stosunku do sumy bilansowej)?**”. Odpowiedzi na to pytanie kształtowały się następująco (patrz tabela 4.15).

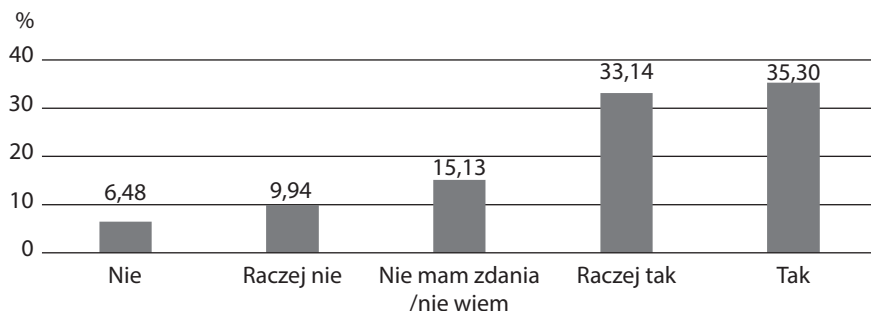
Tabela 4.15. Wskaźniki struktury odpowiedzi na pytanie nr 1

1. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnienie, jaka część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeszacowań (w ujęciu procentowym, w stosunku do sumy bilansowej)?	Liczba	%
Nie	45	6,48
Raczej nie	69	9,94
Nie mam zdania/Nie wiem	105	15,13
Raczej tak	230	33,14
Tak	245	35,31
Suma końcowa	694	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej badanych (35,30%) uważa za przydatne dodatkowe ujawnienie prezentujące, jaka część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeszacowań (w ujęciu procentowym, w stosunku do sumy bilansowej). Podobnego zdania byli ankietowani, którzy odpowiedzieli „Raczej tak” i stanowili 33,14% badanych (ilustracja 4.2). Co siódmy

badany nie miał zdania w tej kwestii, jednak ponieważ uzyskano łącznie 68,44% odpowiedzi pozytywnych („Raczej tak” i „Tak”), wskazuje to na przydatność dodatkowego ujawnienia (głosów przeciwnych było 16,42% – odpowiedzi „Nie” i „Raczej nie”).

Ilustracja 4.2. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnienie, jaka część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeszacowań (w ujęciu procentowym, w stosunku do sumy bilansowej)?

Źródło: opracowanie własne.

Tym samym należy stwierdzić, że rozkład ocen wskazuje na przydatność dodatkowego ujawnienia pokazującego, jaka część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeszacowań (w ujęciu procentowym, w stosunku do sumy bilansowej) – tym samym nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy szczegółowej **H3.1**.

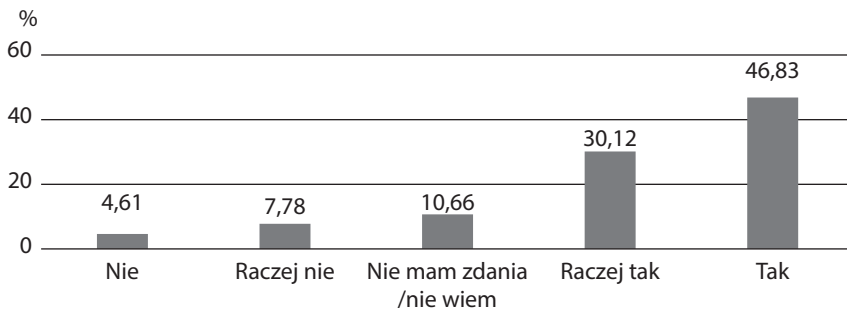
Hipotezie szczegółowej **H3.2** odpowiadało pytanie ankietowe dotyczące wpływu wyceny na składniki wyniku finansowego: „Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe wykazanie podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeszacowań)?”. Odpowiedzi na to pytanie kształtowały się następująco (patrz tabela 4.16):

Tabela 4.16. Wskaźniki struktury odpowiedzi na pytanie nr 2

2. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe wykazanie podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeszacowań)?	Liczba	%
Nie	32	4,61
Raczej nie	54	7,78
Nie mam zdania/Nie wiem	74	10,66
Raczej tak	209	30,12
Tak	325	46,83
Suma końcowa	694	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Najczęściej (46,83%) badani wskazywali na przydatność dodatkowego wykazania podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeszacowań). Dodatkowo 30,12% badanych uznało taki rodzaj dodatkowego ujawnienia za raczej przydatny. Tylko 4,61% badanych zdecydowanie było przeciwnych takiemu ujawnieniu, a 7,78% było zdania, że takie ujawnienie będzie raczej nieprzydatne (porównaj ilustrację 4.3). Co dziesiąty badany nie miał zdania co do przydatności tych informacji, a za przydatnością opowiadało się ponad cześć razy więcej badanych.

Ilustracja 4.3. Wycena bilansowa wpływa na składniki wyniku finansowego. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe wykazanie podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeszacowań)?

Źródło: opracowanie własne.

Rozkład ocen do pytania nr 2 jednoznacznie wskazuje na znaczącą przydatność dodatkowego wykazania podziału wyniku na część pochodzącą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeszacowań) – tym samym nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy szczegółowej **H3.2**.

Hipotezie szczegółowej **H3.3** odpowiadało pytanie ankietowe: „Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnianie wartości i elementów składowych powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych netto, czyli tych wpływów i wydatków operacyjnych, które decydują w dużej mierze o stabilności finansowej jednostki?”. Odpowiedzi na to pytanie kształtowały się następująco (patrz tabela 4.17):

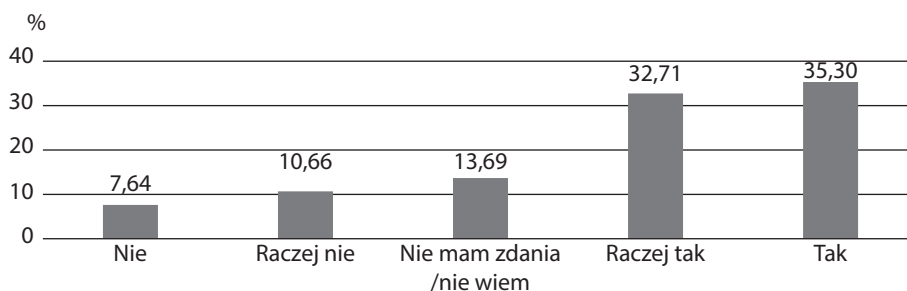
Najwięcej badanych (35,30%) wskazywało na przydatność dodatkowego ujawniania wartości i elementów składowych powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych netto, czyli tych wpływów i wydatków operacyjnych, które w dużej mierze decydują o stabilności finansowej jednostki. Dodatkowo 32,71% ankietowanych odpowiedziało „Raczej tak”. Tylko 7,64% badanych wskazało na brak przydatności, a 10,66% uważało takie informacje za raczej nieprzydatne. Średnio co siódmy badany nie miał zdania w kwestii przydatności tego typu dodatkowych

ujawnień, tym samym można uznać, że ponad trzy razy więcej badanych uważało wskazane dodatkowe i dobrowolne ujawnienie powtarzalnych przepływów pieniężnych za przydatne i raczej przydatne (porównaj ilustracja 4.4). Rozkład ocen w pytaniu nr 3 wskazuje na większą skłonność respondentów do uznania za przydatne takiego ujawniania, tym samym nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy szczegółowej **H3.3**.

Tabela 4.17. Wskaźniki struktury odpowiedzi na pytanie nr 3

3. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnianie wartości i elementów składowych powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych netto, czyli tych wpływów i wydatków operacyjnych, które decydują w dużej mierze o stabilności finansowej jednostki?	Liczba	%
Nie	53	7,64
Raczej nie	74	10,66
Nie mam zdania/Nie wiem	95	13,69
Raczej tak	227	32,71
Tak	245	35,30
Suma końcowa	694	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Ilustracja 4.4. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnianie wartości i elementów składowych powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych netto, czyli tych wpływów i wydatków operacyjnych, które decydują w dużej mierze o stabilności finansowej jednostki?

Źródło: opracowanie własne.

Statystyki opisowe oraz test istotności dla dwóch frakcji (wskaźników struktury)

Podobnie jak miało to miejsce w rozdziale pierwszym, szczegółowej analizie poddano dane będące liczebnościami, które przedstawiono w tabelach liczebności, podkreślając również udziały procentowe poszczególnych wariantów cech. W celu określenia powszechności i ważności poszczególnych wariantów odpowiedzi posłużono się odpowiednimi miarami. Aby oszacować ważność każdego z czynników, obliczono miary przeciętne, medianę i dominantę²⁸ (w jej przypadku wskazywano liczbę respondentów wybierających ten wariant oraz górny i dolny kwartył) i jako miarę zróżnicowania wybrano odchylenie ćwiartkowe. Z punktu widzenia oceny i interpretacji uzyskanych wyników ważniejszy jest zatem ten czynnik, który ma najwyższe: medianę oraz dominantę.

Sprawdzenie hipotezy głównej H3 zostało przeprowadzone przez sprawdzenie hipotez szczegółowych (H3.1, H3.2, H3.3), którym przyporządkowano poszczególne pytania ankiety. Tym samym sprawdzenie hipotez szczegółowych odbyło się drogą analiz struktury odpowiedzi na poszczególne pytania ankiety (porównaj tabela 4.18).

Tabela 4.18. Statystyki opisowe dla hipotez szczegółowych

Zmienna (pytanie kwestionariuszowe)	Hipotezy szczegółowe	Mediana	Moda	% mody	Kwartył dolny	Kwartył górny	Odchylenie ćwiartkowe
1. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnienie, jaka część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeszacowań (w ujęciu procentowym, w stosunku do sumy bilansowej)?	H3.1	4	5	35,30	3	5	1
2. Wycena bilansowa wpływa na składniki wyniku finansowego. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe wykazanie podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeszacowań)?	H3.2	4	5	46,83	4	5	0,5

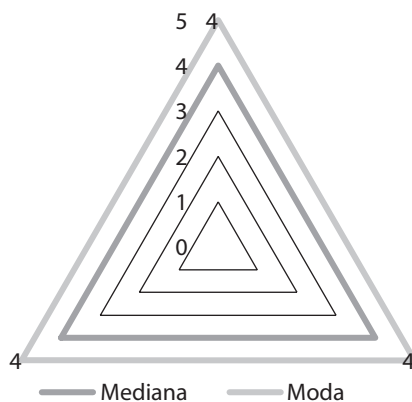
²⁸ Zamiennie stosowano określenie *moda*.

Zmienna (pytanie kwestionariuszowe)	Hipotezy szczegółowe	Mediana	Moda	% mody	Kwartył dolny	Kwartył górny	Odchylenie ćwiartkowe
3. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnianie wartości i elementów składowych powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych netto, czyli tych wpływów i wydatków operacyjnych, które decydują w dużej mierze o stabilności finansowej jednostki?	H3.3	4	5	35,30	3	5	1

Źródło: opracowanie własne.

Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnienie, jaka część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeszacowań (w ujęciu procentowym, w stosunku do sumy bilansowej)?

Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnienie wartości i elementów składowych powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych netto, czyli tych wpływów i wydatków operacyjnych, które decydują w dużej mierze o stabilności finansowej jednostki?

Wycena bilansowa wpływa na składniki wyniku finansowego. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe wykazanie podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeszacowań)?

Ilustracja 4.5. Statystyki opisowe drugiego etapu badania

Źródło: opracowanie własne.

Należy podkreślić, że wszystkie trzy pytania uzyskały bardzo wysoki odsetek odpowiedzi „Tak”, które stanowiły dominującą odpowiedź w ponad 35% odpowiedzi dla pytania nr 1 i 3 oraz ponad 46% w przypadku pytania nr 2, dotyczącego dodatkowego ujawnienia do rachunku zysków i strat. Wartość środkowa odpowiedzi na wszystkie pytania tego etapu badania kształtuje się na poziomie wartości 4, tzn. odpowiedzi brzmiącej „Raczej tak”. Innymi słowy, przeważają głosy popierające

treści zawarte we wskazanych pytaniach (porównaj ilustrację 4.5). Tym samym struktura odpowiedzi potwierdza, że proponowany zakres dodatkowych ujawnień zaliczyć można do przekrojów informacyjnych pożądanych przez potencjalnych inwestorów, które to ujawnienia obecnie nie występują w praktyce sprawozdawczej.

Tabela 4.19. Test istotności dwóch wskaźników

Zmienna (pytanie kwestionariuszowe)	Hipo- tezy szcze- gółowe	Odpowiedzi pozytywne		Odpowiedzi negatywne		Test istotno- ści dla dwóch frakcji <i>p</i>
		Tak/ Raczej tak	%	Nie/ Raczej nie	%	
1. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnienie, jaka część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeszacowań (w ujęciu procentowym, w stosunku do sumy bilansowej)?	H3.1	475	68,44	114	16,43	0,0000
2. Wycena bilansowa wpływa na składniki wyniku finansowego. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe wykazanie podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeszacowań)?	H3.2	534	76,95	86	12,39	0,0000
3. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnienie wartości i elementów składowych powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych netto, czyli tych wpływów i wydatków operacyjnych, które decydują w dużej mierze o stabilności finansowej jednostki?	H3.3	472	68,01	127	18,30	0,0000

Źródło: opracowanie własne.

Do weryfikacji hipotezy o różności dwóch wskaźników struktury wykorzystano test istotności dwóch wskaźników struktury (frakcji). W tabeli 4.19 zaprezentowano wyniki testu istotności dla dwóch frakcji, tj. wskazań (odpowiedzi) pozytywnych oraz wskazań (odpowiedzi) negatywnych²⁹. Test dowodzi występowania istotnych

²⁹ Do weryfikacji tej hipotezy przyjęto hipotezę $H_0: p_1 = p_2$, stanowiącą, że wskaźniki struktury są równe, oraz hipotezę H_1 , mówiącą, że wskaźniki struktury są różne. Tym samym w przypadku osiągnięcia następujących wyników statystyki: 1) jeżeli $p < 0,05$, to odrzucamy

różnic we wskazaniach na tak i raczej tak oraz nie i raczej nie (w każdym przypadku $p < 0,05$), co oznacza, że we wszystkich pytaniach drugiego etapu badania jest istotnie więcej wskazań (odpowiedzi) pozytywnych. Tym samym można wyraźnie stwierdzić, że wskazane w hipotezach szczegółowych (H3.1, H3.2, H3.3) twierdzenia są zasadne, co w konsekwencji również powoduje, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy głównej **H3** („Prezentowanie w raportach rocznych dodatkowych, dobrowolnych ujawnień dotyczących posiadanego majątku, osiągniętych wyników finansowych oraz przepływów pieniężnych, które umożliwią dokładniejszą ocenę sytuacji i stabilności finansowej przedsiębiorstw, jest uzasadnione z punktu widzenia potrzeb informacyjnych użytkowników sprawozdawczości finansowej”).

Analiza zależności wydawanych ocen oraz cech respondentów badania

Przeprowadzona analiza materiału badawczego wykazała zasadność propozycji przekrojów informacyjnych jako formy dobrowolnych, dodatkowych ujawnień, których celem jest minimalizowanie występowania luki komunikacyjnej (między sporządzającymi i odpowiadającymi za sprawozdanie finansowe a czytelnikami tych raportów finansowych). Próbę badawczą wykorzystano również do poznania siły korelacji między wystawianymi ocenami a cechami użytkowników (respondentów), tj. płcią, wykształceniem, wiekiem oraz stażem pracy. Postawiono hipotezę główną **H2** o treści „Ocena zakresu dodatkowych ujawnień (do bilansu, rachunku zysków i strat oraz rachunku przepływów pieniężnych) pod kątem prezentowanych informacji finansowych jest zależna od określonych cech (płci, wieku, stażu pracy, wykształcenia) użytkowników sprawozdawczości finansowej”. W celu jej sprawdzenia zbadano piętnaście przypadków zależności wydawanych ocen i cech użytkowników sprawozdawczości (respondentów).

W celu pokazania różnic we wskazaniach w poszczególnych grupach przedstawiono je w tabelach liczebności, podkreślając również udziały procentowe poszczególnych wariantów cech (tabela 4.20). Kolejnym krokiem, mającym na celu znalezienie zależności między poszczególnymi cechami, było przedstawienie danych indywidualnych w postaci tabeli wielodzieldowej (kontyngencji). Tabela ta przedstawia rozkład obserwacji ze względu na dwie cechy jednocześnie. Występowanie zależności między cechami weryfikowano przez test niezależności (chi-kwadrat)³⁰.

hipotezę zerową H_0 na rzecz hipotezy alternatywnej H_1 , twierdzimy z prawdopodobieństwem $1 - p$, że zachodzi H_1 ; 2) jeżeli $p \geq 0,05$, to nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej H_0 , czyli stwierdzamy, że zachodzi H_0 (tzn. że nie ma istotnej różnicy między częstotliwością wskazań na tak i raczej tak oraz nie i raczej nie).

30 Programy numeryczne w ramach tego testu zwracają wartość p , czyli minimalną wartość poziomu istotności, dla którego może być odrzucona hipoteza zerowa H_0 na podstawie wyników z próby, czyli: 1) jeżeli $p < 0,05$, to odrzucamy hipotezę zerową H_0 na rzecz hipotezy

Zarówno w przypadku pytania nr 1 ($p = 0,055 > 0,05$), jak i pytania nr 2 ($p = 0,055 > 0,05$) nie stwierdzono wpływu płci na udzielaną odpowiedź (wystawianą ocenę), tym samym nie mierzono siły wpływu tych zdarzeń współczynnikiem V-Cramera. Można więc stwierdzić, że nie ma do odrzucenia hipotezy zerowej H_0 , stanowiącej, że cechy płeć i wydawane oceny (czyli cechy X i Y) są niezależne. Natomiast w przypadku pytania nr 3 („Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnianie wartości i elementów składowych powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych netto, czyli tych wpływów i wydatków operacyjnych, które decydują w dużej mierze o stabilności finansowej jednostki?”) wskazano na istotny wpływ płci na udzielane odpowiedzi ($p = 0,016 < 0,05$). Siła tego wpływu mierzona współczynnikiem V-Cramera wyniosła 0,133.

Badanie zależności ocen od wieku, wykształcenia i stażu pracy określono przy użyciu współczynnika rang Spearmana (współczynnik ten służy do opisu siły korelacji dwóch cech, szczególnie gdy mają one charakter jakościowy i istnieje możliwość uporządkowania obserwacji w określonej kolejności; miarę tę można stosować również do badania zależności między cechami ilościowymi w przypadku niewielkiej liczby obserwacji). Wyniki tej części badania zaprezentowano w tabeli 4.21.

Oceny przydatności dodatkowego ujawnienia, informującego o tym, jaka część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeszacowań (w ujęciu procentowym, w stosunku do sumy bilansowej), nie są zależne od stażu pracy ($0,025^{**}$). Z kolei istotny i pozytywny wpływ na oceny przydatności omawianego ujawnienia miało wykształcenie ($0,107^{**}$) oraz wiek badanych ($0,068^*$), tzn. badani z wyższym wykształceniem oraz starsi częściej potwierdzali przydatność proponowanego ujawnienia.

alternatywnej H_1 (H_1 stanowi, że cechy X i Y są zależne, przy poziomie istotności równym 0,05); 2) jeżeli $p > 0,05$ lub $p = 0,05$, to nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej H_0 . W przedstawionych badaniach przyjęto uproszczenie, że: jeżeli $p < 0,05$, to twierdzimy z prawdopodobieństwem $1 - p$, że cechy są zależne i wtedy, aby wskazać siłę tej zależności, wyznacza się współczynnik T V-Cramera. Natomiast jeżeli $p > 0,05$ lub $p = 0,05$, to stwierdzamy, że cechy są niezależne, choć z teoretycznego punktu widzenia możemy tylko stwierdzić, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej H_0 (cechy X i Y są niezależne).

Tabela 4.20. Badanie wystawianych ocen w zależności od płci respondentów

Badanie zależności ocen od płci	Płeć	Odpowiedzi				Suma	Testy chi-kwadrat, współczynnik V-Cramera			
		Nie	Raczej nie	Nie mam zdania/ Nie wiem	Raczej tak		Tak	Chi-kwadrat	df	p
								V-Cramer		
1. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnienie, jaka część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeliczeń (w ujęciu procentowym, w stosunku do sumy bilansowej)?	Kobiety	18	32	58	134	117	359	Chi-kwadrat	9,268	
		2,59%	4,61%	8,36%	19,31%	16,86%	51,73%	df	4	
		27	37	47	96	128	335	p	0,055 > 0,05	
	Mężczyźni	3,89%	5,33%	6,77%	13,83%	18,44%	48,27%	V-Cramer	nd	
		13	29	32	117	168	359	Chi-kwadrat	5,312	
		1,87%	4,18%	4,61%	16,86%	24,21%	51,73%	df	4	
2. Wycena bilansowa wpływa na składniki wyniku finansowego. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe wykazanie podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeliczeń)?	Kobiety	19	25	42	92	157	335	p	0,055 > 0,05	
		2,74%	3,60%	6,05%	13,26%	22,62%	48,27%	V-Cramer	nd	
		16	40	51	128	124	359	Chi-kwadrat	12,2490	
	Mężczyźni	2,31%	5,76%	7,35%	18,44%	17,87%	51,73%	df	4	
		37	34	44	99	121	335	p	0,016 < 0,05	
		5,33%	4,90%	6,34%	14,27%	17,44%	48,27%	V-Cramer	0,133	

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4.21. Badanie istnienia zależności między wydawanymi ocenami a wiekiem, wykształceniem i stażem pracy

Badanie zależności ocen od wieku, wykształcenia oraz stażu pracy	Wiek		Wykształcenie		Staż pracy		
	Współczynnik Spearmana	Test Kruskala-Wallisa (przy df = 4)	Współczynnik Spearmana	Test Kruskala-Wallisa (przy df = 2)	Test Kruskala-Wallisa (przy df = 4)	Współczynnik Spearmana	
1. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnienie, jaka część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeszacowań (w ujęciu procentowym, w stosunku do sumy bilansowej)?	-0,068 (*)	Chi-kwadrat	4,772	Chi-kwadrat	8,298	Chi-kwadrat	1,036
		Istotność asymptotyczna	0,311	Istotność asymptotyczna	0,016	Istotność asymptotyczna	0,904
2. Wycena bilansowa wpływa na składniki wyniku finansowego. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe wykazanie podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeszacowań)?	0,138 (**)	Chi-kwadrat	20,404	Chi-kwadrat	10,076	Chi-kwadrat	13,77
		Istotność asymptotyczna	0,000	Istotność asymptotyczna	0,006	Istotność asymptotyczna	0,008

3. Czy według Pana/ Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnianie wartości i elementów składowych powtarzalnych operacyjnych przeptywów pieniężnych netto, czyli tych wptywów i wydatków operacyjnych, które decydują w dużej mierze o stabilności finansowej jednostki?	Chi-kwadrat	2,899	Chi-kwadrat	4,213	Chi-kwadrat	7,913
	0,016 (**)	Istotność asymptotyczna 0,575	0,075 (*)	Istotność asymptotyczna 0,122	-0,004 (**)	Istotność asymptotyczna 0,095

* Korelacja jest istotna na poziomie 0,01 (jednostronnie).

** Korelacja jest istotna na poziomie 0,05 (jednostronnie).

Źródło: opracowanie własne.

Istotny i pozytywny wpływ na oceny przydatności dodatkowego wykazania podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeszacowań) miały: wykształcenie (0,112**), wiek (0,138**) oraz staż pracy badanych (0,131**). Respondenci charakteryzujący się wyższym wykształceniem, starsi oraz z większym stażem pracy częściej wskazywali na przydatność takiego ujawnienia.

Z kolei odpowiedzi na trzecie pytanie, dotyczące przydatności dodatkowego ujawniania wartości i elementów składowych powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych netto, czyli tych wpływów i wydatków operacyjnych, które w dużej mierze decydują o stabilności finansowej jednostki, wykazały, że nie są one zależne od wieku (0,016**) i stażu pracy badanych (-0,004**). Istotny statystycznie i pozytywny wpływ na oceny przydatności dodatkowego ujawniania wartości i elementów składowych powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych netto ma wykształcenie respondentów (0,075*), tzn. respondenci z wyższym wykształceniem (można zaryzykować stwierdzenie, że lepiej znający się na rzeczy) przeciętnie wyżej oceniali tę przydatność.

Kolejnym aspektem, jaki został sprawdzony na tym etapie badania, była analiza różnic w wystawianych ocenach w zależności od grup wiekowych, posiadanego wykształcenia i stażu pracy. Analizę przeprowadzono na podstawie kształtowania się mody i mediany ocen oraz wykorzystując test Kruskala-Wallisa, który pozwala zweryfikować hipotezę, że we wszystkich grupach (wiekowych, wykształcenia oraz staży) mamy te same rozkłady odpowiedzi (Kruskal, 1952, s. 525–540).

W przypadku mediany dla grup wiekowych widać, że badani w wieku od 18 do 25 lat oceniali inaczej i zazwyczaj niżej niż osoby z pozostałych grup wiekowych, co z pewnością wynika z braku specjalistycznej wiedzy i doświadczenia w rachunkowości. Przeciętnie wyżej niż pozostali ocenili w pytaniu „Wycena bilansowa wpływa na składniki wyniku finansowego. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe wykazanie podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeszacowań)?” respondenci z grupy wiekowej 55 lat i powyżej (patrz tabela 4.22). Jeżeli chodzi o wartości dominujące, to najniższe – i to z ewidentnym wskazaniem na nie – są oceny dokonane w najmłodszej grupie wiekowej, czyli 18–25 lat. W pozostałych grupach wiekowych w pytaniach nr 2 i 3 istotnie dominuje wartość 5 (odpowiedzi „Tak”). Test Kruskala-Wallisa wskazuje (patrz tabela 4.21), że istotne różnice w rozkładach odpowiedzi występują w grupach wiekowych w przypadku pytania: „Wycena bilansowa wpływa na składniki wyniku finansowego. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe wykazanie podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeszacowań)?”, gdzie istotność asymptotyczna osiągnęła wartość 0,000 (mniejszą od 0,05).

Tabela 4.22. Różnice ocen w grupach wiekowych

Różnice w grupach wiekowych	Wiek	18–25 lat	26–35 lat	36–45 lat	46–55 lat	Powyżej 55 lat
	Liczebność	19	122	187	158	208
1. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnienie, jaka część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeszacowań (w ujęciu procentowym, w stosunku do sumy bilansowej)?	Mediana	2	4	4	4	4
	Moda	1	4	4	4	5
2. Wycena bilansowa wpływa na składniki wyniku finansowego. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe wykazanie podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeszacowań)?	Mediana	2	4	4	4	5
	Moda	1	5	5	5	5
3. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnienie wartości i elementów składowych powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych netto, czyli tych wpływów i wydatków operacyjnych, które decydują w dużej mierze o stabilności finansowej jednostki?	Mediana	2	4	4	4	4
	Moda	1	5	5	5	5

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4.23. Różnice ocen w grupach wykształcenia

Różnice ocena w grupach wykształcenia	Wykształcenie	Podstawowe	Średnie	Wyższe
	Liczebność	8	71	615
1. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnienie, jaka część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeszacowań (w ujęciu procentowym, w stosunku do sumy bilansowej)?	Mediana	3	4	4
	Moda	1;5	4	5
2. Wycena bilansowa wpływa na składniki wyniku finansowego. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe wykazanie podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeszacowań)?	Mediana	3	4	4
	Moda	1;5	5	5

Tabela 4.23 (cd.)

Różnice ocena w grupach wykształcenia	Wykształcenie	Podstawowe	Średnie	Wyższe
	Liczebność	8	71	615
3. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnianie wartości i elementów składowych powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych netto, czyli tych wpływów i wydatków operacyjnych, które decydują w dużej mierze o stabilności finansowej jednostki?	Mediana	2,5	4	4
	Moda	5	4	5

Źródło: opracowanie własne.

Warto zauważyć, że grupa osób z wykształceniem podstawowym była wśród respondentów bardzo mało liczna ($n = 8$) i jej wyników nie można uznać za reprezentatywne (porównaj tabela 4.23). Natomiast w przypadku osób z wykształceniem średnim i wyższym średnie oceny (mediany) przez nich dokonane były takie same. Test Kruskala-Wallisa pokazuje, że istotne różnice w rozkładach ocen w grupach wykształcenia wystąpiły dla pytań nr 1 i 2 (porównaj tabela 4.21). Osoby z wyższym wykształceniem wyżej oceniają potrzebę ujawnienia dodatkowych informacji zaprezentowanych w pytaniach nr 2 i 3.

Tabela 4.24. Różnice ocen w grupach stażu pracy

Różnice ocen w grupach stażu pracy	Staż pracy	Do 5 lat	6–15 lat	16–25 lat	26–35 lat	Powyżej 35 lat
	Liczebność	68	152	196	119	159
1. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnienie, jaka część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeszacowań (w ujęciu procentowym, w stosunku do sumy bilansowej)?	Mediana	4	4	4	4	4
	Moda	4	4	5	5	5
2. Wycena bilansowa wpływa na składniki wyniku finansowego. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe wykazanie podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeszacowań)?	Mediana	4	4	4	4	5
	Moda	4	5	5	5	5

Różnice ocen w grupach stażu pracy	Staż pracy	Do 5 lat	6–15 lat	16–25 lat	26–35 lat	Powyżej 35 lat
	Liczebność	68	152	196	119	159
3. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnianie wartości i elementów składowych powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych netto, czyli tych wpływów i wydatków operacyjnych, które decydują w dużej mierze o stabilności finansowej jednostki?	Mediana	4	4	4	4	4
	Moda	4	5	5	5	5

Źródło: opracowanie własne.

Grupa respondentów ze stażem pracy do 5 lat przeciętnie niżej ocenia zasadność zaproponowanych dodatkowych, dobrowolnych ujawnień (patrz tabela 4.24). Natomiast najstarsi, tzn. ankietowani ze stażem pracy powyżej 35 lat, najwyżej ocenili propozycje w pytaniu: „Wycena bilansowa wpływa na składniki wyniku finansowego. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe wykazanie podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeszacowań)?”. Pozostałe pytania nie różnią się oceną wartości przeciętnej w poszczególnych grupach stażu pracy. W grupach ze stażem pracy powyżej 16 lat dominują oceny zdecydowanie potwierdzające słuszność zaproponowanych dodatkowych ujawnień zarówno do bilansu, rachunku zysków i strat, jak i do rachunku przepływów pieniężnych. Test Kruskala-Wallisa wskazuje na istotne różnice w rozkładach ocen (polaryzowanie ocen) w pytaniu nr 2 (porównaj tabela 4.21).

4.2.3. Podsumowanie badania

W tabeli 4.25 przedstawiono podsumowanie wyników badania zależności ocen wydawanych przez respondentów od ich cech (płci, wieku, wykształcenia oraz stażu pracy). Stwierdzono, że w ponad połowie wstępnie określonych zależności wskazano na istnienie skorelowania danych. Oznacza to, że oceny respondentów uzyskane w:

- 1) pytaniu 1 wykazują na zależność od wieku i wykształcenia badanych;
- 2) pytaniu 2 wskazują na zależność od wieku, wykształcenia oraz stażu pracy badanych;
- 3) pytaniu 3 wykazują na zależność od płci oraz wykształcenia badanych.

Tabela 4.25. Wyniki badania zależności między cechami użytkowników sprawozdawczości biznesowej a ich ocenami

Oceny [A–C]	Cechy [1–4]	[1] Płeć	[2] Wiek	[3] Wykształcenie	[4] Staż pracy
[A]	Oceny respondentów uzasadniające, że prezentowanie dodatkowych ujawnień informacyjnych, jako część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeszacowań, jest skorelowane i/lub wykazują zależność od i , gdzie $i = 1, \dots, 4$	A1 Nie potwierdzono istnienia zależności	A2 Potwierdzono istnienie zależności	A3 Potwierdzono istnienie zależności	A4 Nie potwierdzono istnienia zależności
[B]	Oceny respondentów uzasadniające, że wykazanie w raporcie rocznym podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną jest zależne od i , gdzie $i = 1, \dots, 4$	B1 Nie potwierdzono istnienia zależności	B2 Potwierdzono istnienie zależności	B3 Potwierdzono istnienie zależności	B4 Potwierdzono istnienie zależności
[C]	Oceny respondentów uzasadniające, że dodatkowe ujawnienia wartości i elementów składowych powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych netto, które decydują w dużej mierze o stabilności finansowej jednostki, są zależne od i , gdzie $i = 1, \dots, 4$	C1 Potwierdzono istnienie zależności	C2 Nie potwierdzono istnienia zależności	C3 Potwierdzono istnienie zależności	C4 Nie potwierdzono istnienia zależności

Źródło: opracowanie własne.

Tym samym w siedmiu przypadkach na dwanaście wstępnie zdefiniowanych zidentyfikowano istnienie zależności, co stanowi uzasadnienie do przyjęcia hipotezy głównej **H4** o treści „Ocena przydatności dodatkowych, dobrowolnych ujawnień (do bilansu, rachunku zysków i strat oraz rachunku przepływów pieniężnych) pod kątem prezentowanych informacji finansowych jest zależna od określonych cech (płci, wieku, stażu pracy oraz wykształcenia) użytkowników sprawozdawczości finansowej”. Sprawdzenie hipotez głównych H3 i H4 nie dało podstaw do twierdzenia o braku użyteczności zaproponowanych form dobrowolnych, dodatkowych ujawnień dla potencjalnych użytkowników sprawozdań finansowych. Można zatem powiedzieć, że propozycja dodatkowych, dobrowolnych ujawnień do bilansu, rachunku zysków i strat oraz rachunku przepływów pieniężnych stanowi ważną z punktu widzenia użytkownika sprawozdania finansowego informację finansową,

która minimalizując lukę komunikacji w nowym ujęciu sprawozdawczym, prezentuje stan majątku przedsiębiorstwa (wydzielając z wartości bilansowych dokonane na dzień bilansowy oszacowania wartości), osiągnane wyniki (z podziałem na wyniki istotne operacyjnie oraz wirtualne) oraz przepływy pieniężne (ze szczególnym uwzględnieniem powtarzalności przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej). Tym samym zaprezentowany kierunek modelowania informacji dodatkowej wydaje się uzasadniony z punktu widzenia potrzeb informacyjnych użytkowników sprawozdawczości biznesowej.

4.3. Dobrowolne ujawnienia – rekomendacje na przyszłość

4.3.1. Społecznie odpowiedzialne raportowanie biznesowe jako kierunek doskonalenia ujawnianych informacji o przedsiębiorstwie

Spirala oczekiwań dotyczących współczesnej sprawozdawczości biznesowej się nakręca. Na naszych oczach w ciągu zaledwie kilkunastu lat raportowanie danych niefinansowych z informacjami o odpowiedzialności społecznej i zrównoważonym rozwoju przedsiębiorstw z elementu dobrowolnej polityki ujawnień stopniowo zmienia się w obowiązek. Obserwatorzy rynku zwracają uwagę, że skoro przedsiębiorstwa coraz częściej muszą dostosowywać się do oczekiwań inwestorów w zakresie oświadczeń o wpływie na otoczenie, oświadczenia takie muszą być weryfikowalne i sprawdzane pod kątem postępu w spełnianiu określonych wskaźników. Stąd ewolucja w zakresie pomiaru i raportowania wskaźników niefinansowych, specyficznych dla konkretnych sektorów.

Połączenie informacji finansowych i niefinansowych (tu w szczególności dotyczących społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa) powinno umożliwić przekazywanie interesariuszom wiarygodnego i jasnego obrazu jednostki, a także pozwolić uzyskać porównywalne i przejrzyste odzwierciedlenie efektów całości kształtu działalności podmiotu. Nie chodzi tutaj o proste łączenie treści raportu rocznego, ale o proces, którego wynikiem jest raport zintegrowany informujący o tworzonej przez jednostkę wartości. Jest on adresowany przede wszystkim do dawców kapitału, wspomagając proces podejmowania decyzji w zakresie alokacji zasobów. Nie oznacza to, że są oni jedynymi odbiorcami tego raportu. Zawarte w nim informacje mają służyć również innym interesariuszom. Na ilustracji 4.6 przedstawiono obszary społecznej odpowiedzialności biznesu, które

powinny zostać objęte raportowaniem jako część pakietu informacji niefinansowych o przedsiębiorstwie.

Ilustracja 4.6. Obszary społecznej odpowiedzialności biznesu według normy ISO 26000

Źródło: opracowanie własne na podstawie Śnieżek, 2016; Standard ISO 26000.

Z poszczególnymi obszarami CSR wiąże się szereg zagadnień, które należy rozważać, biorąc pod uwagę skutki wzajemnego oddziaływania na siebie elementów systemu biznesowo-ekologiczno-społecznego (Samelak, 2013, s. 21; Śnieżek, 2016, s. 55–56). Są to zagadnienia o charakterze:

- 1) ekonomicznym: wielkość zysku, stopa zwrotu z inwestycji, wielkość dywidendy, udział w rynku, przepływy pieniężne, wynagrodzenia,
- 2) środowiskowym: programy pracownicze, prawa człowieka, edukacja pracowników, darowizny na cele społeczne, uczciwe promowanie i znakowanie produktów, polityka wynagrodzeń,
- 3) społecznym: oszczędzanie zasobów naturalnych, rozwiązywanie problemów zanieczyszczenia wody i powietrza, gospodarka odpadami, recykling, zużycie energii, emisja gazów cieplarnianych, ochrona zagrożonych gatunków.

Warto zwrócić uwagę na wartość takich informacji w kontekście kosztów i korzyści dodatkowych ujawnień. Koszt jest ponoszony w procesie przygotowania ujawnień, natomiast korzyść wynika z użytecznego przekazu dla inwestorów. Koszt przygotowania informacji rozkłada się między przedsiębiorstwo a państwo. Aby go ograniczyć, przedsiębiorstwa wykorzystują rozbudowane, zindywidualizowane systemy informatyczne i sprawozdawcze.

Szerszy zakres ujawnień, a co za tym idzie – ponoszone na publikację informacji koszty, mogą dodatkowo wpływać na otoczenie rynkowe przez edukowanie interesariuszy. Wszelkie inicjatywy środowiskowe lub mające na celu podniesienie świadomości informacyjnej użytkowników raportów rocznych mają na celu osiągnięcie dodatkowych korzyści. W obrocie gospodarczym zdecydowanie łatwiej współpracuje się z użytkownikami świadomymi, gdyż poprawia to bezpieczeństwo obrotu gospodarczego.

Powszechnie wiadomo, że przejrzyste i wiarygodne informacje zamieszczone w raporcie rocznym mogą zmniejszyć obawy inwestorów i innych grup interesów oraz stworzyć stabilną platformę relacji ze spółką. Polityka pełnych, zintegrowanych ujawnień oznacza, że nie powinno dojść do sytuacji, w której informacja istotna dla przeciętnego inwestora zostanie pominięta i niewykazana. Ważne jest również przekazanie informacji w tym samym czasie różnym interesariuszom. Zapobiega to powstawaniu grup uprzywilejowanych, zyskujących przewagę informacyjną dzięki wcześniejszemu dysponowaniu daną informacją. Należy jednak pamiętać, że właściwa polityka informacyjna przedsiębiorstw wpływa na ich wartość, co można zaobserwować w przypadku spółek giełdowych i cen ich akcji.

Wzrost zainteresowania budowaniem odpowiedzialnego społecznie modelu biznesu, a co za tym idzie – wartościowego wzorca zintegrowanego raportowania, wynika z:

- 1) postępującego procesu globalizacji, który spowodował, iż przedsiębiorstwa stały się ważnymi graczami na arenie międzynarodowych stosunków gospodarczych i politycznych, a podejmowanie dobrowolnych inicjatyw w zakresie CSR jest postrzegane jako dowód na przestrzeganie dobrych praktyk biznesowych;
- 2) samoregulacji biznesu w kierunku zwiększania przejrzystości działalności gospodarczej i jej skutków, w tym ograniczenia korupcji i nieetycznych działań w biznesie oraz stosowania tzw. dobrych praktyk w relacjach z zainteresowanymi stronami;
- 3) koncepcji zrównoważonego rozwoju, podkreślającej potrzebę uwzględnienia w działalności gospodarczej, oprócz wymiaru ekonomicznego, również czynników społecznych i środowiskowych, w celu zaspokojenia potrzeb nie tylko obecnego, ale i przyszłych pokoleń;

- 4) rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, domagającego się zwiększenia znaczenia praw człowieka, równouprawnienia, właściwych stosunków pracy, dbania o zdrowie i bezpieczeństwo pracowników, ochrony konsumentów czy ograniczania wpływu działalności gospodarczej na środowisko.

Ustalenie odpowiedniego poziomu ujawniania informacji finansowych i niefinansowych zależy wprost od poziomu społecznego dobrobytu osiąganego dzięki ujawnieniom. Wobec braku etycznych teorii pozwalających na obiektywny pomiar dobrobytu konieczne jest, aby organizacje ustalające zasady rachunkowości i raportowania opierały się na takich kryteriach, jak odpowiedzialność i wiarygodność.

W ostatnich dekadach wiele zdarzyło się w obszarze raportowania dokonań przedsiębiorstw. Wciąż pojawiają się idee, które w ich warstwie teoretycznej uważa się za słuszne. Jednak praktyczny aspekt implementacji koncepcji teoretycznych zawsze wymaga wyczucia odpowiedniego momentu na wprowadzanie zmian, czasu i analizy doświadczeń.

4.3.2. Współczesne trendy dobrowolnego ujawniania informacji o przepływach pieniężnych

Jak wspomniano w poprzednich rozdziałach, badania w zakresie analizy przepływów pieniężnych wciąż trwają. Ostatnie projekty zespołu Mulforda (styczeń 2019) skupiały się na kalkulowaniu (i ujawnianiu) wolnych przepływów pieniężnych skorygowanych o niegotówkowe wydatki inwestycyjne, leasing kapitałowy oraz skapitalizowaną wartość leasingu operacyjnego (Mulford, Babinets, 2019). Wszystkie te transakcje odzwierciedlają nabycie usług związanych z aktywami kapitałowymi, ale nie wiążą się z wypłatą gotówki z góry, ponieważ finansowanie jest udzielane przez sprzedawcę sprzętu lub instytucję finansową tak, że dana firma faktycznie nie otrzymuje ani nie wypłaca gotówki. Takie inwestycje stanowią nakłady inwestycyjne i skutkują rejestrowaniem środka trwałego i związanego z nim zobowiązania w bilansie. Ponieważ jednak nie pociągają za sobą otrzymania ani wypłaty gotówki, są one wyłączone z wydatków inwestycyjnych na rachunku przepływów pieniężnych. Próba badawcza składała się z 82 spółek niefinansowych (S&P 100) i dotyczyła lat 2015 i 2016. W przypadku niektórych firm, na przykład Amazon.com Inc., General Electric i Kraft Heinz, skorygowane o wymienione tytuły wolne przepływy pieniężne były niższe niż zgłoszone o 10% lub więcej w co najmniej jednym z dwóch lat objętych próbą. Jednak w przypadku większości firm skorygowane wolne przepływy pieniężne były wyższe niż zgłoszone wolne przepływy pieniężne w obu latach. W rzeczywistości średnio w 2015 i 2016 roku skorygowane wolne przepływy pieniężne przekraczały ujawnione wolne przepływy pieniężne

o 5%. Ten nieoczekiwany wynik spowodowany jest tym, że koszt czynszu jest już uwzględniony w przepływach pieniężnych z działalności operacyjnej, a zatem i w wolnych przepływach pieniężnych. W większości przypadków bieżące koszty czynszu, które należy dodać z powrotem przy obliczaniu skorygowanych wolnych przepływów pieniężnych, przewyższają odliczenia od wolnych przepływów pieniężnych dokonane w celu zwiększenia skapitalizowanej wartości leasingu operacyjnego. Takie informacje mogą stanowić również przedmiot dobrowolnych ujawnień w przedsiębiorstwach, szczególnie w spółkach giełdowych.

Zespół Mulforda prowadzi również od kilku lat badania nad wyselekcjonowanymi wskaźnikami *cash flows*. Na przykład tzw. wolna marża pieniężna, mierzona jako wolny przepływ pieniężny podzielony przez przychód, jest marżą zysku z przepływów pieniężnych. Wskazuje, jaki procent przychodu pozostawia się akcjonariuszom w postaci wolnych i uznaniowych przepływów pieniężnych. Jeśli firma sprzedaje swoje produkty lub usługi za przysłowiową złotówkę, bezpłatna marża gotówkowa informuje, ile groszy akcjonariusze mogą odłożyć do kieszeni, nie zmniejszając zdolności przedsiębiorstwa do generowania większych zysków. Tak więc ważne staje się obserwowanie trendów kształtowania się różnych miar przepływów pieniężnych i leżących u ich podstaw czynników.

Dodatkowym obszarem badań zespołu Mulforda (kwiecień 2019) jest na przykład włączenie krótkoterminowych inwestycji do przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej (Mulford, Lakhota, 2019). Badane są tu skutki pieniężne włączenia wpływów z obrotu papierami wartościowymi do przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej. Podczas gdy amerykańskie ogólnie przyjęte zasady rachunkowości wymagają włączenia do działalności operacyjnej przepływów pieniężnych związanych z zakupem i sprzedażą papierów wartościowych przeznaczonych do obrotu, takie traktowanie może wprowadzać w błąd w przypadku spółek niefinansowych, których działalność handlowa nie jest częścią normalnej działalności gospodarczej.

Po raz pierwszy prace na ten temat przeprowadzono w 2003 roku. Obecne badanie weryfikuje wcześniejsze ustalenia i rozszerza je o dane z 2017 roku. Wyniki wskazują, że w 2017 roku spółki niefinansowe rzadziej klasyfikowały inwestycje krótkoterminowe jako obrotowe papiery wartościowe i rzadziej niż w 2003 roku ujawniały skutki pieniężne takich operacji w działalności operacyjnej (Mulford, Lakhota, 2019).

Warto również wspomnieć o wcześniejszych badaniach, dla których budowane są nowe modele. Przykładowo: S. Bhandari i R. Iyer stworzyli model służący do przewidywania upadłości podmiotów gospodarczych, głównie z wykorzystaniem miar opartych na rachunku przepływów pieniężnych jako zmiennych predykcyjnych i technik analizy dyskryminacyjnej (dane pobrane z bazy danych

COMPUSTAT). Wybrano siedem logicznie uzasadnionych w badaniu zmiennych predykcyjnych, a mianowicie przepływy pieniężne z działalności operacyjnej podzielone przez zobowiązania bieżące, pokrycie przepływów pieniężnych odsetkami, marżę przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej, zwrot z przepływów pieniężnych z aktywów ogółem, jakość zarobków, szybki wskaźnik i trzyletni wzrost sprzedaży. Wszystkie firmy, które poniosły porażkę w próbie testowej autorów, pochodzą z lat 2008–2010 (Bhandari, Iyer, 2013, s. 667–676).

Badanie E. Kartikaningdyah, M. Si i B. Saktiego (2018, s. 121–128) miało na celu sprawdzenie, czy zmienne predykcyjne we wspomnianym wyżej modelu Z-score Bhandariego mają moc dyskryminującą. Wynik tego badania wykazał, że zmienne o dużej sile dyskryminującej to: pieniężna jakość zarobków, operacyjny przepływ pieniężny podzielony przez zobowiązania bieżące, operacyjna marża przepływów pieniężnych oraz rentowność operacyjna przepływów pieniężnych ogółem.

Arnold, Ellis i Sivarama (2018, s. 46–63) opracowali wspólne ramy analizy jako punkt wyjścia do analizy finansowej z wykorzystaniem rachunku przepływów pieniężnych. Dokonali przeglądu ośmiu wskaźników na podstawie danych z rachunku przepływów pieniężnych jako alternatywy dla tradycyjnych wskaźników finansowych.

W swoim badaniu D. Piatti (2014, s. 1–16) zdefiniował niewykonanie zobowiązania jako sytuację przejściowego i niewielkiego ryzyka finansowego, które nie jest wystarczająco poważne, aby wygenerować pożyczki o niskiej jakości i nieściągalne długi. Definicja ta różni się od definicji stosowanych przez większość modeli w literaturze związanej z problematyką bankructwa, niewypłacalności lub upadłości likwidacyjnej. Badanie pokazuje, że niewypłacalne firmy, borykając się z zaburzeniami płynności, często z konieczności rekompensują zmniejszenie przepływu kapitału obrotowego netto, działając na okresy zapadalności cyklu koniunkturalnego i generując zmienne przepływy pieniężne, które nie są odpowiednie do oceny możliwości operacyjnej takich spółek.

Reasumując, opisane wyżej trendy dobrowolnego ujawniania informacji o przepływach pieniężnych wpisują się w nurt współczesnych prac oraz badań dotyczących sprawozdawczości finansowej, zarówno w kwestiach o charakterze ogólnym (wspólne projekty IASB i FASB), jak i szczegółowym (np. badania powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych).

4.4. Wielowymiarowa komunikacja jako wyzwanie dla systemu rachunkowości

Powszechnie wiadomo, że bazowanie na niewłaściwych informacjach zmusza inwestorów do podejmowania – z punktu widzenia rachunku ekonomicznego i oceny ryzyka – decyzji irracjonalnych w świetle danych, które można uznać za rzetelne. Powoduje to mimowolny spadek zaufania nie tylko do uczestników obrotu gospodarczego, przekazujących informacje, ale również do innych instytucji finansowych: agencji ratingowych, firm audytorskich, doradczych itp. Spadek zaufania na rynku finansowym jest najczęściej jednym z pierwszych symptomów kryzysów finansowych.

Najczęściej przytaczanym przykładem podważenia zaufania inwestorów do instytucji finansowych jest wyjście na jaw niewykrytych lub nieujawnionych przez audytorów oszustw księgowych, jakich dopuszczano się w międzynarodowych korporacjach, takich jak Enron czy Worldcom. Ujawniło to nie tylko słabości rewizji finansowej (która powinna dawać gwarancje rzetelności danych finansowych), ale również oszukańczych praktyk top managementu. Upadek Lehman Brothers, jednego z największych banków inwestycyjnych na świecie, w 2008 roku zapoczątkował globalny kryzys finansowy, a także kryzys szeroko pojętego zaufania publicznego³¹. Lawina skandali finansowych z początku XXI wieku istotnie odbiła się na zachowaniu inwestorów, którzy gwałtownie wycofując udziały, pogłębiali sytuację kryzysową na największych giełdach świata. Ponad połowa społeczeństwa utraciła zaufanie do inwestowania w jakiekolwiek papiery wartościowe. Potwierdzeniem tego jest obserwowany spadek indeksu Nowojorskiej Giełdy Papierów Wartościowych – Dow Jones, który w okresie trzech pierwszych kwartałów 2002 roku spadł o 27,29% (w wartościach bezwzględnych spadek ten sięgnął 2735,33 punktów – z 10021,60 punktów do 7286,27). Gorszą reakcją wykazał się regulowany rynek pozagiełdowy, gdzie wskaźnik Nasdaq spadł aż o 42,88% w analogicznym okresie. Kryzys zaufania rozprzestrzenił się w błyskawicznym tempie na światowych rynkach. Wskaźniki charakteryzujące gospodarki poszczególnych krajów i regionów świata sięgały dawno nienotowanych minimów. Ówczesne regulacje zostały uznane za niewystarczające w świetle stosowanej coraz powszechniej kreatywnej rachunkowości. Kryzys zaufania i fala bankructw zobligowały polityków, ekonomistów i audytorów w wielu krajach do zajęcia się tym narastającym od wielu lat problemem i uregulowania na nowo wielu zagadnień dotyczących sprawozdawczości finansowej, jak również funkcjonowania rynku

31 Niestety, również na rodzimym gruncie, co z całą pewnością nie jest powodem do dumy, można wymienić głośne afery związane z upadkiem firm, choćby Stoczni Szczecińskiej czy Porta Holding.

kapitałowego. Jako pierwsze do zmiany prawodawstwa, w celu dostosowania legislacji do nowych warunków, przystąpiły Stany Zjednoczone, które czuły odpowiedzialność za powstałą sytuację, ponieważ kryzys rozpoczął się właśnie w tym kraju. W 2002 roku Kongres Stanów Zjednoczonych przyjął ustawę Sarbanesa-Oxleya (SOX), regulującą praktyki finansowe i ład korporacyjny. W ślad za Stanami Zjednoczonymi podążyła Unia Europejska, która przyjęła nowe rozwiązania prawne dotyczące rachunkowości i rynku kapitałowego, szczególnie w zakresie badania sprawozdań finansowych. Uchylono Ósmą Dyrektywę Rady, odnoszącą się do biegłych rewidentów, oraz znacząco zmieniono dwie inne dyrektywy dotyczące sprawozdawczości finansowej. Nowe regulacje, przyjęte ostatecznie w 2006 roku, szybko określono mianem *Sarbanes-Oxley po europejsku*.

Jedną z podstawowych funkcji systemu rachunkowości, która realizowana jest w relacjach z otoczeniem, jest funkcja informacyjna. To właśnie ona stała się motorem rozwoju sprawozdawczości finansowej, ciągłego doskonalenia jej metod, form i stosowanych technik prezentacji. Każda idea nowoczesnego modelowania raportu finansowego przez modyfikowanie elementów informacji dodatkowej jest potrzebna i przydatna, bo to właśnie na podstawie różnych propozycji rozwiązań można wypracować nowoczesny model ujawnień, satysfakcjonujący różne grupy odbiorców informacji finansowej (Śnieżek, Wiatr, 2011). Wielopłaszczyznowa (wielomodułowa)³² sprawozdawczość finansowa ułatwia prawidłowy pomiar wartości przedsiębiorstwa, której wzrost jest zarówno celem procesów zarządzania, jak i kryterium decyzyjnym dla inwestorów.

Obecnie coraz częściej pojawia się pytanie o to, czy w obliczu zastosowania multimodalnych i multimodułowych nośników znaczeń w procesach komunikacyjnych dotychczasowy język rachunkowości jest nadal wystarczającym narzędziem służącym do opisu rzeczywistości i jej analizy. Skoro tak dynamicznie zmieniają się kompetencje użytkowników informacji oraz ich wymagania, może to one stały się ważniejsze w opisie świata niż sam język (Jakobson, 1989)?

Rachunkowość jako rodzaj specyficznego języka o określonym kodzie powinna uwzględniać zmiany, jakie zachodzą w samym języku. Jej zaangażowanie w dyskurs na temat współczesnych form komunikowania się powinno spowodować redefiniowanie sprawozdawczości finansowej do postaci wielopłaszczyznowych sprawozdań finansowych wzbogaconych formami wizualizacji danych finansowych i niefinansowych. W dzisiejszych czasach niezwykle ważna jest identyfikacja zmian zachodzących we współczesnych sposobach komunikowania się, wyrażonych multimodalnymi i multimodułowymi formami przekazu, które powinny zostać przeniesione do języka rachunkowości jako współczesnego sposobu komunikowania informacji w biznesie.

32 Na potrzeby niniejszego opracowania przyjmuje się tożsamość pojęć *wielomodułowość*, *multimodułowość* i *wielopłaszczyznowość*.

Jako konsekwencję redefiniowania form komunikowania się uznano równoległe redefiniowanie raportowania finansowego w kierunku jego wielopłaszczyznowości.

Stwierdzenie, że rachunkowość jest językiem biznesu³³, znane jest wszystkim, którzy choćby w minimalnym stopniu poznali, czym się ona zajmuje. Język jest pojęciem wieloznacznym i różnie definiowanym, jednakże w ujęciu naturalnym stanowi z jednej strony narzędzie opisywania, przedstawiania i konstruowania obrazu rzeczywistości, a z drugiej narzędzie komunikacji między twórcami informacji a ich użytkownikami. Tym samym język, rozumiany jako system znaków służących do porozumiewania się, powinien umożliwiać wyrażenie jego użytkownikowi wszystkiego, co chce wyrazić, a jako system otwarty powinien pozwalać na tworzenie nowych wypowiedzi w nieskończoność (Grzegorzczkowska, 2008). Jak bardzo bliska definicji języka w ujęciu strukturalnym jest teoria rachunkowości, można zauważyć w definicji przytaczanej przez Hendriksena i van Brede (2002, s. 38), w której za podstawowe zadanie teorii rachunkowości autorzy uważają stworzenie ram do opracowania nowych koncepcji i metod oraz dostarczenie podstaw do wyboru takiej, a nie innej procedury spośród kilku możliwych. Tym samym podkreślają, że rachunkowość posiada wszystkie atrybuty, aby mogła być uważana za język oparty na swoistym kodzie. Według M. Masztalerza:

[...] rachunkowość niewątpliwie jest systemem, który pozwala tworzyć znaczenia oraz systemem, który dostarcza informacji. Informacje są konstruowane na podstawie danych przetwarzanych systematycznie w taki sposób i za pomocą takich reguł, by informacje niosły znaczenie dla użytkowników, tj. odzwierciedlały rzeczywistość ekonomiczną przedsiębiorstwa. Rachunkowość można rozpatrywać jako system znaków konwencjonalnych, umożliwiający kodowanie i dekodowanie informacji. System ten ma charakter otwarty, gdyż – podobnie jak język – składa się z dwóch klas: słownika (licznego, ale względnie ograniczonego w danym momencie) i gramatyki, czyli reguł pozwalających tworzyć nieograniczoną liczbę nowych konstrukcji, niosących nowe informacje (Masztalerz, 2013, s. 179).

Należy więc uznać, że rachunkowość jest systemem uniwersalnym, umożliwiającym wyrażanie dowolnej treści (opartej na kazusie prawnym i społecznym, znanym nadawcy i odbiorcy), który oczywiście jest ograniczony do opisu

33 O rachunkowości jako języku działalności gospodarczej, a współcześnie jako o międzynarodowym języku biznesu stanowiącym podstawowy przekaz informacji ekonomicznych w skali międzynarodowej pisano szeroko w literaturze przedmiotu (np. Surdykowska, 1999; Jaruga, 2002).

ekonomicznego jednostki gospodarczej³⁴. Według L. Evans (2010) język rachunkowości to wyspecjalizowany dialekt języka naturalnego, który został wypracowany do komunikowania określonych celów czy praktyk, wykorzystując do tego celu wysublimowane słownictwo. Podobnie wypowiada się J.F. Hronsky, dla którego rachunkowość to forma komunikowania się pewnej subkultury o finansowym wykształceniu, której domeną jest dążenie do precyzowania wyspecjalizowanych pojęć i terminów (Hronsky, 1998; Kasperowicz 2015). W ostatnim czasie obserwuje się trend negowania jednopłaszczyznowej ścieżki rozpatrywania znaku językowego. Współcześnie funkcjonujący, wielokanałowy i wielokodowy przekaz informacji, w połączeniu z interdyscyplinarnością w obrębie opisów procesów komunikowania, zrodził nowe pojęcie multimodalności (Kawka, 2016).

W naukach humanistycznych i społecznych pojawiają się wciąż nowe określenia towarzyszące terminom: *komunikacja/komunikowanie się* – w większości nie do końca zdefiniowane, o nieostrych zakresach dyktowanych specyfiką dyscypliny wiedzy, w której występują, lub w ogóle z nią niezwiązanymi, mimo pozornego podobieństwa formalnego (choćby brzmieniowo i literalnie). Można tu wymienić komunikowanie rozpatrywane ze względu na rodzaj kontaktu: interpersonalne (międzyludzkie), indywidualne, grupowe, masowe; ze względu na środek używany w komunikowaniu: językowe (werbalne i niewerbalne), wizualne, audiowizualne. Pojęcia *komunikacja/komunikowanie* coraz częściej zastępuje się terminami: *dyskurs medialny, wizualny, audiowizualny, artystyczny, teatralny, polityczny czy naukowy*. Kawka wskazuje, że:

[...] obecnie najbardziej pojemnym, ale też najbardziej niejednoznacznym i kontrowersyjnym pojęciem pozornie jednoczącym poszczególne formy komunikowania na różnych płaszczyznach i w różnych dyscyplinach wiedzy jest jednak dyskurs, a w tym kontekście szczególne miejsce zajmuje holistyczne pojęcie dyskursu multimodalnego, który powoli zdaje się wypierać inne dyskursy związane z naukami szczegółowymi lub coraz częściej z określonymi typami tekstów (gatunków wypowiedzi) (Kawka, 2016, s. 300).

W polskiej tradycji i praktyce metodologicznej terminy związane ze zjawiskiem multimodalności jeszcze się na dobre nie zadomowiły. Brakuje ich w słownikach terminologicznych, badacze posługują się różnymi określeniami i zazwyczaj ich precyzyjnie nie definiują. Termin *multimodality* pojawił się w anglojęzycznej literaturze stosunkowo niedawno – na przełomie XX i XXI wieku. Jak zwraca uwagę K. Michalewski (2009, s. 7), w literaturze francuskojęzycznej dużo wcześniej,

34 W niniejszym opracowaniu skupiono się wyłącznie na analizie języka dokonanej pod kątem strukturalnym i semiotycznym.

bo w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku, funkcjonowało pojęcie komunikacji wielomodalnej. Najczęstszym polskim odpowiednikiem powyższego rzeczownika jest zapożyczenie właściwe *multimodalność* (też: *polimodalność*, *wielomodalność*). Obok tego terminu funkcjonują inne, bardziej lub mniej bliskie znaczeniowo: *multimedialność*, *multisensoryczność*, *polisemiotyczność*, *wielokodowość*. Terminu *multimodalność* (ani terminów w stosunku do niego synonimicznych) nie notują dostępne polskie słowniki terminologii medialnej (Maćkiewicz, 2016, s. 19). Z analizy przeprowadzonej przez J. Maćkiewicz wynika, że przez *multimodalność* rozumie się łączenie (w jednym przekazie) rozmaitych urządzeń, środków materialnych i technik komunikacyjnych. Medialne treści nie są prostą sumą narracji obrazowej, dźwiękowej i słownej, tylko efektem ich wzajemnego przenikania i oddziaływania (Skowronek, 2013, s. 96–97). Większość współczesnych komunikatów ma charakter multimodalny, czyli taki, w którym nadawcy stosują rozmaite środki werbalne i niewerbalne. Jest to spowodowane chęcią przyciągnięcia uwagi odbiorcy czymś więcej niż tylko komunikatem składającym się ze znaków językowych, który odbierany jest jako płytki telegraficzny przekaz (Michalewski, 2009, s. 9).

Czy zatem dotychczasowe formy sprawozdawcze, wielokrotnie wykorzystywane jedynie w celu zaspokojenia obowiązków regulacyjnych (bilans, rachunek zysków i strat), stanowią zbyt jednowymiarowy przekaz, a nowe przekroje informacyjne są formą nadania im dodatkowej użyteczności decyzyjnej i tym samym przyciągnięcia uwagi potencjalnego inwestora?

Multimodalność należy rozpatrywać jako podstawę wszelkich form komunikacji, nie może więc ona dłużej pozostawać kwestią nieistotną, marginalną, pomijaną z uwagi na powszechne przeświadczenie, że to język stanowi podstawę komunikacji (Kress, Ogborn, 1998). System rachunkowości finansowej, a w szczególności sprawozdawczości finansowej, można przez analogię nazwać swoistym węzłem multimodalnym łączącym różne formy komunikacji (węzłem komunikacyjnym łączącym w sposób słowny i graficzny przekaz informacji finansowej i niefinansowej). Współczesna sprawozdawczość finansowa powinna pozwalać na zmianę formy „transportu” informacji, umożliwiającą jej dalszą drogę. Przez zmianę tej formy należy rozumieć przedstawienie w rocznych raportach finansowych dodatkowych informacji finansowych i niefinansowych jako uzupełnienie dotychczasowego zakresu informacji w sprawozdaniach, które stopniowo stają się źródłem informacji jednopłaszczyznowej. Nowe przekroje informacyjne, na przykład dotyczące bilansu, tylko częściowo posiadają walor multimodalnej informacji, zapewniając w znaczącym zakresie wyłącznie wielopłaszczyznowość (multimodułowość). Przedstawienie ich w formie wizualnych narzędzi komunikacji obrazem (infografik) wpisuje się w trendy współczesnych form komunikacji. Należy pamiętać, że odbiorcą informacji jest szerokie grono interesariuszy. Z tego powodu nadrzędną wartością nadaną

komunikatowi musi być jego atrakcyjność dla odbiorcy, co należy rozumieć jako informację użyteczną dla zróżnicowanego grona użytkowników sprawozdawczości finansowej.

Reasumując, zakłada się, że przez określenie *język biznesu* należy rozumieć między innymi ukształtowany ewolucyjnie układ sprawozdawczości finansowej, której cechą jest jednopłaszczyznowe przedstawianie rzeczywistości gospodarczej. Angażując rachunkowość w polemikę na temat współczesnych trendów komunikowania, powinno się zatem redefiniować sprawozdawczość finansową jako element wielopłaszczyznowych raportów biznesowych wzbogaconych formami wizualizacji danych finansowych i niefinansowych, podnosząc tym samym ich użyteczność.

Podsumowanie

Wydaje się, że współczesna rachunkowość rozpoczęła już po części realizację założenia wielopłaszczyznowych przekazów informacji finansowych i niefinansowych. Jednym z przykładów takich działań jest rachunkowość społeczna, uwzględniająca wiele form i narzędzi zbierania danych i ich raportowania, wychodząca daleko poza ramy zagadnień ekonomicznych (Śniezek, 2016, s. 95–99). Z drugiej strony pojawiające się nurty raportowania nowych informacji finansowych powodują, że obecne raporty finansowe, które już są obszernymi opracowaniami, rozrastają się jeszcze bardziej. Przeładowane informacyjnie raporty finansowe stają się mało komunikatywną formą sprawozdania z dokonań. Współczesne systemy informacyjne rachunkowości są często poddawane krytycznej ocenie zarówno przez specjalistów rachunkowości, jak i innych dziedzin³⁵ (Szychta, 2007, s. 76–82).

Współczesna sprawozdawczość finansowa jest zazwyczaj postrzegana jednowymiarowo. Na przykład bilans jest zestawieniem prezentującym posiadany majątek i źródła jego finansowania, ale niezawierającym informacji dotyczących tego, jaka jest na przykład wartość majątku wynikająca z szacunków, zastosowania modeli wyceny (co może istotnie wpływać na wartość bieżącego wyniku finansowego). W kontekście wprowadzania rozbudowanych systemów inżynierii księgowej oraz w obliczu kształtowania się nowych trendów w raportowaniu danych wydaje się, że tradycyjna informacja z bilansu traci część walorów użyteczności dla potencjalnych czytelników sprawozdania finansowego. Chcieliby oni w sprawozdaniu

35 Problemy, które stanowią wyzwanie dla współczesnej rachunkowości, wynikają między innymi z: 1) dynamicznych zmian w światowej gospodarce, a zwłaszcza na globalnym rynku finansowym; 2) ewolucyjnych zmian w regulacjach prawnych rachunkowości; 3) przejawiających się tendencji ukierunkowania rozwoju rachunkowości (zarówno finansowej, jak i zarządczej) na potrzeby rozrachunku z tytułu odpowiedzialności społecznej, czyli zmieniających się aspektów globalizacji oznaczających konieczność łączenia zasady indywidualnej efektywności gospodarowania z zasadami moralnymi, determinującymi aspekty społeczne i ekologiczne działalności gospodarczej; 4) dynamicznych zmian paradygmatu cywilizacyjnego; nowe technologie informacyjne, technologie internetowe zdeterminowały nowy model gospodarki, tzw. zwirtualizowanej (masowa współpraca biznesowa z wykorzystaniem nowoczesnej komunikacji internetowej), co sprawia, że gospodarka nabiera cech „nietrwałości” (ponadnarodowe fuzje, przejęcia itp.); 5) gwałtownych załamania gospodarczych – kryzysów finansowych, które są nieodłączną cechą gospodarki światowej (Mączyńska, 2010).

znaleźć o wiele więcej, na przykład wyniki generowane przez model biznesowy przedsiębiorstwa, wykazane odrębnie od tych z nim niezwiązanych. Z tego względu w warunkach współczesnej informacji finansowej należałoby dążyć do fazy budowania nowej „kultury” raportowania (np. *one-sheet report* prezentujący wybrane, najważniejsze dane wynikowe czy bilansowe), z wykorzystaniem teorii bilansowych, aby uzyskać oczekiwane przekroje informacyjne i zaprezentować je zarówno w postaci liczbowej i opisowej, jak i w formie zwizualizowanego przekazu infograficznego.

Jak podkreślają M. Drever, P. Stanton i S. McGowan (2007; Masztalerz, 2013), przyjęcie założenia o użyteczności informacji finansowej dla uczestników rynku kapitałowego powoduje w czasach współczesnych konieczność jego zweryfikowania. „Jeśli bowiem inwestorzy nie używają tych informacji w podejmowaniu decyzji o obrocie akcjami, to co jest celem rachunkowości?” (Drever, Stanton, McGowan, 2007, s. 266). W tym prowokacyjnie zadanim pytaniem badawczym widać, jak ważnym problemem staje się użyteczność informacyjna współczesnych sprawozdań finansowych. Czy pewne nazwy, wzorce, praktyka z tytułu długotrwałego ich używania (a więc niejako przez „zasiedzenie”) sprawiły, że nie pełnią już one zakładanych funkcji? Asymetria informacyjna, mnogość technik wyceny i wiele innych aspektów spowodowało, że pierwotne zakresy informacyjne poszczególnych elementów sprawozdania finansowego uległy wyraźnej dewaluacji, na przykład:

- 1) bilans w założeniach ma przekazywać informację o wartości posiadanego majątku, brakuje w nim miejsca na informacje o subiektywnym wpływie jednostki na tę wartość;
- 2) rachunek zysków i strat ma prezentować informacje o osiągniętym wyniku finansowym, a jaka jest pewność użytkownika sprawozdania finansowego, że poziom osiągniętego wyniku uzależniony jest wyłącznie od modelu biznesu, a nie od licznych, możliwych do wykorzystania technik inżynierii księgowej.

Zdaniem E. Walińskiej (2007, s. 338–339) zadaniem nauk ekonomicznych, a przede wszystkim rachunkowości, jest zmniejszenie luki wartości (różnicy między wartością rynkową przedsiębiorstwa a często znacznie odbiegającą od niej wartością księgową) przez udoskonalenie zasad pomiaru wartości bilansowej przedsiębiorstwa, tzn. określenie przedmiotu pomiaru (co mierzyć?) i sposobu pomiaru (jak mierzyć?).

W 2004 roku w Unii Europejskiej przyjęto tzw. *Transparency Directive*, oficjalnie przetłumaczoną na język polski jako *Dyrektywa w sprawie przejrzystości*, w której zawarto postulaty dotyczące jakości ujawnień w sprawozdawczości finansowej:

[...] ujawnienie precyzyjnych, wyczerpujących i aktualnych informacji o emitentach papierów wartościowych buduje trwałe zaufanie inwestorów i umożliwia opartą na odpowiednich informacjach ocenę ich wyników oraz aktywów. Wpływa to na poprawę ochrony inwestorów oraz skuteczności funkcjonowania rynku. W tym celu emitenci papierów wartościowych powinni zapewnić odpowiedni poziom przejrzystości danych w relacjach z inwestorami poprzez regularny przepływ informacji [...] (Dyrektywa 2004/109/WE).

Tym samym obserwujemy coraz większą siłę argumentów skutkujących podjęciem kroków mających na celu doskonalenie sprawozdawczości finansowej. W swoich badaniach potrzeb informacyjnych inwestorów D. Dziawgo stwierdza między innymi, że oczekują oni i wymagają od sprawozdania finansowego większej przejrzystości, pełnego dostępu do czytelnych danych finansowych, zwiększenia nacisku na jakość informacji i odpowiedzialność za nią, częstszych wyjaśnień wydarzeń w spółce i grupie kapitałowej, jej otoczeniu oraz wyników finansowych. Według Dziawgo społeczność finansowa³⁶ nie formułuje postulatów dokonywania rewolucyjnych zmian w obecnej formule sprawozdawczej, zgłasza jedynie potrzebę bardziej szczegółowej jej prezentacji w przekroju branżowym, geograficznym, segmentowym, oczekując między innymi większej szczegółowości pozycji kluczowych oraz odpowiedzialności za rzetelność danych i etyczną ich prezentację (Dziawgo, 2011 s. 90–95). Należy pamiętać, że raport biznesowy nie jest tworzony przy założeniu, że każdy użytkownik przeczyta, zrozumie i wykorzysta wszystkie zawarte w nim informacje. Użytkownik ma mieć możliwość wyboru z szerokiego spektrum danych o różnym przekroju, stopniu szczegółowości i poziomie przetworzenia.

36 Przez społeczność finansową rozumie się użytkowników sprawozdań finansowych.

Bibliografia

- Adams C.A., Kuasirikun N. (2000), *A comparative analysis of corporate reporting on ethical issues by UK and German chemical and pharmaceutical companies*, „The European Accounting Review”, vol. 9(1), s. 53–79.
- Adelopo I. (2011), *Voluntary Disclosure Practices Amongst Listed Companies in Nigeria*, „Advances in Accounting”, vol. 27, no. 2, s. 338–345.
- Ahmad-Zaluki N.A.A., Wan-Hussin W.N. (2010), *Corporate governance and earnings forecast accuracy*, „Asian Review of Accounting”, vol. 18, s. 50–67.
- Ajdukiewicz K. (1985), *Wartość nauki, [w:] tejsze, Język i poznanie*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Akerlof G.A. (1970), *The Market for “Lemons”: Quality Uncertainty and the Market Mechanism*, „The Quarterly Journal of Economics”, vol. 84, no. 3, s. 488–500.
- Akhtaruddin M., Haron H. (2010), *Board ownership, audit committees’ effectiveness and corporate voluntary disclosures*, „Asian Review of Accounting”, vol. 18, no. 1, s. 68–82.
- Alfraih M.M., Almutawa A.M. (2017), *Voluntary disclosure and corporate governance: empirical evidence from Kuwait*, „International Journal of Law and Management”, vol. 59, no. 2, s. 217–236.
- Al-Razeen A., Karbhari Y. (2004), *Interaction between compulsory and voluntary disclosure in Saudi Arabian corporate annual reports*, „Managerial Auditing Journal”, vol. 19, no. 3, s. 351–360.
- Anderson R., Epstein M. (1995), *The Usefulness of Annual Reports*, „Australian Accountant”, April, s. 25–28.
- Arnold A.G., Ellis R.B., Krishnan V.S. (2018), *Toward Effective use of the statement of cash flows*, „Journal of Business and Behavioral Sciences”, vol. 30, no. 2, s. 46–62.
- Arping S., Sautner Z. (2010), *The effect of corporate governance regulation on transparency: evidence from the Sarbanes-Oxley Act of 2002*, <http://ssrn.com/abstract=1561619> (dostęp: 1.09.2019).
- Aupperle K.E., Carroll A.B., Hatfield J.D. (1985), *An Empirical Examination of the Relationship Between Corporate Social Responsibility and Profitability*, „Academy of Management Journal”, vol. 28, no. 2, s. 446–463.
- Ball R., Brown P. (1968), *An empirical evaluation of accounting income numbers*, „Journal of Accounting Research”, vol. 6, no. 2, s. 159–178.
- Barako D.G., Hancock P., Izan H.Y. (2006), *Factors influencing voluntary corporate disclosures by Kenyan companies*, „Corporate Governance: An International Review”, vol. 14, no. 2, s. 107–125.
- Bareja K. (2013), *Główne wątki dyskusji nad stanem badań naukowych w rachunkowości w Stanach Zjednoczonych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 71, s. 39–54.
- Bartlett S.A., Chandler R.A. (1997), *The Corporate Report and The Private Shareholder: Lee and Tweedie 20 Years On*, „British Accounting Review”, vol. 29, s. 245–261.
- Basu S. (2012), *How can accounting researchers become more innovative?*, „Accounting Horizons”, vol. 26, no. 4, s. 851–870.
- Beattie V. (2005), *Moving the financial accounting research front forward: the UK contribution*, „British Accounting Review”, vol. 37, no. 1, s. 85–114.

- Beattie V., Jones M.J. (1993), *Graphs in Annual Reports: Benefits and Pitfalls*, „Management Accounting”, vol. 71, no. 6, s. 38–39.
- Beattie V., Jones M.J. (2002), *Measurement Distortion of Graphs in Corporate Reports: An Experimental Study*, „Accountancy, Auditing & Accountability Journal”, vol. 15, no. 4, s. 546–564.
- Beaver W.H. (1968), *The information content of annual earnings announcements*, „Journal of Accounting Research”, vol. 6, no. 3, s. 67–92.
- Beekes W., Brown P.R., Chin G. (2007), *Do better-governed firms make more informative disclosures?*, Canadian evidence, <http://ssrn.com/abstract=1328424> (dostęp: 1.09.2019).
- Bek-Gaik B. (2015), *Sprawozdawczość zintegrowana – wybrane problemy*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 873(77), s. 479–491.
- Belgacem I., Omri A. (2014), *The Value Relevance of Voluntary Disclosure: Evidence from Tunisia Stock Market*, „International Journal of Management, Accounting and Economics”, vol. 1, no. 5, s. 353–370.
- Bengtsson C., Persson M., Willenhag P. (2005), *Gender and Overconfidence*, „Economic Letters”, vol. 86, no. 2, s. 199–203.
- Benjamin J.J., Stanga K.G. (1977), *Differences in Disclosure Needs of Major Users of Financial Statements*, „Accounting and Business Research”, vol. 7, no. 27, s. 187–192.
- Bhandari S.B., Iyer R., (2013), *Predicting Business Failure Using Cash Flow Statement Based Measures*, „Managerial Finance”, vol. 39, no. 7, s. 667–676.
- Bin Abdullah A., Nor Izah Ku Ismail K. (2008), *Disclosure of Voluntary Accounting Ratios by Malaysian Listed Companies*, „Journal of Financial Reporting and Accounting”, vol. 6, no. 1, s. 1–20.
- Binh T. (2012), *Voluntary Disclosure Information in the Annual Reports of Nonfinancial Listed Companies: The Case of Vietnam*, „Journal of Applied Economics and Business Research JAE-BR”, vol. 2(2), s. 69–90.
- Boesso G., Kumar K. (2007), *Drivers of corporate voluntary disclosure*, „Accounting, Auditing & Accountability Journal”, vol. 20, no. 2, s. 269–296.
- Boland L.A., Gordon I.M. (1992), *Criticizing positive accounting theory*, „Contemporary Accounting Research”, vol. 9, no. 1, s. 142–170.
- Botosan C.A. (2006), *Disclosure and the cost of capital: What do we know?*, „Accounting and Business Research, International Accounting Policy Forum”, s. 31–40.
- Brzezin W. (1979), *Teoria modeli ewidencyjnych*, seria „Studia i Monografie”, nr 1, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie, Częstochowa.
- Brzezin W. (1987), *Statyczne teorie bilansowe*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. Ekonomia”, t. XI, s. 9–25.
- Brzezin W. (1998), *Ważniejsze wydarzenia w historii rachunkowości jako bilans otwarcia następnego tysiąclecia*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP”, t. 46, s. 14–20.
- Brzezin W. (1999), *Paradygmaty współczesnej rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP”, t. 51, s. 11–28.
- Brzezin W. (2006), *Ogólna teoria współczesnej rachunkowości*, Częstochowskie Wydawnictwo Naukowe, Częstochowa.
- Brzóška J. (2009), *Model biznesowy – współczesna forma modelu organizacyjnego zarządzania przedsiębiorstwem*, „Organizacja i Zarządzanie. Kwartalnik Naukowy”, nr 2(6), s. 2–24.
- Bueno G., Marcon R., Pruner-da-Silva A.L., Ribereite F. (2018), *The role of the board in voluntary disclosure*, „Corporate Governance”, vol. 18, no. 5, s. 886–910.
- Campbell D., Shrives P., Saager H.B. (2001), *Voluntary disclosure of mission statements in corporate annual reports: signaling what and to whom?*, „Business and Society Review”, vol. 106(1), s. 65–87.

- Cardoso R.L., Leite R.O., Aquino A.C.B. de (2016), *A Graph is Worth a Thousand Words: How Overconfidence and Graphical Disclosure of Numerical Information Influence Financial Analysts Accuracy on Decision Making*, „PLoS ONE”, vol. 11, no. 8, s. 1–14.
- Catasús B. (2008), *In search of accounting absence*, „Critical Perspectives on Accounting”, vol. 19, no. 7, s. 1004–1009.
- Cazavan-Jeny A., Jeanjean T. (2007), *Levels of voluntary disclosure in IPO prospectuses: an empirical analysis*, „Review of Accounting and Finance”, vol. 6, no. 2, s. 131–149.
- Chambers R.J. (1974), *Accounting, Evaluation and Economic Behavior*, 1966, rep. Scholars Book Co., Houston.
- Chatfield M. (1975), *The accounting review's first fifty years*, „Accounting Review”, vol. 50, no. 1, s. 1–6.
- Chau G.K., Gray S.J. (2002), *Ownership structure and corporate voluntary disclosure in Hong Kong and Singapore*, „The International Journal of Accounting”, vol. 37, no. 2, s. 247–265.
- Chau G.K., Gray S.J. (2010), *Family ownership, board independence and voluntary disclosure: evidence from Hong Kong*, „Journal of International Accounting, Auditing and Taxation”, vol. 19, no. 2, s. 93–109.
- Chen S., DeFond M.L., Park Ch.W. (2002), *Voluntary disclosure of balance sheet information in quarterly earnings announcements*, „Journal of Accounting and Economics”, vol. 33, s. 229–251.
- Choi F.D.S. (1973), *Financial disclosure and entry to the European capital market*, „Journal of Accounting Research”, vol. 11, no. 2, s. 159–175.
- Chow C.W., Wong-Boren A. (1987), *Voluntary Financial Disclosure by Mexican Corporations*, „The Accounting Review”, vol. 62, no. 3, s. 533–541.
- Christenson Ch. (1983), *The methodology of positive accounting*, „Accounting Review”, vol. 58, no. 1, s. 1–22.
- Colasse B., Durand R. (1997), *Francuscy teoretycy rachunkowości dwudziestego wieku*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP”, t. 41, s. 109–127.
- Deegan C., Rankin M. (1997), *The Materiality of Environmental Information to Users of Annual Reports*, „Accounting, Auditing & Accountability Journal”, vol. 10, no. 4, s. 562–583.
- Demski J.S. (2007), *Is accounting an academic discipline*, „Accounting Horizons”, vol. 21, no. 2, s. 153–157.
- Dhaliwal D.S., Li O.Z., Tsang A.H., Yang Y.G. (2009), *Voluntary non-financial disclosure and the cost of equity capital: the case of corporate social responsibility reporting*, <http://ssrn.com/abstract=134345> (dostęp: 1.09.2019).
- DiPiazza S.A., Eccles R.G. (2002), *Building Public Trust*, John Wiley & Sons, New York.
- Dolinšek T., Lutar-Skerbinjek A. (2018), *Voluntary disclosure of financial information on the internet by large companies in Slovenia*, „Kybernetes”, vol. 47, no. 3, s. 458–473.
- Drever M., Stanton P., McGowan S. (2007), *Contemporary issues in accounting*, Wiley, Australia.
- Dyrektywa 2004/109/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 grudnia 2004 r. w sprawie harmonizacji wymogów dotyczących przejrzystości informacji o emitentach, których papiery wartościowe dopuszczane są do obrotu na rynku regulowanym oraz zmieniająca dyrektywę 2001/34/WE.
- Dziawgo D. (2011), „Nowe” sprawozdanie finansowe – głos w dyskusji, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 62, s. 83–98.
- Edwards J.R. (ed.) (2000), *The History of Accounting. Critical Perspective on Business and Management*, Routledge, London–New York.
- Elliott W., Jackson K., Peecher M., White B. (2013), *The Unintended Effect of Corporate Social Responsibility Performance on Investors' Estimates of Fundamental Value*, „The Accounting Review”, vol. 89, no. 1, s. 275–302.

- Encyklopedia zarządzania*, <https://mfiles.pl/pl/index.php/Model> (dostęp: 19.09.2019).
- Eng L.L., Mak Y.T. (2003), *Corporate governance and voluntary disclosure*, „Journal of Accounting and Public Policy”, vol. 22, no. 4, s. 325–345.
- Epstein M.J., Pava M.L. (1993), *The Shareholder's Use of Annual Corporate Reports*, JAI Press, London.
- Evans L. (2010), *Observations on the changing language of accounting*, „Accounting History”, vol. 15, no. 4, s. 439–462, <http://dspace.stir.ac.uk/bitstream/1893/8806/1/Observations%20on%20the%20changing%20language%20of%20accounting.pdf> (dostęp: 1.05.2017).
- Fernando G.D., Giboney J., Schneible R.A. (2018), *Voluntary disclosures and market response to earnings announcements*, „Review of Accounting and Finance”, vol. 17, no. 1, s. 2–17.
- Fischer R. (1909), *Über die Grundlagen der Bilanzwerte*, Veit & Comp., Leipzig.
- Foil C.M., Huff A.S. (1992), *Maps for Managers: Where Are We?, Where Do We Go From Here?*, „Journal of Management Studies”, vol. 29, no. 3, s. 267–285.
- Francis J., Nanda D., Olsson P. (2008), *Voluntary Disclosure, Earnings Quality, and Cost of Capital*, „Journal of Accounting Research”, vol. 6, no. 1, s. 53–99.
- Freeman E. (1984), *Strategic Management: A Stakeholder Approach*, Cambridge University Press, New York.
- Frendzel M., Jaruga A., Szychta A. (2004), *Zasady wyceny bilansowej w Polsce w okresie międzywojennym*, [w:] M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska (red.), *Polska szkoła rachunkowości*, Szkoła Główna Handlowa – Oficyna Wydawnicza, Warszawa, s. 319–346.
- Gad J. (2013a), *Cechy jakościowe informacji zawartych w raporcie biznesowym w świetle potrzeb informacyjnych dawców kapitału*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 62(766), s. 548–550.
- Gad J. (2013b), *Sprawozdawczość biznesowa wobec założeń teorii agencji*, „Zarządzanie i Finanse”, R. 11, nr 2, cz. 6, s. 172–185.
- Gaffikin M.J.R. (2005), *Accounting research and theory: the age of neo-empiricism*, Accounting and Finance Working Papers 05/07, University of Wollongong.
- Gawart M., Jezierska E. (2003), *Bilans w praktyce rachunkowości od średniowiecza do XIX wieku*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 17(73), s. 66–87.
- Gietzmann M.B., Trombetta M. (2003), *Disclosure interactions: accounting policy choice and voluntary disclosure effects on the cost of raising outside capital*, „Accounting and Business Research”, vol. 33, no. 3, s. 187–205.
- Glautier M. (1999), *Teoria rachunkowości w zmieniających się warunkach. Związek z realiami i przy-ciąganie mitów*, „Monitor Rachunkowości i Finansów”, nr 12, s. 25–26.
- Glinkowska B. (2010), *Modelowanie w procesach usprawniania organizacji – uwagi teoretyczno-metodyczne*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Oeconomica”, nr 234, s. 255–264.
- Gos W. (2001a), *Przepływy pieniężne w systemie rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Gos W. (2001b), *Dynamiczne teorie bilansowe jako baza przepływów pieniężnych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 2(58), s. 33–52.
- Graham J.R., Harvey C.R., Rajgopal S. (2005), *The economic implications of corporate financial reporting*, „Journal of Accounting and Economics”, no. 40, s. 3–37.
- Granof M.H., Zeff S.A. (2008), *Research on accounting should learn from the past*, „Chronicle of Higher Education”, vol. 54, no. 28, s. A34.
- Graves O., Flesher D., Jordan R. (1996), *Pictures and the Bottom Line: The Television Epistemology of U.S. Annual Reports*, „Accounting, Organizations and Society”, vol. 21, no. 1, s. 57–88.
- Griffin C.H., Williams T.H. (1960), *Measuring adequate disclosure*, „Journal of Accountancy”, no. 109, s. 43–48.

- Gruszczyński M. (2012), *Empiryczne finanse przedsiębiorstw. Mikroekonometria finansowa*, Wydawnictwo Diffin, Warszawa.
- Grzegorzczkowska R. (2008), *Wstęp do językoznawstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Guthrie J., Petty R., Ricceri F. (2006), *The voluntary reporting of intellectual capital: Comparing evidence from Hong Kong and Australia*, „Journal of Intellectual Capital”, vol. 7, no. 2, s. 254–271.
- Hauck W. (1933), *Bilanztheorien – eine rechnerische Grundlegung*, Konkordia, Bühl, Baden.
- Healy P. M., Palepu K. G. (2001), *Information asymmetry, corporate disclosure, and the capital markets: a review of the empirical disclosure literature*, „Journal of Accounting and Economics”, vol. 31(1/3), s. 405–440.
- Heinen E. (1958), *Handelsbilanzen*, Betriebswirtschaftlicher Verlag Dr. Th. Gabler, Wiesbaden.
- Helweg-Larsen R., Helweg-Larsen E. (2007), *Business Visualization: A New Way to Communicate Financial Information*, „Business Strategy Series”, vol. 8(4), s. 283–292.
- Hendriksen E.A., Breda M.F. van (2002), *Teoria rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Herath S.H., Altamimi S. (2017), *Corporate Governance and Voluntary Disclosure: A Literature Review*, „American International Journal of Humanities and Social Science”, vol. 3, no. 4, s. 34–45.
- Herman A., Szablewski A. (red.) (1999), *Zarządzanie wartością firmy*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa.
- Hofstede G. (1983), *The Cultural Relativity of Organizational Practices and Theories*, „Journal of International Business Studies”, vol. 14, no. 2, s. 75–89.
- Hońko S. (2003), *Znaczenie dorobku wybranych polskich teoretyków bilansowych okresu międzywojennego*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 13(69), s. 134–147.
- Hope O.K. (2003), *Firm level disclosure and the relative roles of culture and legal origin*, <http://ssrn.com/abstract=380000> (dostęp: 1.09.2019).
- Hossain M., Adams M. (1995), *Voluntary financial disclosure by Australian listed companies*, „Australian Accounting Review”, vol. 5, no. 10, s. 45–55.
- Hronsky J.J.F. (1998), *Signs, Codes and Communication: The Semiotics of Audit Reports*, vol. 98, Research paper series, Victoria.
- Huanga P., Zhangb Y. (2008), *Does enhanced disclosure really reduce agency costs? Evidence from the value of corporate cash holdings and dividends*, China International Conference in Finance, www.ccf.org.cn (dostęp: 1.09.2019).
- Hummel K., Schlick C. (2016), *The Relationship Between Sustainability Performance and Sustainability Disclosure – Reconciling Voluntary Disclosure Theory and Legitimacy Theory*, „Journal of Accounting and Public Policy”, vol. 35, no. 5, s. 455–476.
- IASB (2010), *Conceptual Framework for Financial Reporting 2010*.
- Iatridis G., Alexakis P. (2012), *Evidence of voluntary accounting disclosures in the Athens Stock Market*, „Review of Accounting and Finance”, vol. 11, no. 1, s. 73–92.
- Ijiri Y. (1965), *Axioms and structures of conventional accounting measurement*, „Accounting Review”, vol. 40(1), s. 35–53.
- Ijiri Y. (1978), *Cash-Flow Accounting and Its Structure*, „Journal of Accounting, Auditing & Finance”, vol. 1, no. 4, s. 331–348.
- Jacobson G. (1988), *How valuable is the annual report?*, „Management Review”, vol. 77, no. 10, s. 51–53.
- Jakobson R. (1989), *O stosunku między znakami wizualnymi i audytywnymi, [w:] tegoż, W poszukiwaniu istoty języka. Wybór pism*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Jaruga A. (1986), *Rachunek kosztów w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.

- Jaruga A.A. (red.) (2002), *Międzynarodowe regulacje rachunkowości. Wpływ na rozwiązania krajowe*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Jarugowa A. (2000), *Harmonizacja rachunkowości u progu XXI wieku (skrót wykładu)*, „Rachunkowość”, nr 3.
- Jarugowa A., Idzikowska G., Ignatowski R., Kopczyńska L., Owczarek Z., Szejna S., Szychta A., Walińska E. (1992), *Rachunkowość finansowa*, RAFiB, Łódź.
- Jensen M.C. (1976), *Reflections on the state of accounting research and the regulation of accounting*, Stanford University, Stanford.
- Jensen M.C., Meckling W.H. (1976), *Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership structure*, „Journal of Financial Economics”, vol. 3, no. 4, s. 305–360.
- Jiang H., Habib A. (2009), *The impact of different types of ownership concentration on annual report voluntary disclosures in New Zealand*, „Accounting Research Journal”, vol. 22, no. 3, s. 275–304.
- Jonas G.J., Blanchet J. (2000), *Assessing Quality of Financial Reporting*, „Accounting Horizons”, vol. 14, no. 3, s. 353–363.
- Jones M.J., Solomon J.F. (2013), *Problematising Accounting for Biodiversity*, „Accounting, Auditing & Accountability Journal”, vol. 26, no. 5, s. 668–687.
- Kang H., Gray S.J. (2011), *The Content of Voluntary Intangible Asset Disclosures: Evidence from Emerging Market Companies*, „Journal of International Accounting Research”, vol. 10, no. 1, s. 109–125.
- Karmańska A. (2006), *Granice dążenia do dokładności informacyjnej sprawozdania finansowego na przykładzie odwracania dyskonta*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 32(88), s. 118–140.
- Kartikaningdyah E., Si M., Sakti B.H. (2018), *Testing Bhandari Z-Score Model Bankruptcy Prediction Using Cash Flow*, „Journal of Applied Managerial Accounting”, vol. 2, no. 1, s. 121–128.
- Kasperowicz A. (2015), *Znaki i kody rachunkowości w procesie komunikacji*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 81, s. 107–122.
- Kawa M. (2002), *Ewolucja pojęcia majątku jednostek gospodarczych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 11(67), s. 54–89.
- Kawka M. (2016), *Dyskurs multimodalny – nowa kategoria badawcza?*, „Zeszyty Prasoznawcze”, t. 59, nr 2(226), s. 294–303.
- Kosiol E. (1938), *Annual Financial Statements of German Corporations*, „Accounting Review”, t. 13, nr 2, s. 183–191.
- Kosiol E. (1970), *An axiomatic approach to the pagatoric theory of financial income determination*, „International Journal of Accounting”, no. 2, s. 1–28.
- Kosiol E. (1978), *Pagatoric Theory of Financial Income Determination*, Center for International Education and Research in Accounting, Illinois.
- Kousenidis D.V., Negakis Ch.I., Floropoulos I.N. (2006), *Disclosure requirements and voluntarily reporting of cash flow information in Greece*, „Managerial Finance”, vol. 32, no. 8, s. 685–699.
- Kress G., Ogborn J. (1998), *Modes of Representation and Local Epistemologies: The Presentation of Science in Education, Subjectivity in School Curriculum*, University of London, London.
- Kruskal W.H. (1952), *A nonparametric test for the several sample problem*, „Annals of Mathematical Statistics”, no. 23, s. 525–540.
- Laidroo L. (2006), *Review of empirical studies on disclosure and MBAR in European countries*, Tallin University of Technology, Tallin.
- Lakhal F. (2008), *Stock market liquidity and information asymmetry around voluntary earnings disclosures: New evidence from France*, „International Journal of Managerial Finance”, vol. 4 no. 1, s. 60–75.

- Le Coutre W. (1956), *Bilanztheorien*, [w:] *Handwörterbuch der Betriebswirtschaft*, Bd I, Poeschel, Stuttgart.
- Lee T.A., Tweedie D.P. (1976), *The Private Shareholder: His Sources of Financial Information and His Understanding of Reporting Practices*, „Accounting and Business Research”, vol. 24, s. 304–314.
- Lee T.A., Tweedie D.P., (1981), *The Institutional Investors and Financial Information*, The Institute of Chartered Accountants in England and Wales, London.
- Leuz Ch., Wysocki P. D. (2008), *Economic consequences of financial reporting and disclosure regulation. A review and suggestions for future research*, <http://ssrn.com/abstract=1105398> (dostęp: 1.09.2019).
- Lev B., Zarowin P. (1999), *The Boundaries of Financial Reporting and How to Extend Them*, „Journal of Accounting Research”, vol. 37, no. 2, s. 353–385.
- Li X., Yang H.I. (2016), *Mandatory Financial Reporting and Voluntary Disclosure: The Effect of Mandatory IFRS Adoption on Management Forecasts*, „The Accounting Review”, vol. 91, no. 3, s. 933–953.
- Lightstone K., Driscoll C. (2008), *Disclosing elements of disclosure: a test of legitimacy theory and company ethics*, „Canadian Journal of Administrative Sciences”, vol. 25, no. 1, s. 7–21.
- Lopes A.B., Alencar R.C. de (2008), *Disclosure and cos of equity capital in emerging markets: the Brazilian Case*, <http://ssrn.com/abstract=1099900> (dostęp: 1.09.2019).
- Maćkiewicz J. (2016), *Jak można badać przekazy multimodalne*, „Język Polski”, t. 96, issue 2, s. 18–27.
- Magness V. (2006), *Strategic posture, financial performance and environmental disclosure: an empirical test of legitimacy theory*, „Accounting, Auditing and Accountability Journal”, vol. 19, no. 4, s. 540–563.
- Malek-Yonan J., Bakhtiar M., Rafsanjani M. (2016), *Analytical Study on the Importance of Non-Financial Information in Company Reporting*, „International Journal of Management and Business Studies”, vol. 6, no. 3, s. 251–255.
- Marcinkowska M. (2004), *Roczny raport z działań i wyników przedsiębiorstwa*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków.
- Martin R.D. (2000), *Going concern uncertainty disclosures and Conditions: A comparison of French, German and US practise*, „Journal of International Accounting, Auditing and Taxation”, vol. 9, s. 137–158.
- Masztalercz M. (2013), *Rachunkowość w świetle językoznawstwa*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 71, s. 177–191.
- Maślanka T. (2008), *Przeptywy pieniądze w zarządzaniu finansami przedsiębiorstw*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Mattessich R. (1964), *Accounting and Analytical Methods*, R.D. Irwin, Inc., Homewood.
- Mattessich R. (1995), *Critique of Accounting: Examination of the Foundations and Normative Structure of an Applied Discipline*, Quorum Books, Westport.
- Mattessich R. (2011), *Two Hundred Years of Accounting Research. An International Survey of Personalities, Ideas and Publications (from the beginning of the nineteenth century to the beginning of the twenty first century)*, Routledge, London–New York.
- Matuszak Ł. (2016), *Czy sprawozdawczość zintegrowana stanie się nowym modelem sprawozdawczym przedsiębiorstwa?*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 284, s. 108–116.
- Mączyńska E. (2010), *Ordo ustrój równowagi – poszukiwania i prognozy*, [w:] E. Mączyńska, P. Pysz (red.), *Idea Ordo i społeczna gospodarka rynkowa*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 179–194.

- McCarthy W.E. (2012), *Accounting craftspeople versus accounting seers: exploring the relevance and innovation gaps in academic accounting research*, „Accounting Horizons”, vol. 26, no. 4, s. 833–843.
- McKim R.H. (1972), *Experiences in Visual Thinking*, Wadsworth Publishing, Belmont.
- Md Zaini S., Samkin G., Sharma U., Davey H. (2018), *Voluntary disclosure in emerging countries: a literature review*, „Journal of Accounting in Emerging Economies”, vol. 8, no. 1, s. 29–65.
- Meek G.K., Roberts C.B., Gray S.J. (1995), *Factors Influencing Voluntary Annual Report Disclosures by U.S., U.K. and Continental European Multinational Corporations*, „Journal of International Business Studies”, vol. 26, no. 3, s. 555–572.
- Michalak J. (2012), *Próba oceny korzyści zastosowania zbilansowanej karty wyników w szpitalach*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica”, nr 263, s. 197–218.
- Michalewski K. (2009), *Komunikaty mieszane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Monroe G.S. Woodliff D.R. (1993), *The Effect of Education on the Audit Expectation Gap*, „Accounting and Finance”, vol. 33, no. 1, s. 61–78.
- Morris R., Tronnes P. (2018), *The determinants of voluntary strategy disclosure: an international comparison*, „Accounting Research Journal”, vol. 31, no. 3, s. 423–441.
- Moser D.V. (2012), *Is accounting research stagnant*, „Accounting Horizons”, vol. 26, no. 4, s. 845–850.
- Mulford Ch.W., Babinets A. (2019), *Adjusting Free Cash Flow for Non-Cash Capital Expenditures, Capital Leases and the Capitalized Value of Operating Leases*, College of Management, Georgia Institute of Technology, Atlanta, www.scheller.gatech.edu/centers-initiatives/financial-analysis-lab/index.html (dostęp: 23.09.2019).
- Mulford Ch.W., Comiskey E.E. (2002), *The Financial Numbers Game. Detecting Creative Accounting Practices*, Wiley, New York.
- Mulford Ch.W., Comiskey E.E. (2005), *Creative Cash Flow Reporting. Uncovering Sustainable Financial Performance*, Wiley, Hoboken.
- Mulford Ch.W., Ely M.L. (2003), *Calculating Sustainable Cash Flow – A Study of the S&P 100 Using 2002 Data*, Georgia Institute of Technology, Atlanta.
- Mulford Ch.W., Lakhota L. (2019), *The inclusion of short-term investments in operating cash flow*, College of Management, Georgia Institute of Technology, Atlanta, www.scheller.gatech.edu/centers-initiatives/financial-analysis-lab/index.html (dostęp: 23.09.2019).
- Mulford Ch.W., Lopez de Mesa A. (2011), *Cash Flow Trends and Their Fundamental Drivers: Comprehensive Industry Review*, College of Management, Georgia Institute of Technology, Atlanta, www.scheller.gatech.edu/centers-initiatives/financial-analysis-lab/index.html (dostęp: 1.09.2019).
- Myburgh J.E. (2001), *The informativeness of voluntary disclosure in the annual reports of listed industrial companies in South Africa*, „Meditari Accountancy Research”, vol. 9, no. 1, s. 199–216.
- Myers S., Majluf N. (1984), *Corporate financing and investment decisions when firms have information that investors do not have*, „Journal of Financial Economics”, vol. 13, no. 2, s. 187–222.
- Nanda D.J., Nagar V., Wysocki P. (2003), *Discretionary disclosure and stock-based incentives*, „Journal of Accounting and Economics”, vol. 34(1/3), s. 283–309.
- Narayanan V.K., Pinches G.E., Kelm K.M., Lander D.M. (2000), *The influence of voluntarily disclosed qualitative information*, „Strategic Management Journal”, vol. 21, no. 7, s. 707–722.
- Naser K., Nuseibeh R. (2003), *Users’ perceptions of corporate reporting: evidence from Saudi Arabia*, „The British Accounting Review”, vol. 35, no. 2, s. 129–153.
- Naser K., Nuseibeh R., Al-Hussaini A. (2003), *Users’ perceptions of various aspects of Kuwaiti corporate reporting*, „Managerial Auditing Journal”, vol. 18, no. 6/7, s. 599–617.

- Nelson C. (1973), *A priori research in accounting*, [w:] N. Dopuch, L. Revsine (red.), *Accounting Research 1960–1970: A Critical Evaluation*, Centre for International Education and Research in Accounting, „Urbana”, no. 1, s. 1–29.
- Nobes Ch., Parker R. (2004), *Comparative International Accounting*, Prentice Hall, London.
- Nogalski B. (2009), *Modele biznesu jako narzędzie reorientacji strategicznej przedsiębiorstw*, „Master of Business Administration”, t. 17, nr 2, s. 3–14.
- Nyahas S.I., Ntayi J.P., Kamukama N., Munene J. (2018), *Stakeholders influence on voluntary disclosure practices by listed companies in Nigeria: An investigation of managers' perception*, „International Journal of Law and Management”, vol. 60, no. 2, s. 267–283.
- Ober J. (2013), *Funkcja i rola efektywnej komunikacji w zarządzaniu*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Seria: Organizacja i Zarządzanie”, nr 1987(65), s. 257–266.
- Oiu Y., Shaukat A., Tharyan R. (2016), *Environmental and Social Disclosures: Link with Corporate Financial Performance*, „The British Accounting Review”, vol. 48, s. 309–323.
- Oler D.K., Oler M.J., Skousen Ch.J. (2010), *Characterizing accounting research*, „Accounting Horizons”, vol. 24, no. 4, s. 635–670.
- Osbahr W. (1923), *Die Bilanz vom Standpunkt der Unternehmung. Die bisherige und zukünftige Gestaltung der Grundfragen des Bilanzproblems*, Carl Ernst Poeschel, Berlin–Leipzig.
- Ousama A.A., Fatima A.H. (2010), *Voluntary disclosure by Shariah approved companies: an exploratory study*, „Journal of Financial Reporting and Accounting”, vol. 8, no. 1, s. 35–49.
- Owusu-Ansah S. (1997), *The determinants of voluntary financial disclosure by Swiss listed companies: a comment*, „The European Accounting Review”, vol. 6(3), s. 487–492.
- Owusu-Ansah S. (1998), *The impact of corporate attributes on the extent of mandatory disclosure and reporting by listed companies in Zimbabwe*, „The International Journal of Accounting”, vol. 33(5), s. 605–631.
- Parker L. (2014), *Corporate Social Accountability Through Action: Contemporary Insights From British Industrial Pioneers*, „Accounting, Organizations and Society”, vol. 39, no. 8, s. 632–659.
- Patel S.A., Dallas G. (2002), *Transparency and disclosure: overview of methodology and study results – United States*, Standard and Poor's Transparency and Disclosure.
- Patelli L., Prencipe A. (2007), *The Relationship between Voluntary Disclosure and Independent Directors in the Presence of a Dominant Shareholder*, „European Accounting Review”, vol. 16, no. 1, s. 5–33.
- Paton W.A., Littleton A.C. (1940), *An Introduction to Corporate Accounting Standards*, „Accounting Historians Journal”, no. 3, s. 45–67.
- Perrini F. (2005), *Building a European Portrait of Corporate Social Responsibility Reporting*, „European Management Journal”, vol. 23(6), s. 611–627.
- Pfaff J., Poniatowska L., Rówińska M. (2018), *Wykorzystanie instrumentów polityki rachunkowości w wybranych obszarach sprawozdania finansowego*, CeDeWu, Warszawa.
- Piatti D. (2014), *Operating cash flow and creditworthiness assessment*, „Academy of Accounting and Financial Studies Journal”, vol. 18, no. 2, s. 1–16.
- Potocki A., Winkler R., Żbikowska A. (2003), *Techniki komunikacji w organizacjach gospodarczych*, Wydawnictwo Difin, Warszawa.
- Prince J.B., Dwivedi N. (2013), *A third dimension to understanding voluntary disclosures*, „Journal of Business Strategy”, vol. 34, no. 4, s. 48–54.
- Qu W., Leung F., Cooper B. (2013), *A study of voluntary disclosure of listed Chinese firms – a stakeholder perspective*, „Managerial Auditing Journal”, vol. 28, no. 3, s. 261–294.
- Reed S.K., (1972), *Pattern Recognition and Categorisation*, „Cognitive Psychology”, vol. 3, no. 3, s. 382–407.
- Renders A., Gaeremynck A. (2007), *The Impact of Legal and Voluntary Investor Protection on the Early Adoption of IFRS*, „De Economist”, vol. 155, no. 1, s. 49–72.

- Riahi-Belkaoui A. (1992), *Accounting Theory*, University of Illinois, Chicago.
- Riegler Ch., Höllerschmid Ch. (2006), *Voluntary disclosure on project intangibles from R&D in business reporting: A principles-based approach for R&D intensive companies*, „Journal of Intellectual Capital”, vol. 7, no. 4, s. 511–528.
- Roberts C., Weetman P., Gordon P. (2008), *International corporate reporting: A comparative approach*, Prentice Hall, Harlow.
- Rudny W. (2013), *Model biznesowy a tworzenie wartości*, „Studia Ekonomiczne”, t. 141, s. 98–108.
- Russell M. (2015), *Continuous disclosure and information asymmetry*, „Accounting Research Journal”, vol. 28, no. 2, s. 195–224.
- Samelak J. (2004), *Determinanty sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw oraz kierunki jej dalszego rozwoju*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Samelak J. (2013), *Zintegrowane sprawozdanie przedsiębiorstwa społecznie odpowiedzialnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań.
- Scaltrito D. (2016), *Voluntary disclosure in Italy: Firm-specific determinants an empirical analysis of Italian listed companies*, „EuroMed Journal of Business”, vol. 11, no. 2, s. 272–303.
- Schaeffer Jr. H.A. (2002), *Essentials of Cash Flow*, Wiley, New York.
- Scheffs M. (1938), *Oznaczenie wartości przedmiotów bilansowych*, Wydawnictwo Związku Księgowych w Polsce, Poznań.
- Schmidt F. (1929), *Die organische Tageswertbilanz*, Gloeckner, Leipzig.
- Schneider G., Scholze A. (2015), *Mandatory Disclosure, Generation of Decision-Relevant Information, and Market Entry*, „Contemporary Accounting Research”, vol. 32, no. 4, s. 1353–1372.
- Schuster P., O’Connell V. (2006), *The trend toward voluntary corporate disclosures*, „Management Accounting Quarterly”, vol. 7, no. 2, s. 1–9.
- Schweitzer M. (1972), *Struktur und Funktion Bilanz*, Duncker & Humblot, Berlin.
- Schweitzer M. (1990), *Financial Accounting Theories*, [w:] E. Grochla, E. Gaugler (red.), *Handbook of German Business Management*, C.E. Poeschel, Stuttgart – Springer, Berlin–Heidelberg, s. 877–886.
- Schweitzer M. (1997), *Eugen Schmalenbach jako prekursor rachunku kosztów w świecie niemieckojęzycznym*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP”, t. 39, s. 122–135.
- Schweitzer M. (2000), *Przydatność pagatorycznej teorii rachunkowości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP”, t. 55, s. 169–175.
- Sedlack R.P., Shwom B.L., Keller K.P. (2008), *Graphics and Visual Communication for Managers*, Thomson South-Western, Mason.
- Sewering K. (1925), *Die Einheitsbilanz. Die Überbrückung des Gegensatzes zwischen statischer und dynamischer Bilanzlehre*, Leipzig.
- Shehata N.F. (2014), *Theories and Determinants of Voluntary Disclosure*, „Accounting and Finance Research”, vol. 3, no. 1, s. 18–26.
- Singh S., Kansal M. (2011), *Voluntary disclosures of intellectual capital: An empirical analysis*, „Journal of Intellectual Capital”, vol. 12, no. 2, s. 301–318.
- Skowronek B. (2013), *Mediolingwistyka. Wprowadzenie*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków.
- Skowroński J. (1989), *O modelu planu kont (artykuł dyskusyjny)*, „Rachunkowość”, nr 8–9, s. 247–252.
- Slack R., Shrivs P. (2010), *Voluntary disclosure narratives: more research or time to reflect?*, „Journal of Applied Accounting Research”, vol. 11, no. 2, s. 84–89.
- Smith E.E., Nielsen G.D. (1970), *Representations and Retrieval Processes in STM Recognition and Recall of Faces*, „Journal of Experimental Psychology”, vol. 85, no. 3, s. 397–405.
- Sommerfeld H. (1926), *Bilanz (eudynamische)*, Poeschel, Stuttgart.

- Spence M. (1973), *Job market signalling*, „Quarterly Journal of Economics”, vol. 87 no. 3, s. 355–374.
- Standard ISO 26000, *Social responsibility*, www.iso.org. (dostęp: 1.09.2019).
- Stępniewski J. (1987), *Przyczynek do teorii rachunkowości zdarzeniowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP”, t. 13, s. 39–53.
- Sterling R.R. (1990), *Positive accounting: an assessment*, „Abacus”, vol. 26, no. 2, s. 97–135.
- Sterling R.R. (red.) (1971), *Asset Valuation and Income Determination: A Consideration of the Alternatives*, Scholar Books Co., Houston.
- Stowarzyszenie Emitentów Giełdowych (2014), *Analiza ESG spółek w Polsce. Raportowanie danych niefinansowych ESG, a odpowiedzialne inwestowanie. Przewodnik dla spółek i inwestorów*, Stowarzyszenie Emitentów Giełdowych, Warszawa.
- Surdykowska S. (1999), *Rachunkowość międzynarodowa*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków.
- Sykora G. (1949), *Die Konten- und Bilanztheorien – eine betriebswirtschaftlich-historische Untersuchung*, Industrieverlag Spaeth & Linde, Vienna.
- Szychta A. (2001), *Zarys rozwoju planów kont w Polsce*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 6(62), s. 106–125.
- Szychta A. (2007), *Etapy ewolucji i kierunki integracji metod rachunkowości zarządczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Śnieżek E. (1994), *Rachunek przepływów pieniężnych w teorii i praktyce rachunkowości*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa.
- Śnieżek E. (2006), *Przepływy pieniężne jako szczególny obszar sprawozdawczości finansowej*, „Nasz Rynek Kapitałowy”, nr 5, s. 42–46.
- Śnieżek E. (2008), *Sprawozdawczość przepływów pieniężnych. Krytyczna ocena i propozycja modelu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Śnieżek E. (2016), *Raportowanie informacji o społecznej odpowiedzialności biznesu. Studium przypadku Lasów Państwowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Śnieżek E., Perlińska M. (2012), *Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa w dobie zrównoważonego rozwoju*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica”, nr 276, s. 203–215.
- Śnieżek E., Piłacik J. (2016), *Raportowanie informacji pozafinansowych o społecznej odpowiedzialności w Lasach Państwowych w świetle niektórych koncepcji teoretycznych*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 284, s. 140–149.
- Śnieżek E., Wiatr M. (2011), *Kreatywna czy oszukańcza sprawozdawczość finansowa? Sygnały, symptomy, diagnoza*, „Przegląd Organizacji”, nr 11, s. 36–39.
- Śnieżek E., Wiatr M. (2016), *Dobrowolne ujawnienia informacji jako kierunek doskonalenia sprawozdawczości finansowej*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 268, s. 206–216.
- Śnieżek E., Wiatr M. (2017), *Interpretacja i analiza przepływów pieniężnych. Ujęcie sprawozdawcze i menedżerskie*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Świdarska G.K. (1989), *Bilans dynamiczny – teorie i aktualne znaczenie*, Szkoła Główna Planowania i Statystyki, Warszawa.
- Świdarska G.K. (1998), *Wpływ teorii dynamicznego bilansu na rozwiązania współczesnej rachunkowości*, [w:] *Rachunkowość u progu XXI wieku*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa, s. 113–121.
- Świdarska G.K. (2008), *Kapitał intelektualny w raporcie biznesowym*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie”, nr 1(6), s. 15–22.
- Świdarska G.K. (red.) (2010), *Wpływ zakresu ujawnianych informacji na poprawę ochrony inwestorów oraz pozycję konkurencyjną emitentów papierów wartościowych/The Disclosure' Impact*

- Improving the Protection of Investors and the Competitive Position of the Issuers of Securities*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Główniej Handlowej, Warszawa.
- Tan K.H., Platts K.W. (2004), *Strategy Visualisation: Knowing, Understanding and Formulating*, „Management Decision”, vol. 42, no. 5, s. 667–676.
- Tang F., Hess T.J., Valacich J.S., Sweeney J.T. (2014), *The Effects of Visualization and Interactivity on Calibration in Financial Decision-Making*, „Behavioral Research in Accounting”, vol. 26, no. 1, s. 25–58.
- Tian Y., Chen J. (2009), *Concept of Voluntary Information Disclosure and A Review of Relevant Studies*, „International Journal of Economics and Finance”, vol. 1, no. 2, s. 55–59.
- Van Staden C.J., Hooks J. (2007), *A Comprehensive Comparison of Corporate Environmental Reporting and Responsiveness*, „British Accounting Review”, vol. 39, s. 197–210.
- Verrecchia R.E. (1983), *Discretionary disclosure*, „Journal of Accounting and Economics”, vol. 5(3), s. 179–194.
- Vessey I. (1991), *Cognitive Fit: A Theory-Based Analysis of The Graphs Versus Tables Literature*, „Decision Sciences”, vol. 22, no. 2, s. 219–240.
- Vogler G. (1977), *Bilanzen*, Kohlhammer, Stuttgart–Berlin–Köln–Mainz.
- Walińska E. (2004), *Wartość bilansowa przedsiębiorstwa a alokacja podatku dochodowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Walińska E. (2007), *Sprawozdawczość finansowa XXI wieku – bez granic?*, [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś, jutro*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa, s. 333–349.
- Walińska E., Gad J. (2017), *Kluczowe narzędzia raportowania korporacyjnego w praktyce polskiego rynku kapitałowego – analiza przypadku*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 92(148), s. 207–226.
- Wang K., Sewon O., Claiborne M.K. (2010), *Determinants and consequences of voluntary disclosure in an emerging market: Evidence from China*, „Accounting and Business Research”, vol. 40, no. 1, s. 14–30.
- Wang Z., Jahangir Ali M., Al-Akra M. (2013), *Value relevance of voluntary disclosure and the global financial crisis: evidence from China*, „Managerial Auditing Journal”, vol. 28, no. 5, s. 444–468.
- Watts R.L., Zimmerman J.L. (1978), *Towards a positive theory of the determination of accounting standards*, „Accounting Review”, vol. 53, no. 1, s. 112–134.
- Watts R.L., Zimmerman J.L. (1979), *The demand for and supply of accounting theories: the market for excuses*, „Accounting Review”, vol. 54, no. 2, s. 273–305.
- Waymire G.B. (2012), *Introduction for essays on the state of accounting scholarship*, „Accounting Horizons”, vol. 26, no. 4, s. 817–819.
- Webb K.A., Cahan S.F., Sun J. (2008), *The effect of globalization and legal environment on voluntary disclosure*, „The International Journal of Accounting”, vol. 43, no. 3, s. 219–245.
- Wędzki D. (2003), *Statystyczna weryfikacja istotności przepływów pieniężnych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, nr 15(71), s. 103–119.
- Wiatr M. (2013), *Koncepcja bilansu według teorii Wilhelma Osbahra jako kierunku doskonalenia sprawozdawczości finansowej – propozycja modelu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Wiatr M., Śnieżek E. (2012), *Teoria bilansowa Wilhelma Osbahra jako reakcja na lukę informacyjną w sprawozdawczości finansowej XXI wieku*, [w:] A. Szychta, E. Śnieżek (red.), *Pomiar i sprawozdawczość dokonana podmiotów gospodarczych*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica”, nr 263, s. 45–65.
- Witkowska D. (red.), *Statystyka w zarządzaniu*, Wydawnictwo A.N.D., Łódź.
- Wolk H.I., Francis J.R., Tearney M.G. (1992), *Accounting Theory: A Conceptual and Institutional Approach*, Kent, Boston.
- Zadraga S. (1981), *Niemieckie teorie bilansowe*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej”, t. 5, s. 83–96.

Spis ilustracji

Ilustracja 1.1.	Luka komunikacji i jej elementy	21
Ilustracja 1.2.	Problematyka badawcza w zakresie ujawnień – grupy tematyczne	29
Ilustracja 1.3.	Wizualizacja charakterystyk grup respondentów	53
Ilustracja 1.4.	Wyniki badania – mediana i moda dla hipotez szczegółowych	55
Ilustracja 1.5.	Liczebność udzielanych odpowiedzi	57
Ilustracja 1.6.	Liczebność udzielanych odpowiedzi – odpowiedzi pozytywne i negatywne	57
Ilustracja 2.1.	Wpływy i wydatki w ujęciu Kosiola	100
Ilustracja 3.1.	Ewolucja raportowania w rachunkowości XX i XXI wieku	114
Ilustracja 3.2.	Ewolucja sprawozdawczości finansowej w kierunku raportowania biznesowego w kontekście zmian w priorytetach współczesnej działalności gospodarczej	115
Ilustracja 3.3.	Obszary informacyjne tworzące w połączeniu ze sprawozdaniem finansowym raport biznesowy	116
Ilustracja 3.4.	Mapa celów dla raportowania modelu biznesowego	119
Ilustracja 3.5.	Ogólna struktura modelu dodatkowych ujawnień sprawozdawczości finansowej jako elementu raportu biznesowego przedsiębiorstwa	123
Ilustracja 3.6.	Przebieg oznaczania i rozwarstwiania wartości bilansowych	127
Ilustracja 3.7.	Rozwarstwienie wartości bilansowych na przykładzie wartości godziwej	129
Ilustracja 3.8.	Ujęcie wyniku finansowego w nowym modelu sprawozdawczym	130
Ilustracja 3.9.	Podstawowe związki przyczynowo-skutkowe w proponowanym modelu bilansu	131
Ilustracja 3.10.	Transpozycja bilansu Osbahra do postaci bazowej modelu	136
Ilustracja 3.11.	Bazowa struktura nowego modelu bilansu	138
Ilustracja 3.12.	Propozycja struktury ujawnień informacji o przepływach pieniężnych ..	146
Ilustracja 3.13.	Rozwinięta struktura modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych	147
Ilustracja 3.14.	Przekształcenie formatu rachunku zysków i strat na potrzeby sprawozdawczości przepływów pieniężnych	150
Ilustracja 3.15.	Informacja dodatkowa prezentowana na poziomie trzecim modelu sprawozdawczości finansowej	155
Ilustracja 4.1.	Przykładowe dodatkowe ujawnienia do bilansu, rachunku zysków i strat oraz rachunku przepływów pieniężnych	178

Ilustracja 4.2.	Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnienie, jaka część aktywów i pasywów bilansu wynika z przeszacowań (w ujęciu procentowym, w stosunku do sumy bilansowej)?	181
Ilustracja 4.3.	Wycena bilansowa wpływa na składniki wyniku finansowego. Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe wykazanie podziału wyniku na część wynikającą wyłącznie z działalności operacyjnej oraz na jego część pozorną (wynikającą z przeszacowań)?	182
Ilustracja 4.4.	Czy według Pana/Pani byłoby przydatne dodatkowe ujawnianie wartości i elementów składowych powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych netto, czyli tych wpływów i wydatków operacyjnych, które decydują w dużej mierze o stabilności finansowej jednostki?	183
Ilustracja 4.5.	Statystyki opisowe drugiego etapu badania	185
Ilustracja 4.6.	Obszary społecznej odpowiedzialności biznesu według normy ISO 26000	198

Spis tabel

Tabela 1.1.	Luki przyczyniające się do asymetrii informacyjnej.....	22
Tabela 1.2.	Przykłady badań ujawnień w poszczególnych obszarach.....	30
Tabela 1.3.	Przegląd nurtów badawczych w rachunkowości.....	32
Tabela 1.4.	Badania koncepcyjne dotyczące dobrowolnych ujawnień.....	36
Tabela 1.5.	Badania problemowe dotyczące dobrowolnych ujawnień.....	37
Tabela 1.6.	Badania dotyczące dobrowolnych ujawnień w poszczególnych krajach.....	42
Tabela 1.7.	Rodzaje zależności między cechami użytkowników a ich ocenami proponowanych w badaniu kierunków doskonalenia sprawozdawczości biznesowej.....	51
Tabela 1.8.	Statystyki opisowe dla hipotez szczegółowych.....	54
Tabela 1.9.	Liczebności udzielanych odpowiedzi.....	56
Tabela 1.10.	Sprawdzenie zależności między cechami użytkowników (respondentów) a ich ocenami – wyniki badania.....	58
Tabela 1.11.	Wyniki badania zależności między cechami użytkowników sprawozdawczości biznesowej a ich ocenami.....	62
Tabela 2.1.	Wybrane klasyfikacje teorii bilansowych.....	69
Tabela 2.2.	Teorie statyczne bilansu – założenia i przedstawiciele.....	71
Tabela 2.3.	Teorie dynamiczne bilansu – założenia i przedstawiciele.....	73
Tabela 2.4.	Elementy wyniku finansowego w ujęciu Osbahra.....	81
Tabela 2.5.	Bilans przedsiębiorstwa w ujęciu przedsiębiorcy według Osbahra.....	83
Tabela 2.6.	Schemat bilansu według Sganziniego (konto kontroli).....	95
Tabela 2.7.	Schemat rachunku zysków i strat według Schmalenbacha.....	96
Tabela 2.8.	Bilans według Schmalenbacha.....	97
Tabela 2.9.	Schemat bilansu finansowo-gospodarczego Walba.....	98
Tabela 2.10.	Schemat rachunku zysków i strat Walba.....	98
Tabela 2.11.	Bilans ruchu według Kosiola.....	101
Tabela 2.12.	Bilans zasobów według Kosiola.....	102
Tabela 2.13.	Korekty operacyjnych przepływów pieniężnych do postaci przepływów pieniężnych powtarzalnych.....	107
Tabela 2.14.	Wykaz niektórych pozycji korygujących operacyjne przepływy pieniężne do postaci powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych w podziale na grupy.....	108
Tabela 2.15.	Średnia wartość korekt dokonanych w celu obliczenia powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych w spółkach indeksu S&P 100 w latach 2000–2002 (w mln dolarów).....	109

Tabela 2.16.	Skala zmian w operacyjnych przepływach pieniężnych spółek z indeksu S&P 100 w latach 2000–2002 po korektach (liczba spółek)	110
Tabela 2.17.	Liczba spółek dokonujących korekt w latach 2000–2002 w raportach spółek z indeksu S&P 100	110
Tabela 3.1.	Potencjalne obszary wykorzystania teorii bilansowej Osbahra w praktyce rachunkowości XXI wieku – użyteczność modelu dodatkowych ujawnień ..	126
Tabela 3.2.	Ogólna postać bilansu przedsiębiorcy według Osbahra	132
Tabela 3.3.	Charakterystyka budowy modułów w ogólnym wzorze bilansu Osbahra ...	134
Tabela 3.4.	Relacje koszty – wydatki i przychody – wpływy	140
Tabela 3.5.	Relacje koszty – wydatki oraz przychody – wpływy istotne z punktu widzenia rachunku zysków i strat lub rachunku przepływów pieniężnych.	141
Tabela 3.6.	Relacje: koszty – wydatki, przychody – wpływy w kontekście wyniku finansowego i przepływów pieniężnych oraz zasady ich ujmowania w rachunku przepływów pieniężnych	142
Tabela 3.7.	Propozycja struktury noty objaśniającej jako dobrowolnego ujawnienia informacji o kasowym ujęciu wyniku finansowego	151
Tabela 3.8.	Propozycja struktury dobrowolnego ujawnienia powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych	153
Tabela 4.1.	Poziom pierwszy ujawnień – sprawozdanie finansowe (bilans)	160
Tabela 4.2.	Poziom pierwszy ujawnień – sprawozdanie finansowe (rachunek zysków i strat)	161
Tabela 4.3.	Poziom pierwszy ujawnień – sprawozdanie finansowe (rachunek przepływów pieniężnych – metoda pośrednia)	161
Tabela 4.4.	Przyporządkowanie pozycji standardowego rachunku zysków i strat	164
Tabela 4.5.	Prezentacja rachunku zysków i strat po reklasyfikacji danych sprawozdawczych	165
Tabela 4.6.	Pozorne zmiany kapitału własnego oraz pozorny wynik brutto – składowe dodatkowych ujawnień do bilansu	166
Tabela 4.7.	Przekroje informacyjne niezbędne do określenia składowych modelu dodatkowych ujawnień do bilansu i rachunku zysków i strat	167
Tabela 4.8.	Bilans w tradycyjnym ujęciu sprawozdawczym (pierwszy poziom ujawnień)	169
Tabela 4.9.	Dodatkowe ujawnienie do bilansu – bilans spółki Alfa sporządzony zgodnie z założeniami teorii Osbahra (drugi poziom ujawnień)	170
Tabela 4.10.	Przyporządkowanie pozycji standardowego rachunku zysków i strat do pozycji kasowego rachunku zysków i strat	172
Tabela 4.11.	Propozycja struktury noty objaśniającej jako dobrowolnego ujawnienia informacji o kasowym ujęciu wyniku finansowego	172
Tabela 4.12.	Wynik finansowy obliczony przy zastosowaniu założenia memoriałowego (klasyczny rachunek zysków i strat) oraz założenia kasowego	174
Tabela 4.13.	Propozycja struktury dobrowolnego ujawnienia dotyczącego powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych	176
Tabela 4.14.	Rodzaje zależności między cechami użytkowników a ich ocenami proponowanych w badaniu zawartości przedmiotowej dodatkowych ujawnień ..	179

Tabela 4.15. Wskaźniki struktury odpowiedzi na pytanie nr 1.....	180
Tabela 4.16. Wskaźniki struktury odpowiedzi na pytanie nr 2.....	181
Tabela 4.17. Wskaźniki struktury odpowiedzi na pytanie nr 3.....	183
Tabela 4.18. Statystyki opisowe dla hipotez szczegółowych.....	184
Tabela 4.19. Test istotności dwóch wskaźników.....	186
Tabela 4.20. Badanie wystawianych ocen w zależności od płci respondentów.....	189
Tabela 4.21. Badanie istnienia zależności między wydawanymi ocenami a wiekiem, wykształcenie i stażem pracy.....	191
Tabela 4.22. Różnice ocen w grupach wiekowych.....	193
Tabela 4.23. Różnice ocen w grupach wykształcenia.....	193
Tabela 4.24. Różnice ocen w grupach stażu pracy.....	194
Tabela 4.25. Wyniki badania zależności między cechami użytkowników sprawozdawczości biznesowej a ich ocenami.....	196

